Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum
Digitale Bibliothek

Tacitus, Cornelius

De moribus Germanorum

Helmstadium 1678

4 A.lat.b. 612 m
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10218131-0

10218131

10218131

10218131

<36636680500019 S

<36636680500019

Bayer. Staatsbibliothek

33

10218131

4° A. Lat. 6.
612 m

a. Lat. b. 612. m

C. CORNELIVS TACITVS
DE
MORIBVS GERMANORVM
cum Notis Criticis.

COLLECTIO MONVMENTO-
TORVM VETERVM DE ANTIQVO
STATV GERMANIÆ.

DE NOTITIA GERMANIÆ
ANTIQVÆ EJVSQVE VSV,
EPISTOLÆ QVATVOR.

Omnia HERMANNI CONRINGII cura.

Editio Tertia prioribus multo locupletior.

HELMESTADII,
Typis & Sumptibus HENRICI DAVIDIS MÜLLERI
ACAD. JULIÆ TYPOGRAPHI
Anno CIↃ IↃC LXXIIX.

Cum privilegiis perpetuis.

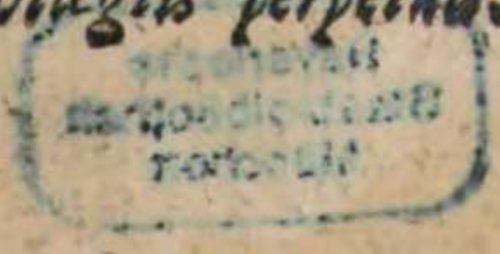

SVMMA PRIVILEGIORVM.

CAutum est interregni tempore Privilegiis Serenissimorum Potentissimorumque S. R. I. Vicariorum Principum, ne quis libros Hermanni Conringij curâ scriptos vel editos, citra ejus heredumque consensum, unquam vel inprimat, vel alibi impressos divendat: pœna delinquentibus dicta omnium ejusmodi librorum amissionis, & solutionis decem marcarum auri. Prout latiùs definitur ipsismet Privilegiorum tabulis.

Bayerische Staatsbibliothek München

INDICVLVS EORVM QUÆ HOC LIBRO CONTINENTVR

C. Cornelius Tacitus de Situ & Populis Germaniæ.

Herm. Conringii in Taciti librum de Moribus Germanorum Notæ Criticæ.

Ex libro IV & VI de bello Gallico Commentariorum C. Julii Cæsaris excerpta.

Excerpta ex Strabonis Geographiæ libro IV & VII.

Excerpta ex Pomponii Melæ libro tertio.

Excerpta ex C. Plinii libro IV Naturalis historiæ.

Excerpta ex C. I. Solini cap. XIX & XX.

Excerpta ex Claudii Ptolemæi libro secundo Geographiæ.

Excerpta ex Ammiani Marcellini lib. XV & XXVIII.

Excerpta ex Itinerario Antonini.

Excerpta ex Libello Provinciarum & civitatum Galliæ.

Excerpta ex Totius Orbis Expositione.

Excerpta ex Notitiæ Imperii utriusq; Libro secundo & Guidi Panciroli commentario.

Excerpta ex Philippi Cluverii Introductionis in Geographiam libro tertio.

H. Conringii præfatio in editionem libelli Taciti, quæ publicata est anno 1635.

Ejusdem Præfatio in editionem libelli Taciti, quæ prodiit anno 1652.

Ejusdem Epistolæ duæ ad virós Clarissimos Joannem Bunonem & Georg. Casp. Kirchmajerum.

INCLV-

INCLVTI DVCATVS
BRVNSVICO-LYNEBVRGICI
ILLVSTRIS PROVINCIÆ
HANNOVERANÆ

ORDINIBVS,

PERQVAM REVERENDIS GENEROSIS ET PRVDENTISSIMIS DOMINIS,

LIBRVM HVNC

GRATITVDINIS ET OBSERVANTIÆ TESTANDÆ CAVSSA

inscribo & offero

HERMANN. CONRINGIVS.

ANnis illis quadraginta ſex, quibus Profeſſorio munere fungor in Julia hac Academia, variis equidem amicitiæ beneficiis fui affectus à quam multis Illuſtris Provinciæ veſtræ Ordinum hominibus. Quum porro rerum potiretur immortali dignus memoria GEORGIVS DVX, annosque aliquot omnia belli onera ab illis ſacris fundis in Provincia veſtra ſitis, quibus ultimus ſuæ familiæ idemq; Optimus DVX FRIDERICVS VLRICVS Academiam hanc liberaliſſime dotaverat, in ſeſe inuſitata quadā benignitate ultro Provincia veſtra derivaſſet, atque ita proventibus iſtorum fundorum frui conceſſum Academiæ huic fuit, etiam me, fateor, pene ſola iſta munificentia omni iſthoc temporis ſpacio nutrivit. Abs illo utique ſi fuiſſet non potuiſſem ego hîc ſubſiſtere, imo actum fortaſſe de Academia omni tunc fuiſſet, aliunde in ſuſtentationem noſtram nihilo pene propter publicas calamitates ſuppeditato. Et vero tunc temporis, non minus quam Illuſtres

Wol.

Wolfenbuttelenſes, Ordines veſtri Hannoverani propenſo in Academiæ ſalutem erant animo: ac proinde anno hujus ſeculi triceſimo ſeptimo per ſuos quoque delegatos res Academiæ viſitari & quadamtenus conſtitui fecerunt: id quod ad omnem poſteritatem laudari commeretur. Sane obverſantur meo quidem animo hactenus omnia iſtæc tantum non ſemper, nec unquam excident; officii tamen mei eſſe judico, etiam publice meam cum gratitudinem tum hoc nomine debitam obſervantiam palam profiteri. Faciam hoc rite al às, ſimulatque licuerit per valetudinem, quæ nunc vetat aliquid magni agitare, juſtæ auctoritatis documento iſtum meum affectum conteſtari. Interea rogo etiam atque etiam, Perquam Reverendi Generoſi ac Prudentiſſimi Domini, hunc librum ſaltim arrhæ vice acceptare ne dedignemini. Etſi enim plæraq; ejus variorum ſint ſcriptorum verera monumenta, ac proinde aliena; quoniam tamen multo meo ſtudio in unum ſunt collecta,

& in-

& infinitis locis recenſita: ſaltim hactenus quaſi mea ſunt reddita haud fere minus quam reliqua omnia. Vt de veſtra benevolentia etiam hoc mihi conceſſum iri, auſim polliceri, efficit perſpectus pridem multis experimentis erga me omnium affectus. Deum igitur duntaxat obſecro, ut ſub alis Sereniſſimæ Ducalis domus liceat cùm huic Veſtræ tum reliquis Inclyti Ducatus Brunſvico-Lyneburgici provinciis, ſimulque noſtræ Juliæ Academiæ, ſecure ac tranquille conquieſcere. Helmeſtadii v Aprilis Anno CIↃ IↃC LXXIIX.

BENE-

BENEVOLO LECTORI HERMANNVS CONRINGIVS S. P. D.

Tertia jam vice produco Tacitum de Germanorum moribus, mea cura recensitum stipatumq; pariter Græcis ac Latinis monumentis antiquas Germaniæ res illustrantibus; quales fuerunt, donec quinto Christiano seculo Imperii Romani Occidentalis Provinciæ tantum non omnes à gentibus Germanicis fuerunt novo & perpetuo dominatu occupatæ. Produco autem plura longe quàm antehac, quia etiam illa haud parum adjuvare propositum idonea sunt, & tamen quam rarissime sunt in manibus. Nec tamen etiam sic comparent hoc loco omnia omnino; quibus videlicet & bella à Germanicis populis cum Romanis gesta memorata sunt. Nimis enim excrevisset volumen. Illa igitur duntaxat hîc congesta sunt monumenta, quæ terras, mores, rempublicam & populorum varia discrimina recensent, suntq; adeo reliquis omnibus hactenus præferenda.

Ea autem inter principem locum merito dedimus Taciti libello: quoniam hoc in genere omnibus antecellit.

Quæ

Quæ ex Cæsare Strabone & Pomponio Mela attulimus non spernenda sane sunt: attamen parum juvant & accepta sunt incertiore fide, quoniam illorum ætate Germania nostra cæperat primum innotescere Romanis, & vulgi sermonibus frequenter fabulosis creditum tunc fuit.

Recentior hisce est quidem Solinus; sed huic Grammatico homini videtur præcipue fuisse curæ, admirandarum naturæ rerum commemoratio, fere qualis inter Græcos fuit Antigonus Carystius: merito etiam non in illo minus quam hoc judicium limatum desideraveris. Nec vero ex eo quod Claudius Salmasius, summi nominis auctor, vasti voluminis commentario libellum Solini est prosecutus, licet magnam de scriptore illo spem facere: in diversissimis enim Salmasius est occupatus, & quæ ad Solinum pene nihil faciunt, ut non nisi vestigia Solini eminus sit secutus. Germaniæ sane vetera perquam parce ex Solino poteris mutuari.

Plura longe & certiora de Germaniæ populis retulit Plinius. Et vero potuit ille prioribus istis excellentius hæc præstare: quia non tantum varia doctrina & stupenda industria prævaluit, sed etiam rerum Germanicarum notitiâ. Etenim juveis militavit contra Germanos, contubernio usus castrensi

Titi

Titi post Augusti Imperatoris, ac præfectus alæ: imò & bella omnia, ut scribit illius ex sorore nepos Plinius Novocomensis ep. V. l. 3. quæ unquam cum Germanis gesta sunt viginti voluminibus comprehendit. *Utinam vero non fuisset contentus, in suæ Naturalis Historiæ grandi volumine docere tantum ea quæ ad chorographiam pertinent! Cujusmodi videlicet sunt ea quæ hîc produximus. Quin longe plura & exactiora de republica quoque & moribus Germanorum tradiderit in illo de Bellis opere, non patitur quem dubitare perspecta viri diligentia. Sed illud opus pridem periit: etsi C. Gesnerus auditum sibi testetur, illud Augustæ Vindelicorum superesse.*

Paulum Plinio junior fuit Tacitus noster, ad Trajani scilicet potissimum tempora, quibus sua conscripsit, referendus. Habuit verò & ille Germaniam nostram universam quasi præ oculis, utpote qui sub Vespasiano rationes Galliæ Belgicæ (quo nomine tunc veniebat omnis Rheno proxima Gallia, fere solis Germanicis populis habitata) procuravit: quod nos docet Plinius l. 7 Hist. Nat. cap. 16. Vt proinde etiam hoc nomine fides viri merito debeat nobis sancta existimari.

Cæterum Ptolemæo, ex cujus Geographico opere

excerpsimus primum illa quæ Germaniam Magnam deinde & quæ Rhætiam Vindeliciam & Noricum (quia à seculo usque quinto Christiano etiam hæ regiones solos Germanos incolas habuerunt) attinent, Plinianisq; Excerptis subjunximus, non perinde atque Plinio & Tacito Germania innotuit. Nec vero vel Italiam patriæ suæ Ægypto propinquam, & saltim ob Imperii majestatem præ omnibus regionibus quam maxime conspicuam & visu dignam, videtur oculis lustrasse; quanto minus remotiorem quamque Europæ partem, interque eas Germaniam. Ab alio igitur accepit etiam ea quibus Germaniam est persecutus, sicut etiam reliqua tantum non omnia. Etsi vero jam imperante Marco Antonino, quando vixit Ptolomæus, Germania universa Romanis erat sic satis explorata, adeoque potuerint Ptolomæo saltim chorographica nostra plenius quam ante narrari, liquet tamen, frequenter fuisse in hisce aberratum. Non potuerunt porro non in nominum & numerorum designatione ab imperitis librariis errores isti cumulari, cum præsertim nihil adesset quo corrigerentur. Sed & populis Germaniæ Magnæ isthac tempestate rarò fuerunt constantes sedes, sed modò huc modò illuc isti commigrabant,

& vi-

& vicos suos in solitudinem ipsimet flamma redigebant: adeoque hac etiam de causa incerti nos sumus, num quæ à Ptolomæo prodita sunt re ipsa habuerint sese ita nec ne. Utut vero sit, fatendum omnino venit, complura in Ptolomaicis istis reperiri ad populorum, fluminum, montium, sylvarum situm pertinentia, nostra quoq; ætate comprobata, quorum in omnibus aliis antiquis monumentis ne vestigia quidem invenire est. Ac proinde multum nos debemus Ptolomæo, quantumvis omni ex parte tuto ipsi credi nequeat. Legendus nempe est nobis Ptolomæus cum aliqua reverentia, non autem superbe explodendus, ut nec securè admittendus.

Post integros demum ducentos annos Ptolomæi ævum secutus est Ammianus Marcellinus, quippe qui floruit Valentiniano ac Gratiano Imperantibus: quo tempore Franci Alemanni & Burgundiones aliique Germanici populi plurimum negotii facessebant Romanis in Gallia, Rhætia, Vindelicia, Norico & Pannonia. Habuit ille quamvis gente Græcus Germaniæ res satis notas, quia jam sub Constantio & Juliano Augustis stipendia meruit adversum Germanos militans. Recte sane de illo sic judicat incomparabilis Vossius: Est hic scriptor gravis planè ac

ſerius, & dignus qui ab omnibus, ac Germanis præcipue, ametur: mirifice enim illuſtrat Germaniæ ſitum. *Quoniam tamen illa Germanica operi ſuo Hiſtorico tantum inſperſit interim dum bella narrat Marcellinus, non libuit in unum collecta hîc exhibere: fuiq; contentus, allato illo uno de Burgundiorum regibus Germaniæ populis reliquis, inſolito. Dedimus verò quæ Marcellinus ille narravit de Gallia & Rhætia: quia jam tum Germaniam primam ac ſecundam, Belgicam item primam ac ſecundam, ut & Sequanorum terras, Galliæ Provincias, Germani incolebant, nec multo poſt omnia iſthæc in perpetuam habitationem Germanis ceſſerunt, & hodie magnam Imperii Germanici partem conſtituunt.*

Proximum à Marcellino locum dedimus Excerptis ex Itinerario Antonini. In quibus tamen nihil continetur quod illuſtret Germaniam Magnam, ſive illam quæ Romanis fuit trans Rhenum ac Danubium poſita, ſed duntaxat illas Galliæ & Rhætiæ provincias paulo ante memoratas. Ideoque circa illa tantum loca poſſunt quoq; hæc Excerpta nobis eſſe uſui. Conſcriptum primo eſſe Itinerarium illud poſt Marcellinum, nec tamen multò poſt, indicio vel illud unum eſt quod provinciam Sequanorum appellet

Maxi-

Maximam, quo nomine à Maximo tyranno demum dici illa cæpit: quodq; urbes Provinciarum istarum ita memorentur quasi itinera adhuc tuta tum fuerint sub Romanis, cum tamen jam circa initia quinti seculi Christiani plæraq; illorum in Germanorum ditionem pervenerint. Auctor Itinerarii aliis Antonius Augustus, aliis Antonius Augustalis, Julius aliis Orator, aliis Æthicus Ister, vulgo Antoninus audit: quod nomen igitur etiam nos secuti sumus, etsi neutiquam velimus, deberi libellum Antonino Augusto Imperatori. Expressimus autem nostra Excerpta, partim, qualia emendavit Marcus Velserus in suo Augustanarum rerum opere, partim sicut edidit Simlerus, nisi quod nonnulla nos quoque mutaverimus nimis falsa. Quod si Typographus favisset, addidissemus etiam Tabulæ illius Itinerariæ, quam ex illustri Peutimgerorum Bibliotheca à Marco Velsero depromptam Antwerpiæ anno 1598 octonis segmentis edidit Joannis Moretus celebris typographus, saltim tria priora: quia multum illustrare apta sunt Itinerarii Excerpta, cumprimis addito ad priora duo segmenta Velseri Commentario, & quia ex omni ævo vetere Tabula quædam Geographica alia non superest, incertiore multum fide cum sint Ptolomaicæ

quæ

quæ Agathodæmoni Grammatico feruntur accepta. Sed impensas recusanti typographo fuimus coacti obsequi. Non multum quoque & nos reluctati; quandoquidem pauca duntaxat, nempe sola Germanica Provinciarum Galliæ Rhætiæ & Pannoniæ itinera, ex istis segmentis licet petere.

Eidem vero cui Itinerarium ævo videtur deberi Libellus Provinciarum Galliæ: qui propterea à nonnullis item audit Itinerarii cognomento, certe est ejus appendix. Nos hic dedimus ejus pauca Excerpta Provincias Germanicas Galliæ attinentia: invitati maxime expreßione nominum quibus civitates illarum Provinciarum sunt designatæ, cum à Romanis tum Germanis ipsis. Cujusmodi quid haud reperias alibi: modò non sint à manu recentiore vernaculæ nostræ istæ appellationes.

Vetus illa Orbis Descriptio, quam primus Jacobus Gothofredus Græce ac Latine edidit ac doctißimis notis illustravit, jam tum sub Constantio & Constante conscripta, atque adeo ipsomet Marcellino nonnihil est vetustior: quod inde tamen excerpsimus pòst demum collocatum est, quoniam perexiguum est ejus quod nos poßit juvare, & solam Treverim concernens. Gothorum quoque meminit plane alie-

no lo-

no loco: utpote qui isthac tempestate non Rhenò fuerint propinqui & Galliæ sed Istro & Thraciæ.

Agmen monumentorum veterum claudi postremo fecimus Excerptis ex Notitia utriusque Imperii, ejusque incomparabili commentario à Guido Pancirolo confecto. Notitia ipsamet haud dubie conscripta est jam seculo Christiano quinto, Theodosio juniore Imperante: paulum ante Vandalorum Francorum aliorumque Germanorum ut & Attilæ funestam toti Romanæ hactenus Galliæ & Rhætiæ tempestatem. Id sane multa ostendunt, & fortaßis etiam in manuscripto aliquo codice observavit Andreas Alciatus; quia non dubitavit l. V cap. 13 in Parergis vocare Notitiam: Breviarium Theodosii Junioris. *Quamvis autem Excerpta illa nihil nos doceant ad Germaniam magnam pertinens; quoniam tamen ostendunt, quemadmodum quasi agonizans sese in Galliis habuerit Romanum Imperium, Rhætia Vindelicia ac Norico à Germanis jam fere totis occupatis, (quâ de caussa omisimus quoque illa quæ de iis Provinciis habet Notitia,) & quia simul memorant præcipuas tum adhuc à Romanis possessas urbes, duximus haud abs se futurum etiam isthæc adjicere, & quidem una cum Panciroli uberrimo commentario.*

):( ):( ).(Con-

Continentur quidem porrò in monumentis Græcis ac Romanis antiquis, quæ à Julii Cæsaris ævo ad Seculum usque sextum conscripta sunt, haud pauca etiam alia res Germanicas illustrantia; verum, ceu jam tum diximus, non nisi sparsim & minimis particulis ac proinde nimis operosa collectu, certe indigna quæ in hanc farraginem conjicerentur, ideoq; hic quidem sunt neglecta. Quamvis tamen etiam illa aliàs legi atque expendi velimus, ab iis qui plenam affectant etiam istius vetusti ævi rerum Germanicarum peritiam. Illorum igitur vice dedimus duntaxat Excerpta quædam ex Philippi Cluverii in Geographiam Introductione: idq; quoniam apta sunt lectores manuducere saltim ad Nova non minus quam Veteris Germaniæ χωρογραφίαν. Nec vero ex ejusdem Germaniæ Antiquæ vasto volumine quidquam hîc delibare fas esse arbitratus sum, quoniam integrum illud opus est cum cura legendum omni rerum nostrarum veterum ingenuè curioso, non discerpendum in partes.

Finem denique huic libro imposuimus repetitâ editione nonnullorum, quæ ipsimet de usu peritiæ Veteris Germaniæ status jam pridem fuimus commentati. Nec vero nos fugit, quam hæc omnia à

pau-

paucis suo pretio æstimentur, imo quam hæc à plerisq; soleant contemni. Etsi enim haud existimem posse omnes in rationis gyrum flecti, & vel illa mea sufficiant meliori menti excitandæ; nihilominus officii mei esse judico idemtidem inculcare quod reipublicæ est commodum. Perinde atque nunquam omitti debent seriæ ad pietatis cultum invitationes, etsi pauci velint arctam illam semitam ambulare. In iis autem quæ jam ante hosce quadraginta tres annos fui præfatus non hoc tantum docui, sed etiam de universa historiæ usu, & cumprimis de notitia reipublicæ Imperii Germanici, undenam sit petenda, prolixius disserere fui coactus; quia vulgo tunc temporis plane alia erant persuasa magno cum publico damno. Qua in re factum à me operæ aliquod pretium, deprehendo sane. Nec enim nisi solus Thabor tanto temporis spacio palàm ausus fuit contra quidquam mutire; imo etiam ille mox novis me calumniis maluit petere, quam inhærere primis objectionibus. Cæterum & vetera Germanica instituta novisse, quantum hodieq; intersit, nisi valde fallor, quasi in speculo conspicuum quoq; feci, in variis meis de republica Imperii Exercitationibus, in libro de Origi-

ne

ne Juris Germanici, in opusculo de Germanicorum corporum habitu, ut & in Conjectaneis de antiquissimo statu Helmestadii, passimq; alibi: quin imo observo, institisse jam illis meis vestigiis etiam alios scriptores praeclaros. Utinam reliquis idem queam persuadere! Enimvero omni cura etiam haec opera spectat unice publica commoda, meum privatum nihil. Mihi proinde ne etiam imposterum favere dedigneris, LECTOR OPTIME, etiam te atque etiam rogo.

Helmestadii in Academia Julia V April. Anno Christi CIↃ IↃ C LXXVII, aetatis meae septuagesimo secundo.

C. CORNELII TACITI DE SITV, MORIBVS, ET POPVLIS GERMANIÆ, LIBELLVS.

GERMANIA omnis à Gallijs Rhætijsque & Pannonijs Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis Daciſque mutuo metu ac montibus ſeparatur. Cetera Oceanus ambit, latos ſinus & inſularum immenſa ſpatia complectens; nuper cognitis quibuſdam Gentibus ac Regibus, quos bellum aperuit. Rhenus Rhæticarum alpium inacceſſo ac præcipiti vertice ortus, modico flexu in occidentem verſus, ſeptentrionali Oceano miſcetur. Danubius molli & clementer edito montis Abnobæ jugo effuſus, plures populos adit, donec in Ponticum mare ſex meatibus erumpat: ſeptimum enim os paludibus hauritur. Ipſos Germanos indigenas credide- CAP. II.
rim, minimeque aliarum gentium adventibus & hoſpitijs mixtos: quia nec terra olim, ſed claſſibus advehebantur qui mutare ſedes quærebant:

CAP. I.

bant: & immenſus ultra, utque ſic dixerim, adverſus Oceanus raris ab orbe noſtro navibus aditur. Quis porro, præter periculum horridi & ignoti maris, Aſia aut Africa aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, aſperam cœlo, triſtem cultu aſpectuque, niſi ſi patria ſit? Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriæ & annalium genus eſt) Tuiſtonem deum terra editum & filium Mannum, originem gentis conditoresque. Manno tris filios aſſignant: è quorum nominibus proximi Oceano Ingævones, medij Herminones, ceteri Iſtævones vocentur. Quidam autem, licentiâ vetuſtatis, plureis deo ortos, pluresque gentis appellationes, Marſos, Gambrivios, Suevos, Vandalios affirmant. Eaque vera & antiqua nomina. Ceterum Germaniæ vocabulum recens, & nuper auditum: quoniam qui primi Rhenum tranſgreſſi Gallos expulerint, nunc Tungri nunc Germani vocati ſunt. Ita nationis nomen non gentis evaluiſſe paulatim: ut omnes, primum à victore ob metum, mox à ſeipſis invento nomine Germani vocarentur.

CAP. III. Fuiſſe apud eos & Herculem memorant, primumque

mumque omnium virorum fortium ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina: quorum relatu, quem Barditum vocant, accendunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipſo cantu auguranrur. terrent enim, trepidantve, prout ſonuit acies. nec tam vocis ille quam virtutis concentus videtur. affectatur præcipue aſperitas ſoni, & fractum murmur objectis ad os ſcutis, quo plenior & gravior vox repercuſſu intumeſcat. Ceterum & Ulixem quidam opinantur, longo illo & fabuloſo errore in hunc Oceanum delatum, adiſſe Germaniæ terras, Aſciburgiumque, quod in ripa Rheni ſitum hodieque incolitur, ab illo conſtitutum, nominatumque ἀσκιπύργιον. Aram quin etiam Ulixi conſecratam, adjecto Laërte patris nomine, eodem loco olim repertam: monumentaque, & tumulos quoſdam Græcis literis inſcriptos in confinio Germaniæ Rhætiæque adhuc exſtare. Quæ neque affirmare argumentis, neque refellere in animo eſt: ex ingenio ſuo quiſque demat vel addat fidem. Ipſe eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis (alijs) aliarum nationum connubijs infectos, propriam CAP. IV.

& ſinceram & tantum ſui ſimilem gentem exſtitiſſe arbitrantur. Vnde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum valida, laboris atque operum non eadem patientia, minimeque ſitim æſtumque tolerare, frigora atque inediam cœlo ſo-
CAP. V. love aſſueverunt, Terra etſi aliquanto ſpecie differt, in univerſum tamen aut ſylvis horrida, aut paludibus fœda: humidior qua Gallias, ventoſior qua Noricum ac Pannoniam aſpicit. ſatis ferax. frugiferarum arborum impatiens. pecorum fæcunda; ſed plerumque improcera; ne armentis quidem ſuus honor, aut gloria frontis. numero gaudent. eæque ſolæ & gratiſſimæ opes. Argentum & aurum propitii an irati dii negaverint, dubito. Nec tamen affirmaverim, nullam Germaniæ venam argentum aurumve gignere: quis enim ſcrutatus eſt? Poſſeſſione & uſu haut perinde afficiuntur. Eſt videre apud illos argentea vaſa, legatis & principibus eorum muneri data, non in alia vilitate, quam quæ humo finguntur. Quanquam

proxi-

proximi ob uſum commerciorum aurum & argentum in pretio habent, formasque quasdam noſtræ pecuniæ agnoſcunt, atque eligunt. Interiores, ſimplicius & antiquius, permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant veterem & diu notam, Serratos, Bigatosque. Argentum quoque magis quam aurum ſequuntnr: nulla affectione animi, ſed quia numerus argenteorum facilior uſui eſt, promiſcua ac vilia mercantibus. Ne ferrum quidem ſupereſt; ſicut ex genere telorum colligitur. Rari gladijs aut majoribus lanceis utuntur. haſtas, vel ipſorum vocabulo frameas gerunt, anguſto & brevi ferro, ſed ita acri & ad uſum habili, ut eodem telo, prout ratio poſcit, vel cominus vel eminus pugnent. Et eques quidem ſcuto frameaque contentus eſt: pedites & miſſilia ſpargunt, pluraque ſinguli atque in immenſum vibrant, nudi aut ſagulo leves. Nulla cultus jactatio: ſcuta tantum lectiſſimis coloribus diſtinguunt. Paucis loricæ: vix uni alterive caſſis aut galea. Equi non formâ non velocitate conſpicui: ſed nec variare gyros in morem noſtrum docentur. in rectum aut uno flexu dextros agunt, ita con- CAP. VI.

juncto orbe, ut nemo posterior sit. In universum æstimanti, plus penes peditem roboris: eoque mixti præliantur, apta & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni juventute delectos ante aciem locant. Definitur & numerus: centeni ex singulis pagis sunt: idque ipsum inter suos vocantur: & quod primo numerus fuit, jam nomen & honor est. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rursus instes, consilij quam formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubijs prælijs referunt. Scutum reliquisse præcipuum flagitium. nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas. multique superstites bellorum, infamiam laqueo finierunt.

CAP. VII Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas: & duces exemplo potius quam imperio: si promti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt. Cæterum neque animadvertere, neque vincire, neque verberare quidem nisi sacerdotibus permissum: non quasi in pœnam, nec ducis jussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt: effigiesque & signa quædam

dam detracta lucis in prælium ferunt. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum eſt, non caſus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, ſed familiæ & propinquitates, & in proximo pignora; unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. hi cuique ſanctiſſimi teſtes, hi maximi laudatores. ad matres, ad conjuges vulnera ferunt: nec illæ numerare, aut exugere plagas pavent, ciboſque & hortamina pugnantibus geſtant. Memoriæ proditur, quaſdam acies inclinatas jam & labentes à feminis reſtitutas, conſtantia precum & objectu pectorum, & monſtrata cominus captivitate, quam longe impatientius feminarum ſuarum nomine timent: adeo ut efficacius obligentur animi civitatum, quibus inter obſides puellæ quoque nobiles imperantur. Ineſſe quin etiam ſanctum aliquid & providum putant: nec aut conſilia earum aſpernantur, aut reſponſa negligunt. Vidimus ſub divo Veſpaſiano Velledam, diu apud pleroſque numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam & complureis alias venerati ſunt; non adulatione, nec tamquam facerent deas. Deorum maxime Mercu- CAP. IX.

CAP. IIX

rium.

rium colunt; cui certis diebus humanis quoque hoſtijs litare, fas habent. Herculem ac Martem conceſſis animalibus placant. Pars Suevorum & Iſidi ſacrificat. Unde cauſa & origo peregrino ſacro, parum comperi; niſi quod ſignum ipſum in modum liburnæ figuratum, docet advectam religionem. Ceterum nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris ſpeciem aſſimilare, ex magnitudine cœleſtium arbitrantur: lucos ac nemora conſecrant, deorumque nominibus appellant ſecretum illud,
CAP. X. quod ſola reverentia vident. Auſpicia ſorteſque ut qui maxime obſervant. Sortium conſuetudo ſimplex. Virgam frugiferæ arbori deciſam in ſurculos amputant, eoſque notis quibuſdam diſcretos ſuper candidam veſtem temere ac fortuito ſpargunt; mox ſi publice conſulatur, ſacerdos civitatis, ſin privatim, ipſe paterfamiliæ, precatus deos, cœlumque ſuſpiciens, ter ſingulos tollit, ſublatos ſecundum impreſſam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt: nulla de eadem re in eundem diem conſultatio. Sin permiſſum: auſpiciorum adhuc fides exigitur. Et illud quidem etiam hic notum, avium voces,

vola-

volatusque interrogare: proprium gentis, equorum quoque præsagia ac monitus experiri. Publicè aluntur iisdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti; quos pressos sacro curru Sacerdos ac Rex vel Princeps civitatis comitantur, hinnitusque ac fremitus observant. Nec ulli auspicio major fides non solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes: se enim ministros deorum, illos conscios putant. Est & alia observatio auspiciorum, qua gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis cum qua bellum est, captivum quoquo modo interceptum cum electo popularium suorum, patriis quemque armis, committunt. Victoria hujus vel illius pro præjudicio accipitur. De minoribus rebus principes consultant, de CAP. XI.
majoribus omnes. ita tamen, ut ea quoque quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coëunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoatur luna aut impletur: nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt. Nec dierum numerum ut nos, sed noctium computant. sic constituunt, sic condicunt. nox ducere diem

videtur. Illud ex libertate vitium, quod non ſimul nec juſſi conveniunt, ſed & alter & tertius dies contatione coëuntium abſumitur. Ut turbæ placuit, conſidunt armati. Silentium per ſacerdotes, quibus tum & coërcendi jus eſt, imperatur. Mox Rex vel Princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia eſt, audiuntur; auctoritate ſuadendi magis quam jubendi poteſtate. Si diſplicuit ſententia, fremitu aſpernantur: ſin placuit, frameas concutiunt. Honoratiſſimum aſſenſus genus eſt, armis laudare. Licet apud concilium accuſare quoque, & diſcrimen capitis intendere. Diſtinctio pœnarum ex delicto. Proditores & transfugas arboribus ſuſpendunt. Ignavos & imbelles & corpore infames, cœno ac palude, injecto inſuper crate, mergunt. Diverſitas ſupplicij illuc reſpicit, tanquam ſcelera oſtendi oporteat dum puniuntur, flagitia abſcondi. Sed & levioribus delictis, pro modo pœnarum, equorum pecorumque numero convicti multantur. Pars multæ Regi vel civitati, pars ipſi qui vindicatur vel propinquis ejus exſolvitur. Eliguntur in iiſdem concilijs & Principes, qui jura

CAP. XII

per

per pagos vicoſque reddunt. Centeni ſingulis ex plebe comites, conſilium ſimul & auctoritas, adſunt. Nihil autem, neque publicæ, neque privatærei, niſi armati agunt. Sed arma ſumere non ante cuiquam moris, quam civitas ſuffecturum probaverit. Tum in ipſo concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus ſcuto frameaque juvenem ornant. Hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox Reipublicæ. Inſignis nobilitas aut magna patrum merita, Principis dignationem etiam adoleſcentulis aſſignant. Ceteris robuſtioribus ac jam pridem probatis aggregantur. Nec rubor inter comites aſpici. Gradus quin etiam & ipſe comitatus habet, judicio cjus quem ſectantur. Magnaque & comitum æmulatio, quibus primus apud Principem ſuum locus: & Principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæc vires, magno ſemper electorum juvenum globo circumdari; in pace decus, in bello præſidium. Nec ſolum in ſua gente cuique, ſed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria eſt, ſi numero ac virtute comitatus emineat. Expe- CAP. XIII.

tuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipsa plerumque fama bella profligant.
CAP. XIV. Cum ventum in aciem, turpe Principi virtute vinci, turpe comitatui virtutem Principis non adæquare. Jam vero infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem Principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum est. Principes pro victoria pugnant: comites pro Principe. Si civitas, in qua orti sunt, longa pace & otio torpeat, plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt. Quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt, magnumque comitatum non nisi vi belloque tueare. Exigunt enim Principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. Nam epulæ, & quamquam incomti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedunt. Materiæ munificentia per bella, & raptus. Nec arare terram, aut exspectare annum, tam facilè persuaseris, quam vocare hostes & vulnera mereri. Pigrum quinimmo & iners videtur sudore acquirere, quod possis sanguine

parare. Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno ciboque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis senibusque, & infirmissimo cuique ex familia. Ipsi hebent: mira diversitate naturæ, cum ijdem homines sic ament inertiam, & oderint quietem. Mos est civitatibus ultro ac viritim conferre Principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subvenit. Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo à singulis, sed publice mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ, torquesque. Jam & pecuniam accipere docuimus. Nullas Germanorum populis urbes habitari, satis notum est: ne pati quidem inter se junctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem, connexis & cohærentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium, sive inscitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum usus. Materia ad omnia utuntur informi,

CAP. XV.

CAP. XVI.

informi, & citra ſpeciem aut delectationem. Quædam loca diligentius illinunt terra, ita pura ac ſplendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Solent & ſubterraneos ſpecus aperire, eoſque multo inſuper fimo onerant, ſuffugium hiemi & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum ejuſmodi locis molliunt: & ſi quando hoſtis advenit, aperta populatur, abdita autem & defoſſa aut ignoran-
CAP. XVII tur, aut eo ipſo fallunt quod quærenda ſunt. Tegumen omnibus ſagum fibula, aut, ſi deſit, ſpina conſertum. Cetera intecti, totos dies juxta focum atque ignem agunt. Locupletiſſimi veſte diſtinguuntur: non fluitante, ſicut Sarmatæ & Parthi, ſed ſtricta & ſingulos artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligenter, ulteriores exquiſitius, ut quibus nullus per comercia cultus. Eligunt feras, & detracta velamina ſpargunt maculis, pellibuſque belluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quam viris habitus; niſi quod feminæ ſæpius lineis amictibus velantur, eoſque purpurâ variant: partemque veſtitus ſuperioris in manicas non extendunt,

nudæ

nudæ brachia ac lacertos, ſed & proxima pars
pectoris patet. Quamquam ſevera illic matri- CAP. XIX
monia. Nec ullam morum partem magis lau-
daveris. nam prope ſoli barbarorum ſingulis
uxoribus contenti ſunt, exceptis admodum pau-
cis, qui non libidine, ſed ob nobilitatem pluri-
mis nuptijs ambiuntur. Dotem non uxor mari-
to, ſed uxori maritus offert. Interſunt parentes
& propinqui, ac munera probant: munera non
ad delicias muliebres quæſita, nec quibus nova
nupta comatur, ſed boves & frenatum equum
cum framea gladioque. In hæc munera uxor
accipitur. atque in vicem ipſa armorum aliquid
viro affert. Hoc maximum vinculum, hæc ar-
cana ſacra, hos conjugales deos arbitrantur. Ne
ſe mulier extra virtutum cogitationes extraque
bellorum caſus putet, ipſis incipientis matrimo-
nij auſpicijs admonetur, venire ſe laborum pe-
riculorumque ſociam, idem in pace, idem in
prœlio, paſſuram auſuramque. Hoc juncti bo-
ves, hoc paratus equus, hoc data arma denun-
tiant. Sic vivendum, ſic pereundum. Accipere
ſe quæ liberis inviolata ac digna reddat, quæ nu-
rus accipiant, rurſuſque ad nepotes referant. CAP. XIX.

Ergo

Ergo ſepta pudicitia agunt, nullis ſpectaculorum illecebris, nullis conviviorum irritationibus corruptæ. Litterarum ſecreta viri pariter ac feminæ ignorant. Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria; quorum pœna præſens, & maritis permiſſa. Acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit. Publicatæ enim pudicitiæ nulla venia. Non forma, non ætate, non opibus maritum invenerit. Nemo enim illic vitia ridet, nec corrumpere & corrumpi ſæculum vocatur. Melius quidem adhuc eæ civitates, in quibus tantum virgines nubunt, & cum ſpe votoque uxoris ſemel tranſigitur. Sic unum accipiunt maritum quomodo unum corpus, unamque vitam: ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum ſed tamquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habetur: pluſque ibi boni mores valent, quam alibi bonæ leges. In omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, excreſcunt. Sua quemque mater uberibus alit: nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum

CAP. XX.

ac ſer-

ac ſervum nullis educationis delicijs dignoſcas. Inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec ætas ſeparet ingenuos, virtus agnoſcat. Sera juvenum Venus, eoque inexhauſta pubertas. nec virgines feſtinantur. eadem juventa, ac ſimilis proceritas. pares validique miſcentur. ac robora parentum liberi referunt. Sororum filijs idem apud avunculum, qui apud patrem honor. Quidam ſanctiorem artioremque hunc nexum ſanguinis arbitrantur, & in accipiendis obſidibus magis exigunt, tanquam ij & animum firmius & domum latius teneant. Heredes tamen ſucceſſoreſque ſui cuique liberi: & nullum teſtamentum. Si liberi non ſunt: proximus gradus in poſſeſſione, fratres, patrui, avunculi. Quanto plus propinquorum, quo major affinium numerus, tanto gratioſior ſenectus. nec ulla orbitatis pretia. Suſcipere tam inimicitias CAP. XXI
ſeu patris ſeu propinqui quam amicitias neceſſe eſt. Nec implacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque ſatisfactionem univerſa domus; utiliter in publicum, quia periculoſiores ſunt inimicitiæ juxta libertatem. Convi-

ctibus & hospitijs non alia gens effusius indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto, nefas habetur: pro fortuna quisque apparatis epulis excipit. Cum defecerit, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitij & comes, proximam domum non invitati adeunt. nec interest. pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque quantum ad jus hospitij nemo discernit. Abeunti, si quid poposceris, concedere moris: & poscendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus. sed nec data imputant, nec acceptis obli-
CAP. XXII gantur. Victus inter hospites comis. Statim è somno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur; sæpius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. Lauti, cibum capiunt. Separatæ singulis sedes, sua cuique mensa. Tum ad negotia, nec minus sæpe ad convivia, procedunt armati. Diem noctemque continuare potando, nulli probrum. Crebræ, ut inter vinolentos, rixæ, raro convicijs, sæpius cæde & vulneribus transiguntur. Sed & de reconciliandis invicem inimicis, & jungendis affinitatibus, & adsciscendis principibus, de pace denique ac bello, plerumque in convivijs consultant: tamquam nullo

magis

magis tempore, aut ad ſimplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incaleſcat. Gens non aſtuta nec callida, aperit adhæc ſecreta pectoris licentia loci. Ergo detecta & nuda omniũ mens poſtera die retractatur: & ſalva utriuſque temporis ratio eſt. Deliberant, dum fingere neſciunt: conſtituunt, dum errare non poſſunt. Potui humor ex ordeo aut frumento, in quandam ſimilitudinem vini corruptus. Proximi ripæ & vinum mercantur. Cibi ſimplices: agreſtia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, ſine blandimentis expellunt famem; adverſus ſitim non eadem temperantia. Si indulſeris ebrietati ſuggerendo quantum concupiſcunt, haut minus facile vitijs quam armis vincentur. Genus ſpectaculorum unum atque in omni cœtu idem. Nudi juvenes, quibus id ludicrum eſt, inter gladios ſe atque infeſtas frameas ſaltu jaciunt. exercitatio artem paravit, ars decorem. non in quæſtum tamen aut mercedem. quamvis audacis laſciviæ pretium eſt voluptas ſpectantium. Aleam (quod mirere) ſobrij inter ſeria exercent; tanta lucrandi perdendive temeritate, ut cum omnia defecerunt, extremo no-

CAP. XXIII.

CAP. XXIV.

viſſimo jactu de libertate & de corpore contendant. Victus voluntariam ſervitutem adit. Quamvis junior, quamvis robuſtior, alligari ſe ac venire patitur. Ea eſt in re prava pervicacia: ipſi fidem vocant. Servos conditionis hujus per commercia tradunt, ut ſe quoque pudore victoriæ exſolvant. Ceteris ſervis, non in noſtrum morem deſcriptis per familiam miniſterijs, utuntur. Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis, ut colono injungit: & ſervus hactenus paret. cetera domus officia, uxor ac liberi exſequuntur. Verberare ſervum, ac vinculis & opere coërcere, rarum. occidere ſolent, non diſciplina & ſeveritate, ſed impetu & ira ut inimicum, niſi quod impune. Liberti non multum ſupra ſervos ſunt, raro aliquod momentum in domo, nunquam in civitate. Exceptis duntaxat ijs gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & ſuper ingenuos & ſuper nobiles aſcendunt. Apud ceteros, impares libertini libertatis argumentum ſunt. Fenus agitare & in uſuras extendere, ignotum: ideoque magis ſervatur, quam ſi vetitum aſſet. Agri pro numero cultorum

CAP. XXV.

CAP. XXVI.

rum ab universis per vices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur: Facilitatem partiendi camporum spatia præstant. Arva per annos mutant, & superest ager. Nec enim cum ubertate & amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant, & prata sepiant, & hortos rigent. sola terræ seges imperatur. Unde annum quoque ipsum non in totidem digerunt species. Hiems & ver & æstas intellectum ac vocabula habent: autumni perinde nomen ac bona ignorantur. Funerum nulla ambitio. Id solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis crementur. Struem rogi nec vestibus nec odoribus cumulant. Sua cuique arma, quorundam igni & equus adjicitur. Sepulcrum cespes erigit. Monumentorum arduum & operosum honorem, ut gravem defunctis, aspernantur. Lamenta ac lacrumas cito, dolorem & tristitiam tarde ponunt. Feminis lugere honestum est: viris meminisse. CAP. XXVII.

HÆC in commune, de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc singularum gentium instituta, ritusque, quatenus differant, quæ nationes è Germania in Gallias CAP. XXIX.

commigraverint, expediam. Validiores olim Gallorum res fuiſſe ſummus auctorum divus Julius tradit. eoque credibile eſt, etiam Gallos in Germaniam tranſgreſſos. Quantulum enim amnis obſtabat, quo minus, ut quæque gens evaluerat, occuparet permutaretque ſedes, promiſcuas adhuc & nulla regnorum potentia diviſas? Igitur inter Hercyniam ſilvam Rhenumque & Mœnum amnes, Helvetij: ulteriora Boji, Gallica utraque gens, tenuere. Manet adhuc Bojemi nomen, ſignificatque loci veterem memoriam, quamvis mutatis cultoribus. Sed utrum Araviſci in Pannoniam ab Oſis Germanorum natione, an Oſi ab Araviſcis in Germaniam commigraverint, cum eodem adhuc ſermone, inſtitutis, moribus utantur, incertum eſt: quia pari olim inopia ac libertate, eadem utriuſque ripæ bona malaque erant. Treveri & Nervij circa affectationem Germanicæ originis ultro ambitioſi ſunt, tamquam per hanc gloriam ſanguinis à ſimilitudine & inertia Gallorum ſeparentur. Ipſam Rheni ripam haud dubiè Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. Ubij quidem, quamquam Romana

colo-

colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt: transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur. Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi, non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt. Cattorum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani Imperij fierent. Manet honos & antiquæ societatis insigne. nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit. exemti oneribus & collationibus, & tantum in usum præliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reservantur. Est in eodem obsequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum, ultraque veteres terminos Imperij reverentiam. Ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt; cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo & cœlo acrius animantur. Non numeraverim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumque consederint, eos qui Decumates agros exercent. Levissimus quisque Gallorum, CAP. XXIX.

lorum, & inopia audax, dubiæ possessionis solum occupavere. Mox limite acto promotisque præsidijs, sinus Imperij & pars provinciæ habentur. Ultra hos Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant, non ita effusis ac palustribus locis, ut ceteræ civitates, in quas Germania patescit. durant siquidem colles, paulatimque rarescunt: & Cattos suos saltus Hercynius prosequitur simul atque deponit. Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus, & major animi vigor. Multum, ut inter Germanos, rationis ac solertiæ; præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: quodque rarissimum, non nisi ratione disciplinæ concessum, plus reponere in duce, quam in exercitu. Omne robur in pedite, quem super arma ferramentis quoque & copijs coonerant. Alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum. Rari excursus & fortuita pugna. Equestrium sane virium id proprium, cito parare victoriam, cito cedere. velocitas juxta formidinem, contatio propior constantiæ est. Et alijs Germanorum

CAP. XXX.

CAP. XXXI.

norum populis usurpatum, rara & privata cujusque audentia, apud Cattos in consensum vertit: ut primum adoleverint crinem barbamque summittere, nec nisi hoste cæso exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum. Super sanguinem & spolia revelant frontem; seque tum demum pretia nascendi retulisse, dignosque patria ac parentibus ferunt. Ignavis ac imbellibus manet squalor. Fortissimus quisque ferreum insuper annulum (ignominiosum id genti) velut vinculum gestat, donec se cæde hostis absolvat. Plurimis Cattorum hic placet habitus. Jamque canent, insignes & hostibus simul suisque monstrati. Omnium penes hos initia pugnarum, hæc prima semper acies, visu nova. nam ne in pace quidem vultu mitiore mansuescunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura: prout ad quemque venere aluntur, prodigi alieni, contemtores sui, donec exsanguis senectus tam duræ virtuti impares faciat. Proximi CAP. XXXII. Cattis certum jam alveo Rhenum quique terminus esse sufficiat, Vsipij ac Tencteri colunt. Tencteri super solitum bellorum decus, equestris disciplinæ arte præcellunt. nec major apud

Cattos peditum laus, quam Tencteris equitum. Sic instituere majores, posteri imitantur. hi lusus infantium: hæc juvenum æmulatio: perseverant senes. inter familiam, & penates, & jura successionum, equi traduntur. excipit filius, non ut cetera maximus natu, sed prout ferox bello
CAP. XXXIII. & melior. Juxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamavos & Angrivarios immigrasse narratur, pulsis Bructeris ac penitus excisis, vicinarum consensu nationum; seu superbiæ odio, seu prædæ dulcedine, seu favore quodam erga nos deorum: nam ne spectaculo quidem prælij invidere. Super LX millia non armis telisque Romanis, sed quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat, quæso, duretque gentibus si non amor nostri at certe odium sui: quando urgentibus Imperij fatis, nihil jam præstare fortuna majus potest,
CAP. XXXIV. quam hostium discordiam. Angrivarios & Chamavos à tergo Dulgibini & Chasuari cludunt, aliæque gentes haut perinde memoratæ: à fronte Frisij excipiunt. Majoribus minoribusque Frisijs vocabulum est ex modo virium. Utræque nationes usque ad Oceanum Rheno prætexuntur,

tur, ambiuntque immenſos inſuper lacus & Romanis claſſibus navigatos. Ipſum quin etiam Oceanum illa tentavimus. Et ſupereſſe adhuc Herculis columnas fama vulgavit: ſive adijt Hercules, ſeu quidquid ubique magnificum eſt in claritatem ejus referre conſenſimus. nec defuit audentia Druſo Germanico, ſed obſtitit Oceanus in ſe ſimul atque in Herculem inquiri. mox nemo tentavit: ſanctiuſque ac reverentius viſum, de actis deorum credere quam ſcire. CAP. XXXV.

Hactenus in Occidentem Germaniam novimus. In Septentrionem ingenti flexu redit. Ac primo ſtatim Chaucorum gens, quamquam incipiat â Friſijs, ac partem litoris occupet, omnium quas expoſui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos uſque ſinuetur. Tam immenſum terrarum ſpatium non tenent tantum Chauci, ſed & implent. Populus inter Germanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit juſtitia tueri, ſine cupiditate, ſine impotentia. Quieti ſecretique, nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrocinijs populantur. Idque præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt: quod, ut ſuperiores agant, non per in-

jurias assequuntur. Promta tamen omnibus arma, ac si res poscat exercitus; plurimum virorum equorumque: & quiescentibus eadem fa-
C. A P. XXXVI. ma. In latere Chaucorum, Cattorumque, Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt. idque jucundius, quam tutius fuit. quia inter impotentes & validos falso quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquique Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur: Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. Tacti ruina Cheruscorum & Fosi, contermina gens: adversarum rerum ex æquo socij, cum in
C. A P. XXXVII. secundis minores fuissent. Eundem Germaniæ sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc civitas, sed gloria ingens. Veterisque famæ late vestigia manent: utraque ripa castra, ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis, & tam magni exercitus fidem. Sexcentesimum & quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone COSS. Ex quo si ad alterum Imperatoris Trajani consulatum computemus,

ducen-

ducenti ferme & decem anni colliguntur. Tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi ævi ſpatio multa invicem damna. Non Samnis, non Pœni, non Hiſpaniæ Galliæve, ne Parthi quidem ſæpius admonuere; quippe regno Arſacis acrior eſt Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Craſſi, amiſſo & ipſe Pacoro infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At Germani Carbone & Caſſio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cepione, M. quoque Manlio fuſis vel captis, quinque ſimul conſularcis exercitus Populo Romano, Varum triſque cum eo legiones etiam Cæſari abſtulerunt. Nec impune C. Marius in Italia, divus Julius in Gallia, Druſus ac Nero & Germanicus in ſuis eos ſedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæſaris minæ in ludibrium verſæ. Inde otium; donec occaſione diſcordiæ noſtræ & civilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectavere: ac rurſus pulſi inde, proximis temporibus triumphati magis quam victi ſunt.

Nunc de SVEVIS dicendum eſt, quorum non una ut Cattorum Tencterorumve gens: majorem enim Germaniæ partem obtinent, pro- CAP. XXXIIX.

prijs adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in commune Suevi vocentur. Insigne gentis, obliquare crinem nodoque substringere. Sic Suevi à ceteris Germanis, sic Suevorum ingenui à servis separantur. Sic in alijs gentibus, seu cognatione aliqua Suevorum, seu (quod sæpe accidit) imitatione, rarum & intra juventæ spatium; apud Suevos usque ad canitiem horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in ipso solo vertice religant: principes & ornatiorem habent. Ea cura formæ sed innoxiæ. neque enim ut ament amenturve: in altitudinem quandam & terrorem, adituri bella, comti, ut hostium oculis, ornantur. Vetustissimos se nobilissimosque Suevorum Semnones memorant. Fides antiquitatis religione firmatur. Stato tempore in silvam, augurijs patrum & prisca formidine sacram, omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coëunt, cæsoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est & alia luco reverentia. nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor, & potestatem numinis præ se ferens. si forte prolapsus est, attolli & insurgere haut licitum. per humum evol-

CAP. XXXIX.

evolvuntur. eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subjecta atque parentia. Adjicit auctoritatem fortuna Semnonum. centum pagis habitantur. magnoque corpore efficitur, ut se Suevorum caput credant. Contra Langobardos paucitas nobilitat: quod plurimis ac valentissimis nationibus cincti, non per obsequiũ sed prælijs & periclitando tuti sunt. Reudigni deinde & Aviones, & Angli, & Varini, & Eudoses & Suardones, & Nuithones fluminibus aut silvis muniuntur. Nec quidquam notabile in singulis, nisi quod in commune Herthum, id est, Terram matrem colunt, eamque intervenire rebus hominum, invehi populis arbitrantur. Est in insula Oceani Castum nemus; dicatumque in eo vehiculum veste contectum attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali deam intelligit, vectamque bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca quæcumque adventu hospitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt; clausum omne ferrum; pax & quies tunc tantum nota, tunc tantum amata; donec CAP. XL.

idem

idem ſacerdos ſatiatam converſatione mortalium deam templo reddat. Mox vehiculum, & veſtes, & ſi credere velis, numen ipſum ſecreto lacu abluitur. ſervi miniſtrant, quos ſtatim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, ſanctaque ignorantia, quid ſit illud quod tantum perituri vident. Et hæc quidem pars Suevorum in ſecretiora Germaniæ porrigitur. Propior (ut quomodo paulo ante Rhenum, ſic nunc Danubium ſequar) Hermundurorum civitas, fida Romanis, eoque ſolis Germanorum non in ripa commercium, ſed penitus, atque in ſplendidiſſima Rhætiæ provinciæ colonia. paſſim ſine cuſtode tranſeunt, & cum ceteris gentibus arma modo caſtraque noſtra oſtendamus, his domos villaſque patefecimus non concupiſcentibus. In Hermunduris Albis oritur; flumen inclitum & notum olim nunc tantum auditur. Juxta Hermunduros Nariſci, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria vireſque, atque ipſa etiam ſedes, pulſis olim Bojis, virtute parta. Nec Nariſci Quadive degenerant. Eaque Germaniæ velut frons eſt, quatenus Danubio pergitur. Marcomanis, Quadiſ-

CAP. XLI.

CAP. XLII.

ve uſque ad noſtram memoriam reges manſe-
runt ex gente ipſorum, nobile Marobodui &
Tudri genus; jam & externos patiuntur. Sed vis
& potentia regibus, ex auctoritate Romana: ra-
ro armis noſtris, ſæpius pecunia juvantur. Nec CAP.
minus valent retro Marſigni, Gothini, Oſi, Bu- XLIII.
rij: terga Marcomanorum Quadorumque clau-
dunt. E quibus Marſigni, & Burij ſermone cul-
tuque Suevos referunt: Gothinos Gallica, Oſos
Pannonica lingua coarguit non eſſe Germanos,
& quod tributa patiuntur. partem tributorum
Sarmatæ, partem Quadi, ut alienigenis impo-
nunt. Gothini, quo magis pudeat, & ferrum ef-
fodiunt. Omneſque hi populi pauca campe-
ſtrium, ceterum ſaltus & vertices montium ju-
gumque inſederunt. Dirimit enim ſcinditque
Sueviam continuum montium jugum, ultra
quod plurimæ gentes agunt. Ex quibus latiſſime
patet Lygiorum nomen in plures civitates diff-
uſum. Valentiſſimas nominaſſe ſufficiet: Arios,
Helveconas, Manimos, Elyſios, Naharvalos.
Apud Naharvalos antiquæ religionis lucus oſtē-
ditur. Præſidet ſacerdos muliebri ornatu, ſed
deos interpretatione Romana Caſtorem Pollu-

cemque memorant. Ejus numinis nomen Alcis. nulla ſimulacra, nullum peregrinæ ſuperſtitionis veſtigium. ut fratres tamen, ut juvenes venerantur. Ceterum Arij ſuper vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces, inſitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. nigra ſcuta, tincta corpora, atras ad prælia noctes legunt: ipſaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hoſtium ſuſtinente novum ac velut infernum aſpectum; nam primi in omnibus prælijs oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones regnantur, paulo jam addictius quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugij, & Lemovij; omniumque harum gentium inſigne rotunda ſcuta, breves gladij, & erga reges obſequium. Suionum hinc civitates, ipſo in Oceano præter viros armaque claſſibus valent. Forma navium eo differt, quod utrimque prora paratam ſemper appulſui frontem agit: nec velis miniſtrantur, nec remos in ordinem lateribus adjungunt. Solutum, ut in quibuſdam fluminum, & mutabile, ut res poſcit, hinc vel illinc remigium. Eſt apud illos & opibus

CAP. XLIV.

opibus honos, eoque unus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario jure parendi. nec arma ut apud ceteros Germanos in promiſcuo, ſed clauſa ſub cuſtode & quidem ſervo: quia ſubitos hoſtium incurſus prohibet Oceanus, otioſæ porro armatorum manus facile laſciviunt. Enimvero neque nobilem, neque libertinum quidem armis præponere, regia utilitas eſt. Trans Sujonas aliud mare, pigrum, ac prope immotum; quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis jam ſolis fulgor in ortus edurat, adeo clarus, ut ſidera hebetet. Sonum inſuper emergentis audiri, formaſque deorum, & radios capitis aſpici, perſuaſio adjicit. Illucuſque (& fama vera) tantum natura. Ergo jam dextro Suevici maris littore CAP. Æſtyorum gentes alluuntur: quibus ritus habi- XLV. tuſque Suevorum, lingua Britannicæ propior. Matrem deum venerantur. inſigne ſuperſtitionis formas aprorum geſtant. Id pro armis omniumque tutela, ſecurum deæ cultorem etiam inter hoſtes præſtat. Rarus ferri, frequens fuſtum uſus. Frumenta ceteroſque fructus patientius quam pro ſolita Germanorum inertia

laborant. Sed & mare ſcrutantur, ac ſoli omnium ſuccinum, quod ipſi gleſum vocant, inter vada atque in ipſo litore legunt. Nec quæ natura quæve ratio gignat, ut barbaris, quæſitum compertumve. Diu quinetiam inter cetera ejectamenta maris jacebat, donec luxuria noſtra dedit nomen. ipſis in nullo uſu rude legitur, informe perfertur; pretiumque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum eſſe intelligas: quia terrena quædam atque etiam volucria animalia plerumque interlucent, quæ implicita humore, mox dureſcente materia, cluduntur. Fecundiora igitur nemora lucoſque, ſicut Orientis ſecretis, ubi thura balſamaque ſudantur, ita Occidentis inſulis terriſque ineſſe crediderim, quæ vicini ſolis radijs expreſſa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempeſtatum in adverſa litora exundant. Si naturam ſuccini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur, alitque flammam pinguem & olentem: mox ut in picem reſinamve lenteſcit.

Suionibus Sitonum gentes continuantur: cetera ſimiles uno differunt, quod femina do-

mina-

minatur: in tantum non modo à libertate, ſed etiam à ſervitute degenerant.

HIC Sueviæ finis. Peucinorum, Venedorumque, & Fennorum nationes Germanis an Sarmatis adſcribam, dubito. Quamquam Peucini, quos quidam Baſtarnas vocant, ſermone, cultu, ſede, ac domicilijs, ut Germani agunt. ſordes omnium ac torpor. procerum connubijs mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. nam quidquid inter Peucinos Fennoſque ſilvarum ac montium erigitur latrocinijs pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur; quia & domos figunt, & ſcuta geſtant, & pedum uſu ac pernicitate gaudent; quæ omnia diverſa Sarmatis ſunt, in plauſtro equoque viventibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas. non arma, non equi, non penates. victui herba, veſtitui pelles, cubile humus. ſola in ſagittis ſpes, quas inopia ferri oſſibus aſperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit. Paſſim enim comitantur, partemque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque ſuf- CAP. XLVI.

fugium. quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur. Huc redeunt juvenes, hoc ſenum receptaculum. Id beatius arbitrantur, quam ingemere agris, illaborare domibus, ſuas alienaſque fortunas ſpe metuque verſare. Securi adverſus homines, ſecuri adverſus deos, rem difficillimam aſſecuti ſunt, ut illis ne voto quidem opus ſit.

Cetera jam fabuloſa: Helluſios & Oxionas ora hominum vultuſque, corpora atque artus ferarum gerere. quod ego, ut incompertum, in medium relinquam.

HERMANNI CONRINGII
IN TACITI DE MORIBVS GERMANORVM
NOTÆ CRITICÆ.

IN COR-

IN CORNELII TACITI GERMANIAM

NOTAE CRITICAE.

Pag. 1. *Sex meatibus erumpat*) Pichena notat in Veneto codice legi, *erumpit*. Sed hoc leve est.

Montis Abnobæ) Ita recte Rhenanus restituit, cum esset editum *Arnobæ*.

Pag. 2. *adversus Oceanus*) Lipsius malit *obversus*: Cluverius ut & Curtius Pichena *aversus*. Sed vulgata lectio præplacet. Oceanus enim tunc habitus fuit quasi adversus omnibus navigantibus, multo magis novas sedes quærentibus. Facit mecum C. Colerus.

Tuistonem) Alij *Tuitonem* legunt, contra fidem exemplarium. Forte scribendum *Tuisconem* aut Tuitsconem: ut populari linguasit dictus Tuiske: inde sane rectius formaveris generale illud nomen Tuisken.

Ingævones) sola diphtongus, quam & Plinius habet in hac ut & in voce *Istævonum*, satis indicat, perperam has voces nonnullos interpretari Inwoner & Westwoner; quasi à situ incolentium vocabula illa sint nata. Ne nunc urgeam, diserte à Tacito dici, à trium filiorum Manni nominibus illa Germanicarum gentium orta cognomenta; & alios dictos Herminones, qnæ vox plane nihil habet commune cum situ. Itaque ex sententia Taciti dixeris rectius; tres fuisse Manno filios, vulgo nuncupatos Ingäff / Istäff (quod forte idem cum Jüstäff/ vel ut passim scribitur Güstaff) & Hermin.

Herminones) Plinius habet *Hermiones*: sed altera ista vox propior antiquissimo illi nomini Germanico Hermin.

Vanda-

Vandalios) Plinius habet *Vindili*. Sed vox altera ſeculis ſequentibus magis inclaruit. Itaque & in Plinii codice corrigenda.

Nuper auditum) ita placuit Lipſio, cum vulgo legeretur *additum*: nec male.

Eaque vera) hæc & ſequentia, uſque ad illa: *Fuiſſe apud eos*, rectius prioribus junxeris. Narrat enim Tacitus illa omnia ex aliorum *quorundam* ſententia, non ſua.

Nunc Germani) Bambergenſis codex, teſte Lipſio in Notis poſterioribus, habet: *tunc Germani*. Idem in Bononienſi quadam editione ſibi repertum teſtatur Pichena in Appendice. Qui ſcilicet nunc Tungri illi ante Germani audierunt. Sive ipſimet ſibi hoc nomen indiderint, ſive à Romanis aut Gallis ceperit hæc appellatio. Quod poſterius Strabo diſertè teſtatur, & innuit Tacitus addens: *vocati ſunt*: eoque forte eſt veriſimilius. Senſus hic fuerit. Galli, aut potius in Gallia commorantes Romani, Tungros Rhenum tranſgreſſos, quod eodem eſſent habitu corporis, appellavere Germanorum nomine. Tungri hi Gallorum victores ad omnes Transrhenanos nomen hoc ſuum tranſtulerunt, quo metum incuterent: venditantes ſcilicet, omnes etiam illos vinculo fraterno ſibi junctos eſſe. Placuit inde nomen illud recens tunc inventum ipſis Transrhenanis. Neſcio tamen, an quo certo liceat teſtimonio oſtendere, iſthac appellatione Germanos ipſos ſuæ inter linguæ homines unquam uſos. Ita ſi acceperis, haud neceſſum fuerit contra fidem manuſcriptorum pro illo: *à victore ob metum*, cum Cluverio legere, *victores à victis, ob metum*: cum Lipſio pro *à ſeipſis, à reipſa*.

Pag. 3. *Virorum fortium ituri in prælia*) Lipſius hæc diſtinguit: *pr. virorum fortium. Ituri in prælia canunt*. Sed le-

ctio vulgata videtur expeditior, eoque & Cluverio aliisque probata fuit.

Barditum) ita ex Farnesiano codice ms. in Notis prioribus emendavit Lipsius, Attamen in posterioribus indicavit, placuisse sibi tunc potius *Barritum*, prout vulgo antelegebatur. Idque Cluverius ac alii retinuere. Et vero vox *Barritus* etiam Ammiano Marcellino usurpatur pro militari applausu, ut cum multis aliis hoc etiam vocabulum fuerit tunc receptum militiæ Romanæ.

Tam vocis ille quam virtutis) in Bambergensi codice lectum fuit: *tam vocis quam mentis*. Spernit hoc Lipsius, Colerus probat, sed fortassis immerito.

Ασκιπύργιον) Lipsius in Notis prioribus glossema censuit, repertum tamen etiam in Farnesiano codice ms. Quin igitur maneat suo loco, præsertim quum ipso Lipsio prodente in Notis posterioribus, constanter in mss. vox aliqua Græca hic reperiatur.

Pag. 4. *Propriam & sinceram)* Lipsius ex Bambergensi codice adducit, non probans tamen: *perpetuam & sinceram*. Id arridet multum Colero: nec forte sine causa.

Nullis alius) vox *aliis* redundat, & videtur delenda. quod fecit Cluverius.

Minimeque sitim) Hæc recte à prioribus colo separavit Cluverius.

Ventosior) Lipsius audet legere *verticosior*: quod etiam Cluverius probavit, idque fortassis merito. Colerus tamen *ventosior* retinet ac defendit.

Satis ferax) Malunt nonnulli *satiferax*. Nec improbaverim.

Plerumque improcera) Lipsius mavult *plæraque*, & hoc exprimit Cluverius. Forte excidit vocula *hæc*, ut lectum fuerit: *sed plærumque hæc improcera*. Nihil tamen muto.

Pag. 5. *Serratos bigatosque)* Quales hi num mi, haut temere dixeris. A figura impressa nonnullos ita dictos, non est veri-

verisimile. Nec enim ex immensa nummorum veterum copia vel unum aliquem produxeris serra insignitum: qnod & Lipsius annotavit. Et cur Germani præ aliis probaverint illos quibus biga incusa, cum & rariores sint & aliis nihilo præstent? Equidem suspicor vocem illam *bigatos* mendosam esse; & *serratos* dici illos (quod & Lipsio non displicet) quorum ambitus dentatus atque asper in modum serræ: quod cum sit indicium probæ notæ, cautum eo fuit Germanorum simplicitati. Tales sibi visos testatur Lipsius, & est mihi plane similis vetus triumphalis nummus nescio cujus Q. Antonij, erutus nuper aratro ex agro Ritbergensi in Westphalis, ubi cum Romanis ob viciniam frequens fuit commercium. An scribendum *ratitos ligatosq;*?

Pag. 7. *exsugere plagas*) Farnesianus & Romanus codex, teste Lipsio, habent *exigere plagas*. Ita etiam editum fuit ante Rhenanum. Non male: sed nec *exsugere*, quod Rhenanus reposuit, displicet; imo videtur rectius convenire cum eo, quod non *pavere* eas dicit Tacitus, & *numerare vulnera*. Facit mecum Colerus.

Velledam) alii legunt *Veledam*, idque rectius, ut indicat illud Statii - *captivaque preces Veledæ*.

Auriniam) Farnesianus ms. habuit *Fluriniam*: Lipsius putat legendum *Aluerinium*. Ast *Aluerunum* vox est vetusta Germanica, atq; ut jam olim Gothis, teste Jornande, usitata, ita nec hodie emortua. Jam olim vero fuit & hodie est vox appellativa, magam mulierem quamvis significans, non propria. Itaque non est quod *Aurinia* vox hic sollicitetur.

Pag. 9. *Apud principes pertractentur*) Grotius argutè: *prætractentur*. Vt penes principes minorum rerum arbitrium, majorum πεφβαλία fuerit. Quem morem multis

post seculis Francos observasse, alibi notamus: eoque Grotiana illa emendatio plane arridet.

P. 10. *Nec jussi*) Rhenanus monet in veteri codice legi: *nec injussi*. ex quo, Lipsio judice, bene etiam scripseris; *nec ut jussi*.

Corpore infames) Lipsius in Notis posterioribus censet scribendum *torpore infames*, ut purget majorum sanctam famam. At Cluverius quoque & Pichena probat illud vulgatum, nec videtur mutandum, cum torpor non soleat infamiam parere. Nisi forte aliud Germanis visum.

P. 11. *Cæteris robustioribus*) assentior Lipsio & Freinshemio legentibus: *Cæteri* (nempe quibus non tanta nobilitas aut merita patrum) *robustioribus aggregantur*.

P. 12. *Præcipuum sacramentum*) liber scriptus monente Lipsio: *Principum sacramentum*. Præplacet hæc scriptio, ut sensus sit, illam comitum spontaneam æmulationem fuisse Principibus sacramenti vice: quo scilicet solet aliàs miles adstringi.

Et facilius inter ancip.) Placuit Pichenæ & Colero id quod Venetus codex habuit. *& ut facilius inter*.

Belloque tueare) vulgo *tueantur*, Cluverius legit *tuentur*, parvo aut nullo discrimine.

P. 13. *Non multum venatibus*) omnino cum Lipsio ejiciendam censeo illam negationem *non*. Delevit eandem & Cluverus. Et vero repugnat moribus Germanorum veterum: tum illi quod sequitur apud Tacitum, *plus per otium transigunt*. Multum scilicet, & plus recte sibi opponuntur, haud ita vero *non multum* & *plus*. Pichena malit: *tum vitam venatibus*. Colerus: *tum vita multum*. At Lipsiana correctio simplicior.

Ipsi habent) Ita primus Lipsius recte expressit Farnesianam scripturam; cum vulgo legeretur: *ipsi habent miram diversitatem naturæ*.

Vltro & viritim conferre) locum mutilum esse apparet. Rhenanus suspicatur legendum: *Vltro equitium conferre.* Sed nc sic quidem pendentia verba firmaveris, ut recte dicit Lipsius. Ipse notam X credit excidisse, quæ Decimam significat; quasi jam tum mos fuerit Principibus decimas frugum & jumentorum conferre: idque illud esse quod hodieque obtinet. At vero Decimas Principibus solutas, antequam illæ ex bonis sacris devenerint in peculium Principum, non facile probaveris. Cluverius addit voculam *aliquid*. & vero hæc sufficit.

P.14. *colorum imitetur)* ita ex Farnesiano restituit Lipsius. Vulgati perperam: *colorum inviter.*

Spina consertum) Lipsius videtur malle *pinna*; sed nihil definieris temere.

Spargere maculis) illis *maculis* maculam inesse suspicatur Lipsius, nihil tamen mutat. Mihi videtur maculam nullam hîc reperiri.

P.15. *Non uxor marito)* Monet Lipsius, deesse in Bambergensi codice illud *marito*: & abesse posse sine fraude.

Sed boves) Pichena suspicatur excidisse voculam *binos*. Sed mera est suspicio. *Iunctos* tamen boves illos fuisse, liquet ex iis quæ subsequuntur.

Sic vivendum, sic pereundum.) Rhenanus memorat se alibi legisse: *sic viventes sic parientes.* Vulgatum autem illud haud dubie rectius.

Quæ liberis ac digna reddat) Vox *digna* non immerito Lipsio visa minus sincera. Et vero dixeris expungendam: vel aliam quandam voculam desiderari quo illa respicit. Heinsius legit hunc in modum: *accipere se quæ liberis inviolata reddat, digna quæ nurus accipiant, rursusque ad nepotes referant.* Non male.

Arma denunciant, Rhenanus monet, inventum sibi in codice *renunciant*. Nullo utrumque est discrimine. P.16.

P. 16. *Quorum pœna præsens*) Bambergensis codex teste Lipsio habuit: *quorum pœna parentibus & maritis concessa.* Nec male fortassis: certe rectæ rationi magis consentaneus fuerit mos ille. Sequentia tamen indicant, solis etiam maritis jus fuisse animadvertere in adulteram.

Publicatæ enim) Lipsius mavult *etiam*: non enim hæc ad adulteria trahendum: sed ad quamlibet conjugum corporum publicationem.

P. 18. *Si quid poposcerit*) Clarius: *poposcerit*, hospes scilicet discedens.

Sed & de reconciliandis) ita recte scripsit Rhenanus pro: *de reconciliatis.*

P. 19. *Aperit adhæc*) in vulgatis nonnullis est *adhuc*, idque recte probat Gruterus, voce accepta pro *amplius*, *præterea*, *insuper*. Tantundem vero valet τὸ *adhoc*.

Et salva utriusque temporis) Lipsius recte scribit, quod & Cluverio est probatum: *& sua utriusque temporis ratio.* Ut sensus sit; non deesse rationem, quare Germani inter pocula consultent, sobrii constituant: deliberare nempe dum fingere nesciunt, constituere dum errare non possunt. Salvus tamen etiam sensus est in *salva*; quod & Pichenæ visum.

Haut minus facile vitijs) Bambergensis codex teste Lipsio habuit: *haut minus facile vino quam armis*: id quod proposito videtur convenientius.

Pag. 20. *Ideoque magis servatur.* Lipsius malit *spernitur.* Et vero sensus hic subest. Sed hanc haut incommode dat etiam illud: *servatur.* Itaque non est quod mutes: ceu & Colero est visum.

Ab universis per vices) Bambergensis legit: *ab universis vicis occupantur.* Forte scribendum, *ab universis per vicos occupantur.* Quæ ratio agri colendi planior est, & propius acce-

accedit ad ea, quæ Cæsar de eadem narrat *l.6.* Imo optime convenit cum illa, quam subjungit Tacitus, partitione inter singulos. Prima scilicet agri in quolibet populo divisio fuit secundum vicos, altera inter singulos secundum dignationem. Consentit conjecturæ meæ Pichena & Cluverius.

Prata sepiant) Notat Pichena, in omnibus melioribus libris legi, & *prata separent*: à Rhenano nescio quem codicem secuto esse illud, *prata sepiant*. Ipse prius approbat, nec ego abnuo. Non tamen & *sepiant* improbo.

P.22. *Potentia divisas*) Bambergensis ms. *diversas*, Sensu eodem: sed *divisas* planius.

Bojemi nomen) Lipsius cum legisset in Bambergensi: *manet adhuc Bojis è munere nomen*, scribit: *manet adhuc Boyoasmi* (vel *Boyaimi*) *è re nomen*, sive *Bojaimum è re nomen*. Forte *Bojemi è re nomen*. Est tamen vulgata quoque lectio sic satis tolerabilis.

P.23 *Origine erubescunt*) Lipsio eumq; secutus Chr. Colerus: *origine non erubescunt*. Ubios enim maluisse Germanos censeri. Et vero ita est: nec tamen requiritur ut mutes quidquam. Loquitur enim Tacitus de origine Ubiorum non illa Germanica, quod Lipsius existimavit, sed qua colonia cæpit esse Romana. Ejus quamvis honoratæ, tamen Ubios puduit. Ita si capias, non opus fuerit vel illa Gruteri medela: *Ne Vbij quidem &c.*

Tributis contemnuntur) Lipsius in Notis posterioribus judicat, posse ferri hanc lectionem: *nam*, ait, *quibus tributa imponuntur, hoc ipso, ut victi pro contemptis habentur ac despectis*. Idem sentit Christ. Colerus. Videtur tamen Lipsius malle *continentur* vel *contundunturur*. Jamdudum ante illum Rhenanus suspicabatur legendum *condemnantur*, vel *comminuuntur*. Stephanus Pighius in Hercule

cule Prodicio maluerat *contenuantur*. Fulvius Vrſinus legerat, *conteruntur*. Verum hoc poſterius quidem admitti non poteſt quum paulo poſt ſequatur: *nec publicanus atterit*. Ego vel non ſollicitaverim vulgatam lectionem, vel aliquam illarum vocularùm admiſerim, à Rhenano, Pighio, Lipſio adductarum.

Non numeraverim) ita recte repoſuit auctoritate vetuſtioris cujuſdam editionis Rhenanus, cum perperam legeretur: *Non numeravimus*.

P.24. *limite acto*) Alii legunt, *limite aucto*. Et vero Trajani, adeoque Taciti, ætate promota erant præſidia & aucti Romani Imperii limites.

Niſi ratione diſciplinæ conceſſum) Bambergenſis codex habuit: *nec niſi Romanæ diſciplinæ*. Lipſius optime judicat, neutram lectionem jure ſpernendam. Probaverim tamen potius Bambergenſem.

Ferramentis cooneraut) ita libri omnes veteres, non *onerant*: ut notavit Pichena.

P.25. *rara & privata*) Plane pervertit ſenſum Colerus ſua illa emendatione: *Et aliis Germanorum populis uſurpatu rara eſt privata cujuſque audentia, apud Cattos in conſenſum vertit*.

Jamque canent inſignes) Lipſius in Notis prioribus ſuſpicatus eſt depravationem: in poſterioribus nihil movet. Nec video quidquam, quare ſequius quid cogitare hic debeamus.

Viſu nova) Berneggerus voluit: *viſu torva*. Freinshemius *viſu nota*. Videtur nihil mutandum. Sententia eſt: habitum ejuſmodi *viſu novum*, hoc eſt, mirum eſſe; præſertim quum ne in pace quidem mitiore vultu emolleſcat.

Vultu mitiore) Pichena vult *cultu mitiore*; at ſine cauſa.

P.26.

P.26. *Vrgentibus Imperij fatis*) Lipsius in scripto libro legit: *vergentibus fatis*. Non male.

N.27. *referre consensimus*) Idem Lipsius in eodem libro legit: *referre consuevimus*. Utrumque tolerabile: prius tamen magis redolet dictionem Taciti.

Audentia Druso Germanico) Vir doctissimus mavult: *Druso & Germanico*. Non improbaverim: tantum dubito num Germanicus columnarum Herculis quærendarum causa quidquam fuerit conatus: de alia vero expeditione Tacito heic quidem non est sermo.

P.28. *Inter impotentes*) Sensus fieret magis perspicuus, si legas, *potentes*. Sane si *validi* fuerint etiam animi *impotentes*, ut sunt plerique, *haud tutò quiescas* inter illos: non temere tamen legas, alibi voces illas *impotentes* & *validos* ist hoc sensu conjungi.

Tacti ruina) Pichena vult: *tracti ruina*. At Gruterus recte defendit *tacti*: loqui enim Tacitum tanquam de fulgure.

Eundem Germaniæ sinum) Hic videntur quædam deesse, Quoniam Cimbri tenuerunt intima Chersonesi, & Chaucorum sedes Albis finivit; ingens vero spatium superest inter Albim & Chersonesi extrema, quod haud dubie variæ gentes tunc tenuerunt, interque eas Saxones jam Ptolomæo memorati. Non est autem verisimile, vel ignorasse illos populos Tacitum, vel ne verbo quidem memorasse.

Magni exercitus) Hanc lectionem debemus conjecturæ Lipsij, cum in libris esset *magni exitus*. Non tamen contempseris illa vulgata.

P.29. *Sæpius admonuere*) Rhenano suspectum visum est vocabulum *admonuere*; maluit *admovere*. At Pichena stabilit vulgatam lectionem, quam & nos sequimur.

Marco quoque Manlio) Liviana Epitome l.6 habet prænomen *Caÿ*. Forte tamen nihil est mutandum: ejusmodi enim ἁμαρτήματα μνημονικὰ optimis etiam autoribus interdum obrepunt.

P.30. *retro sequuntur*) Hanc lectionem nec Lipsius nec Cluverius nec quidam alii sollicitant. Verum Theodorus Marcilius ita emendat: apud *Suevos usque ad canitiem horrentem capillum, retrorsum ac sæpe in solo vertice ligant.* Amplectitur hanc emendationem Colerus. Scaliger legendum censuit: *capillum retro sequus, ac sæpe in ipso solo vertice religant.* Probat hanc correctionem Freinshemius. Placet illa & mihi præ Marciliana, quod propius accedat ad vulgatam lectionem quodq; morem Suevicum pulchre exprimat. Alii scilicet Suevorum unico nodo in solo vertice, alii pluribus retro secus flexum crinem substrinxerunt. qui sunt illi *cirri* & illa *cornua* Germanorum, priscis scriptoribus memorata.

Principes & ornatiorem habent) ita constanter codices. Cluverius paulo aliter quam fit vulgo locum hunc omnem distinguit: *Apud Suevos usque ad canitiem horrentem capillum retro sequuntur. ac sæpe in ipso solo vertice religant principes, & ornatiorem habent.* Sed ita manet illud insolens & intellectu difficile: *retro sequuntur*: nec satis apte illa reliqua cohærent. Freinshemius mavult: *retro sequus & sæpe in ipso solo vertice religant. Principes & ornatorem habent*, servum scilicet ornandi capilli peritum, quales erant Romanis. Sane ornatum aliquem Principibus accessisse certum est; num vero in id singulares illi habuerint ornatores, dubitare quem faciat prisca simplicitas. Videtur sic satis commoda vulgata lectio.

Ut hostium oculis ornentur) Bambergensis liber habuit: *armentur*. Sed vulgatam lectionem probavit, idque recte, I. Lipsius.

Augu-

Auguriis patrum) En verſiculum: *Auguriis patrum & priſca formidine ſacram.* Primus illum obſervavit Gerard. Falckenburgius. Num ſit alicujus veteris poëtæ, an vero ſponte nec opinanti Tacito exciderit, incertum.

Pag. 31. *Cent. pag. habitantur*) Ita & in Veneto codice legi, notavit Pichena. Alij ſcribunt minus recte, *habitatur.*

Longobardos paucitas nobilitat) Ita beneficio Farneſiani codicis primus recte edidit Lipſius, cum ante legeretur, *Longobardis paucitas nobilitaſque.*

Reudigni deinde & Aviones) Cluverius emendat, ſed non niſi ex conjectura: *Deuringi & Caviones.*

Suardones & Nuithones) Num rectius, *Suartones & Vithones?* Populari lingua Swarten & Witten; Albi & Nigri. Utriuſque ſane populi veſtigia hodieque dixeris ſupereſſe ijs locis, quæ ab utroque illo colore per omnem Germaniam nomen acceperunt.

Herthum id eſt terram matrem) Notante Lipſio, libri alij *Nerthum*, alii *Verthum* habent. Ipſe veram vocem, nec injuria, cenſet *Aerthum.* Gloſſaria tamen antiqua terram interpretantur *Hertham.*

In inſula Oceani caſtum nemus) Minus ſane nemori aptum eſt ἅγιον *caſtum*, eoque Cluverius legit, *ſacrum.* Perplacet Freinshemiana emendatio, *Vaſtum*; quoniam quam minimum recedit à vulgato, & tritiſſimum eſt, vaſta nemora quondam religioſa habita eſſe.

Pag. 32. *Nariſci*) Niſi & apud alios veteres illius ævi eadem vox occurreret, dixerim Tacitum ſcripſiſſe *Noriſci.* Et vero plane ijſdem ſedibus qui ex eo uſque degerunt populi, dicuntur vulgo *Norgoui.* Aliis hodie regio iſthæc audit *Noricum*, cum tamen Noricum Romana fuerit provincia cis Danubium, *Norgau* autem ſita ſit in media Germania. Si retinenda igitur ea Ta-

citi vox *Nariſci*, dicendum omnino fuerit poſt mutaſſe, & ex *a* factum *o*.

Quatenus Danubio pergitur) Scriptus liber, monente Lipſio, habuit *peragitur*: Sed male. Ipſe Lipſius in Notis prioribus maluit, *porgitur* ſive *porrigitur*. Poſt ſcripſit: *Danubio prætexitur*. Quod ſecutus etiam eſt Cluverius.

Pag. 33. *Sed deos interpretatione)* Alii legunt: *Sed deos interpretatione Romani Caſtorem Pollucemque nominant.* Quæ tamen nos expreſſimus, videntur meliora.

Pag. 34. *Paulo jam addictius)* Bambergenſis & Romanus habuit: *adductius*. Proba utraque voce, ceu etiam Lipſius cenſuit.

Nec velis miniſtrantur) Lipſio melius viſum: *velis miniſtrant*. Sane ita & Virgilius: *veliſque miniſtrant*: & rectius convenit cum ſequentibus; *nec remos adjungunt*.

Pag. 35. *In ortus edurat)* Pichena legendum putat: *in ortum*.

Sonum inſuper emergentis) Lipſius malit, approbante Cluverio, *ſe mergentis*: Colerus, *immergentis*. Et vero illa rudis fuit plebis perſuaſio, mergi ſolem cadentem, & hinc ſtridorem naſci, perinde ut fit, ſi quando candens ferrum aquâ extingitur. Sonus itaque fuerit non emergentis, ſed ſe mergentis ſolis. Gruterus delet *emergentis* vocem, quoniam in antiquitus editis non viſitur. Quod de Bononienſe ac Veneto teſtatur etiam Pichena *in Append.*

Formaſque Deorum) Colerus, nec male, ſuſpicatur legendum: *formaſque equorum*; qui nempe crediti trahere ſolis currum.

Illuc uſque & fama vera) Pichena, ut & Colerus, hunc locum ſi quem in hoc libro alium corruptum exiſtimant. Eoque divinat ille ſcribendum: *Illuc uſque eſt fama, verum tantum tradita exponam. Dextro Suevici maris &c.*

Cole-

Colerus legendum conjicit: *Illuc usque & fama. Verum tantum natura arguit. Iam dextro Suevici maris &c.* Utraque lectio autem & duri est sensus & multum valde à recepta abit. Num satis est si ita leviter immutes? *Illuc usque fama vera, & tantum natura*; Vel: *Illuc usque, ut fama fert, tantum natura*: Vel denique: *Illuc usque, ut fama vera, tantum natura.*

Omniumque tutela) Lipsius mavult: *omnique tutela.* Sed parum refert.

Pag. 37. *Procerum connubijs mixtis*) Rhenanus atque etiam Althamerus legendum putant: *Ceterum connubijs mixtis.* Idem expressit Cluverius. Reliqui omnes vulgatam tenent lectionem, nisi quod Colerus velit: *Procerum connubijs mixti.* Quod tamen quare sequaris, nihil causæ video.

Pag. 38. *Vt illis ne voto quidem*) Ita primus legit Rhenanus. Malit tamen: *Vt illis ne voto quidem opus.* *Sed cetera.*

Ex Lib. IV & VI. COMMENTARIORUM DE BELLO GALLICO C. JULII CÆSARIS excerpta.

Philip.

Philip. Cluverus *l. 1. Germ. Antiq. c. 111.*

Vtrum Cæſari tuto ſatis hac in re fides haberi poſsit, equidem haud parum dubito. De negligentia in conſcribendis commentariis recte eum reprehendiſſe Aſinium Pollionem, innumeris hodie convinci poteſt argumentis. Quare etiam haud injuria apud Strabonem ſupra Rheni oſtijs ab Aſinio Quadrato, & ſuper magnitudine Arduennæ ſilvæ ab ipſo Strabone redarguitur.

C. JVLII

C. IVLII CÆSARIS COMMENTARIORVM DE BELLO GALLICO LIBRO IV.

EA, quæ secuta est, hyeme, qui fuit annus Cn. Pompejo, M. Crasso Coss. Usipetes Germani, & item Tenchteri, magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt, non longe à mari, quo Rhenus influit. Causa transeundi fuit, quòd ab Suevis complures annos exagitati, bello premebantur, & agricultura prohibebantur.

Suevorum gens est longe maxima, & bellicosissima Germanorum. ij centum pagos habere dicuntur: ex quibus quotannis singula millia armatorum bellandi causa suis ex finibus educunt. Reliqui qui domi remanserint, se atque illos alunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt: illi domi remanent. Sic neque agricultura, neque ratio atque usus belli intermittitur. Sed privati ac separati agri apud eos nihil est. Neque longius anno remanere uno in loco incolendi causa licet. Neque multum frumento, sed maximam partem lacte atque pecore vivunt:

vunt: multumque ſunt in venationibus. Quæ res & cibigenere, & quotidiana exercitatione, & libertate vitæ, (quod à pueris nullo officio aut diſciplina aſſuefacti, nihil omnino contra voluntatem faciunt,) & vires alit, & immani corporum magnitudine homines efficit. Atque in eam ſe conſuetudinem adduxerunt, ut locis frigidiſſimis, neque veſtitus, præter pelleis, habeant quicquam (quarum propter exiguitatem magna eſt corporis pars aperta) & laventur in fluminibus. Mercatoribus eſt ad eos aditus magis eo, ut quæ bello ceperint quibus vendant habeant quam quo ullam rem ad ſe importari deſiderent. Quinetiam jumentis quibus maxime Galli delectantur, quæque impenſo parant precio, Germani importatis non utuntur: ſed quæ ſunt apud eos nata parva atque deformia, hæc quotidiana exercitatione, ſummi ut ſint laboris, efficiunt. Equeſtribus prælijs ſæpe ex equis deſiliunt, ac pedibus præliantur, equoſque eodem remanere veſtigio aſſuefaciunt, ad quos ſe celeriter, cum uſus poſcit, recipiunt. Neque eorum moribus turpius quicquam aut inertius habetur, quam ephippijs uti.

Itaque ad quemvis numerum ephippiatorum equitum, quamvis pauci, adire audent. Vinum ad se omnino importari non sinunt, quod ea re ad laborem ferendum remollescere homines, atque effœminari, arbitrantur. Publice maximam putant esse laudem, quam latissime à suis finibus vacare agros. hac re significari, magnum numerum civitatum suam vim sustinere non potuisse. Itaque una ex parte à Suevis circiter millia passuum sexcenta agri vacare dicuntur.

Ad alteram partem succedunt Ubij, quorum fuit civitas ampla atque florens, ut est captus Germanorum: qui paulo sunt ejusdem gentis etiam cæteris humaniores, propterea quod Rhenum attingunt, multique ad eos mercatores ventitant: & ipsi propter propinquitatem Gallicis sunt moribus assuefacti. Hos quum Suevi multis sæpe bellis experti, propter amplitudinem gravitatemque civitatis, finibus expellere non potuissent, tamen vectigales sibi fecerunt, ac multo humiliores infirmioresque redegerunt.

In eadem causa fuerunt Usipetes & Tenchtheri, quos supra diximus: qui quum plures annos

nos Suevorum vim ſuſtinuerint, ad extremum tamen agris expulſi, & multis locis Germaniæ triennium vagati, ad Rhenum pervenerunt. Quas regiones Menapij incolebant, & ad utramque ripam fluminis agros, ædificia, vicoſque habebant. Sed tantæ multitudinis adventu perterriti, ex his ædificijs, quæ trans flumen habuerant, demigraverunt, & cis Rhenum diſpoſitis præſidijs, Germanos tranſire prohibebant. Illi omnia experti, quum neque vi contendere propter inopiam navium, neque clam tranſire propter cuſtodias Menapiorum poſſent, reverti ſe in ſuas ſedeis regioneſque ſimulaverunt. Et tridui viam progreſſi, rurſus reverterunt, atque omni hoc itinere una nocte equitatu confecto, inſcios inopinanteſque Menapios oppreſſerunt; qui de Germanorum diſceſſu per exploratores certiores facti, ſine metu trans Rhenum in ſuos vicos remigraverant. His interfectis navibuſque eorum occupatis, priuſquam ea pars Menapiorum, quæ citra Rhenum in ſuis ſedibus erat, certior fieret, flumen tranſierunt: atque omnibus eorum ædificijs occupatis, reliquam partem hyemis ſe eorum copijs aluerunt.

IVL. CAESAR COMMENTARIOR. DE BELLO GALLICO

LIBRO VI.

QVoniam ad hunc locum perventum est, non alienum esse videtur de Galliæ Germaniæque moribus, & quomodo differant eæ nationes inter sese, proponere.

In GALLIA non solum in omnibus civitatibus atque pagis partibusque, sed pene etiam in singulis domibus factiones sunt. earum factionum sunt principes, qui summam autoritatem eorum judicio habere existimantur: quorum ad arbitrium judiciumque summa omnium rerum consiliorumque redeat. Idque ejus rei causa antiquitus institutum videtur, ne quis ex plebe contra potentiorem auxilij egeret. Suos enim opprimi quisque, & circumveniri non patitur: neque aliter si faciat, ullam inter suos habet autoritatem. Hæc eadem ratio in summa totius Galliæ: namque omnes civitates in duas partes divisæ sunt. Cum Cæsar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Hedui, alterius Sequani. Ii quum per se minus valerent, quod summa autoritas antiquitus erat in He-

duis,

duis, magnæque eorum erant clientelæ, Germanos atque Ariovistum sibi adjunxerant, eosque ad se magnis jacturis pollicitationibusque perduxerant. Prælijs vero compluribus factis secundis, atque omni nobilitate Heduorum interfecta, tantum potentia antecesserant, ut magnam partem clientium ab Heduis ad se traducerent, obsidesque ab his principum filios acciperent, & publice jurare cogerent, nihil se contra Sequanos consilij inituros: & partem finitimi agri per vim occupatam possiderent, Galliæque totius principatum obtinerent. Qua necessitate adductus Divitiacus, auxilij petendi caussa Romam ad Senatum profectus, infecta re redierat. Adventu Cæsaris facta commutatione rerum, obsidibus Heduis redditis, veteribus clientelis restitutis, novis per Cæsarem comparatis (quod ij, qui se ad eorum amicitiam aggregaverunt, meliore conditione atque imperio æquiore se uti videbant) reliquis rebus eorum gratia dignitateque amplificata, Sequani principatum dimiserant. In eorum locum Rhemi successerant: quos quod adæquari apud Cæsarem gratia intelligebatur, ij qui propter

veteres inimicitias nullo modo cum Heduis conjungi poterant, se Rhemis in clientelam dicabant. hos illi diligenter tuebantur. ita & novam, & repente collectam autoritatem tenebant. Eo tum statu res erat, ut longe principes haberentur Hedui: secundum locum dignitatis Rhemi obtinerent.

In omni Gallia, eorum hominum, qui in aliquo sunt numero atque honore, genera sunt duo. Nam plebs pene servorum habetur loco, quæ per se nihil audet, & nulli adhibetur consilio. Plerique cum aut ære alieno, aut magnitudine tributorum, aut injuria potentiorum premuntur, sese in servitutem dicant nobilibus. In hos eadem omnia sunt jura, quæ dominis in servos. Sed de his duobus generibus alterum est Druidum, alterum Equitum. Illi rebus divinis intersunt. sacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur. ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrit, magnoque ij sunt apud eos honore. nam fere de omnibus controversiis publicis privatisque constituunt: & si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hereditate, de finibus

contro-

controversia est, ijdem decernunt, præmia pœnasque constituunt. si quis aut privatus aut publicus eorum decreto non steterit, sacrificijs interdicunt. hæc pœna apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum, ij numero impiorum ac sceleratorum habentur: ab ijs omnes decedunt: aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque ijs petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur. His autem omnibus Druidibus præest unus, qui summam inter eos habet autoritatem. Hoc mortuo: si quis ex reliquis excellit dignitate, succedit: aut si sunt plures pares, suffragio Druidum adlegitur. nonnunquam etiam de principatu armis contendunt: Ij certo anni tempore in finibus Carnutum, (quæ regio totius Galliæ media habetur,) considunt in loco consecrato. huc omnes undique qui controversias habent, conveniunt, eorumque judicijs decretisque parent. Disciplina in Britannia reperta, atque inde in Galliam translata esse existimatur: & nunc qui diligentius eam rem cognoscere volunt plerunque illo discendi causa proficiscuntur. Druides à bello abesse consue-

ſueverunt, neque tributa una cum reliquis pendunt: militiæ vacationem, omniumque rerum habent immunitatem. Tantis excitati præmijs, & ſua ſponte multi in diſciplinam conveniunt, & à propinquis parentibus mittuntur. Magnum ibi numerum verſuum ediſcere dicuntur. Itaque nonnulli annos vicenos in diſciplina permanent: neque fas eſſe exiſtimant ea literis mandare, quum in reliquis fere rebus, publicis priva-tiſque rationibus, Græcis literis utantur. Id mihi duabus de cauſis inſtituiſſe videntur, quod neque in vulgum diſciplinam efferri velint, neque eos qui diſcunt, literis confiſos, minus memoriæ ſtudere: quod fere pleriſque accidit, ut præſidio literarum diligentiam in perdiſcendo ac memoriam remittant. Inprimis hoc volunt perſuadere, non interire animas, ſed ab alijs poſt mortem tranſire ad alios: atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Multa præterea de ſideribus, atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de deorum immortalium vi ac poteſtate diſputant, & juventuti tradunt.

Alterum genus eſt equitum. Ij, quum eſt

uſus

uſus, atque aliquod bellum incidit, (quod ante Cæſaris adventum fere quotannis accidere ſolebat, uti aut ipſi injurias inferrent, aut illatas propulſarent) omnes in bello verſantur: atque eorum ut quiſque eſt genere copijſque ampliſſimus, ita plurimos circum ſe ambactos clienteſque habet. Hanc unam gratiam potentiamque noverunt.

Natio eſt omnium Gallorum admodum dedita religionibus: atque ob eam cauſam qui ſunt affecti gravioribus morbis, quique in prælijs periculiſque verſantur, aut pro victimis homines immolant, aut ſe immolaturos vovent: adminiſtriſque ad ea ſacrificia Druidibus utuntur: quod pro vita hominis niſi vita hominis reddatur, non poſſe deorum immortalium numen placari arbitrantur: publiceque ejuſdem generis habent inſtituta ſacrificia. Alij immani magnitudine ſimulachra habent, quorum contexta viminibus membra vivis hominibus complent: quibus ſuccenſis circumventi flamma exanimantur homines. Supplicia eorum qui in furto, aut latrocinio, aut in aliqua noxa ſint comprehenſi, gratiora dijs immortalibus eſ-

ſe arbitrantur. Sed cum ejus generis copia deficit, etiam ad innocentium ſupplicia deſcendunt. Deum maxime Mercurium colunt: hujus ſunt plurima ſimulachra. Hunc omnium inventorem artium ferunt: hunc viarum atque itinerum ducem: hunc ad quæſtus pecuniæ mercaturaſque habere vim maximam arbitrantur. Poſt hunc Apollinem, & Martem, & Jovem, & Minervam. De his eandem fere, quam reliquæ gentes, habent opinionem. Apollinem morbos depellere: Minervam operum atque artificiorum initia tradere: Jovem imperium cœleſtium tenere: Martem bella regere. Huic, quum prœlio dimicare conſtituerunt, ea quæ bello ceperint, plerumque devovent: quæ ſuperaverint animalia, capta immolant, reliquaſque res in unum locum conferunt. Multis in civitatibus harum rerum extructos cumulos locis conſecratis ſuſpicari licet: neque ſæpe accidit, ut neglecta quiſpiam religione, aut capta apud ſe occultare, aut poſita tollere auderet: graviſſimumque ei rei ſupplicium cum cruciatu conſtitutum eſt.

Galli ſe omnes à Dite patre prognatos prædicant:

dicant: idque à Druidibus proditum dicunt. Ob eam causam spatia omnis temporis, non numero dierum, sed noctium definiunt: & dies natales, & mensium & annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur. In reliquis vitæ institutis hoc fere ab reliquis differunt, quod suos liberos, nisi quum adoleverint, ut munus militiæ sustinere possint, palam ad se adire non paciantur: filiumque in puerili ætate publico in conspectu patris assistere turpe ducunt. Viri quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis æstimatione facta cum dotibus communicant: hujus omnis pecuniæ conjunctim ratio habetur, fructusque servantur: uter eorum vita superarit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit. Viri in uxores, sicuti in liberos, vitæ necisque habent potestatem. Et quum paterfamilias illustriore loco natus decessit, ejus propinqui conveniunt, & de morte, si res in suspicionem venit, de uxoribus in servilem modum quæstionem habent: & si compertum est, igni atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt. Fu-

nera ſunt pro cultu Gallorum magnifica & ſumptuoſa: omniaque quæ vivis cordi fuiſſe arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia: ac paulo ſupra hanc memoriam ſervi & clientes, quos ab ijs delectos eſſe conſtabat, juſtis funeribus cenfectis, una cremabantur. Quæ civitates commodius ſuam rempub. adminiſtrare exiſtimantur, habent legibus ſancitum: Si quis quid de republ. à finitimis rumore aut fama acceperit, uti ad magiſtratum deferat, neve cum quo alio communicet: quod ſæpe homines temerarios atque imperitos falſis rumoribus terreri, & ad facinus impelli, & de ſummis rebus conſilium capere cognitum eſt. Magiſtratus quæ viſa ſunt, occultant: quæque eſſe ex uſu judicaverint, multitudini produnt. De republica niſi per concilium loqui non conceditur.

GERMANI multum ab hac conſuetudine differunt. nam neque Druidas habent, qui rebus divinis præſint, neque ſacrificiis ſtudent. Deorum numero eos ſolos ducunt, quos cernunt, & quorum opibus aperte juvantur: Solem, & Vulcanum, & Lunam: reliquos

ne

ne fama quidem acceperunt. Vita omnis in venationibus atque in ſtudiis rei militaris conſiſtit: ab parvulis duriciei ac labori ſtudent. Qui diutiſſime impuberes permanſerunt, maximam inter ſuos ferunt laudem. Hoc ali ſtaturam, ali hoc vires nervosque confirmari putant. Intra annum vero vigeſimum fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habent rebus: cujus rei nulla eſt occultatio, quod & promiſcue in fluminibus perluuntur, & pellibus aut parvis rhenonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nuda. Agriculturæ non ſtudent, majorque pars victus eorum in lacte & caſeo, & carne conſiſtit. Neque quisquam agri modum certum aut fineis proprios habet: ſed magiſtratus ac principes in annos ſingulos gentibus cognationibusque hominum qui una coierunt, quantum eis & quo loco viſum eſt, attribuunt agri, atque anno pòſt aliò tranſire cogunt. Ejus rei multas afferunt cauſas: ne aſſidua conſuetudine capti, ſtudium belli gerendi agricultura commutent: ne latos fines parare ſtudeant, potentioresque humiliores poſſeſſionibus expellant; ne accuratius ad frigora atque æſtus vitandos

ædificent: ne qua oriatur pecuniæ cupiditas, qua ex re factiones dissensionesque nascuntur: ut animi æquitate plebem contineant, cum suas quisque opes cum potentissimis æquari posse videat. Civitatibus maxima laus est, quàm latissimis circum se vastatis finibus solitudines habere. Hoc proprium virtutis existimant, expulsos agris finitimos cedere, neque quenquam prope se audere consistere. Simul hoc se fore tutiores arbitrantur, repentinæ incursionis timore sublato. Cum bellum civitas aut illatum defendit aut infert, magistratus qui ei bello præsint, ut vitæ necisq; habeant potestatem, deliguntur. In pace nullus communis est magistratus, sed principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt, controversiasque minuunt. Latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cujusque civitatis fiunt: atque ea juventutis exercendæ ac desidiæ minuendæ causa fieri prædicant. Atque ubi quis ex principibus in concilio se dixit ducem fore, qui sequi velint profiteantur: consurgunt ii qui & causam & hominem probant, suumque auxilium pollicentur, atque ab multitudine collaudantur. Qui

ex

ex iis ſequuti non ſunt, in deſertorum ac proditorum numero ducuntur: omniumque rerum iis poſtea fides derogatur. Hoſpites violare fas non putant. qui quaque de cauſa ad eos venerunt, ab injuria prohibent ſanctosque habent: iis omnium domus patent victusque communicatur.

Ac fuit antea tempus, quum Germanos Galli virtute ſuperarent, & ultro bella inferrent, ac propter hominum multitudinem agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent. Itaque ea quæ fertiliſſima ſunt Germaniæ loca circum Herciniam ſylvam (quam Eratoſtheni, & quibusdam Græcis fama notam eſſe video, quam illi Orciniam appellant) Volcæ Tectoſages occuparunt, atque ibi conſederunt. Quæ gens ad hoc tempus his ſedibus ſe continet, ſummamq; habet juſtitiæ & bellicæ laudis opinionem. Nunc quod in eadem inopia, egeſtate, patientiaque Germani permanent, eodem victu & cultu corporis utuntur: Gallis autem propinquitas, & tranſmarinarum rerum notitia, multa ad copiam atque uſus largitur: qui paulatim aſſuefacti

ſupera-

ſuperari, multisque victi prælijs, ne ſe quidem ipſi cum illis virtute comparant.

Hujus Herciniæ ſylvæ, quæ ſupra demonſtrata eſt, latitudo novem dierum iter expedito patet: non enim aliter finiri poteſt, neq; menſuras itinerum noverunt. Oritur ab Helvetiorum, & Nemetum, & Rauracorum finibus, rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum & Anartium: hinc ſe flectit ſiniſtrorſus, diverſis à flumine regionibus, multarumque gentium fines propter magnitudinem attingit. Neque quisquam eſt hujus Germaniæ, qui ſe aut audiſſe, aut adiſſe ad initium ejus ſylvæ dicat, quum dierum iter ſexaginta proceſſerit, aut quo ex loco oriatur, acceperit.

Multa in ea genera ferarum naſci conſtat, quæ reliquis in locis viſa non ſint: ex quibus quæ maximè differant ab cæteris, & memoriæ prodenda videantur, hæ ſunt. Eſt bos cervi figura, cujus à media fronte inter aures unum cornu exiſtit excelſius, magisque directum his quæ nobis nota ſunt cornibus: ab ejus ſummo ſicut palmæ ramique late diffunduntur: eadem

eſt

eſt fœminæ marisque natura, eadem forma, magnitudoque cornuum. Sunt item quæ appellantur Alces. Harum eſt conſimilis capris figura & varietas pellium, ſed magnitudine paulo antecedunt, mutilæque ſunt cornibus, & crura ſine nodis articulisque habent: neque quietis cauſa procumbunt, neque ſi quo afflictæ caſu conciderint, erigere ſeſe aut ſublevare poſſunt. His ſunt arbores pro cubilibus: ad eas ſe applicant, atque ita paulum modo acclinatæ quietem capiunt: quarum ex veſtigiis, quum eſt animadverſum à venatoribus quo ſe recipere conſueverint, omnes eo loco aut à radicibus ſubruunt, aut abſcindunt arbores tantum, ut ſumma ſpecies earum ſtantium relinquatur: huc quum ſe conſuetudine acclinaverint, infirmas arbores pondere affligunt, atque una ipſæ concidunt. Tertium genus eſt eorum qui Vri appellantur: ii ſunt magnitudine paulo infra elephantos, ſpecie & colore & figura tauri. magna vis eſt eorum, & magna velocitas: neque homini, neque feræ quam conſpexerint, parcunt. Hos ſtudioſe foveis captos interfici-

unt. Hoc se labore durant adolescentes, atque hoc genere venationis exercent: & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ sint testimonio, magnam ferunt laudem. Sed assuescere ad homines & mansuefieri ne parvuli quidem excepti possunt. Amplitudo cornuum & figura & species multum à nostrorum boum cornibus differt. Hæc studiose conquisita à labris argento circumcludunt, atque in amplissimis epulis pro poculis utuntur.

Cæsar postquam per Vbios exploratores comperit, Suevos sese in sylvas recepisse, inopiam frumenti veritus (quòd ut supra demonstravimus, minime omnes Germani agriculturæ student) constituit non progredi longius: sed &c.

EXCERPTA
EX STRABONIS
GEOGRAPHIÆ
LIBRO IV. ET
VII.

STRABO GEOGRAPHIÆ
LIBRO IV.

Μετὰ δὲ τὴν Ἀκυιτανὴν μεείδα, καὶ τὴν Ναρβωνῖτιν, ἡ ἐφεξῆς ἐστὶ, μέχει τ Ρήνου παλὸς, ἀπὸ τ Λείγηρος πο-ταμοῦ καὶ τ Ροδανοῦ, καθ' ὃ συνάπτει πρὸς τὸ Λούγδουνον ἀπὸ τῆς πηγῆς κατενεχθεὶς ὁ Ροδανὸς· ταύτης δ' τῆς χώρας τὰ μὲν ἄνω μέρη τὰ πρὸς ταῖς πηγαῖς τῶν ποταμῶν, τοῦ τε Ρήνου καὶ τ Ροδανοῦ, μέχει μέσων χεδόν πῃ τῶν πεδίων ὑπὸ τῷ Λουγδούνῳ τέτακται. Τὰ δ' λοιπὰ καὶ παρωκεανιτικὰ, ὑπ' ἄλλῃ τέτακται μεείδι, ἣν ἰδίως Βέλγες προσνέμουσιν. ἡμεῖς δὲ κοινότεεον τὰ καθ' ἕκαστα δηλώσομεν. Ἀπὸ μὲν δὴ τὸ Λούγδουνον, ἐκπεμπόμενον ὑπὸ λόφῳ κ τῷ συμβολῷ τ τε Αεαρος ποταμοῦ καὶ τ Ροδανοῦ, κατέχουσι Ρωμαῖοι.

Post Aquitaniam & Narbonensē Galliam, ea sequitur regio, quæ ad Rhenum pertingit à Ligeri & Rhodano, quo is loco à fontib9 delapsus ad Lugdunum accedit. Hujus regionis superiora quę sunt ad fontes Rheni atque Rhodani usque ad mediā fere planitiem, Lugduno sunt subdita, reliqua ad Oceanum vergentia, sub alia sunt Provincia, quam sibi Belgę vindicant. Nos communius singula persequemur. Lugdunum ergo sub colle conditum, ubi Arar in Rhodanūm incidit, Romani obtinent. Post Narbo-

ἐναν-

ἐναυδρεῖ ᾗ μάλιστα τῆς ἄλ-
λων πλεῖ Ναρβῶνος. καὶ γὰρ
ἐμπορείῳ χρῶνται, καὶ τὸ νό-
μισμα χαράττουσιν ἐνταῦθα,
τό, τε ἀργυροῦν, καὶ τὸ χρυσοῦν
οἱ τῆς Ρωμαίων ἡγεμόνες.
Τό, τε ἱερὸν τὸ ἀναθεικθὲν
ὑπὸ πάντων κοινῇ τῆς Γαλα-
τῆς Καίσαρι τῷ Σεβαστῷ,
περὶ ταύτης ἵδρυται τῆς πό-
λεως, ἐπὶ τῇ συμβολῇ τῶν
πόταμῶν· ἔστι δὲ βωμὸς ἀξιό-
λογος, ἐπιγραφὴν ἔχων τῶν
ἐθνῶν ἐξ τὸν ἀριθμὸν, καὶ εἰ-
κόνες τούτων ἑκάστου μία, καὶ
ἄλλος μέγας. περικάθηται
δὲ τοὺς ἔθνους τῶν Σαιγοσια-
νῶν ἡ πόλις αὕτη, κειμένου
μεταξὺ τε Ροδανοῦ καὶ τοῦ Δού-
βιος· τὰ δ' ἑξῆς τὰ συντείν-
οντα πρὸς τὸν Ρῆνον, τὰ μὲν
ὑπὸ τοῦ Δούβιος ὁρίζεται, τὰ
δὲ ὑπὸ τοῦ Αραρος· ἔστι μὲν
οὖν, ὡς εἴρηται πρότερον, ὑπὸ

nem hæc urbs maxime omnium Gallicarum hominum frequentia pollet. Præfecti enim Romanorum eo utuntur emporio, monetamque ibi tam auream quam argenteā cudunt: & templum ab omnibus communi sententiâ Gallis decretum Cæsari Augusto, ad hanc urbem ad concursum fluviorum est positum. Aram habet hoc memorabilem cum inscriptione gentium LX numero, & imagine singularum, item aliam magnam. Præest hæc urbs genti Segusianorum, sitæ inter Rhodanum & Dubin fluvios: reliquæ ad Rhenum tendentes, partim à Dubi terminantur, partim ab Arare. Atque hi quidem, ut ante diximus, ab Alpibus

τῶν Ἀλπέων καὶ αὐτοὶ κατενεχθέντες, ἔπειτ' εἰς ἓν ῥεῖθρον συμπεσόντες, εἰς τὸν Ῥοδανὸν καταφέρονται. Ἄλλος δ' ἐστὶν, ὁμοίως ἐν ταῖς Ἀλπεσι τὰς πηγὰς ἔχων, Σηκουανὸς ὄνομα, ῥέων. Ῥεῖ δ' εἰς τὸν Ὠκεανὸν, παράλληλος τῷ Ῥήνῳ διὰ ἔθνους ὁμωνύμου, συνάπτοντος τῷ Ῥήνῳ τὰ πρὸς ἕω, τὰ δ' εἰς τἀναντία τῷ Ἄρακι· ὅθεν αἱ κάλλισται ταριχεῖαι τῶν ὑείων κρεῶν, εἰς τὴν Ῥώμην καταπομίζονται. Μεταξὺ μὲν οὖν τοῦ Δούβιος καὶ τοῦ Ἄρακος οἰκεῖ τὸ τῶν Εδούων ἔθνος. πόλιν ἔχον Καβυλλῖνον ἐπὶ τῷ Ἄρακι, καὶ φρούριον Βίβρακτα. οἱ δὲ Εδοῦοι καὶ συγγενεῖς Ῥωμαίων ὀνομάζονται, καὶ πρῶτοι τῶν ταύτῃ προσῆλθον πρὸς τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν. Πέραν δὲ τοῦ Ἄρακος οἰκοῦσιν οἱ Σηκουανοὶ, διάφοροι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις

ipsi quoque delapsi, conjunctis alveis in Rhodanum exeunt. Est & alius fluvius, fontes in ijsdem habens Alpibus, Sequana nomine, is Rheno parallelus per Sequanos sibi cognominis fluit in Oceanum. Sequani versus Orientem Rheno, diversa parte Arari sunt affines: ex his optima suilla salsamenta. Romam perferuntur. Inter Dubin & Ararim igitur Hedui incolunt, urbē habentes Arari impositam Cabullinum, & oppidum Bibracta. Hedui autē Romanorū cognati appellati, primiq; Gallorum amicitiā & societatem eorum amplexi sunt. Trans Ararim Sequani habitant, antiquitus Romanorum &

ἐν πολλῷ γεγονότες καὶ τοῖς Ἑδδοις· ὅπ τοὺς Γερμανοὺς τοῦ στεχώρουν πολλάκις, καὶ τὰ τὰς ἐφόδους αὐτῶν, τὰς ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν· καὶ ἐπεδείκνυντό γε οὐ τὴν τυχοῦσαν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ κοινωνοῦντες αὐτοῖς ἐποίουν μεγάλους, καὶ ἀφισάμενοι, μικροὺς. τοὺς δὲ τοὺς Ἑδδοὺς, καὶ διὰ ταῦτα μόνα, ἀλλ' ἐπέτεινε τὴν ἔχθραν, ἡ τοῦ ποταμοῦ ἔρις, καὶ διείργοντος αὐτοὺς, ἑκατέρου ἔθνους ἴδιον ἀξιοῦντος εἶναι τὸν Ἄραρα, καὶ ἑαυτῷ τοῦτο τὰ διαγωγὰ τέλη νυνὶ δὲ ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίοις ἅπαντ' ἐστί. Τὴν δ' ἐπὶ τῷ Ῥήνῳ πρῶτοι τῶν ἁπάντων οἰκοῦσιν Ἀλδάποι, παρ' οἷς εἰσὶν αἱ πηγαὶ καὶ ποταμοῦ ἐν τῷ Διαδοέλλα ὄρει. τοῦτο δ' ἐστὶ μέρος τῶν Ἀλπεων, ὅθεν καὶ ὁ Ἀδδὰς εἰς τἀναντία μέρη ῥεῖ, τὰ πρὸς τὴν ἐντὸς Κελτικὴν, καὶ περιλαμβάνει τὴν Λάριον λίμνην,

Heduorum inimici, & Germanorum in Italiam incursionibus socios se præbentes plerumque: qua in re ostenderunt se plurimum potentiæ habere, cum eos sua conjunctione magnos, discessu impotentes redderent. Heduus cum hæc causa eos inimicos fecit, tum de Arari contentio, qui ipsos distinguit, utraque gente eum & vectigalia sibi vindicante: nunc omnia sunt Romanorum. Ad Rhenum primi omnium habitant Nantuates, apud quos etiam ejus fluvij fontes sunt in Adula monte. Is mons Alpium est pars, ex quo & in alteram partem Addua fluens, in partes interiori vicinas Galliæ, Larium implet

Lege ἐν τοῖς Ναντυάτοις ex Strab. & ἐν τῷ Ἀδδάλᾳ.

λίμνλω, πρὸς ᾗ ἔκπτσαι τὸ Κῶμον. εἶτ' ἐνθένδε εἰς τὸν Πάδον συμβάλλει, περὶ ὧν ὕστερον ἐρῶμεν. Καὶ ὁ Ρῆνος ὃς εἰς ἕλη μεγάλα καὶ λίμνλω ἀναχεῖται μεγάλλω, ἧς ἐφάπτονται καὶ Κερετοὶ καὶ Οὐινδελικοὶ τῶν Αλπεῖων τινὲς, καὶ τῶν ὑπεραλπείων. Φησὶ δὲ τὸ μῆκος αὐτοῦ, σταδίων ἑξακὶς χιλίων Ασίνιος· οὐκ ἔστι δέ. ἀλλ' ἐπ' εὐθείας μὲν ᾗ ἡμίσυς ὀλίγον ἂν ὑπερβάλλοι. τῆς δὲ σκολιώμασι καὶ Χίλιοι προστεθέντες, ἱκανῶς ἂν ἔχοιεν· καὶ γὰρ ὀξὺς ἐστι διὰ τὴν δυσγεφύρωτον, καὶ διὰ πεδίων ὕπτιος φέρεται κάταβας ἀπὸ τῶν ὀρῶν τροχιπόν. πῶς δὲ οἱόν τε μένειν ὀξὺ καὶ βίαιον, εἰ τῷ ὑπτιασμῷ προσδοιμεν, καὶ σκολιότητας πολλὰς καὶ μα-

Scribe καὶ Ραιτοὶ καὶ Οὐινδελικοὶ.

lacum, ad quem Comum urbs ſita eſt, indeque in Padum exit: de quibus ſuo loco dicetur. Rhenus quoque in magnas paludes, magnum lacum, diffunditur, quem attingunt Rhæti & Vindelici, partim in Alpibus partim ſupra Alpes habitantes. Aſinius Rheno longitudinem aſſignat ſtadiorum ꝀꝀꝀ CIꝀ, ſed non eſt ita: nam longitudo ſi rectam lineam intelligas, ſemiſſem hujus numeri non multum excedit, & propter flexus addita CIꝀ ſtadia ſufficient: eſt enim celer: ideoque & pontibus difficulter jungitur, & ab montibus delatus, deinceps per campos ſupinus fertur. At quomodo rapidus & celer maneret, ſi ſupinationi huic adderemus etiam obli-

qui-

κρὰς ; φησὶ δὲ καὶ δίσομον εἶναι, μεμψάμενος τοὺς πλείω λέγοντας. ἐγκυκλοῦται μὲν δή πνα χώραν ταῖς πολιόσι καὶ ὅτος, καὶ ὁ Σηκυάνας ὁ τοσαύτιν. ἀμφίτερον δὲ ῥέουσιν ἐπὶ τὰς ἄρκτους, ἀπὸ τῆς νοτίων μερῶν. πρόκειται δ' αὐτῶν ἡ Βρεττανική, τὸ μὲν Ρήνου καὶ ἐγγύθεν, ὥστε καθορᾶσθαι τὸ Κάντιον, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἑῷον ἄκρον τῆς νήσου· τὸ δὲ Σηκυάνα μικρὸν ἀπωτέρω. ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ ναυπήγιον συνεστήσατο Καίσαρ ὁ θεὸς, πλέων ἐς τὴν Βρεττανικήν. Τοῦ δὲ Σηκυάνα τὸ πλεόμενον ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ Αραρος δεχομένων τὰ φορτία μικρῷ πλέον ἐστὶν, ἢ τὸ τοῦ Λήγερος, καὶ τὸ τοῦ Γαρουνᾶ. τὸ δ' ἀπὸ Λουγδούνου μέχρι τοῦ Σηκυάνα, ἢ χιλίων σταδίων ἐστὶν ἔλαττον, ἢ διπλά-

quitates multas ac longas? Idem duo ei tribuit ostia, reprehendens eos qui plura. Flexibus quidem suis aliquid regionis Rhenus includit, ut & Sequana, sed non tantundem. Uterque à meridie versus Septentrionē fluit, & est eorum ostijs objecta Britannia, Rheno vicinior, ita ut Cantium, quod est orientale insulæ promontorium, apud ostia ejus cerni possit. Sequana aliquanto longius distat. Ibi D. Cæsar naves compegit, cum in Britanniam navigaret. Sequana ab his qui ex Arare merces acceperunt, navigatur aliquanto longius, quàm Ligeris à Garumnâ: à Lugduno usque ad Sequanam, aut duobus stadiorum millibus, aut duplum ejus spatii,

πον τοῦτο, ἀπὸ τῶν εἰσβολῶν τοῦ Ροδανοῦ μέχρι Λουγδούνου. Φασὶ δὴ πολυχρύσους τοὺς Ελουητίους εἶναι· μηδὲν μόρῳ ἦλθον ἐπὶ λησείαν τραπέντες, τὰς τῶν Κίμβρων εὐποιίας ἰδόντας· ἀφανισθῆναι δ' αὐτῶν τὰ δύο φύλα, τριῶν ὄντων τῆς στρατείας. ὅμως δ' ἐκ τῶν λοιπῶν τόπων τὸ τῶν ἐπιγόνων πλῆθος ἐδήλωσεν ὁ θεὸς Καίσαρα τὸν θεὸν πόλεμος, ἐν ᾧ φεὶ τετταρακόντα μυριάδες σωμάτων διεφθάρησαν. τοὺς δὲ λοιποὺς σώζεσθαι μεθῆκεν εἰς ὀκτακισχιλίους, ὅπως μὴ τοῖς Γερμανοῖς ὁμόρους ἔσιν, ἔρημον τὴν χώραν ἀναφῆ. Μετὰ δὲ τοὺς Ελουητίους, Σηκουανοὶ καὶ Μεδιοματρικοὶ, καὶ οἰκοῦσι τὸν Ρῆνον. ἐν οἷς ἵδρυται Γερμανικόν ἔθνος περαιωθὲν ἐκ τῆς οἰκείας, Τριβόκχοι. Ἐν δὲ τοῖς Σηκουανοῖς ἔστι τὸ ὄρος

MSS. στρατίας.

Lege ἐκ τῶν λοιπῶν τόπων.

Suspect. locus vide Casaubon.

Vett. lib. χώραν ἀφῆ.

quod ab ostiis Rhodani Lugdunum usq; est. Helvetios, ajunt, quanquam essent auri divites, tamen latrocinijs se dedisse, cum viderent Cimbrorum opes: cumque essent in tres gentes divisi, duas earum expeditionibus bellicis periisse. Quanta tamen ex reliquiis enata fuerit multitudo, bellum Helvetiorum contra D. Cæsarem gestum docuit, in quo hominum cccc millia deleta sunt: reliquos ad viii millenos Cæsar superesse passus est, ne finitimis Germanis vacuã regionem relinqueret. Post Helvetios ad Rhenũ sunt Sequani & Mediomatrices: in quibus Triboci gens Germanica, eo ex patria sua translati. In Sequanis mons est Iurassus.

ὁ Ιυρράνος· διοείζει δ' Ελυ-
ητίους, καὶ Σηκυανοὺς. Ὑπὲρ οὖν
τῶν Ελυητίων καὶ Σηκυανῶν
Εδυοι, καὶ Λίγονες οἰκοῦσι
πρὸς δύσιν· ὑπὲρ δὲ τῶν Με-
διοματρικῶν, Λευκοι καὶ τῶν
Λιγγόνων τὸ μέρος. Τὰ δὲ
μεταξὺ ἔθνη ὅ τε λείγηρος
καὶ ὁ Σηκυάνα πόταμος, τὰ
πέραν ὁ Ροδανός τε καὶ ὁ
Αραρις, πρόκειται πρὸς
ἄρκτον, τοῖς τε Αλλόβρυξι,
καὶ τοῖς περὶ τὸ Λούγδυνον·
τούτων δ' Ὑπερφανεστάτου ἐστὶ,
τὸ τῶν Αρουέρνων, καὶ τὸ τῶν
Καρνούτων· δι' ὧν ἀμφοῖν ἐ-
νεχθεὶς ὁ Λείγηρ, εἰς τὸν Ωκε-
ανὸν ἐξεισι. Πλοῦς δ' ἐστὶν
εἰς τὴν Βρεττανικὴν, ἀπὸ τῶν
ποταμῶν τῆς Κελτικῆς, εἴκοσι
καὶ τεσσάριοι. Ὑπὸ γὰρ τὴν ἀμ-
πωτιν ἀφ' ἑσπέρας ἀναχθέν-
τες, τῇ ὑστεραίᾳ περὶ ὀγδόην
ὥραν καταίρουσιν εἰς τὴν νῆσον. Μετὰ δὲ τοὺς Μεδιοματρι-

sus, qui eos ab Helvetiis distinguit. Super Helvetios & Sequanos versus occasum habitant Hedui & Lingones: super Mediomarrices Leuci, & pars Lingonum. Populi qui trans Rhodannm & Ararim inter Ligerim & Sequanam sunt ad Septentrionem, adjacent Allobrogibus & Lugdunensi agro: horum clarissimi sunt Arverni & Carnutes, per quos utrosque Ligeris in Oceanum delabitur. A fluminibus Galliæ in Britanniam trajectus est stadiorum cccxx: nam sub defluxum maris vesperi avehentes postridie circa octavam horam in insulam perveniunt. Infra Mediomatrices & Tribo-

κοὺς καὶ Τριβόκχους, παροικοῦσι τὸν Ῥῆνον Τευτάγροι· καθ' οὓς πεποίηται τὸ ζεῦγμα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων νυνὶ, τῶν στρατηγούντων τὸν Γερμανικὸν πόλεμον· πέραν δ' ᾤκουν Οὐβιοι κατ' τὸν τόπον· οὓς μετήγαγεν Ἀγρίππας ἐκόντας εἰς τοῦτο ἐντὸς τοῦ Ῥήνου. Τευτάγροις δ' συνεχεῖς Νερούιοι, καὶ τὸ Γερμανικὸν ἔθνος· τελευταῖοι δ' Μενάπιοι τῶν ἐμβολῶν ἐφ' ἑκάτερα τοῦ ποταμοῦ κατοικοῦντες ἕλη, καὶ δρυμοὺς, οὐκ ὑψηλῆς, ἀλλὰ πυκνῆς ὕλης, καὶ ἀκανθώδους. κατ' τούτους δ' ἱδρυνται Σουάβοι Γερμανοι. πάσης δ' ὑπέρκεινται τῆς ποταμίας ταύτης οἱ Σόηβοι ἀποστατοῦντες Γερμανοὶ, καὶ δυνάμει καὶ πλήθει διαφέροντες τῶν ἄλλων· ὑφ' ὧν οἱ ἐξελαυνόμενοι, κατέφυγον εἰς τοῦτο ἐντὸς τοῦ Ῥήνου νυνὶ. καὶ ἄλλοι δὲ κατ' ἀλ-

Forte Teutegi vel Teutoegi ut alibi.

MS. οἱ Συήβοι.

cos ad Rhenum incolunt Treviri, apud quos nostro tempore pons est factus à Romanis, qui bellum Germanicum gerunt. Trans fluvium ad ista loca habitabant Vbii, quos non invitos Agrippa intra Rhenum traduxit. Treviris contigui sunt Nervii Germanica gens: ultimi sunt Menapii, qui ex utroque ostiorum latere paludes incolunt & sylvas, humilis densæque materiæ & spinosæ. Juxta illos Sicambri. Supra totam hanc ripam degunt Suevi Germanica natio reliquis numero & potentiâ superiores: à quibus alii pulsi in regionem interiorem Rheno nunc confugerunt: sed & aliis in locis alii dominantur, bellique

λους

λους τόπους διωασεύουσι, καὶ διαδέχονται τὰ ζώπυρα τοῦ πολέμου τοῦ πρότερον ἀεὶ καταλυομένων. Τῶν δὲ Τρηουίρων καὶ Νερβίων, Σένωνες καὶ Ῥῆμοι πρὸς ἑσπέραν οἰκοῦσιν· ἐπὶ δ' Ατρέβατοι, καὶ Εβούρωνες. Τοῖς Μηνατίοις δ' εἰσὶ συνεχεῖς ἐπὶ τῇ θαλάττῃ Μορίνοι, καὶ Βελλοάκοι, καὶ Αμβιανοὶ, Σουεσσῶνες, καὶ Καλέτοι, μέχρι τῆς ἐκβολῆς τοῦ Σουκουανάπολαμου. Ἐμφερὴς δ' ἐστὶ τῇ τῶν Μηνατίων ἥτε τῶν Μορινῶν, καὶ ἡ τοῦ Ατρεβατίων, καὶ Εβουρώνων· ὕλη γὰρ ἐστιν οὐχ ὑψηλῶν δένδρων, πολλὴ μὲν οὐ τοσαύτη ὅσον οἱ συγγραφεῖς εἰρήκασι, τέτρακις χιλίους σταδίους· καλοῦσι δ' αὐτὴν Αρδέννην· καὶ τὰς πολεμικὰς ἐφόδους συμπλέκοντες τὰς τῶν θάμνων λύγους βαλώδεις ὄντας, ἀνέφραττον τὰς εἰσόδους· ἔστι δ' ὅπου καὶ πόλεις κατέ-

seminaria excipiunt, prioribus subinde debellatis. A Treviris & Nerviis versus occasum Senones sunt & Remi, itemque Atrebates & Eburones. Menapiis contermini sunt ad mare Morini, Bellovaci, Ambiani, Suessiones & Caleti, usque ad Sequanæ ostia. Menapiorũ verò regioni similis est Morinorum, Atrebatum, & Eburonum: est enim sylva arborum non excelsarum, magna quidem, sed non tanta, quantam scriptores faciunt, IV millia stadiorum ei tribuentes. Vocant illã Arduennam; at sub bellorum incursiones vimina arbustorum dumosorum contexentes, aditus intercludunt, defixis etiam alicubi palis: ipsi cum totis fa-

MS. Σένωνες Lege Σέννονες.

Lege Σουεσσῶνες.

Vid. com. Casauboni.

MS. τὰς παρόδους.

καὶ ἐπιπλον. αὐτοὶ δὲ καὶ ἐδύνον εἰν τὰ βάθη πανοίκιοι, νησίδια ἔχοντες ἐν τοῖς ἕλεσι. ἐν μὲν ὖν ταῖς ἐπομβρείαις ἀσφαλεῖς τὰς φυγὰς εἶχον· ἐν δὲ τοῖς αὐχμοῖς ἡλίσκοντο ῥαδίως· νυνὶ δ' ἅπαντες οἱ ἐντὸς Ρήνου καθ' ἡσυχίαν ὄντες ὑπακούουσι Ρωμαίων. Περὶ δὲ τὸν Σηκουάναν ποταμὸν, εἰσὶ καὶ οἱ Παρίσιοι, νῆσον ἔχοντες ἐν τῷ ποταμῷ, καὶ πόλιν Λουκοτοκίαν· καὶ Μέλδοι, καὶ Λεξοβίοι παρωκεανῖται ὦτοι. Ἀξιολογώτατοι δ' ἐστὶν ἔθνη τῶν ταύτῃ, Ρῆμοι, καὶ ἡ μητρόπολις αὐτῶν Δουροκόρτορα, μάλιστα συνοικεῖται, καὶ δέχεται τοὺς τῶν Ρωμαίων ἡγεμόνας.

Μετὰ δὲ τὰ λεχθέντα ἔθνη, τὰ λοιπὰ Βελγῶν ἐστὶν ἔθνη, τῶν παρωκεανιτῶν, ὧν Οὐένετοι μὲν εἰσιν οἱ ναυμαχήσαντες πρὸς Καίσαρα· ἔτι.

MS. τὰς καὶ ἀφεύγς.

miliis in profunda ſylvæ ſe abdunt, inſulas habentes in paludibus exiguas: ac tempore quidem pluvio facile fuit ipſis effugere: ſiccitate obortâ non difficulter ſunt capti: nunc omnes qui intra Rhenum degunt, quieti Romanis parent. Ad Sequanam fluvium ſunt etiam Pariſii, inſulam habitantes in flumine, & urbem Lutetiam, tum Meldæ, & Lexobii ad Oceanum. Inter iſtas autē gentes Rhemi nobiliſſimi ſunt, & eorum urbs primaria Duricortora maxime incolitur, & Romanorum præfectis hoſpitium præbet.

Poſt dictas gentes Belgæ ſunt ad Oceanum pertinentes. De his Veneti navali pugna cum Cæſare congreſſi ſunt,

para

μοι γὰρ ἦσαν κωλύειν τὸν εἰς τὴν Βρεττανικὴν πλοῦν, χρώμενοι τῷ ἐμπορίῳ. καὶ ἐναυμάχησε μὲν ῥᾳδίως, οὐκ ἐμβόλοις χρώμενος, (ἦν γὰρ παχέα τὰ ξύλα) ἀλλ' ἀνέμῳ φερομένων ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἑπόντων οἱ Ρωμαῖοι τὰ ἱστία δορυφορεπάνοις· ἦν γὰρ σκύτινα, διὰ τὴν βίαν τῶν ἀνέμων· ἀλύσεις δ' ἔτεινον ἀντὶ κάλων πλατύφυγα ὑποιοῦσι, καὶ ὑψήπτυμνα, καὶ ὑψόπτωρα διὰ τὰς ἀμπώτεις, δρυίνης ὕλης, ἧς ἐστὶν εὐποιία· δίοπτρα δ' σωνάγουσι τὰς ἁρμονίας τῶν σανίδων, ἀλλ' δρεωμάτα καταλείπουσι· ταῦτα δὲ βρύοις διανάπτουσι, καὶ μὴ κατὰ τὰς νεωλκίας καπυρόῦται τὴν ὕλην ἢ νοτιζομένην· καὶ μὴ βρύον νοτιωτέρον ὄντος τῇ φύσει, τῆς

parati ejus Britannicam navigationem impedire, quod eo ipsi uterentur emporio. Facile autem Cæsar eos vicit, non confligendo navibus (quippe crassis lignis eorum naves constabat) sed cum vento incitatæ impetum darent, Romani vela earum fascibus, quas longuriis præfixerant, diripiebant: nam velis utebantur pelliceis Veneti ad vim ventorum & catenas intendebant loco rudentum: naves faciebant latis carinis, altis proris & puppibus ob æstum maris, ex materia, qua abundant, querna: tabularum juncturas non committebant, sed intercapedines relinquebant, quas alga implerent, ne materia cũ

Lege ὕλην νοτιζ Vide Casaubo-ni comment.

subducuntur naves, exarescceret, neve ei noceret humor: cum alga sua natura sit humidior, quercus sicca

& pin-

ὑ δρυὸς ξηρᾶς καὶ ἀλιπῆς. Τούτους οἶμαι τοὺς Οὐενετοὺς, ὁικισὰς εἶναι τῶν κατ' τὸν Αδρίαν· καὶ γὰρ οἱ ἄλλοι πάντες σχεδόν τι οἱ ἐν τῇ Ιταλίᾳ Κελτοὶ μεταναστῆσαν ἐκ τῆς ὑπὲρ τῶν Αλπέων γῆς, καθάπερ καὶ οἱ Βοῖοι καὶ οἱ Σένονες· διὰ ὑ τὴν ὁμωνυμίαν Παφλαγόνας φασὶν αὐτοὺς· λέγω δ' ἐκ ἰσχυριζόμενος· ἀρκεῖ γὰρ περὶ τῶν τοιούτων τὸ εἰκός. Ενθένδε οἱ Οσίσμιοι δ' εἰσὶν, ὃς Τιμίους ὀνομάζει Πυθέας, ἐπὶ πολὺ περιδεξιωκύας ἱκανῶς ἄκρας, εἰς τὸν Ωκεανὸν, οἰκοῦντες ἐκ ἐπὶ τοσοῦτον ὑ, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος ἔχειν φησὶ καὶ οἱ πιστευσάντες ἐκείνῳ. Τῶν ὑ μεταξὺ ἐθνῶν ἔ τε Ζηκάσυα καὶ ἔ Λεγγρος, οἱ μὲν τοῖς Σηκυανοῖς, οἱ ὑ τοῖς Αρουέρνοις ὁμορεῖ σι.

Malim ἂν ἔχειν

& pinguedinis inops. Hos ego Venetos existimo Venetiarum in Adriatico sinu esse autores: (quando reliqui etiam fere omnes Galli qui in Italia sunt, ex transalpinis eò immigraverunt regionib°, ut Boji & Senones) cum Paphlagonibus, quia illiquoque Henetisive Veneti appellantur, alii id adscribant: neque ego id pro certo tamen affirmo, cum in hujusmodi rebus probabili conjectura par sit esse contentum. Post Venetos sunt Osismii quos Timios Pytheas dicit, versus Oceanum habitantes in promontorio quodã satis longe porrecto, non tamen ita longe, ut ille & qui eum secuti sunt autorem tradiderũt. Gentium quæ inter Sequanam verò & Ligerin degunt aliæ Sequanorum, aliæ Arvernorum sunt finitimæ.

Vni-

Τὸ ὂν σύμπαν φύλον, ὅ νυν Γαλλικόν τε καὶ Γαλατικὸν καλοῦσιν, δρειμανιόν τε καὶ θυμικὸν ἐστι, καὶ ταχὺ πρὸς μάχην· ἄλλως δὲ ἁπλοῦν, καὶ οὐ κακόηθες. διὰ δὲ τοῦτο ἐρεθιζόμενοι μὲν, ἀθρόοι συνίασι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ φανερῶς, καὶ οὐ μετὰ βουλεύσεως· ὥστε καὶ εὐμεταχείριστοι γίνονται τοῖς κατασκευάζειν ἐθέλουσι· καὶ γὰρ ὅτε βούλεται, καὶ ὅπου, καὶ ἀφ' οὗ ἔτυχε πρόφασεως, παρεξύνας τις αὐτοὺς, ἕτοιμους ἔχει πρὸς τὸν κίνδυνον, πλὴν βίας καὶ τόλμης, οὐδὲν ἔχοντας τὸ συναγωνιζόμενον. πειθόμενοι δὲ εὐμαρῶς ἐνδίδοασι πρὸς τὸ χρήσιμον· ὥστε καὶ παιδείας ἅπτεται, καὶ λόγων. τῆς δὲ βίας, τὸ μὲν ἐν τοῖς σωμάτων ἐστὶ μεγάλων ὄντων, τὸ δ' ἐν τῷ

VNiversa autem hæc natio, quæ Gallica seu Galatica nunc usurpatur, bellicosa est & ferox & ad pugnã prompta, cæterum ingenio simplici ac nulla malignitate devincto. Itaq; irritati ad pugnam confestim & palam coëunt, idque incircumspecte: quo fit ut facile circumveniantur, si quis calliditate bellica adversus eos uti velit: facile enim, quando & ubi volet, & quacunque causa objecta eos lacessitos ad prælium conserendum elicuerit, nulla præter vim & audaciam re instructos. Iidem facile persuaderi sibi sinunt, ut utiliora amplectantur: itaq; disciplinæ etiam & literis se dederunt. Violentiã vero partim à corporũ mole

πλήθος. σωίασι ὃ καὶ κατὰ πλῆθος ῥᾳδίως διὰ τὸ ἁπλοῦν, καὶ ἀυθέκαστον, σωαγανακτοῦντες τοῖς ἀδικεῖσθαι δοκοῦσιν ἀεὶ τῶν πλησίον. Νεωὶ μὲν ὖν ἐν εἰρήνῃ πάντες εἰσὶ δεδουλωμένοι, καὶ ζῶντες κατὰ τὰ σοφίσματα τῶν ἐλόντων ἀυτοὺς Ρωμαίων. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν παλαιῶν χρόνων τοῦτο λαμβάνομεν σοφὶ ἀυτῶν, ἐπὶ τῶν μέχρι νῦν συμβαινόντων σοφὰ τοῖς Γερμανοῖς νομίμων. καὶ γὰρ τῇ φύσει καὶ τοῖς πολιτεύμασιν, ἐμφερεῖς εἰσιν ὅτι καὶ συγγενεῖς ἀλλήλοις, ὁμορόν τε οἰκοῦσι χώραν διοριζομένην τῷ Ρήνῳ πόταμῷ, καὶ σοφὰ πλήσια ἔχουσαν. τὰ πλεῖστα δὲ βορειοτέρα δ' ἐστὶν ἡ Γερμανία, κειμένων τῶν τε νοτίων μεγῶν σοφὸς τὰ νότια καὶ τῶν δεξιῶν σοφὸς τὰ δεξιά.

MS. συναγανακτοῦντων.

habēt, partim à multitudine. Sed facile coëunt magno numero ob ſimplicitatem & libertatem, ſemper indignationem ſuſcipientes pro vicinis injuria ſe affectos putantibus. Noſtra quidem ætate omnes pacati ſerviunt, & Romanorum à quibus ſubacti ſunt juſſis parent. Sed quales diximus ſuperioribus temporibus, tales eos fuiſſe intelligemus ex Germanorum adhuc durantibus conſuetudinibus. Nam & natura & vitæ inſtitutis gentes hæ invicem ſimiles ſunt & cognatæ, confinem habitantes regionem, Rheno diviſam, & pleraque inter ſe ſimilia habentem. Magis tamen verſus ſeptentrionē vergit Germania, partibus auſtrinis cum auſtrinis, & borealibus cum borealibus comparatis.

STRA-

STRABO LIBRO VII.

Εὐθὺς τοίνυν τὰ πρὸς ἕω τοῦ Ρήνου μετὰ τοὺς Κελτικοὺς πρὸς τῇ ἕῳ κεκλιμένα, Γερμανοὶ νέμονται, μικρὸν ἀλλάττοντες τῶν Κελτικῶν φύλων, τῷ τε πλεονασμῷ τῆς ἀγριότητος καὶ τοῦ μεγέθους, καὶ τῆς ξανθότητος. τἄλλα δ' ἄπαντα παραπλήσιοι καὶ μορφαῖς καὶ ἤθεσι, καὶ βίοις ὄντες οἵους εἰρήκαμεν τοὺς Κελτούς. διὸ δίκαιά μοι δοκοῦσι Ρωμαῖοι τοῦ αὐτοῖς θέσθαι τὄνομα, ὡς αὐγνησίους Γαλάτας φράζειν βουλόμενοι. γνήσιοι γὰρ οἱ Γερμανοὶ κατὰ τὴν Ρωμαίων διάλεκτον. Εἰ δ' ἄρα μὲν πρῶτα μέρη τῆς χώρας ταύτης τὰ πρὸς τῷ Ρήνῳ, μέχρι τῶν ἐκβολῶν ἀπὸ τῆς πηγῆς ἀξαμένοις. χρεὼν δ' ἔτι καὶ τὸ ἐπὶ τὸ ἑσπέριον τῆς χώρας πλάτος ἡ ποταμία πᾶσα. Ταύτης δὲ τὰ μὲν εἰς τὴν Κελτικὴν μετήγαγον Ρω-

STatim ergo trans Rhenum post Celticos populos Orientem versus sita loca Germani incolunt: à Gallis parum differentes, si feritatis, corporum magnitudinis & fulvi coloris excellentiam spectes. Sed & forma, & moribus, & victu adsimiles sunt Gallorum, de quibus diximus. Itaque recte mihi videntur Romani hoc nomen eis indidisse, cum eos fratres esse Gallorum vellent ostendere. Prima Germaniæ regio est ad Rhenum, à fontibus ejus usque ad ostia: atque hic fluminis tractus, latus est Germaniæ occiduum. Hujus partis populos Ro-

MS. μεταστάντα

ἔσ. Μαρκόμανο

μαῖοι, τὰ δ' ἔφθη μεταναστάντα εἰς τὴν ἐν βάθει χώραν, καθάπερ Μαρσοί. λοιποὶ δ' εἰσὶν ὀλίγοι καὶ τῶν Συγαμβρῶν μέρος. Μετὰ δὲ τοὺς παραποταμίους, τ' ἄλλα ἐστὶν ἔθνη τὰ μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Ἀλβίος ποταμοῦ. ὃς παράλληλός πως ἐκείνῳ ῥεῖ πρὸς τὸν Ὠκεανὸν, οὐκ ἐλάττω χώραν διεξιὼν εἴπερ ἐκεῖνος. εἰσὶ δὲ μεταξὺ καὶ ἄλλοι ποταμοὶ πλωτοὶ (ὧν ἐν τῇ Ἀμασίᾳ Δροῦσος Βρουκτέρους ἐναυμάχησε) ῥέοντες ὡσαύτως ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, καὶ τὸν Ὠκεανόν. Ἐξήρτηται δὲ ἡ χώρα πρὸς νότον, καὶ συνεχὴ ταῖς Ἄλπεσι ποιεῖ ῥάχιν τινὰ, πρὸς ἕω τεταμένην, ὡς ἂν μέρος ὂν τῶν Ἀλπέων. καὶ δὴ καὶ ἀπεφήναντό τινες ὅτως, διά τε τὴν λευκότητα θέσιν, καὶ διὰ τὴν

Malim ἐξῆρται

mani partim in Galliam traduxerunt: reliqui migraverunt in penitiores Germaniæ partes, ut Marsi. Sed & Sicambrorum exigua restat portio. Post Rheni accolas aliæ sunt inter hunc & Albim gentes: qui æquali fere usque quaque spatio à Rheno distans in Oceanum fertur, neq; minorem quam Rhenus regionem peragrat. Inter hos & alia sunt navigabilia flumina. (de quibus est Amasia, in quo Bructeros Drusus navali prælio vicit) ipsa quoque à meridie Boream versus & Oceanum fluentia. Et enim Germania versus meridiem attollitur, ac dorsum quoddam erigit contiguum Alpibus versus Orientem porrectum, ita ut videri pars Alpium possit. Quin & hoc affir-

mave-

αὐτῷ ὕλῳ ἐνφέρειν. ὁ μὴν
ἐπὶ τοσοῦτόν τε ὕψος ἀνί-
χει τὰ ταύτης μέρη. ἐν ταύ-
τῃ δ' ἐστὶ καὶ ὁ Ερκύνιος δρυ-
μὸς, καὶ τὰ τῶν Σουήβων ἔθνη,
τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐν ὑλῴ δρυ-
μῷ, καθάπερ τὰ τῶν Κολδόύ-
λων. ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὸ Βοία-
σμον, τὸ δὲ Μαροβόδου βα-
σίλειον, εἰς ὃν ἐκεῖνος τόπον
ἄλλους τέ μεταναστήσασε πλείους,
καὶ δὴ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῷ
Μαρκομμάνους. Ἐπέσχε δὲ
τοῖς πράγμασιν ὅτε ἐξ ἰδιω-
τοῦ μετὰ τοῦ ἐν Ρώμῃ ἐπάν-
οδον. νέος γὰρ ἦν ἐνθάδε,
καὶ εὐεργετεῖτο ὑπὸ τοῦ Σεβα-
στοῦ, ἐπανελθὼν δὲ ἐδυνάστευσε,
καὶ καθεκτήσατο πρὸς οἷς εἶ-
πον, Λουίους τὸ μέγα ἔθνος
καὶ Ζούμους, καὶ Βούτονας, καὶ
Μουγίλονας, καὶ Σιβινοὺς, καὶ
τῶν Σουήβων αὐτῶν μέγα ἔ-
θνος Σεμνωνάς. Πλὴν τὰ

mavere quidam, ad ſitum reſpicientes, & quod ejuſdem eſt ferax materiæ. Sed hujus dorſi partes tamen Alpium altitudinem non æquant. In hac Cermania eſt etiam ſylva Hercynia & Suevorum gentes, quarum quædam in ipſa habitant ſylva, ut Colduli, in quibus eſt & Bottiaſmum Marobodui regia: in quem locum is cum alios plures tranſtulit, tum Marcomannos gentiles ſuos. Is enim Roma reverſus (ubi juvenis fuit, & ab Auguſto beneficiis affectus) è privato ſtatu ad occupandam dominationem ſe contulit, ac præter Marcomannos ſubjecit ſibi etiam Luios magnam gentē, Zumos, Butones, Mugilones, Sibinos, & de ipſis Suevis magnam nationem Semnonas.

MS. ταύτῃ
MS. ἐν τῇδε
Suſpecta vox in MS. Κολδίων. MS. Βοιαίβιον. Lege, Βοιάσμιον.
Forte. Λυγίους

γε τῶν Σουήβων ὡς ἔφην ἔθνη τὰ μὲν ἐντὸς ᾤκει, τὰ δ' ἐκτὸς τοῦ δρυμοῦ, ὅμορα τοῖς Γέταις. Μέγιστον μὲν τὸ τῶν Σουήβων ἔθνος. διήκει γὰρ ἀπὸ τοῦ Ῥήνου μέχρι τοῦ Ἀλβίος μέρος δὲ τι αὐτῶν, καὶ πέραν τοῦ Ἀλβίος νέμεται, καθάπερ Εὐμόνδοροι, καὶ Λαγκόσαργοι, νυνὶ δὲ καὶ τελέως εἰς τὴν περαίαν ἔτι γε ἐκπεπτώκασι φεύγοντες. Κοινὸν δ' ἐστὶν ἅπασι τοῖς τοῦτοις, τὸ θᾶττον μεταναστάσεις εὐμαρεῖς, διὰ τὴν λιτότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὸ μὴ γεωργεῖν, μηδὲ φυτεύειν, ἀλλ' ἐν καλυβίοις οἰκεῖν ἐφημέρους ἔχουσι τὴν διαστολήν. Τροφὴ δ' ἀπὸ τῶν θρεμμάτων ἡ πλείστη καθάπερ καὶ τοῖς Νομάσιν. ὥστ' ἐκείνους μιμούμενοι τὰ οἰκεῖα ταῖς ἁρμαμάξαις ἐπάγοντες, ὅποι ἂν δόξῃ τρέπωνται μετὰ τῶν

Scribe. Εὐμόνδοροι

nonas. Enimvero Suevorum, ut dixi, alii in ſylva habitabant, alii extra, Getis finitimi. Maxima quidem eſt Suevorum natio: nam & à Rheno ad Albim uſque pertingit, & trans Albim habitant pars eorum, ut Hermunduri & Longobardi: atque nunc quidem hi fuga facta omnino in ulteriorem regionem ſe conjecerunt. Commune omnium eſt, qui iſtis in locis degunt, facilis & expedita ſoli mutatio: ob tenuitatem victus, & quod neque colunt agros, neque fructus recondunt, ſed in caſis habitant ſtructura in unum diem conſtantibus. Cibus eis à pecore plurimus, ut & Nomadibus: quorum etiam imitatione rebus ſuis in currus impoſitis facilè cum pecore

ſuo

βοσκημάτων. Ἄλλα δ' ἐνδεέστερα ἐστὶν ἔθνη Γερμανικά, Χηρούσκοί τε καὶ Χάττοι, καὶ Γαμαβριῦνοι, καὶ Χαττουαρίοι. πρὸς δὲ τῷ Ὠκεανῷ Σύγαμβροί τε, καὶ Χαῦβοι, καὶ γρ. Βρύκτεροι, καὶ Κίμβροι, Καῦκοί τε καὶ Καῦλκοι, καὶ Καμψιανοὶ, καὶ ἄλλοι πλείους. Ἐπὶ ταυτὰ δὲ τῷ Ἀμασίᾳ φέρονται, Βίσουργίς τε, καὶ Λουπίας ποταμὸς, διέχων Ῥήνου περὶ ἑξακοσίους σταδίους, ῥέων διὰ γρ. Βρουκτέρων τῶν ἐλαττόνων. Ἐπὶ δὲ καὶ Σάλας πόλαμος, ὃν μεταξὺ καὶ τοῦ Ῥήνου πολεμῶν καὶ καθεῦδων Δροῦσος ἐτελεύτησεν ὁ Γερμανικός· ἐχειρώσατο δὲ οὐ μόνον τῶν ἐθνῶν τὰ πλείστα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῷ πελάγει νήσους, ὧν ἐστὶ καὶ ἡ Βυρχανὶς, ἣν ἐκ πολιορκίας εἷλε. Γνώριμα δὲ ταῦτα κατέθετο τὰ ἔθνη, πολεμοῦντα πρὸς Ῥωμαίους, εἶτ' ἐνδίδοντα, καὶ πάλιν ἀφιστά-

suo abeunt, quo visum fuerit. Aliæ minores Germanorum gentes sunt Cherusci & Chatti, & Gamabriuni, Chattuarii: ad Oceanum autem Sicambri, Chaubi, Bructeri, Cimbri, Cauci, Caluci, Campsiani, & aliæ plures. In eandem cum Amasia partem feruntur Visurgis & Lupias, qui per Bructeros minores fluit à Rheno distans circiter 100 stadiis. Est & Sala fluvius: inter quem & Rhenum bellum felici successu gerens obiit Drusus Germanicus. Hic non gentes modo plurimas subegit, sed & insulas in legendo littore obvias: quarum est Byrchanis ab eo expugnata. Innotuere istæ gentes cum bellum contra Romanos gererent, deinde

Forte Γαμβρίνοι, vide Casaub. com.

ἀφισάμενα, ἢ καταλιπόντα τὰς κατοικίας· κἂν πλεῖω ὑπῆρξεν γνώριμα ὑπῆρξεν, εἰ ἐπέτρεπε τοῖς στρατηγοῖς ὁ Σεβαστὸς, διαβαίνειν τὸν Ἄλβιν, μεπιόσι τοὺς ἐκεῖσε ἐπανισαμένους. νυνὶ δ' εὐπορώτερον ὑπέλαβε στρατηγεῖν τὸν ὀν χερσὶ πόλεμον. εἰ τῷ ἔξω τοῦ Ἄλβιος καθ' ἡσυχίαν ὄντων ἀπέχοιτο καὶ μὴ παροξύνοιτο πρὸς τὴν κοινωνίαν τῆς ἔχθρας. Ἤρξαντο οὖν τοῦ πολέμου Σούγαμβροι πλησίον οἰκοῦντες τοῦ Ῥήνου, Μέλωνα ἔχοντες ἡγεμόνα κἀκεῖθεν ἤδη διεῖχον ἄλλοτ' ἄλλοι, δυνασταύοντες καὶ καταλυόμενοι, πάλιν δ' ἀφισάμενοι, παραδιδόντες, καὶ τὰ ὅμηρα, καὶ τὰς πίστεις. πρὸς ὃς ἡ μὲν ἀπιστία μέγα ὄφελος, οἱ δὲ πιστευθέντες τὰ μέγιστα κα-

MS. μεπέναι-

concederent, post vel rursus deficerent vel suas habitationes desererent. Ac fuissent, ut apparet, plures etiam cognitæ, si Augustus militibus permisisset, ut transmisso Albi eo rebellantes prosequerentur. Sed promptius censuit Augustus se bellum, quod erat præ manibus confecturum, si populos ultra Albim sitos ac nihil moventes, missos faceret, neq; irritatos maleficio ad societatem cũ hostibus ineundam invitaret. Belli initium fecere Sicambri Melone duce Rheno vicini: atque huic post alii post alios successerunt, potiti imperio, eo que deturbati postea; rursumque inde deficientes fide & obsidibus proditis. Adversus hos plurimum utilitatis est in incredulitate: quibus fides habita

est,

τέθλαψαν, καθάπξ ὁι Κηρῦσκοι, καὶ ὁι τύτων ὑπήκοοι. παρ' οἷς, τὰ τρία τάγματα Ρωμαίων μετ' ἐκ στρατηγῦ Οὐάρυ Κυϊντιλίυ πεζαπονδηθέντα, ἀπώλετο ἐν ἐνέδραις. Ἔπραξαν δὲ δίκας ἅπαντες, καὶ παρέχον τὸν νεωτέρῳ Γερμανικῷ. λαμπρότατον θρίαμβον, ἐν ᾧ ἐθριαμβεύθη τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν σώματα καὶ γυναικῶν, Σεμιγυντός τε καὶ Σεγέστυ υἱὸς, Χηρύσκων ἡγεμῶν, καὶ ἀδελφὴ αὐτῦ γυνὴ δ' Ἀρμηνίυ τε πολεμαρχήσαντος ἐν τοῖς Χηρύσκοις ἐν τῇ πρὸς Οὔαρον Κυϊντίλιον πεζαπονδήσει, καὶ ἔτι συνέχοντα τὸν πόλεμον, ὄνομα Θυσνέλδα, καὶ υἱὸς τριετὴς Θυμελικός. ἔτι δὲ Σεσίθακος Αιγιμήρυ υἱὸς τῶν Χηρύσκων ἡγεμόνος· καὶ ἡ γυνὴ τύτυ Ραμὶς, Οὐηρο-

est, ij maxima damna intulerunt: ut Cheruſci & eorũ ſubditi, apud quod tres Romanæ legiones cũ duce Quintilio Varo contra datam fidem inſidiis: circumventæ perierunt. Pœnas tamen univerſi dederunt, ac Germanico Iuniori pulcherrimam triumphi materiam: in quo is illuſtriſſimos viros ac fœminas duxit, nequibus, Semiguntus & Segeſti filius Cheruſcorum dux, ſororque ejus à uxor Arminii, qui belli dux fuerat Cheruſcis, cum violatis pactis Varum Quintilium invaderent, atq; etiamnum bellũ fovet, nomine Thuſnelda, ac filius tres annos natus Thumelicus; nec non Seſithacus Ægimeri filius Cheruſcorum ducis, ejusque uxor Rhamis, Veromeri filia Chattorum

MS. ἐξ ἐνέδρας.

Lege ὁ Σεγ. *ſine* καὶ. *vel* ὁ Σιγιμῆρος.

Forte Σιγμέρυ.

μύρος θυγάτηρ, ἡγεμόνος Βαστῶν, καὶ Δουδόριξ Βατόριος τοῦ Μέλωνος ἀδελφοῦ υἱὸς Σύγαμβρος. Αἰγέστης δ' ὁ πενθερὸς τοῦ Ἀρμηνίου καὶ ἀξαρχῆς διέστη πρὸς τὸν γνώριμον αὐτοῦ, καὶ λαβὼν καιρὸν ἠυτομόλησε, καὶ τῷ θριάμβῳ παρῆν τῶν φιλτάτων, ἐν τιμῇ ἀγόμενος· ἐπόμπευσε δ' καὶ Λίβυς τῶν Χάττων ἱερεὺς· καὶ ἄλλα δ' σώματα ἐπομπεύθη ἐκ τῶν πεπορθημένων ἐθνῶν, Καθούλκων καὶ Αμψάνων, Βουκέρων, Νουσίπων, Χηρούσκων, Χάττων, Χαττουαρίων, Λανδῶν, Σουβαττίων. Διέχει δ' Ἄλβιος ὁ Ῥῆνος πρὸς τρισχίλιους σταδίους, εἴ τις εὐθυπορούσας ἔχει τὰς ὁδοὺς νυνὶ δ' διὰ σκολιᾶς καὶ ἑλώδους, καὶ δρυμῶν, κυκλοπορεῖν ἀνάγκη. Ὁ δ' Ἑρκύνιος δρυμὸς πυκνότερός τε

MS. Βρατῶν, Forte Χαλτῶν.

Leg. Σεγέστης.

MSS. Λίβυς & ἱερὸς non ἱερεὺς.

torum ducis, & Deudorix Bætoritis filius, qui frater erat Melonis, Sicamber. Ægestes autem Arminij socer, cum initio sententiæ generi restitisset, capto tempore ad Romanos transfugerat, tumq; triumphum, in quo ducerentur ei charissima, in honore ipse habitus à Romanis spectavit. Ductus est in pompa etiam Libys Chattorum sacerdos, alijque multi mortales ex devastatis populis, Cathulcis, Ampsanis, Buceris, Nusipis, Cheruscis, Chattis, Chattuarijs, Landis, Subattiis. Distat ab Albi Rhenus, si quis recto itinere proficisci eo posset circiter cIↃ cIↃ cIↃ stadijs. Sed obliquo itinere & per circuitum eò via ducit ob paludes & saltus. Sylva Hercynia densior est,

ἐστὶ, καὶ μεγαλόδενδρον ἐν χωρίοις ἐρυμνοῖς, κύκλον περιλαμβάνων μέγαν. ἐν μέσῳ δ' ἵδρυται χώρα καλῶς οἰκήσεως δυναμένη, περὶ ἧς εἰρήκαμεν. Ἔστι δ' πλησίον αὐτῆς ἥτε τοῦ Ἴστρου πηγὴ, καὶ ἡ τοῦ Ῥήνου, καὶ ἡ μεταξὺ ἀμφοῖν λίμνη, καὶ τὰ ἕλη τὰ ἐκ τοῦ Ῥήνου διαχεόμενα· ἔστι δ' ἡ λίμνη, τὸν μὲν περίμετρον σταδίων πλειόνων ἢ τ, διαρμα δ' ἐγγὺς σ. ἔχει δ' καὶ νῆσον, ἣ ἐχρήσατο ὁ Τιβέριος ναυμαχῶν πρὸς Οὐινδελικούς. Νοτιωτέρα δ' ἐστὶ τῶν τοῦ Ἴστρου πηγῶν καὶ αὕτη, καὶ ὁ Ἑρκύνιος δρυμός. ὡς τ' ἀνάγκη τὸν ἐκ τῆς Κελτικῆς εἰς τὸν Ἑρκύνιον δρυμὸν ἰόντα, πρῶτον μὲν διαπεράσαι τὸν λίμνην, ἔπειτα τὸν Ἴστρον, εἶτ' ἤδη δι' εὐπορεστέρων χωρίων, ἐπὶ τὸν δρυμὸν τὰς

est, magnisque consita arboribus, locis natura munitis magnum includens circulum: in medio ejus sita est regio apta habitationi præclaræ, de qua diximus. Prope hanc regionem origo est Istri & Rheni, ac lacus inter horum fontes situs, & paludes è Rheno effusæ. Lacus in ambitu habet stadia amplius ccc, trajectum prope cc: inque eâ est insula, qua pro receptaculo usus est Tiberius, navali pugnâ cum Vindelicis certans. Cum hic lacus tum saltus Hercynius magis Istri fontibus versus meridiem inclinat: ut necesse sit eum, qui è Gallia Hercynium petit saltum, prius transire lacum, deinde Istrum, ac porro per commodiora jam itineri loca & montanas plani-

Vide com. Casauboni

MS. τῷ & ὅτι non εἰς & ἰόντα.

πορεύσεις ποιεῖται δ' ὀρεινὰ πεδίων. ἡμερήσιον δ' ἀπὸ τῆς λίμνης πορευθὼν ὁδὸν τιθέασι, εἶδε τὰς τοῦ Ἴστρου πηγάς. παρήκουσι δὲ τῆς λίμνης ἐπ' ὀλίγον μὲν οἱ Ῥαιτοί, τὸ δὲ πλέον Ἑλουήτιοι καὶ Οὐινδόλικοι, καὶ ἡ Βοίων ἐρημία, μέχρι Παννονίων. πάντες, τὸ πλέον δ' Ἑλουήτιοι καὶ Οὐινδόλικοι οἰκοῦσιν ὀρεινὰ πεδία, Ῥαιτοὶ δὲ καὶ Νωρικοὶ μέχρι τῶν Ἀλπείων ὑπερβολῶν ἀνίκουσι, καὶ πρὸς τὴν Ἰταλίαν τείνουσιν, οἱ μὲν Ἰνσοῦβρεις συνάπτοντες, οἱ δὲ Κάρνοις, καὶ τοῖς πρὸς τὴν Ἀκυληίαν χωρίοις. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη ὕλη Γαβρήτα μεγάλη, ἔπειτα δὲ τὰ τῶν Σουήβων. ἔπειτα δ' ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς ἔχεται δὲ καὶ αὐτῶν. Περὶ δὲ Κιμβρῶν τὰ μὲν οὐκ εὐλόγεια, τὰ δ' ἔχει πιθανότητας οὐ μετρίας. ὅτε γὰρ τὴν τοιαύ-

Forte legendum Μέχρι μὲν δὴ Παννονίων πάντες. τ. *Vide comment. Cas.*

MS. ἐτι-κεινα.

cies ad ſylvam ipſam progredi. Vnius autē diei iter progreſſus à lacu Tiberius, fontes Iſtri vidit. Lacum Ræti exigua parte, majori Helvetii & Vindelici attingunt: inde eſt Bojorum ſolitudo, uſque ad Pannonios. Omnes, magis tamen reliquis Helvetij & Vindelici montanas incolunt planicies, ſed Ræti & Norici uſq; ad Alpium ſumma adſurgunt, & verſus Italiam vergunt, alij Inſubres, alij Carnos, & quæ ſunt circa Aquilejam loca attingentes. Eſt & alia magna ſylva Gabreta, deinde Suevorum ſedes, inde Hercynius ſaltus, quem & ipſum Suevi tenent. De Cimbris vero quædam inepte dicuntur, quædam probabilitatem habent non mediocrem. Non enim hac

τῶν αἰτίαν τῶν πλάνης γενέσθαι καὶ λῃστικοὺς ἀποδέξαι τ' ἀν τις, ὅτι χερρόνησον οἰκοῦντες, μεγάλῃ πλημμυρίδι ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ τόπου. καὶ γὰρ νῦν ἔχουσι τὴν χώραν ἣν εἶχον πρότερον, καὶ ἔπεμψαν τῷ Σεβαστῷ δῶρον, τὸν ἱερότατον παρ' αὐτοῖς λέβητα, αἰτούμενοι φιλίαν, καὶ ἀμνηστίαν τῶν πεπραγμένων τυχόντες ὧν, ὧν ἠξίουν ἀπῆραν. Γελοῖον δ', τῷ φυσικῷ καὶ αἰωνίῳ πάθει δὶς ἑκάστης ἡμέρας συμβαίνοντι, παραγενόμενοι ἀπελθεῖν ἐκ τοῦ τόπου. Ἔοικε δὲ πλάσμα, τὸ συμβῆναι πότε πλημμυρίδα ὑπερβάλλουσαν· πλάσεις μὲν γὰρ καὶ ἀνέσεις δέχεται, τεταγμένας δ' καὶ διοριζούσας ὁ Ὠκεανὸς ἐντοῖς τοιούτοις πάθεσιν. Οὐκ εὖ δ' οὐδ' ὁ φήσας ὅπλα-

hac de causa eos ut incertis vagarentur sedibus, & latrocinijs victum quærerent, compulsos credederim, quia è peninsula quam inhabitabant, diluvio fuerint ejecti: cum hodieq; antiquas incolant sedes, nuperq; Augusto lebetem, qui apud ipsos sacerrimus habebatur, dono miserint, amicitiam expetentes, & veniam illatarum injuriarum, eaq; consecuti domum redierint. Et ridiculum sit, eos naturali ac sempiterno æstui quotidie bis contingenti iratos solum vertisse. Quin & figmentum videtur, eluviem aliquando immodicam accidisse: cum id genus Oceani accidentia intendantur quidem ea ac remittantur, sed ordi- *Suspecta vox Casaubono.*

ne tamen suo atque modo. Non recte etiam is, qui arma

ἀιρέσεις πρὸς τὰς πλημμυρίδας τοὺς Κίμβρους, οὐδ' ὅπ ἀφοβίαν οἱ Κελτοὶ ἀσκοῦντες, καταχλύζεσθαι τὰς οἰκίας ὑπομένουσιν, εἶτ' ἀνοικοδομοῦσι, καὶ ὅπ πλείων αὐτοῖς συμβαίνει φθόρος ἐξ ὕδατος, ἢ πολέμου, ὅπερ Ἔφορος φησίν. ἡ γὰρ τάξις ἡ τῶν πλημμυρίδων, καὶ τὸ τοῦ Πικλυζομένου χώραν εἶναι γνώριμον, οὐκ ἐμέλλε ταύτας τὰς ἀτοπίας παρέξειν. δὶς γὰρ ἑκάστης ἡμέρας τοῦτο συμβαίνοντος, τὸ μηδ' ἅπαξ ἀιδάνεσθαι φυσικοῦ ὄντος τοῦ παλίρροιαν καὶ ἀβλαβῆ, καὶ οὐ μόνοις τούτοις συμβαίνουσαν, ἀλλὰ τοῖς παρωκεανίταις πᾶσι, πῶς οὐκ ἀπίθανον; Οὐδὲ Κίταρχος εὖ· φησὶ γὰρ, τοὺς ἱππέας ἰδόντας τοῦ ἔφοδον τῆς πελάγους, ἀφιππάσασθαι, καὶ φεύγοντας ἐγγὺς

arma adversus exundationem cepisse Cimbros ait: neque id, quod Celtæ ad vacuitatem metus sese assuefacientes patiantur domos suas aquis obrui, rursumq; ædificent, pluresque eorum aquis quam bello pereant, quod Ephorus tradidit. Nam hæc absurda non admittit cum ordo æstuum, tum notitia regionis illuviem passæ. Cum enim bis quotidie æstus accideret, quî credibile sit tandem nunquam eos sensisse, naturalem esse hanc maris reciprocationem & innoxiam, nec non sibi cum omnibus ad Oceanum accolentibus communem? Male etiam Clitarchus, equites narrans accursum maris spectantes, citatis equis refugisse, & pene fuisse à

fluxu

ῥεύσας δ' ἐπικαταληφθῆναι· ὅτε δὴ τοσούτῳ τάχει τοῦ πίεσαν ἐρεμμήν, ἰσορρόμβῳ, ἀλλὰ λεληθότως ἐπεισοῦσαν τοῦ θάλατταν· ὅτε τὸ καθ' ἡμέραν γιγνόμενον καὶ πᾶσιν ἔναυλον ἤδη ὂν τοῖς πλησιάζειν μέλλουσι, πρὶν ἢ θεάσασθαι, τοσοῦτον ἔμελλε παρέξειν φόβον, ὥστε φεύγειν, ὡς ἂν εἰ ἐξ ἀδοκήτου συνέβαινε. Ταῦτα δὴ δικαίως ἐπιμᾶται τοῖς συγγραφεῦσι Ποσειδώνιος, καὶ οὐκ ἀκαιρῶς εἰκάζει, ὅτι λῃστικοὶ ὄντες καὶ πλάνητες οἱ Κίμβροι, καὶ μέχρι τῆς ἐπὶ τοῦ Μαιώτιν ποιήσαντες στρατείας· ἀπ' ἐκείνων δὴ καὶ ὁ Κιμμέριος κληθεὶς Βόσπορος, οἷος Κιμβρικὸς, Κιμμερίους τοὺς Κίμβρους ὀνομαζόντων τῶν Ἑλλήνων. Φησὶ δὴ καὶ Βοίους τὸν Ἑρκύνιον δρυμὸν οἰκεῖν ποτέρους τοὺς δὴ Κίμ-

fluxu obrutos: neque enim tanta celeritate accedere mare deprehendimus, sed sensim & latenter: neque id quod fieret quotidie, & omnium spectaturorum aures, antequam accederent, personaret, tantum potuit his objicere terrorem, ut quasi de improviso oblata re fugam facerent. Hæc Posidonius jure in scriptoribus reprehendit. Idem non inepta conjectura colligit Cimbros homines fuisse prædones ac vagos, armisque ad Mæotin usq; lacum progressos: & fuisse ab iis Cimmerium Bosporum denominatum; quasi Cimbricum, cum Græci Cimbros Cimmeriorum nomine afficiant. Idem perhibet, Bojos quondam Hercyniam incoluisse

MS. πεσεῖν.

βεβς ὁρμήσαντας ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, ἀποκεκοσθέντας ἀπὸ τῶν Βοίων ἐπὶ τὸ Ἴστρον, καὶ τοὺς Σκορδίσκους Γαλάτας καταβῆναι· εἶτ' ἐπὶ Τουρίστας καὶ Ταυρίσκους, καὶ τούτους Γαλάτας· εἶτ' ἐπὶ Ἑλουητίους, πολυχρύσους μὲν ἄνδρας, εἰρηναίους δέ. ὁρῶντας δὲ τὸν ἐκ τῶν λῃστηρίων πλοῦτον, ὑπερβάλλοντα δὲ παρ' ἑαυτοῖς, τοὺς Ἑλουητίους ἐπαρθῆναι, μάλισταδ' αὐτῶν Τιγουρίνους τε, καὶ Τουγηνοῦς, ὥστε καὶ συνεξορμῆσαι. Πάντες μὲν οὖν τινες κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, αὐτοί τε οἱ Κίμβροι, καὶ οἱ συναραμένοι τούτοις, οἱ μὲν ὑπερβάλλοντες τὰς Ἄλπεις εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ δ' ἔξω τῶν Ἀλπέων. Ἔτος δέ τι τῶν Κίμβρων διηγοῦνται τοιοῦτον, ὅτι ταῖς γυναιξὶν αὐτῶν συστρατευούσαις, παρηκολούθουν πρὸ

isse sylvam: ac Cimbros cum ad ea loca se conrulissent, ab ijs repulsos ad Istrum ac Scordiscos Gallos descendisse: inde ad Teuristas ac Tauriscos, ipsos quoque Gallos: tum ad Helvetios, auri divites, cæterum pacatos. Hos, cum viderent suis majores opes latrocinijs Cimbrorum partas, maxime Tigurinos ac Tugenos, animum ad prædas adjecisse, ac Cimbris Italiam petentibus socios se adjunxisse. Omnes autem à Romanis debellati sunt & Cimbri & eorum socii, partim extra Alpes, partim cum his superatis in Italiam discendissent. Morem hunc fuisse Cimbris usitatum ferunt. Sequentibus eos in bellum uxoribus, vates quædam comitabantur canæ albo

vesti-

μάνεις ἱερειαι πολιότριχες, λινοείμονες, καρπασίνας ἐφαπτίδας ἐπιπεποιημένοι, ζῶμα χαλκοῦν ἔχουσαι, γυμνόποδες. τοῖς δὲ αἰχμαλώτοις διὰ τῶν στρατοπέδων συνήντων ξιφήρεις· καταστρέψασαι δ' αὐτοὺς ἦγον ἐπὶ κρατῆρα χαλκοῦν ὅσον ἀμφορέων εἴκοσι. εἶχον δὲ ἀναβάθραν, ἣν ἀναβᾶσα ὑπερτέτης τὸν λέβητα ἐλαιμοτόμει ἕκαστον μετεωρισθέντα· ἐκ δὲ τοῦ χεομένου αἵματος εἰς τὸν κρατῆρα, μαντείαν πρὸς ἐποιοῦντο. ἄλλαι δὲ διαχίσασαι, ἐπλάγχνευον ἀναφανείσας νίκην τοῖς οἰκείοις. ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσιν ἔτυπτον τὰς βύρσας τὰς ἐπιπεπαμένας τοῖς χέρροις τῶν ἁρμαξῶν. ὡς τὸ ἀπολεληθὸς ψόφον ἐξαίσιον. Τῶν δὲ Γερμανῶν, ὡς εἶπον, οἱ μὲν πρὸς ἑσπέρας οἰκοῦσι παρήκοντες τῷ Ὠκεα-

vestitu, carbasinis supparis desuper fibulis affixis, cinctu æreo, pedibus nudis. Eæ per castra captivis occurrebant strictis gladijs, prostratosq; ad crateram æneam adducebant amphoras circiter xx capientem. Super eam pulpitum erat, quo conscenso vates sublimis singulis supra lebetem elevatis guttur incidebat: è sanguine autē in crateram fuso suā captabant quandam divinitionem. Reliquæ cadavera sic cæsorum scindebant, intestinisque spectatis victoriam suis vaticinabantur. In prælijs pelles pulsabant cratibus curruum prætentas; quibus sonitus terribilis edebatur. Germanorum, ut diximus, septentrionales qui sunt, propter littus Ocea-

νῶ. Γνωρίζονται δ' ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ρήνου λαβόντες τὴν ἀρχήν, μέχρι τοῦ Ἀλβιος. Τούτων δ' εἰσὶ γνωριμώτατοι Σύγαμβροί τε καὶ Κίμβροι· τὰ δ' πέραν τοῦ Ἀλβιος τὰ πρὸς τῷ Ὠκεανῷ, παντάπασιν ἄγνωστα ἡμῖν ἐστίν. ὅτε γὰρ τῶν πρότερον οὐδένας ἱστορῶ, τὸν πρόπλουν τοῦτον ποιούμενος πρὸς τὰ ἑωθινὰ μέρη, τὰ μέχρι τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης, οὐδ' οἱ Ρωμαῖοι πρόελθον πω εἰς τὰ περαντέρω τοῦ Ἀλβιος. ὡς δ' αὐτῶς οὐδὲ πεζοὶ παρωδεύκασιν οὐδένες. Ἀλλ' ὅπ ὑπὲρ μῆκος ἰόντι τὴν ἑῴαν, τὰ κατὰ τὸν Βορυσθένη καὶ τὰ πρὸς βορρᾶν μέρη τοῦ Πόντου χωρία ἅπαντα δῆλον ἐκ τῶν κλιμάτων καὶ τῶν παραλλήλων διαστημάτων. τὸ δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας, καὶ τῶν ἄλλων τῶν

Cas. ἅπαντα delens χωρία.

ni porriguntur: ac noti sunt ab ostiis Rheni usque ad Albim autem, notissimi Sicambri & Cimbri. Quæ autem trans Albim ad Oceanum sunt, nobis prorsus sunt ignota. Nam neque priorum quenquam compertum habemus illud littus præternavigasse versus Orientem, usque ad Caspii maris fauces: neque ultra Albim sita Romani adiverunt. Sed ne terrestri quidem itinere quisquam illa perlustravit. Ergo quod, secundum longitudinem proficiscens ortum Solis versus, per regiones ad Borysthenem & septentrionalia à Ponto iter faciat, è climatum & æqualiter distantium linearum rationibus liquet. Quid autem sit ultra Germanos, & iis confines alios,

sive

ἑξῆς, εἴτε Βαςάρνας χρὴ λέγειν, ὡς οἱ πλείους ὑπονοοῦσιν, εἴτ' ἄλλους μεταξὺ, ἢ Ἰάζυγας, ἢ Ῥωξολάνους, ἢ πνὰς ἄλλους τῶν Ἀμαξοίκων, οὐ ῥάδιον εἰπεῖν. οὐδ', εἰ μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ παρήκουσι πᾶσαν τὴν μῆκος, ἔστι τι ἀοίκητον ὑπὸ ψύχους, ἢ ἄλλης αἰτίας, ἢ κὴ γένος ἀνθρώπων ἄλλο διαδέχεται μεταξὺ τῆς θαλάττης κὴ τῶν ἑῴων Γερμανῶν ἱδρυμένον. Τοῦτο δὴ τὸ αὐτὸ ἀγνόημα κὴ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς πρὸς ἀρκτίων ἔλεγεν. οὔτε γὰρ τοὺς Βαςάρνας, οὔτε τοὺς Σαυρομάτας, κὴ ἁπλῶς τοὺς ὑπὲρ τοῦ Πόντου οἰκοῦντας ἴσμεν, οὐδ' ὁπόσον ἀπέχουσι τῆς Ατλαντικῆς θαλάττης, οὔτ' εἰ συνάπτουσιν ἐν αὐτῇ. Τὸ δὲ νότιον μέρος τῆς Γερμανίας, τὸ πέραν τοῦ Ἀλβίος, τὸ μὲν συνεχὲς ἀκμὴ ὑπὸ τῶν Σουήβων κατέχεται. εἶθ' εὐθὺς

sive ii sunt Bastarnæ, ut plerique putant, sive alii interjecti, sive lazyges, sive Roxolani, sive alii in curribus domicilia habentes, non est facile dictu. Neque, an tota illa in ora Oceani aliqua sit portio, quæ vel ob frigus, vel alia de causa habitari nequeat: item, an aliud genus hominum orientalibus Germanis & Oceano sit interjectum. Eadem ignoratio reliquorum deinceps ad Boream vergentium ab eo indicatur. Neque enim scimus, Bastarnæ & Sauromatæ & in universum qui supra Pontum habitant, quantum absint ab Atlantico mari, aut an eo usq; pertingant. Latus autem Germaniæ meridionale quod est trans Albim, continuo Suevi tenent: post hos

Al. Ῥωξολάνους,

Al. Ἐγένετο.

ἡ τῶν Γετῶν συνάπτει γῆ, καταρχὰς μὲν στενὴ, σχιζόμενα μὲν τῷ Ἴστρῳ κατὰ νότον μέρος· κατὰ δὲ τὐναντίον τῇ παρειείᾳ τῇ Ἑρκυνίᾳ δρυμῷ, μέρος τὶ καὶ αὐτὴ τῶν ὀρῶν κατέχουσα, εἶτα πλατύνεται πρὸς τὰς ἄρκτους μέχρι Τυριγετῶν· τὰς δ' ἀκριβεῖς ὅρους οὐκ ἔχομεν φράζειν. Διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τούτων, οἱ τὰ Ριπαῖα ὄρη, καὶ τοὺς Ὑπερβορείους μυθοποιοῦντες λόγους ἐξίασι· καὶ ὁ Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης ἐψεύσατο τοιαῦτα τῆς παρωκεανίας, περιγράμμασι χρώμενος τοῖς περὶ τὰ οὐράνια καὶ μαθηματικὰ ἱστορίαις. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἐάσωσαν.

Getarum regio attingit, arcta initio, qua juxta austrinam partem secundum Istrum protenditur, & è regione finibus Hercyniæ sylvę, partem montium ipsa quoque complectens: deinde versus septentrionalem dilatatur usque ad Tyrigetas. Limites tamen accurate definire non possumus. Atque ignoratione horum locorum factum est, ut audirentur, qui Riphæos montes & Hyperboreos commenti sunt: taliaque de ora Oceani mendacia traderet Pytheas Massiliensis, præscriptione usus narrationis rerum cœlestium & mathematicarum. Eos igitur missos faciamus.

EXCER-

EXCERPTA EX POMPONIO MELA C. PLINIO. ET C. IVLIO SOLINO

PHILIPPVS CLVVERIVS

proœmio in Germaniam Antiquam.

MELÆ verba in Proœmio operis hæc ſunt: *Dicam alias plura & exactius*, nunc *autem ut quæq; erunt clariſsima, & ſtrictius*. Breve igitur hoc tantummodo & exiguum compendium. At in tanta brevitate laudandus imprimis geographus: quem ſequi in plærisque haut pigeat. Quanquam in tanta orbis vetuſtate, quis unus omnia exacte tenuerit? &c.

SOLINVS Plinii eſſe epitomator, manifeſtis indiciis deprehenditur; quanquam & ipſe auctores, quibus Plinius uſus, inſpexerit, indeque nonnulla Plinii curæ adjecerit.

Ipſius PLINII accuratam in tanta brevitate diligentiam ſemper miror. Cui uni debemus, quod extremarum orbis terræ partium, non modo in Europa noſtra, ſed & in Aſia & Africa, antiquitatem noſſe datur. Nam imperitè faciunt hujus ævi geographi, ac peſſimam maximeque immeritam induſtriæ ejus referunt gratiam, dum ex Ptolomæi & aliorum ignorantia, ſeu incredulitate, mendacem illum in dictis partibus, aut planè fabuloſum fictorem, aut ſaltim vanum Græcorum fabulatorum ſectatorem judicant, fidemque ejus damnant. Horum ipſorum ſupina in iis quæ tanquam geographi profitentur, hoc opere vel ex una immenſæ Scandinaviæ peninſulæ deſcriptione apertiſſimis convincetur documentis. Non minus igitur copioſus rebus quam verbis ſuccinctus geographus Plinius; & optimus inter Latinos, quorum monumenra ad noſtram pervenere ætatem. Nec tamen is eſt qui omnibus partibus ſit abſolutus. Littora ubique fere quàm diligentiſſimus certo veroque ordine perſequitur: circa mediterranea haud perinde curioſus. Specimen ejus rei ſit in Italiâ. &c.

EXCER-

EXCERPTA EX POMPONII MELÆ

LIBRO III

DE SITV ORBIS.

RHenus ab Alpibus decidens, propè à capite duos lacus efficit, Venetum & Acronium. Mox diu solidus, & certo alveo lapsus, haud procul à mari huc & illuc dispergitur. Sed ad sinistram amnis etiam tum, & donec effluat, Rhenus: ad dexteram primo angustus & sui similis, post ripis longe ac late recedentibus, jam non amnis, sed ingens lacus, ubi campos implevit, Flevo dicitur, ejusdemque nominis insulam amplexus, fit iterum artior, iterumq; fluvius emittitur. Germania, hinc ripis ejus usque ad Alpes: à Meridie ipsis Alpibus: ab Oriente Sarmaticarum confinio gentium: quà Septemtrionem spectat, Oceani littore obducta est. Qui habitant, immanes sunt animis atque corporibus, & ad insitam feritatem vaste utraque exercent, bellando animos, corpora ad consuetudines laborum. maximo frigore nudi agunt antequam puberes sint, & longissima apud eos puericia est. viri sagis velantur, aut libris arborum, quamvis sæva hyeme. nandi non patientia tantum illis, studium etiam est. bella cum finitimis gerunt. causas eorum

rum ex libidine accersunt, neque imperitandi prolatandique quæ possident (nam ne illa quidem enixe colunt) sed ut circa ipsos quæ jacent vasta sint. jus in viribus habent, adeo ut ne latrocinii quidem pudeat; tantum hospitibus boni, mitesque supplicibus. Victu ita asperi incultique, ut cruda etiam carne vescantur,
L. quam aut recenti, aut cum rigentem in ipsis pecudum ferarumque coriis, manibus pedibusque subigendo, renovarunt. Terra ipsa multis impedita fluminibus, multis montibus aspera, & magna ex parte silvis ac paludibus invia. Paludum Suesia, Mœsia, & Melsiapum
Dolo sunt L. alia al. maximæ. Silvarum Hercynia, & aliquot sunt quæ nomen habent, sed illa dierum sexaginta iter occupans, ut major aliis, ita & notior. Montium altissimi Taurus, & Rhetico, nisi quorum nomina vix est eloqui ore Romano. Amnium in alias gentes exeuntium Danubius, & Rhodanus: in Rhenum Mœnis & Lupia: in Oceanum Amisius, Visurgis, & Albis, clarissimi. Super Albim Codanus ingens sinus magnis parvisque insulis refertus est. Hac re mare quod gremio littorum accipitur, nusquam late patet, nec usquam mari simile, verum aquis passim interfluentibus ac sæpe transgressis, vagum atque diffusum facie amnium spargitur: qua littora attingit, ripis contentum insularum non longe distantibus, & ubique pene tantundem, ut angustum & par freto: curvansque subinde se, longo supercilio inflexum est. In eo sunt Cimbri, & Teutoni: ultra ultimi Germaniæ Hermiones.

EX-

EXCERPTA EX C. PLINII LIBRO IV. NATVRAL. HISTORIÆ.

CAPVT XII.

INde oſtia Iſtri. Ortus hic in Germaniæ jugis montis Abnobæ, ex adverſo Raurici Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapſus gentes Danubij nomine, immenſo aquarum actu, & unde primum Illyricum alluit Iſter appellatus, novem amnibus receptis, medio ferme numero eorum navigabili, in Pontum vaſtis ſex fluminibus evolvitur. Primum oſtium Peuces, mox ipſa Peuce inſula: à qua proximus alveus appellatus, XIX M. paſſ. magna palude ſorbetur. Ex eodem alveo & ſuper Iſtropolim lacus gignitur, LXIII M. paſſ. ambitu, Halmyrin vocant. Secundum oſtium Naracuſtoma appellatur. Tertium Caloſtoma juxta inſulam Sarmaticam. Quartum Pſeudoſtoma, & inſula Conopon diabaſis. Poſtea Boreoſtoma & Spireoſtoma. Singula autem ora tanta ſunt, ut prodatur in XI milia paſſ. longitudinis vinci mare, dulcemque intelligi hauſtum. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum ſunt gentes: variæ tamen littori appoſita tenuere, aliâs Getæ, Daci Romanis dicti, aliàs Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorumque

M. Novæ. M. Saurici

M. appellatur

M. Boreoſt. & Sieneoſtoma.

M. in plana.

rumque Hamaxobij aut Aorsi, aliàs Scythæ degene-
Ms. Cas. res & à servis orti, aut Trogloditæ: mox Alani & Ro-
xalani. Superiora autem inter Danubium & Hercynium saltum, usque ad Pannonica hyberna, Carnunti, Germanorumque ibi confinium. Campos & plana Iazyges Sarmatæ, montes vero & saltus pulsi ab his Daci, ad Pathissum amnem, à Moro, sive is Duria est, à Suevis regnoque Vanniano dirimens eos. Aversa Bastarnæ tenent, alijque inde Germani. Agrip-
Alii: Ad bis decies cent. m. p. vl. IV. mill minus ccc. inlati ad fl. Vist. pa totum eum tractum ab Istro ad Oceanum bis ad decies centum millia M. pass. in longitudinem, quantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistulam à desertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appellatio, quam qui extremi gentium harum, ignoti prope cæteris mortalibus, degunt.

CAPVT XIII.

M. l. q. e. prima in de Germania. INcipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingævonum, quæ est prima inde Germaniæ. Sevo mons ibi immensus, nec Riphæis jugis minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur; refertus insulis. Quarum clarissima Scandinavia est, incompertæ magnitudinis; portionem tantum ejus, quod sit notum, Hillevionem gente quingentis incolente pagis, quæ alterũ orbem terrarũ eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam

dam hæc habitari ad Viſtulam uſque fluvium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris tradunt: Sinum Clylipenum vocari, & in oſtio ejus inſulam Latrin: mox alterum ſinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longe peninſulam efficit, quæ Cartris appellatur. XXIII. inde inſulæ Rom. armis cognitæ. Earum nobiliſſimæ, Buchana, Fabaria à noſtris dicta, à frugis ſimilitudine ſponte provenientis. Item Gleſſaria à ſuccino militiæ appellata, à Barbaris Auſtrania. Præterque Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin uſque fluvium Germanicæ accolunt gentes. Haud explicabili menſura: tam immodica prodentiũ diſcordia eſt. Græci & quidam noſtri XXV M. paſſ. oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cum Rætia & Norico longitudinem DCLXXXVI M. paſſuum, latitudinem CCLXVIII M.

Mſſ. Viſel M. Cylipen.

M. xx. m. paſſ. Ind.

CAPVT XIV.

RÆtiæ propè unius majore latitudine: ſane circa exceſſum ejus ſubactæ. Nam Germania multis poſtea annis nec tota percognita eſt. Si conjectare permittitur; haud multum oræ deerit Græcorum opinioni, & Longitudini ab Agrippa proditæ. Germanorum genera quinq; Vindili: quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. Alterum genus Ingævo nes: quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorum gentes. Proximi autem Rheno Iſtævones: quorum pars Cimbri mediterranei. Hermiones: quorum Suevi, Hermunduri,

M. Vandili.

M. Gottones.

munduri, Chatti, Cheruſci. Quinta pars Peucini, Baſtarnæ, ſupradictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt, Guttalus, Viſtillus ſive Viſtula, Albis, Viſurgis, Amiſius, Rhenus, Moſa. Introrſus vero, nulli inferius nobilitate, Hercynium jugum prætenditur.

CAPVT XV.

IN Rheno ipſo, prope centum millia paſſ. in longitudinem, nobiliſſima Batavorum inſula & Caninefatum, & aliæ Friſiorum, Cauchorum, Friſiabonum, Sturiorum, Marſatiorum, quæ ſternuntur inter Helium ac Flevum. Ita appellantur oſtia in quæ effuſus Rhenus ab ſeptentrione in lacus, ab occidente in amnem Moſam ſe ſpargit: medio inter hæc ore, modicum nomine ſuo cuſtodiens alveum.

M. Tuſiovum.

CAPVT XVI.

SVnt & qui alias inſulas prodant: Scandiam, Dumnam, Bergos, maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulen navigetur. A Thule unius diei navigatione Mare concretum: à nonnullis Cronium appellatur.

CAPVT XVII.

GAllia omnis Comata uno nomine appellata, in tria populorum genera dividitur, amnibus maxime diſtincta. A Sealdi ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica, eademque Lugdunenſis. Inde ad Pyrenæi montis excurſum Aquitania, Aremorica

ante

ante dicta. Agrippa universarum Galliarum in Rhenum & Pyrenæum atque Oceanum ac montes Gebennam & Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem ccccxx M. pass. latitudinem cccxiii computavit. A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus; deinde Menapij, Morini, Oromanlaci juncti pago qui Gessoriacus vocatur, Britanni, Ambiani, Bellovaci, Hassi: introrsus Castologi, Atrebates, Nervij liberi, Veromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Vlbanectes liberi, Tungri, Rinuci, Frisiabones, Betasi, Leuci liberi, Treveri liberi antea, & Lingones fœderati, Remi fœderati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Helvetij, Coloniæ Equestris & Rauriaca. Rhenum autem accolentes Germaniæ gentium in eadem provincia, Nemetes, Tribochi, Vangiones: hinc Vbij, Colonia Agrippinensis, Gugerni, Batavi, & quos in insulis diximus Rheni. *M. Bas.*

CAII IVLII SOLINI POLYHISTOR.

CAPVT XIX.

De Insulis Scythicis. De Occeano Septentrionali. De spaciis inter Scythas & Indos. De formis hominum.

INsula Apollinitarum LXXX millibus passuum abest à Bospoto Thracio citra Istrum sita; ex qua Lucullus Apollinem Capitolinum nobis extulit. Ante Boristhenem Achillis insula est, cum æde sacra: quam ædem nulla ingreditur ales. & quæ forte advolaverit raptim fugâ properat. Oceanum Septentrionalem, ex parte qua à Paropaniso amne Scythiæ alluitur, Hecataeus Amalchium appellat; quod gentis illius linguâ significat congelatum. Philemon à Cimbris ad Promontorium Rubeas Morimarusam dicit vocari: hoc est Mortuum mare. Vltra Rubeas id quicquid est, Cronium nominant. Mare autem Caspium, ex altero Ponti latere, ultra Messagetas & Apalæos Scythas, esse in Asiatica plaga dulce haustu, Alexandro M. probatum est mox Pompeio M. qui bello Mithridatico, sicut commilito ejus Varro tradit, ipsis haustibus periclitari fidem voluit. Id evenire produnt è numero fluminum: quorum tanta copia ibi confluit, ut naturam maris vertant. Non omiserim quod per idem tempus eidem Magno licuit: ex India diebus octo ad Bactros, usque Dalerum flumen quod influit Oxum amnem, perveniri: deinde in mare Caspium, inde per Caspium ad Cyri amnis penetrari fluentum, qui & Iberiæ Armeniæ fines interluit. Itaque à Cyro, diebus non amplius quinque itinere terreno subvectis navibus, ad alveum Phasidis pertendi. per cujus excursus in Pontum

tum usque Indos advehi, liquido probatum est. Auctor est Xenophon Lampsacenus, littore Scytharum in insulam Abalciam triduo navigari: ejus magnitudinem immensam, & pæne similem continenti: nec longe Oæones separari; quas qui habitent, vivant ovis avium marinarum, & avenis vulgò nascentibus: perinde alias propter constitutas æquè insulas, quarum Hippopodes indigenæ humana usq; ad vestigium forma in equinos pedes desinunt: esse & Phannesiorum, quorum aures adeò in effusam magnitudinem dilatentur, ut viscerum reliqua illis contegant, nec amiculum aliud sit, quàm ut membra membranis aurium vestiant.

CAPVT XX.

Germania. in ea de avibus Hercyniis, de bisontibus, de Uris, de Alce; item de Alce Gangaviæ insulæ, de Succino, de Callaico lapide. de Ceraunio albo.

MOns ipse ingens, nec Ripæis minor collibus, initium Germaniæ facit. Inguæones tenent, à quibus primis post Scythas nomen Germanicum consurgit. Dives virorum terra, frequens populis numerosis & immanibus. Extenditur inter Hercynium saltum & rupes Sarmatarum. Vbi incipit, Danubio, ubi desinit Rheno perfunditur. De internis ejus partibus, Albis, Guthalus, Vistula, amnes latissimi, præcipitant in Oceanum. Saltus Hercynius aves alit, quarum pennæ per obscurum emicant, & interlucent, quamvis densa nox edenset tenebras. Inde homines plerumque nocturnos excursus sic destinant, ut illis utantur ad præsidium itineris dirigendi, præjactisque per opaca callium rationem vitæ moderentur indicio plumarum refulgentium. In hoc tractu sane, & in omni seplentrionali plaga, bisontes frequentissimi: qui bovis feri similes, setosi colla, jubas horridi, ultra tauros pernicitate, capti assvescere manu nesciunt. Sunt & Uri, quos imperitum vulgus vocat Bubalos:

balos : cum Bubali penè ad cervinam faciem procreentur in Africa. Istis porro quos uros dicimus taurina cornua in tantum modum protenduntur, ut dempta ob insignem capacitalem inter regias mensas potuum geruta fiant. Est & Alces mulis comparanda, adeo propenso labro superiore, ut nisi recedens in posteriora vestigia, pasci non queat. Gangavia insula à regione Germaniæ mittit animal, quale Alces. Sed cujus suffragines, ut Elephantis, flecti nequeunt. Propterea non cubat: cum dormiendum est tamen somnolentam arbor sustinet, quæ ad prope casuram secatur, ut fera dum asvetis fulcimentis innititur faciat ruinam. Ita capitur : alioqui difficile eam mancipari : nam in illo rigore poplitum in comprehensibili fuga pollet, De Germanicis insulis Gangavia maxima est: sed nihil in ea magnum præter ipsam. Nam Glesaria dat Crystallum, dat & Succinum, quod succinum Germani gentiliter vocant glæsum. Qualitas materiæ istius summatim antea, Germanico autem Cæsare omnes Germaniæ oras scrutante, comperta. Arbor est pinei generis; cujus mediale autumni tempore succino lacrymat. Succum esse arboris de nominis significatione capessas: verum unde profluit, si usseris, odos indicabit. Pretium operæ est ire longius, ne Padanæ sylvæ credantur lapidem flevisse. Hanc speciem in Illyricum barbari intulerunt: quæ cum per Pannonica commercia usu ad Transpadanos homines foret devoluta, quod ibi primum nostri viderant, ibi etiam natam putaverunt. Munere Neronis principis apparatus omnis succino in ornatus est: nec difficulter, cum per idem tempus XIII millia librarum Rex Germaniæ donum ei miserit. Rude primum nascitur & corticosum, deinde incoctum adipe lactentis suis expolitur ad quem videmus nitorem. Pro facie habet nomina: Melleum dicitur & Falernum: utrumque de similitudine aut vini aut utique mellis. In aperto est, quòd rapiat folia, quòd trahat paleas : quod vero medeatur multis vitalium incommodis,

modis, medentium docuit disciplina. Et India habet succinum, sed Germania plurimum optimumque. Quoniam ad Insulam Glessariam veneramus, à succino cæptum. Nam in Germaniæ continentibus Callaica reperitur, quam gemmam Arabicis anteponunt; vincit enim gratiâ Arabes. Quidam dicunt, non alibi eam deprehendi, quam in nidis avium, quas melancoryphos vocant: quod nullus recepit, cum apud Germaniæ populos, quamvis rara, in saxis tamen pareat. Honore & pretio ad Smaragdos, viret pallidum, jucundius aurum decet. Cerauniorum porro genera diversa sunt. Germanicum candidum est: splendet tamen cærulo, & si sub divo habeas fulgorem rapit siderum.

EXCERPTA EX CLAVDIO PTOLEMÆO.

MARCVS VELSERVS RERVM AVGVSTANAR. VINDELICARVM

Libro I.

QUin igitur, quod res eſt, Ptolemæi peccatum agnoſcimus liberè. Volens lubens fateor, nihil à quoque de Ptolemæo tam magnificè & ſplendidè dictum, quin ejus excellens ingenium & ſolers induſtria omnia exuperet: perſpectum tamen habeo, multa hoc tantum ingenium latuiſſe, multa induſtriam ſubterfugiſſe. Neque mirabitur, qui conditionem rerum quas explicandas ſumpſit, univerſi orbis, tum univerſam, tum privatas deſcriptiones, poſuerit ob oculos. Si ipſe redivivus detur, cenſuram ultrò agniturum, atque inconſideratam eorum levitatem, ſi qui ſunt, qui aliter fieri potuiſſe perſuaſum habent, riſurum exiſtimo. Quot liceat illius errores manifeſtos colligere, ab iis qui, Germanica Gallica, Hiſpanica, Britannica ſcripſere obſervatos? Quoties hominem Alexandrinum in Italiæ deſcriptione, quâ unâ propter Imperii ſedem nihil illuſtrius, ſuggillant? Exempli loco non præterco. Apud Græcos Athaliam, apud Latinos Iluam inſulam, Italiæ adjacere legerat; duas credidit, quæ revera una eadem eſt, binomia Plinio teſte, & uti credidit in tabulas retulit. Neque diſſimulo, eundem in Strabone errorem, niſi codex corruptus, quem interpres eo loco aliâs ſuſpectum habet: nam & mihi vix fit credibilis, in homine qui ſe Corſicam, Sardiniam, Athaliam ſuis oculis vidiſſe, alibi teſtatum reliquerit. Sed quidquid hujus ſit, quidquid etiam Ptolemæus in reliquis provinciis vel rectè vel perperam deſcripſerit, Horum quæ in Alpibus & trans Alpes ſunt, imperitiſſimum fuiſſe, palam eſt. Nec quisquam tam ineptè ejus fautor, quin fateri neceſſe habeat. Liquido affirmare auſim, nullum eſſe

Pl. l. 9. c. 3.

ab Alpibus ad Danubium flumen, nullum populum, nullam urbem, in cujus descriptione multis passuum millibus non aberrarit; sive metiendi rationem quæ ab occidente in orientem geographis longitudo, sive alteram quæ à meridie ad septentrionem latitudo est, respicimus.

PAVLVS MERVLA PRÆFATIONE IN GEOGRAPHIAM.

PTolomæum frequenter adibam; sed fastidium movebant non pauca. Animadvertebam plurima magno auctori scripta esse ab auditu, & ex aliorum (qui sæpe fallunt, quorumque, cum, quæ visa narrant, verba nonnunquam non bene capiuntur) fide: eamque ob caussam ipsius Geographica, ex alieno concinnata relatu, maleque & inemendatè scripta, innumeris deformata esse erroribus; multa item, quæ aliis nominatissima, negligenter in iis esse omissa; multa sequiorem nacta esse stationem, & extra verum locata situm; multa dubiam adepta nomenclaturam; infinita non suis tributa populis vel regionibus; plurima denique cum ab aliis, tum ab seipso, & alibi dictis, dissentientia. Probetur hoc, quis petit? Tædium lectorem necaret. Unam Italiæ (quâ, præter patriam, vix alia ipsi, transmisso magno mari, vicinior) regionem inspice Picenum: ibi duorum, qui nobilissimi, fluviorum, Metauri & Isauri, nullam facit mentionem. Idem in Gallia Cispadana Padi fluminis caput ad Larium describit lacum; quod verè, sensu docente, meisque oculis testantibus, in Vesulo monte. Idem in Tabulis Ansanum, Samnitium opidum, cis Sarum in Frentanis collocare videtur; in pictura vero trans eumdem amnem in Pelignis. Tanto scilicet Ptolemæus certiora suis elucubrationibus expressit, nobisque reliquit, quanto cujusque rei meliores habuit testes; tanto autem incertiora, quanto pejores. Ideoque subinde vel ex aliis, cum antiquioribus tum recentioribus, vel ex membranis, castigandus, supplendus, transformandus.

EXCER-

PHILIPPVS CLVVERIVS

Præfatione in Germaniam Antiquam

In his primus ſit PTOLEMÆVS: quem principem vulgo habent noſtri homines omnium geographorum; quemque unum præ omnibus reliquis ſequendum exiſtimant, atque ex hoc reliquos, qui diſſentiunt ab eo, corrigendos Nullam equidem aliam ob cauſam, quam quod is unus tabulas operi ſuo geographicas adjecit, in quibus ſingula loca, id eſt, opida, montes, promontoria, ſinuum receſſus, & fluminum fontes oſtiaque in ſuos deſcripta ſunt latitudinis longitudinisque gradus. Quâ re mens auctoris, quaſi ob oculos poſita, clare ac diſertè legentibus perſpicitur; quum è diverſo Strabo, Mela, Plinius & alii, ſine ejuſmodi tabulis haud facilè a quovis intelligantur, meraque videantur ænigmata, & inexplicabiles narrare Sphyngas. Verum liberè uti dicere liceat, quod ſincerè judico; Ptolemæum ego uti eximium fuiſſe mathematicum conceſſerim, ſic parum peritum in plerisque geographum pronunciaverim: niſi fortè bonum probumque geographum eum eſſe contendas, qui nationum, fluminum, montium opidorum, portuum ac litorum nomina recenſere ſcivit, licet alieniſſimis falſiſſimisque ſitibus. Vnam ejus introſpiciamus Europam; & in hac propinquiorem nobis notioremq; videamus terram Galliam: in qua quid ſani, quid integri habeat, haud ego equidem video. &c.

Sed omneis ejus errores, quos in unâ hâc Galliâ commiſit, longum foret atque incommodum hoc loco recitare. In Rheni citeriore ripâ, id eſt, in Germania Cisrhenanâ, quam turpiter multipliciterq; ſit lapſus, item Transrhenanam Germaniam quam miſerè turbaverit omnem, noviſſima vetuſtiſſimis ima ſummis mirificè confundens, cuivis hoc noſtrum opus, quo Germaniam de-

ſcriptum imus, legenti quam lucidiſſimè liquebit. Sed quid ego longinquiora hæc à Peluſio, patria ipſius, & ſeptemtrionis ultima memorem; quum ex proximis de remotioribus judicare liceat. Cyprum inſulam vide. Hujus Strabo eam nobis reliquit deſcriptionem, uti ſitui & figuræ, quam eam habere ſatis hodiè nobis compertum eſt, quàm maximè conveniat. At longè diverſus ab hoc Ptolemæus; non ſolummodo in litoribus, promontoriis, intimis ſinuum receſſibus, ſed & in opidorum ſitu ac ordine. In his igitur tam fædè ſi erravit, quæ Nili oſtiis & Peluſio fuere proxima, quid tu jam ei in Hiſpaniâ, quid in Britanniâ, quid in Sarmatiâ & Schytiâ credas? Næ illi quam longiſſimè cum ipſo erraverint, qui in Britanniâ atque Hiberniâ ex aſſe quàm religioſiſſimè eum ſequuntur. Immenſam illam peninſulam Scandinaviam, quam inſulam veteres crediderunt, Norvagiam Suediam Finnomarchiam & alias regiones comprehendentem, in quam exiguam contraxerit inſulam, quaſi compendium illius exhibiturus, operis hujus de Germania lib. 3 patebit.

EXCER.

EXCERPTA EX CLAVDII PTOLOMÆI GEOGRAPHIÆ LIBRO II.

CAPVT XI.

GERMANIÆ MAGNÆ SITVS.

Τῆς Γερμανίας, τὴν μὲν δυσμικὴν πλευρὰν, ἀφορίζει ὁ Ρῆνος ποταμός. τὴν δὲ δεξικὴν ὁ Γερμανικὸς Ὠκεανός. ἡ παρεξαφὴ ἔχει ὅτως.

Μετὰ τὰς τοῦ Ρήνου ἐκβολάς. αἱ ἐπέχουσι μοίρας	κη	νδ	
Μαναρμανίς λιμὴν, (Palatin.) μαρμ.	κη	νδ	L' δ
Οὐιδρου ποτ. ἐκβολαί.	κη	L' νδ	γ
Ἀμασίου πο]. ἐκβολαί	κθ	νε	
Αἱ πηγαὶ τοῦ ποτ.	λϛ	νβ	
Οὐισουρίγιος πο] ἐκβολαί,	λα	νε	δ
Αἱ πηγαὶ τοῦ πο].	λδ	νβ	L'
Ἄλβιος ποτ. ἐκβολαί	λα	νϛ	δ
Αἱ πηγαὶ τοῦ ποτ.	λθ	ν	

ΚΙΜΒΡΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΝΗΣΟΥ.

Ἡ μετὰ τὴν Ἄλβιν ἔξοχή	λϛ	νϛ	L' γ
Ἡ ἐφεξῆς ἔξοχή.	λθ	νη	γ

* * *

GErmaniæ latus OCCIDENTALE Rhenus terminat, SEPTENTRIONALE vero Germanicus Oceanus. Cujus descriptio sic se habet.

Post Rheni flu. ostia quæ habent gradus	28	54	0
Manarmanis portus (Pal. Marman.)	28	54	45
Vidri flu. ostia	28 30	54	20
Amasii flu. ostia	29	55	0
Fontes fluvii	32	52	30
Visurgis fl. ostia	31	55	15
Fontes fluvii	34	32	30
Albis fl. ostia	31	56	16
Fontes fluvii	39	50	0

CIMBRICÆ CHERSONESI

Extensio quæ post Albim flu. est	32	56	50
Extensio quæ subsequitur	35	58	20
Quæ etiam subsequitur	38	50	58 50

Ἡ ἐπ ἐφεξῆς καὶ δεκπκωτάτη		Quæ etiam ſequitur, & maxime Septentrionalis eſt
λη γο νη ς		39 59 30
Τὸ ἀνατολικώτατον αὐτῆς		Pars ejus maxime orientalis
μδ νθ L'		40 15 59 30
Ἡ μετὰ τὴν ἐξοχὴν, πρώτη ἐξοχή.		Poſt eam extenſionem prima extenſio verſus Occidentem
λθ γ νη δ		39 20 58 15
Ἡ ὑπὸ ταύτην ἐφεξῆς λζ νζ		Quæ deinde ſubſequitur
Ἡ πρὸς ἀνατολὰς ἐπιστροφή		
λε νς		37 57 0
Χαλύσου πο]. ἐκβολαί λζ νς		Ad ortum flexio 35 56 0
Σουήβου πο]. ἐκβολαί λθ L' νς		Chaluſi fl. oſtia 37 56 0
Οὐιάδου πο]. ἐκβολαί μβ ς νς		Suevi fl. oſtia 32 30 59 0
Οὐιστούλα πο]. ἐκβολαί με νς		Viadi fl. oſtia 42 10 56 0
Ἡ κεφαλὴ τοῦ πο]. μδ νβ L'		Viſtulæ fl. oſtia 45 56 0
Ἡ ἀπὸ δυσμῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τὸν Ἄλβιν φέρουσα μ ς νβ γο		Fluvij caput 44 12 30
		Quæ ab occaſu ipſius ad Albim fl. ducit 40 10 52 40
Τὴν δὲ μεσημβρινὴν πλευρὰν ὁρίζει ἡ Δανουβίου ποτ. τὸ δυσμικὸν μέρος. ὃ φύσιν ἔχει τοιαύτην,		MERIDIANVM autem latus terminatur parte Occidentali fluvij Danubij ſic
Ἡ κεφαλὴ ἡ Δανουβίου ποταμοῦ		
λ μς γ		Danubij caput 30 46 20
Τὸ κζ τὴν ἑκατέρωθεν ἡ εἰς τὴν Γερμανίαν πρώτου ποταμοῦ. λβ μζ δ		Quod apud divertigium eſt in Germaniam primi fluminis. 32 47 15
Τὸ κζ τὴν ἑκατέρωθεν ἡ πρὸς μεσημβρίαν φέρουτος ποτ. ὃς καλεῖται		Quod juxta divertigium eſt ad meridiem ferentis fluminis, qui appellatur
Αἶνος λδ μζ γ		AEnus 34 47 7
Τὸ κατὰ τὴν ἑκατέρωθεν τοῦ πρὸς τὰς ἄρκτους φερομένου δεύτερου ποταμοῦ, ὡς ἐπὶ τὴν Γαβρίταν		Quod penes divertigium eſt ad Arctos ferentis ſecundi fl. quaſi ad ſylvam Gabretam

ὕλην

ὕλιω	λς	μς	36	46 40
τὸ κατὰ τὴν ἑξῆς ἐκτροπὴν & παρὰ τὴν Λύναν ὕλιω πρὸς ἄρκτους ῥέοντ. ποτ.				Quod penes subsequens est divertigium apud Lunam sylvam ad arctos fluente fl.
	λθ	γ	μζ	39 20 47 20
ἐφεξῆς ἀποστροφὴ ἀφ' ἧς ἐστιν ἡ ἐκτροπὴ & πρὸς μεσημβρίαν ῥέοντ. ποτ. ὃς καλεῖται Ναραβών				Reliqua conversio, apud quã est divertigium fluminis ad meridiem fluentis, qui vocatur Nabaron
	μα	μζ		41 47 40
ἡ κατὰ Κύρταν καμπή				Flexio quæ apud Curtam est
	μβ	μζ		42 47 0
ἡ ἐφεξῆς ἀποστροφὴ κατὰ Κάρπην, καὶ δεκτικωτάτη πασῶν				Reliqua conversio per Carpen, & omnium borealissima
	μβ	L'	μη	42 30 48 0 est
				Flexus alius 43 48 0
				Alia flexio 44 40 45 40
				Alia conversio 45 45
				Alia 45 44 30
				Divertigium Abisti flu. cum Danubio. 46 44 15
				Postea Danubius flectitur ad Austrum Divertigium Catarabonis fluvij, qui ad Daciam fertur 49 43 30
				Pars quæ juxta divertigium est, Adlutan amnis, qui ad Septentrionem cum impetu vectus Daciam dividit 50 4 40
				Flexio juxta Oestum 51 44 0
				Flexio juxta Axium civit, &

* * * *

In Græcis codicibus hactenus nobis visis multa hic desunt. Necesse est interpres plenius exemplar secutus sit. Sed & aliis in locis non sine ratione dissidet interdum à Græcis quæ habemus.

hinc usque ad ostia vocatur Ister 54 20 45 45

Flexio juxta Diogeniam civitatem 43 46 40

Ostia verò quo ordine se habeant, infra dicetur, ubi agetur de Mysia inferiore.

* * * *

Τῶν δὲ ἀνατολικῶν πλευρὰν ὁρίζει ἡ ἀπὸ τῆς εἰρημένης ἀπηρεφῆς πρὸς τὰ ὑπερκείμενα Σαρματικὰ ὄρη διάστασις.

ὧν τὸ μὲν νότιον πέρας ἐπέχει μοίρας. μβ L′ μη L′

Τὸ δὲ βόρειον. μγ L′ ν L′

ORIENTALE autem latus terminat distantia quæ fit à flexu præfato ad superiacentes Sarmatarum montes.

Quorum finis australis gradus habet 42 30 48 30

Septentrionalis vero 43 30 50 30

Καὶ ἡ μετὰ τὰ ὄρη ἀπὸ τῶν εἰρημένων κεφαλῶν τοῦ Οὐίστλα ποταμοῦ. καὶ ἐπ αὐτὸς ὁ ποταμὸς ἕως θαλάσσης.

Prætera, distantia quæ est post montes ad dictum caput Vistulæ fluvij, & ipse etiam fluvius usque ad mare.

Τῶν δὲ διεζωκότων τῶν Γερμανίαν ὀρέων ὀνομαστότατα ἔστι τά τε εἰρημένα, καὶ ἰδίως καλούμενα Σαρματικά, καὶ τὰ ὁμώνυμα τοῖς Ἀλπίοις, καὶ ὑπὲρ τῶν κεφαλῶν τῆς Δανουβίου.

MONTES autem qui Germaniam cingunt notissimi sunt, tum hi qui jam sunt dicti, tum Sarmatici proprie appellati, & idem cum Alpibus nomen habentes, & qui supra caput Danubij sunt.

Ὧν τὰ ἄκρα ἐπέχει μοίρας.

λα μθ καὶ λα νβ

Quorum extrema gradus habent 29 47 & 33 48 39

Καὶ τὰ καλούμενα Αυνοβα, ὧν τὰ ἄκρα ἐπέχει μοίρας.

λα μθ καὶ λα νβ

Præterea qui vocantur Aunobæ, quorum extrema habent gradus 31 49 & 31 52

Καὶ τὸ Μηλίβοκον ὄρος, οὗ τὰ πέρα-

Ac mons Melibocus cujus fi-

τα ἐπέ-

τα ἐπέχει μοίρας λγ νβ L' καὶ λζ νβ L'
ὑφ' ἃ ἐστὶ ἡ Σημανὰ ὕλη. Καὶ τὸ Ἀσκι-
βούργιον. οὗ τὰ πέρατα ἐπέχει μοί
λθ νδ καὶ μδ νβ L'
Καὶ ἔτι τὰ καλούμενα Σούδετα ὄρη.
ὧν τὰ ἄκρα ἐπέχει μοι
λ δ ν καὶ μ ν
ὑφ' ἃ ἐστὶν ἡ Γάβρετα ὕλη, ὡ μεταξὺ
καὶ τῶν Σαρματικῶν ἐστὶν ὁ Ὁρκύ-
νιος δρυμός
Κατέχουσι δὲ τῆς Γερμανίας, τὰ μὲν
ἀφ' τὸν Ρῆνον ποταμὸν δεχομένοις
ἀπ' ἄρκτων

Οἵ τε ΒΟΥΣΑΚΤΕΡΟΙ οἱ ΜΙΚΡΟΙ.
Καὶ οἱ ΣΥΓΓΑΜΒΡΟΙ.
ὑφ' οὓς οἱ ΣΟΥΙΒΟΙ ΛΑΓΓΟΒΑΡ-
ΔΟΙ. Ἔτα ΤΙΓΓΡΟΙ.

Καὶ ΙΓΓΡΙΩΝΕΣ. μεταξὺ τε Ρήνου, καὶ
τῶν Λιμοβαίων ὀρέων.
Καὶ ἔτι ΙΝΤΟΤΕΡΓΟΙ.
Καὶ ΟΥΑΡΓΙΩΝΕΣ
Καὶ ΚΑΡΙΤΝΟΙ
ὑφ' οὓς ΟΥΙΣΠΟΙ
Καὶ ἡ τῶν ΕΛΛΟΥΗΤΙΩΝ ΕΡΗ-
ΜΟΣ, μέχρι τῶν εἰρημένων Ἀλπίων
ὀρέων
τῶν δὲ παρωκεανῖτιν κατέχουσιν, ὑ-
πὲρ μὲν τοὺς Βουσακτέρους, οἱ ΦΡΙΣ-
ΣΙΟΙ. μέχρι δὲ Ἀμισίου ποταμοῦ-

nes 33 52 30 & 37 52 30
Sub ijs Semana eſt ſylva, & Aſciburgium, cujus fines habent 39 54 & 44 52 30
Ac montes Sudeti appellati, quorum extrema gradus habent 35 50 & 40 50
Sub quibus eſt Gabreta ſylva, inter quam & Sarmatarum montes Hercynia eſt ſylva
TENENT autem Germaniam quod circa Rhenum fluvium incipit à parte Septentrionali
BVSACTERI appellati PARVI Ac SYCAMBRI
Sub quibus SVEVI LANGOBARDI. Poſtea TINGRI
Et INGRIONES, inter Rhenum & montes Abnobæos.
Præterea INTVERGI.
Et VARGIONES.
Et CARITHNI.
Sub quibus VISPI.
Et ELVETIORVM EREMVS uſque ad dictos Alpium montes.
Partem vero quæ ſecus Oceanum eſt habitant ſupra Bujactores, PHRISSII, uſque ad Amiſium fluvium.

Μετὰ δὲ τούτους ΚΑΥΧΟΙ οἱ μικροί, μέχρι τοῦ Οὐισούργιος ποταμοῦ.	Post hos CAVCHI, qui appellantur PARVI usque ad fl. Visurgim.
Εἶτα ΚΑΥΧΟΙ οἱ ΜΕΙΖΟΥΣ, μέχρι τοῦ Ἄλβιος ποτ.	Post hos CAVCHI MAIORES dicti, usque ad Albim fluvium.
Ἐφεξῆς δὲ ὑπὲρ τὸν αὐχένα τῆς Κιμβρικῆς Χερσονήσου, ΣΑΞΟΝΕΣ.	Deinde supra dorsum Cimbricæ Chersonesi SAXONES.
Αὐτὴν δὲ τὴν Χερσόνησον, ὑπὲρ μὲν τοὺς Σάξονας ΣΙΓΟΥΛΩΝΕΣ ἀπὸ δυσμῶν.	Ipsam autem Chersonesum supra Saxones ab occasu SIGVLONES
Εἶτα ΣΑΒΑΛΑΙΝΓΙΟΙ.	Postea SABALINGII
Εἶτα ΚΟΒΑΝΔΟΙ.	Post COBANDI
ὑπ. φάλοιι Ὑπὲρ οὓς ΧΑΛΟΙ.	Supra quos CHALI
Καὶ ἔτι ὑπὲρ τούτους δυσμικώτεροι μὲν ΦΟΥΝΔΟΥΣΙΟΙ.	Et super ijs quoque magis quidem occidentales sunt PHVNDVSII.
Ἀνατολικώτεροι δὲ ΧΑΡΟΥΔΕΣ.	Magis vero orientalis CHARVDES
Πάντων δὲ δεικτικώτεροι ΚΙΜΒΡΟΙ.	Omnium autem maxime Septentrionales CIMBRI.
Μετὰ δὲ τοὺς Σάξονας ἀπὸ τοῦ Χαλούσου ποταμοῦ, μέχρι τοῦ Σουήβου ποταμοῦ ΦΑΡΟΔΗΝΟΙ.	Post Saxones vero à Chaluso fluvio usq; ad Suevum fluviũ tenent PHARODENI.
Εἶτα ΣΙΔΗΝΟΙ, μέχρι τοῦ Ἰαδούα ποταμοῦ.	Post SIDENI, usque ad Viadum fluvium
Καὶ ὑπὸ αὐτοὺς ΡΟΥΤΙΚΛΕΙΟΙ, μέχρι τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ	Sub ipsis RVTICLII, usque ad fluvium Vistulam.
Τῶν δὲ ἐντὸς καὶ μεσογείων ἐθνῶν μέγιστα μὲν ἐστι τό, τε τῶν ΣΥΗΒΩΝ τῶν ΑΓΓΕΙΛΩΝ, οἱ εἰσὶν ἀνα-	Interiores autem atque mediterraneæ gentes maximæ sunt SVEVI ANGELI, qui

πολικώτεροί τῶν Λογγοβάρδων, ἀνατείνοντες πρὸς τὰς ἄρκτους μέχρι τῶν μέσων τῆς Ἄλβιος ποταμοῦ.

Καὶ τὸ τῶν ΣΥΗΒΩΝ τῶν ΣΕΜΝΟΝΩΝ, οἵτινες διήκουσι μετὰ τὸν Ἄλβιν ἀπὸ τῆς εἰρημένης μέρους πρὸς ἀνατολάς, μέχρι τῆς Συήβου ποταμοῦ.

Καὶ τὸ τῶν ΒΟΥΓΟΥΝΤΩΝ τὰ ἑφεξῆς, καὶ μέχρι τῆς Οὐϊστούλα κατεχόντων.

Ἐλάττονα δὲ ἔθνη καὶ μεταξὺ κεῖνται. Καυχῶν μὲν τῶν μικρῶν καὶ τῶν μικρῶν καὶ τῶν Συήβων ΒΟΥΣΑΚΤΕΡΟΙ οἱ μείζους.

ὑφ' οὓς ΧΑΙΜΑΙ.

Καυχῶν τῶν μειζόνων καὶ τῶν Συήβων ΑΝΓΡΙΟΥΑΡΙΟΙ.

Εἶτα ΛΑΚΚΟΒΑΡΔΟΙ.

ὑφ' οὓς ΔΟΥΛΓΟΥΜΝΙΟΙ.

Σαξόνων δὲ, καὶ τῶν Συήβων ΤΕΥΤΟΝΟΑΡΟΙ.

Καὶ ΟΥΙΡΟΥΝΟΙ.

Φαραδηνῶν τῶν καὶ Συήβων ΤΕΥΤΟΝΕΣ.

Καὶ ΑΥΑΡΠΟΙ.

Ρουκλείων τῶν καὶ Βουντουντῶν ΑΙΛΟΥΑΙΩΝΕΣ.

qui magis Orientalis sunt quam Longobardi protensi ad Septentrionem usque ad medium Albis fluvij.

Tum SVEVI SEMNONES, qui habitant post Albim à præfata parte versus ortum, usque ad Suevum fluvium.

Præterea qui protenduntur ad Buguntas, qui cætera tenent, quæ inde subsequuntur usq; ad Vistulam.

Minores autem gentes & inter Cauchos parvos atque Suevos jacent, BVSACTERI, qui MAIORES nominantur.

Sub quibus sunt CHÆMÆ.

Inter Cauchos autem majores ac Suevos adiacent ANGRIVARII.

Post LACCOBARDI.

Sub quibus DVLGVMNII.

Inter Saxones autem & Suevos TEVTONARII.

Et VIRVNI.

Inter Pharadenos verò & Suevos sunt TEVTONES

Et AVARPI.

Inter Ruticleos verò & Buntuntas ÆLVÆONES.

Πάλιν ὑπὸ μὲν τοὺς Σέμνονας, οἰκοῦσι ΛΙΓΓΑΙ.	Iterum ſub Semnonibus habitant LINGÆ
Ὑπὸ δὲ τοὺς Βουγοῦντας, ΛΟΓΓΟΙ οἱ ΟΜΑΝΟΙ.	Sub Buguntis autem LONGI OMANI.
Ὑφ' οὓς ΛΟΓΓΙ ΔΙΔΟΥΝΟΙ, μέχρι τοῦ Ασιβουργίου ὄρους	Sub quibus LONGI DIDVNI uſque ad Aſciburgium montem.
Ὑπὸ δὲ τοὺς Ἰλίγγας ΚΑΛΟΥΚΩΝΕΣ ἐφ' ἑκάτερα τοῦ Ἄλβιος ποταμοῦ.	Sub Lincis verò CALVCONES ex utraque Albis fluvij parte.
Ὑφ' οὓς ΧΑΙΡΟΥΣΚΟΙ.	Sub ijs CHERVSCI.
Καὶ ΚΑΜΑΥΟΙ, μέχρι τοῦ Μηλιβόκου ὄρους.	Et CAMAVI uſque Melibocum montem.
Ὧν πρὸς ἀνατολὰς περὶ τὸν Ἄλβιν ποταμὸν ΒΟΝΟΧΑΙΜΑΙ,	Quorum orientalia circa Albim fluvium tenent BONOCHÆMÆ.
Ὑπὲρ οὓς ΒΑΤΕΙΝΟΙ.	Supra quos BATINI.
Καὶ ἔτι ὑπὲρ τούτους ὑπὸ τῷ Ἀσιβουργίῳ ὄρει ΚΟΡΚΟΝΤΟΙ.	Supra quos etiam ſub monte Aſciburgio CORCONTÆ.
Καὶ ΛΟΥΤΟΙ, οἱ ΒΟΥΡΟΙ, μέχρι τοῦ Οὐϊστούλα ποτ.	Et LVTI, dicti BVRI uſque ad Viſtulam fl.
Ὑπὸ δὲ τούτους πρῶτοι ΣΙΔΩΝΕΣ	Sub ijs verò primi ſunt SIDONES.
Εἶτα ΚΟΓΝΟΙ.	Poſt COGNI.
Εἶτα ΟΥΙΣΒΟΥΡΓΙΟΙ, ὑπὲρ τὸν Ορκύνιον δρυμόν.	Poſt VISBVRGII ſupra Hercyniam ſylvam.
Πάλιν ἀπ' ἀνατολῶν μὲν τῶν Ἀυνοβαίων ὀρῶν οἰκοῦσιν ὑπὲρ τοὺς Συήβους, ΚΑΣΟΥΑΡΟΙ.	Iterum ab ortu Abnobæorum montium habitant ſuper Suevos CASVARI.
Εἶτα ΝΕΡΤΕΡΕΑΝΕΣ.	Poſt NERTEREANES.
Εἶτα ΔΑΝΔΟΥΤΟΙ.	Poſt DANDVTI.
Ὑφ' οὓς ΤΟΥΡΩΝΟΙ.	Sub quibus TVRONI.

Et

Καὶ ΜΑΡΟΥΙΝΓΟΙ.
Ὑπὸ δὲ τὰς Καμαυβὰς, ΧΑΤΤΑΙ.
Καὶ ΤΟΥΒΑΝΤΟΥ.
Καὶ ὑπὲρ τὰ Σούδητα ὄρη ΤΕΥΡΙΟΧΑΙΜΑΙ.
Ὑπὸ δὲ τὰ ὄρη ΟΥΑΡΙΣΤΟΥ.

Ἔτα ἡ Γαβρῖτα ὕλη.
Καὶ ὑπὸ μὲν τὰς Μαρβίγγας, ΚΟΥΡΙΩΝΕΣ.
Εἶτα ΧΑΙΤΟΥΩΡΟΙ,
Καὶ μέχρι τοῦ Δανουβίου ποτ. οἱ ΠΑΡΜΑΙΚΑΜΠΟΙ.
Ὑπὸ δὲ τὴν Γαβρῖταν ὕλην, ΜΑΡΚΟΜΑΝΟΙ.
Ὑφ' οὓς ΣΟΥΔΙΝΟΙ.
Καὶ μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ ἐν ΑΔΡΑΒΑΙΚΑΜΠΟΙ.
Ὑπὸ δὲ τὸν Ὀρκύνιον δρυμὸν, ΚΟΥΑΔΟΙ.
Ὑφ' οὓς τὰ σιδηρυχεῖα, καὶ ἡ ΛΟΥΝΑ ὕλη.
Ὑφ' οὗ μέγα ἔθνος, οἱ ΒΑΙΜΟΙ, μέχρι τοῦ Δανουβίου. Καὶ συνεχεῖς αὐτοῖς περὶ τὸν ποταμὸν οἱ ΤΕΡΑΚΑΤΡΙΑΙ.
Καὶ οἱ περὶς τοῖς κάμποις, ΡΑΚΑΤΑΙ.
ΠΟΛΕΙΣ δὲ τίθεται κατὰ τὴν Γερμανίαν ἐν μὲν τῷ δεκτικῷ κλίματι αἵδε.

Et MARVINGI.
Sub Camanis vero CHATTAE.
Et TVBANTI.
Et ſupra Sudetos montes TEVRIOCHAEMAE.
Sub montibus vero VARISTI.

Poſtea Gabrita ſylva.
Sub Marvingis autem CVRIONES.
Poſtea CHAETVORI.
Et uſq; ad Danubium fl. PARMAECAMPI.
Sub Gabrita vero ſylva MARCOMANI.
Sub quibus SVDENI.
Et uſque ad Danubium fl. ADRABAECAMPI.
Sub ſylva autem Hercynia QVADI.
Sub quibus ferri minera, & LVNA ſylva.
Sub qua gens magna BAEMI uſque Danubium.
Quibus contigui ſunt juxta flu. TERACATRIAE.
Et qui penes campos ſunt RHACATAE.
CIVITATES verò in Germania in climate magis ſeptentrionali ſunt hæ.

Phleum

Φληύμ	κη	L'δ	νδ	L'δ	Phleum	28	45	54	45
Σιατυτάνδα	κθ	γ	νδ	γ	Siatutanda	29	20	56	20
Τεκέλια	λα		νε		Tecelia	31		55	0
Φαβίρανν	λα	L'	νε	γ	Phabiranum	31	30	55	40
Τρηύα	λγ	δ	νδ	ϙ	Treva	33		55	40
Λεφάνα	λδ	δ	νδ	ϙ	Lephana	34	15	54	40
Λιρμιρίς	λδ	L'	νε	L'	Lirimiris	34	30	55	30
Μαριωνίς	λδ	L'	νδ		Marionis	34	30	54	50
Ἑτερα Μαριωνίς	λς		νε	L'ιβ	Marionis	36		55	36
Κοινόηνον	λς	γ	νε	L'	Cœnœnum	36	20	55	30
Ἀστυία	λζ	γ	νδ	L'	Astuia	37	20	54	30
Ἄλεισός	λη		νε		Alisus	38		55	0
Λακιβύργιον	λθ		νε	L'ιβ	Laciburgium	39		55	36
Βυνίτιον	λθ	L'	νε	L'	Bunitium	39	30	55	30
Οὐίρυνον	μ	L'	νε		Virunum	40	30	55	0
Οὐιρίτιον	μα		νδ	L'	Viritium	41		54	30
Ῥύγιον	μβ	L'	νε	ϙ	Rhugium	42	30	55	40
Σκῦργον	μγ		νε		Scurgum	43		55	0
Ἀσκαυκαλίς	μδ		νδ	δ	Ascaucalis	44		54	15

Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τούτῳ κλίματι, πόλεις αἵ δε — Inclimate vero quod sub hoc est, civitates hæ sunt.

Ἀσκιβύργιον	κζ	L'δ	νϛ	L'	Asciburgium	27	45	52	30
Ναυαλία	κζ	ϙ	νγ	δ	Navalia	27	40	53	15
Μεδιολάνιον	κη	ς	νγ	L'δ	Mediolanium	28	10	53	46
Τευδέριον	κθ	γ	νγ	γ	Teuderium	29	20	53	20
Βογάδιον	λ	δ	νβ		Bogadium	30	15	52	0
Στερεόντιον	λα		νβ	ς	Sterecontium	31		52	10
Ἀμάσεια	λα	L'	να		Amasia	31	30	51	30
Μυνίτιον	λα	ϙ	νϛ	L'	Munitium	31	40	52	30
Τυλιφυρδον	λβ		νδ		Tuliphurdum	32		54	0
Ἀσκαλίγγιον	λϛ	L'	νγ	L'δ	Ascalingium	32	30	53	45
Τυλισύργιον	λβ	ϙ	νγ	γ	Tulisurgium	32	40	53	20

Pheu-

Φεύγαρον	λβ	γο	νβ	δ	Pheugarum	32	40	52	15
Καιδοῦον	λγ		να	γ	Canduum	33		51	20
Τρόπαια Δρούσου	λγ	L'δ	νβ	L'δ	Trophæa Drusi	33	45	52	45
Λουπωία	λδ	L'	νβ	L'δ	Luppia	34	30	52	45
Μεσούιον	λε	L'	ν	L'γ	Mesuium	35	30	53	45
Ἀργέλια	λς	L'	νβ	γ	Argelia	37	36	52	20
Καλαιγία	λζ	L'	νβ	γ	Calægia	37	30	52	20
Λούπφουρδον	λη	ς	να	γο	Lupfurdum	38	10	51	40
Σουσουδάτα	λη	L'	νγ	L'γ	Susudata	38	30	53	50
Κολάγκορον	λθ		νγ	L'	Calancorum	39		53	30
Λουγίδουνον	λθ	L'	νβ	L'	Lugidunum	39	30	52	30
Στραγόνα	λθ	γ	να	γο	Stragona	39	20	52	40
Λιμιοσάλεον	μα		νγ	L'	Lumiosaleum	41		53	30
Βουδόριγον	μα		νβ	γο	Budorigum	41		52	40
Λευκάριστος	μα	L'δ	νβ	γο	Leucaristus	41	45	52	40
Ἀρσόνιον	μγ	L'	νβ	γ	Arsonium	43	45	52	20
Καλισία	μγ	L'δ	νβ	L'γ	Calisia	43	45	52	50
Σετίδαυα	μδ		νγ	L'	Setidava	44		53	30
Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τούτῳ κλίματι πόλεις αἱ δε					In climate vero quod sub ijs est, civitates hæ sunt.				
Ἄλεισον	κη		να	L'	Alisum	28		51	30
Βουδωρίς	κη		να		Budoris	28		51	0
Ματτιακόν	λ		ν	L'γ	Mattiacum	38		50	45
Ἄρταυνον	λ	ς	ν		Artaunum	30	10	51	0
Νουάσιον	λα		να	ς	Nuæsium	13		51	10
Μηλόκαβος	λα	L'	ν	γ	Melocabus	31	30	30	20
Γραουιονάριον	λα	L'	δν	ς	Gravionarium	30	45	50	10
Λοκόριτον	λα	L'	μθ	γ	Locoritum	31	30	49	20
Σεγόδονον	λα	L'	μη	L'δ	Segodonum	31	30	49	0
Δηβόνα	λβ	L'	μθ	L'	Devona	32	30	48	40
Βέργιον	λγ		μθ	L'	Bergium	36		49	30
Μενοσγάδα	λδ		μθ	L'	Menosgada	34		49	30

Βικύργιον	λδ	L'	να	δ	Bicurgium	34	30	51	15
Μαρόβυδον	λε		μθ		Marobudum	35		49	0
Ῥεδιντύινον	λη	L'	ν	L'	Redintuinum	38	30	50	30
Νομιςήριον	λθ		να		Nomisterium	39		51	0
Μελιόδυνον	λθ		μθ		Meliodunum	39		49	0
Κασυργίς	λθ	δ	ν	ς	Casurgis	39	15	50	50
Στρευίντα	λθ	δ	μθ	L'	Streuinta	39	15	49	30
Ἡγητματία	λθ	γο	να		Hegetmasia	39	40	51	0
Βυδοργίς	μ		ν	L'	Budorgis	40		50	30
Ἔβυρον	μα		λθ	L'	Eburum	41		94	30
Ἀρσικύα	μα	γο	μθ		Arsicua	41	40	49	0
Παρίεννα	μβ		μθ	γ	Parienna	42		49	30
Σέτούια	μβ		L'	ν	Setuia	42	30	50	0
Καρρόδυνον	μβ	γο	να	L'	Carrodunum	42	40	51	30
Ἀσάνκα	μγ		ν	γ	Asanca	43		50	30

Ἐν δὲ τῷ λοιπῷ, καὶ περὶ τὸ Δανούβιον πολ. πόλεις αἱ δε — In reliquo verò & penes Danubium Civitates hæ

Ταρόδυνον	κη	γ	μζ	L'γ	Tarodunum	13	20	47	50
Βωμοὶ Φλαούιοι	λ	γο	μη		Aræ Flaviæ	30	40	48	0
Ῥιουσαούα	λα		μζ	L'	Riusiava	31		47	30
Ἀλκιμοεννίς	λβ	L'	μζ	L'	Alcimœnnis	32	30	47	30
Καντοιβίς	λβ	γο	μη	γο	Cantiœbis	32	40	48	40
Βίβακον	λγ		μη		Bibacum	33		48	0
Βροδεντία	λγ	L'δ	μη		Brodentia	33	45	40	0
Σετυάκατον	λγ	μη	γ		Setuacatum	34		48	20
Οὔσβιον	λε		μζ		Vsbium	35		42	0
Ἀβίλυον	λε	γ	μζ	γ	Abiluum	35	20	47	20
Φυργισατίς	λς		μη		Phurgisatis	36		48	0
Κορίδοργίς	λζ	δ	μη	L'	Coridorgis	37	15	48	30
Μεδοσλάνιον	λη		μζ	ς	Medoslanium	38		47	30
Φιληκία	λθ		μη	L'	Philecia	32		48	30
Ῥοβόδυνον	λθ		μη		Rhobodunum	39		48	0

Andu-

Ἀνδεύτιον	μ	L'	μζ	γο	Andeutium	40 30 47 40
Σινγονή	μα	L'	μη	δ	Singone	41 30 48 15
Ἄναβον	μα	L'γβ	μζ	L'	Anabum	41 56 47 30

Νῆσοι ἢ ὑπέρκειται τῆς Γερμανίας, κατὰ μὲν τὰς τοῦ Ἄλβιος ἐκβολὰς αἱ καλούμεναι Σαξόνων τρεῖς, ὧν τὸ μεταξὺ ἐπέχει μοῖ

λα νζ γο

Insulæ Germaniæ adjacent juxta Albis fl. ostia tres, Saxonum appellatæ.

Quarum medium gradus habet 31 57 40

ὑπὲρ δὲ τὴν Κιμβρικὴν χερσόννησον, ἄλλαι τρεῖς νῆσοι ΑΛΟΚΙΑΙ καλούμεναι.

Supra autem Cimbricã Chersonesum aliæ tres ALOCIÆ dictæ.

ὧν τὸ μεταξὺ ἐπέχει μοῖρας

λζ νθ γ

Quarum medium gradus habet. 36 59 20

Ἀπ' ἀνατολῶν δὲ τῆς χερσονήσου, τέσσαρες αἱ καλούμεναι ΣΚΑΝΔΙΑΙ, τρεῖς μὲν μικραί. ὧν ἡ μέση ἐπέχει μοίρας

μα L' νη

Ab orientali parte Chersonesi, quatuor, SCANDIÆ nuncupatæ, tres quidem parvæ, ex quibus ea quæ media est partes habet

41 30 56 0

Μία δὲ μεγίστη καὶ ἀνατολικωτάτη, κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Οὐϊστούλα ποτ. Ἧς μὲν τὸ δυτικώτατον ἐπέχει μοῖρας μγ νη

Vna vero, quæ maxima earum est, & maxime Orientalis juxta Vistulæ fl. est ostia, cujus quidem occidentalissima pars habet gradus. 43 58 0

Τὸ δὲ ἀνατολικώτατον μς νη

Ejus maxime orientalis pars 46 58 0

Τὸ δὲ δεξικώτατον μδ L' νη L'

Pars maxime septentrionalis 44 30 58 30

Τὸ δὲ μεσημβρινόν με νζ γο

Pars ejus meridionalis 45 57 40

Καλεῖται δὲ ἰδίως καὶ αὐτὴ ΣΚΑΝΔΕΙΑ.

Καὶ κατέχουσιν αὐτὴ τὰ μὲν δυτικά, ΧΑΙΔΕΙΝΟΙ.

Τὰ δὲ ἀνατολικὰ ΦΑΥΩΝΑΙ, καὶ ΦΙΡΑΙΣΟΙ.

Τὰ δὲ μεσημβρινὰ ΓΟΥΤΑΙ.

ιθ. ΣΟΥΕ. Καὶ ΔΑΥΚΙΟΝΕΣ.

Τὰ δὲ μέσα ΛΕΥΩΝΟΙ.

Vocatur autem & hæc propriè SCANDIA.

Et tenent ipsius Occidentalia CHÆDINI.

Orientalia verò PHAVONÆ & PHIRÆSI.

Meridionalia GVTÆ

Et DAVCIONES. (NI.

Media autem tenent LEVO-

CAPVT XII.

RHÆTIÆ SITVS

Τῆς ΡΑΙΤΙΑΣ, ἡ μὲν δυσμικὴ πλευρὰ, ὁρίζεται, τῷ τε Ἀδούλα ὄρει, καὶ τῇ μεταξὺ τῶν κεφαλῶν τε Ῥήνου καὶ τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ, ἡ δὲ ἀρκτικὴ, μέρει τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ, τῷ ἀπὸ τῶν πηγῶν, μέχρι τῆς τοῦ Αἴνου ἑκατεροπῆς λδ μζ γ

RHÆTIÆ occidentale latus terminatur monte Adula- & linea quæ est inter capita Rheni atque Danubii. Latus verò Septentrionale eâ Danubii terminatur parte, quæ à fontibus est usq; ad Æni fl. divertigium, quod gradus habet 34 47 20

Ἡ δ' ἀνατολικὴ πλευρὰ αὐτῷ τῷ Αἴνῳ ποτ. οὗ τὸ νοτιώτατον πέρας ἐπέχει μοίρας λδ με δ

Orientale autem latus ipso Æno flumine terminatur, cujus maximè australis finis continet gradus 34 45 15

Ἡ δὲ ἀπὸ μεσημβρίας τοῖς ἐκεῖθεν ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας Ἀλπίοις ὄρεσιν. ὧν τὰ μὲν πρὸς ταῖς Γραίαις ἐπέχει μοίρας λ με γ

Meridionale vero Alpium montibus hinc supra Italiam extensis, quorum quæ apud Græas sunt, gradus habent 30 45 20

Τὰ δὲ πρὸς ταῖς Ποιναῖς κατὰ τὴν

Quæ autem versus Pœnas

δεξιὰ τοῦ Λυκίου ποτ. τοῦ εἰς τὸν Δανούβιον ἐμβάλλοντος, ὃς διορίζει τὴν Ῥαιτίαν ἀπὸ τῆς Οὐινδελικίας λγ L' με L'

Τὰ δὲ πρὸς τῇ Ὄκρᾳ ὄρη λγ L' με L'

Κατέχουσι τῆς Ῥαιτίας, τὰ μὲν δεξιὰ πρὸς ΒΡΙΞΑΝΤΑΙ.

Τὰ δὲ νοτιώτερα, ΣΟΥΑΝΙΤΑΙ. καὶ ΡΙΓΟΥΣΚΑΙ.

Τὰ δὲ μεταξὺ ΚΑΛΟΥΚΩΝΕΣ. καὶ ΟΥΙΝΝΩΝΕΣ.

Πόλεις τε αὐτῶν μὲν ὑπὸ αὐτὸν τὸν Δανούβιον.

Βραγόδουρον	λ		με	γο
Δρακούϊνα	λ	γ	με	γο
Οὐίανα	λα		με	γο
Φαυνίανα	λα	L'δ	με	L'γ

Πρὸς δὲ τῇ κεφαλίᾳ τοῦ Ῥήνου ποταμοῦ

Ταξγαίτιον	κθ	L'γ	με	δ
Βριγάντιον	λ		με	

Μετὰ τούτας

Οὖικος	λ	δ	με	γ
Ἐβόδουρον	λ	γο	με	γ
Δρουσόμαγος	λα	L'	με	ιβ
Ἐκτόδουρον	λα	γ	με	γ

sunt juxta principium Lycii amnis, qui in Danubium exit, qui & Rhætiam à Vindelicia dividit, gradus tenent 31 30 45 30

Quæ vero ad Ocra montem, gradus habent 33 30 45 30

Habitant autem magis septentrionalia Rhætiæ BRIXANTÆ.

Magis vero australia SVANITÆ, & RIGVSCÆ.

Quæ autem inter hæc sunt, CALVCONES. Et VINNONES.

Civitates vero eorum sub ipso Danubio fl. hæ sunt.

Bragodurum	30		46	40
Dracuina	30	20	46	40
Viana	31		46	40
Phæniana	31	45	46	50

At juxta caput Rheni fl.

Taxgætium	29	50	46	15
Brigantium	30		46	0

Post has

Vicus	30	15	45	20
Ebodurum	30	40	45	20
Drusomagus	31	20	46	6
Ectodurum	31	20	45	20

CAPVT XIII.

VINDELICIA.

Τῆς ΟΥΝΔΕΛΙΚΙΑΣ, τὰ μὲν δεξιὰ κώτερα κατέχουσι ΡΟΥΝΙΚΑΤΑΙ.

Ὑπὸ δὲ τούτους ΛΕΥΝΟΙ.

Καὶ ΚΟΝΣΟΥΑΝΤΑΙ.

Εἶτα ΒΕΝΛΑΥΝΟΙ.

Εἶτα ΒΡΕΥΝΟΙ.

Καὶ παρὰ τὸν Λυκίαν ποταμὸν ΛΙΚΑΤΙΟΙ.

Πόλεις δὲ εἰσὶν ἐν τῇ Οὐινδελικίᾳ παρὰ μὲν τὸν Δανούβιον ποταμόν.

Ἀρτόβριγα	λβ	δ	μζ	ε
Βοιόδουρον	λγ	L'γ	μζ	δ

Ὑπὸ δὲ ταύτας

Αὐγούστα Οὐινδελικῶν	λβ	L'	με	γ
Καρρόδουνον	λγ	L'γ	με	L'δ
Ἀβουδίακον	λγ	L'	με	δ
Καμβόδουνον	λβ	L'γ	με	
Μέδουλλον	λγ	L'γ	με	γο
Ἰνούτριον	λβ	L'γ	με	L'

Quæ magis ſeptentrionalia ſunt Vindeliciæ tenent RVNICATÆ.

Sub his vero LEVNI.

Et CONSVANTÆ.

Poſt BENLAVNI.

Poſt BREVNI.

Et juxta Lycum fl. LICATII.

Civitates autem ſunt in Vindeliciâ penes Danubium amnem

Artobriga	32	15	47	10
Bojodurum	33	50	47	15

Sub ſiis verò

Auguſta Vindelicorum

	32	30	46	20
Carrodunum	33	50	46	45
Abudiacum	33	30	46	15
Cambodunum	32	50	46	0
Medullum	33	50	45	40
Inutrium	32	50	45	30

CAPVT XIV.

NORICI SITVS

Τὸ ΝΩΡΙΚΟΝ περιορίζεται ἀπὸ μὲν δύσεως Ἄινῳ ποταμῷ, ἀπὸ δὲ ἀρκτῶν, μέρει μὲν Δανουβίου τοῦ ἀπὸ Ἄινου ποταμοῦ μεχρὶ τοῦ Κετίου ὄρους, οὗ θεσις * * λζ L' με γ

Ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν αὐτοῦ τοῦ Κετίου ὄρους. ἀπὸ δὲ μεσημβρίας, τοῦ τε ὑπὸ τὸ εἰρημένον ὄρος μέρους τῆς Παννονίας τῆς ἄνω, οὗ τὸ δυσμικώτα-

Noricum terminatur ab occaſu Æno fl. A ſeptentrione Danubii parte quæ eſt ab Æno ad Cetium montem, cujus ſitus habet partes 37 30 46 50

Ab ortu vero ſolis, ipſo monte Cetio: A meridie vero parte Pannoniæ ſuperioris, quæ ſub dicto eſt monte, cujus finis

maxi-

τον πόρρω ἐπέχει μοῖ				
	λς	με	γ	
Τὸ ᾗ μεταξὺ	λζ	με	γο	
Καὶ τῷ ἐντεῦθεν ὑπὲρ τὴν Ἰστρίαν ὄρει, ὃ καλεῖται Καρυάγκας				
Οὗ τὸ μέσον ἐπέχει μοῖρας				
	λε	με	γ	
Κατέχουσι δὲ τὰ μὲν δυσμικώτερα τῆς ἠπειρχίας ἀπὸ ἄρκτων δεχομένοις ΣΕΟΥΑΚΕΣ.				
Καὶ ΑΛΑΥΝΟΙ, οἱ καὶ ΑΜΒΙΣΟΝΤΙΟΙ.				
Τὰ ᾗ ἀνατολικώτερα, ΝΩΡΙΚΟΙ.				
Καὶ ΑΜΒΙΔΡΑΝΟΙ.				
Καὶ ΑΜΒΡΙΛΙΚΟΙ.				
Πόλεις ᾗ εἰσὶν ἐν αὐτῇ, ὑπὸ μὲν τὸν Δανούβιον ποταμόν.				
Ἀρεδάτη	λε		μζ	
Κλαυδιούιον	λς		με	γο
Ὑπὸ ᾗ ταύτας Γαυανόδουρον				
	λς	γο	με	γο
Γησόδουνον	λε	γο	με	L′
Βάδακον	λδ	δ	με	δ
Ἄγουντον	λς	L′	με	γ
Οὐακόριον	λς		με	L′δ
Ποιδικόν	λζ		με	
Οὐίρουνον	λς	γο	με	L′δ
Τευρνία	λδ	γο	με	γο
Ἰδοῦνον	λε	ς	μοὶ	L′
Σιαντικόν	λς		με	L′
Κέλεια	λζ		με	L′
Μεταξὺ ᾗ Ἰταλίας καὶ Νωρικοῦ.				
Ἰούλιον Κάρνικον	λδ	L′	με	δ

maxime occidentalis habet partes 36 45 20

Quod vero in medio est 37 45 40

Et quod inde est supra Istriam, eo monte qui Caruaucas appellatur, cujus medium habet 35 45 20

Tenent autem occidentaliora provinciæ à septentrionibus incipientes SEVACES

Et ALAVNI, qui & AMBISONTII dicuntur.

Magis vero orientalia NORICI.

Et AMBIDRANI.

Et, AMBRILICI

Civitates autem in Norico sub Danubio sunt.

Aredate	35		47	0
Claudivium	36		46	40
Sub iis autem Gavanodurum				
	36	40	46	40
Gesodunum	35	40	46	30
Badacum	34	15	46	15
Aguntum	36	30	46	20
Vacorium	36		45	45
Pœdicum	37		46	0
Virunum	36	40	45	45
Teurnia	34	40	45	40
Idunum	35	10	45	30
Sianticum	36		45	30
Celia	37		46	30

Inter Italiam verò & Noricum.

Iulium Carnicum	34	30	45	30

EX-

EXCERPTA EX AMMIANI MARCELLINI HIST. LIB. XV. ET XXVIII.

AMMI-

AMMIANVS MARCELLINVS

Libro XV Cap. VI.

AD quem procinctum Imperator egressus, in Rhætias Camposque venit Caninos: & digestis diu consiliis, id visum & honestum & utile omnibus, ut eò cum militis parte Arberio Magister equitum, cum validiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus Barbaris congressuris. Cujus loci figuram breviter, quantum ratio patitur, designabo. Inter montium celsorum amfractus impulsu immani Rhenus discurrens extenditur per Lepontios, perq; deciduas cataractas inclinatione pernici funditur ut Nilus, torrente ab ortu protinus primogenio copiis aquarum propriis irruenti cursu simplici. Jamque adjutus nivibus liquatis ac solutis, altaque divortia riparum adradens, lacum invadit rotundum & vastum, quem Brigantiam accola Rhætus appellat, perque quadringenta & sexaginta stadia longum, parique pænè spatio latè diffusum, horrore silvarum squalentium inaccessum (nisi qua vetus illa Romana virtus & sobria iter composuit latum) Barbaris & natura locorum & cœli inclementia refragante. Hanc ergo paludem spumosis strependo verticibus amnis irrumpens, & undarum quietem permeans pigram, mediam velut finali intersecat libramento, & tanquam ele-

mentum perenni discordia separatum, nec aucto nec imminuto agmine quod intulit, vocabulo & viribus absolvitur integris; nec contagia deinde ulla perpetiens Oceani gurgitibus intimatur. Quodque est impendiò mirum, nec stagnum aquarum rabido transcursu movetur, nec limosa subluvie tardatur properans flumen, & confusum misceri non potest corpus: quod ni ita agi ipse doceret adspectus nulla vi credebatur posse discerni. Sic Alpheus oriens in Arcadia cupidine fontis Arethusæ captus, scindens Ionium mare, ut fabulæ ferunt, ad usque amatæ confinia progreditur.

IDEM CAP. XXVII.

TEmporibus priscis cum laterent hæ partes ut barbaræ, tripartitæ fuisse creduntur, in Celtas eosdem Gallos divisæ, & Aquitanos, & Belgas, linguâ institutis legibusque discrepantes. Et Gallos quidem qui sunt Celtæ, ab Aquitanis Garumna disterminat flumen, â Pyrenæis oriens collibus, postq; oppida multa transcursa in Oceano delitescens. A Belgis verô eandem gentem Matrona discindit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ: qui fluentes per Lugdunensem, post circumclausum ambitu insulari Parisiorum castellum, Lutetiam nomine, consociatim meant, meantesque protinus prope castra Constantia funduntur in mare. Horum omnium apud veteres Belgæ dicebantur esse fortissimi, eapropter quod ab humaniore cultu longe discreti, nec adventitiis effeminati deliciis, diu cum Transrhenanis certavere Germanis. Aquitani enim, ad quorum littora ut proxima

placi-

placidaquè, merces adventiciæ convehuntur, moribus ad mollitiem lapsis, facile inditionem venere Romanam. Regebantur autem Galliæ omnes, jam inde ut crebritate bellorum urgenti cessere Julio dictatori, potestate in partes divisa quatuor: quarum Narbonensis una, Viennensem intra se continebat & Lugdunensem: altera Aquitanis præerat universis. Superiorem & inferiorem Germaniam, Belgasque duæ jurisdictiones iisdem rexere temporibus. At nunc numerantur provinciæ per omnem ambitum Galliarum. *Secunda Germania*, prima ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, civitatibus amplis & copiosis. Dein *Prima Germania*, ubi præter alia municipia Magontiacus est, & Vangiones, & Nemetes, & Argentoratus barbaricis cladibus nota. Post has *Belgica prima* Mediomatricos prætendit, & Treviros domicilium Principum clarum. Huic adnexa est *Secunda Belgica*, qua Ambiani sunt, urbs inter alias eminens, & Cathelauni & Remi. Apud *Sequanos* Bisontios vidimus, & Rauracos, aliis potiores oppidis multis. *Lugdunensem primam* Lugdunus ornat, & Cabillones & Senones & Biturigæ, & mœnium Augustoduni magnitudo vetusta. *Secundam* enim *Lugdunensem* Rothomagi, & Turini Mediolanum ostendunt, & Tricassini. *Alpes Grajæ & Pœninæ*, exceptis obscurioribus . . . . habent & Aventicum, desertam quidem civitatem, sed non ignobilem quondam, ut ædificia semiruta nunc quoque demonstrant. Hæ provinciæ urbesque sunt splendidæ Galliarum.

XXIIX. In *Aquitania*, quæ Pyreneos montes & eam partem ſpectat Oceani, quæ pertinet ad Hiſpanos, prima provincia eſt Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta. Omiſſis aliis multis, Burdegala & Arverni excellunt & Santones, & Pictavi. *Novem populos* Auſci commendant & Vaſatæ. In *Narbonenſi* Eluſa & Narbona & Toloſa, quæ principatum urbium tenent. *Viennenſis* civitatum exſultat decore multarum, quibus potiores ſunt Vienna ipſa & Arelate & Valentia: quibus Maſſilia jungitur, cujus ſocietate & viribus in diſcriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam. His prope Salluvii ſunt & Nicea & Antipolis, inſulæque Stœchades.

Et quoniam ad has partes opere contexto pervenimus, ſilere ſuper *Rhodano* maximi nominis flumine, eſt incongruum & abſurdum. A Pœninis Alpibus effuſiore copia fontium Rhodanus fluens, & proclivi impetu ad planiora digrediens, proprio agmine ripas occultat, & paludi ſeſe ingurgitat nomine Lemano, eamque intermeans nusquam aquis miſcetur externis: ſed altrinſecus ſummitates undæ præterlabens, quæritans exitus, viam ſibi impetu veloci molitur. Vnde ſine jactura rerum per denſa paludium fertur, & Sequanos: longeque progreſſus Viennenſem latere ſiniſtro perſtringit, dextro Lugdunenſem; & emenſus ſpatia fluctuoſa, Ararim, quem Sauconnam appellant, inter Germaniam primam fluentem, ſuum in no-

men

men adſciſcit. Qui locus exordium eſt Galliarum. Exindeque non millenis paſſibus, ſed leucis itinera meriuntur. Vbi auctus Rhodanus aquis advenis locupletior, vehit grandiſſimas naves, ventorum flatu jactari ſæpius adſuetas. Finitusque inter valles, quas ei natura præſcripſit, ſpumeus Gallico mari concorporatur, per patulum ſinum, quem vocant Ad gradus, ab Arelate octavodecimo ferme lapide diſparatum.

XXIX. Sit ſatis de ſitu locorum: nunc figuras & mores hominum deſignabo. Celſioris ſtaturæ & candidi pænè Galli ſunt omnes, & rutili, luminumq; toruitate terribiles, avidi jurgiorum, & ſublatius inſoleſcentes. Nec enim eorum quemquam adhibita uxore rixantem, multo fortiore & glauca, peregrinorum ferre poterit globus: tum maxime, cum illa inflata cervice ſuffrendens, ponderansque niveas ulnas & vaſtas, admixtis calcibus, emittere cœperit pugnos, ut catapultas tortilibus nervis excuſſas. Metuendæ voces complurium & minaces, placatorum juxta & iraſcentium. Terſi tamen pari diligentia cuncti & mundi: nec in tractibus illis, maximeque apud Aquitaniam, poterit aliquis videri, vel femina, licet perquam pauper, ut alibi, fruſtis ſqualere pannorum. Ad militandum omnis ætas aptiſſima: & pari pectoris robore ſenex ad procinctum ducitur & adultus: gelu duratis artubus, & labore aſſiduo multa contempturus &

formidanda. Nec eorum aliquando quisquam; ut in Italia, munus Martium pertimescens, pollicem sibi præcidit, quos jocaliter murcos appellant. Vini avidum genus, affectans ad vini similitudinem multiplices potus: & inter eos humiles quidam obtusis ebrietate continua sensibus, quam furoris voluntariam speciem esse Catoniana sententia definivit, raptantur discursibus vagis. Vt verum illud videatur; quod ait defendens Fonteium Tullius: Gallos post hæc dilutius esse poturos, quod illi venenum esse arbitrabantur.

IDEM MARCELLINVS

Lib. XXVIII Cap. XXX.

DE BURGUNDIS.

Apud hos generali nomine rex appellatur *Hendinos*: & ritu veteri, potestate deposita removetur, si sub eo fortuna titubaverit belli, vel segetum copiam negaverit terra: quemadmodum solent Ægyptii casus ejusmodi adsignare rectoribus. Nam sacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur *Sinistus*: & est perpetuus, obnoxius discriminibus nullis, ut reges.

EXCERPTA EX ITINERARIO ANTONINI.

MARCVS VELSERVS RERVM AVGVSTANAR. VINDELICARVM.

Lib. III.

Accedit ad hanc ſuſpicionem planiſſimè eluendam, Itinerarii Antonini auctoritas: quam tum Ptolemæo, tum ceteris omnibus (Severi lapides excipuos habeo) tantum prætulerim, quantum experimentum præſentemque intuitum rationibus & auditui anteſtare æquum. Exempla quæ in manibus, Conſtantino quidem recentoria ſunt, nam meminere urbium, quibus à Diocletiano Maximiano & Conſtantinis nomina: Verum principium & inſtitutum multo vetuſtius, & qui à Julio, Æthici verbis perſuaſi, deducunt, me volente faciunt. Nec nuperæ urbium appellationes obſtant, cum ſequutis temporibus, pro re natâ, adjici potuerint. Itineraria autem, præſidiariorum exercituum uſui præcipuè à metatoribus parata. Hinc fides certa. Quæ enim fallendi cauſſa? Fuerit aliqua, tot millia militum, ſive fraus ſive error, in re præſenti num latuiſſet? Itaque viri docti, (quoties occaſio tulit factum frequenter) hoc teſtimonium tamquam locupletiſſimum produxere: ipſe ille cum quo nobis res eſt Aventinus. Unus quidam admonuit, ei temere non fidendum. Quo verbo ſi errores reſpexit, qui à libratiis multi, nihil moror. Eadem ratione nullius, quantumvis optimi auctoris, libri ſine cautione legendi; hæc calamitas omnes pervaſit; neque negandum, hunc libellum ob vulgatiſſimum uſum, pejus plerisque aliis habitum: Sin Itinerarium novitium, vel aliàs dubiæ fidei credidit, patietur, eum potius leviter opinari, quam auctores Itinerarii temerè ſcripſiſſe, eligamus.

PAV-

PAVLVS MERVLA
PRÆFAT. IN COSMOGRAPH.

NEc suis caret mendis Antonini, vel cujuscunque censendum, Itinerarium; in quo emaculando, suoque nitori restituendo, egregiam posuerunt operam, cum alii, tum vel maximè Abrahamus Ortelius, vir monstris ex terrarum orbe emoliendis plane natus, & Hieronymus Surita Cæsaraugustanus; quo in hoc argumento Hispania nunquam habuit feliciorem. Hinc factum, quod majore cum fructu illud usurparim, commissum cum amplissimâ tabulâ Itinerariâ; quæ ductu Joannis Moreti, diligentissimi typographi, auspiciis Viri Nobilissimi Marci Velseri, II Viri Reip. Augustanæ, ex illustri Peutingerorum bibliothecâ in lucem prodiit. Plus habet illa in recessu, quam frons pollicetur. Licet infinita ibi sunt depravata, & turbatioris ordinis; tamen comparata cum Antoninianis (quibus & hinc medicina non semel per me petita) nullo negotio possunt corrigi, & ad sua revocari castra. Quod non infeliciter à me factum in Gallia Italiaque, res ipsa docebit.

DE PANNONIIS IN GALLIAS PER MEDITERRANEA LOCA, ID EST, A SIRMIO PER SOPIANAS TREVIROS VSQVE.

* CCCCXXXII.	A SIRMIO LAVRIACO	M. P. *	CCCCXXXVII.	
* CCIX.	AVGVSTA VINDELIC.	M. P. *	CCXVI.	
* CXXXVII.	AD FINES	M. P. *	CXXXVI.	
* CXCI.	AD TREVIROS	M. P. *	CCXXXI.	
Pannonia inferior.	Vlmos	M. P.	XXVI.	
	Cibalis	M. P.	XXIIII.	
	Mursa	M. P.	XXII.	
	Antianis	M. P.	XXIIII.	
	Sopianis	M. P.	XXX.	
	Limusa	M. P.	XXII.	
	Cilicenis	M. P.	XVI.	
	Valco	M. P.	XXVIII.	
Pannoniâ superior.	Mogetiana	M. P.	XXX.	
	Sabaria	M. P.	XXXVI.	
	Scarabantia	M. P.	XXXIIII.	
	Moteno	M. P.	XII.	
	Vindebona	M. P.	XXII. *Al.* XXV.	
Noricum.	Comagenis	M. P.	XXIIII.	
	Cetio	M. P.	XXIIII.	
	Arlape	M. P.	XXII.	
	Laco Felice	M. P.	XXVI.	
	LAVRIACO	M. P.	XX.	
	Ovilabis	M. P.	XXVI.	
	Laviaco	M. P.	XXXII.	
	Iuvavia	M. P.	XXVIII.	
	Bedaio	M. P.	XXXVI.	

Ponte

Ponte Oeni M. P. XVIII.
Ifinifca M. P. XX. Vindelicia.
Ambra M. P. XXII.
AUGUSTA VINDELIC. M. P. XXVII.
Roftro Nemaviæ M. P. XV. Al. XXV.
Camboduno M. P. XXXII.
Vemania M. P. XVI.
Brigantia M. P. XXIIII.
Arbore Felice M. P. XX. Rætia.
AD FINES M. P. XX.
Vindones Leg. M. P. XXX.
Arialbino M. P. XXIII. Al. XXVI.
Monte Brifiaeo M. P. XXX.
Argentorato M. P. XXXVIII. Gallia. Maxima Sequanorum.
Tabernis M. P. XIV.
Decem pagis M. P. XX.
Divodoro M. P. XX.
TREVIROS M. P. XVI. Al. XIII.

ITEM PER RIPAM PANNONIÆ Belgica prima.

A TAVRVNO IN GALLIAS AD LEG. XXX.
A TAVRVNO LAVRIACO M. P. * DLXXXVII.
INDE AVGVSTA VINDELICVM M. P.* CCXXI. * DCXXV
ARGENTORATO M. P. * CCCXXII. III.
AD LEG. M. P. * CXL. SIC. A TAVRVNO. * CCXXIII
Ritti. M. P. XXXIII. * CCCXXX
In medio Aciminci. M. P. XXV. XIII.
Cufi M. P. XXX. Al. XXXIII. * CXLI.
Bononia M. P. XVI. Pannonia.
Cucci M. P. XVI.
Cornaco M. P. XVI.
Teutiburgo M. P. XVI.

Mursa M. P. XVI.
Ad Novas & Aureo Monte.
Valeria. Antianis M. P. XXIIII.
Altino in Medio Leg. M. P. XXV.
Ad statuas, in medio Alisca, ad latus
Ripa alta M. P. XXVIII. Al. XXXVIII.
Lussunio M. P. XVIII.
Anamantia, in medio Intercisa M. P. XXIIII.
Vetus Salina, in medio Matrica M. P. XXVI.
Campona, in medio Aquinquo Leg. II. Adiut. M. P. XXIIII.
Laco Felicis, in medio . . . M. P. XXXIII.
Crumero Asao, in medio Bregetione Leg. I. Adiut. M P. XVIII
Pannonia inferior. Ad muros & ad statuas, in medio Arrobona M. P. XXX.
Quadratis, in medio Flexo M. P. XXII.
Gerulata, in medio Carnunto M. P. XXX. Leg. XIIII. Gem.
Æquinoctio & ala nova, in medio Vindobona M. P. XXVIII. Leg. X. Gem.

Noricum. Commagenis M. P. XXX.
Cetio M. P. XXX.
Arlape M. P. XX.
Laco Felice M. P. XXV. Al. XXII.
LAVRIACO M. P. XXV. Leg. III.
Ovilabis M. P. XVI.
Joviaco M. P. XXVII.
Stanaco M. P. XVIII.
Boioduro M. P. XX.
Rætia secunda. Quintanis M. P. XXIIII.
Augustis M. P. XX.
Regio M. P. XXIIII.
Abusina M. P. XX.
Vallato M. P. XVIII.
Sumuntorio M. P. XVII.

AVGVSTA VINDELICVM	M. P. XX.	
Guntia	M. P. XXII.	
Cœlio monte	M. P. XVI.	Rætia prima,
Camboduno	M. P. XIIII.	
Vemania	M. P. XV.	
Brigantia	M. P. XXIIII.	
Arbore Felice	M. P. XX.	
Finibus	M. P. XXI.	Gallia Sequanic. Provinc,
Vitoduro	M. P. XXII.	
Vindoniſſa	M. P. XXIII.	
Rauracis	M. P. XXVII.	
Artalbino	M. P. XVII.	
Vruncis	M. P. XXII.	
Monte Briſiaco	M. P. XXIII.	
Helveto	M. P. XXVIII.	Germania prima,
ARGENTORATO	M. P. XXIX.	
Brocomago	M. P. XX.	
Concordia	M. P. XVIII, Al, XX.	
Noviomago	M. P. XX.	
Bingio	M. P. XXV.	
Antonaco	M. P. XVII.	Germania secunda,
Bodobrica	M. P. XIX.	
Bonna	M. P. XXII.	
COLONIA AGRIPPINA	LEG.	
Durnomago	Leg. VII. Ala.	
Burungo	Leg. V. Ala.	
Noveſio.	Leg. V. Ala.	
Gelduba	Leg. IX. Ala.	
Calone	Leg. IX. Ala.	
Veterib.	Leg. XXI.	
Caſtra Vlpia	Leg. XXX.	

Burcinatio Leg. VI. Ala.
Aranatio Leg. X. Ala.

ITEM A LAVRIACO PER MEDIVM AVGVSTA VINDELICVM BRIGANTIAM M. P. * CCCXI. SIC.

* CCCXII.	Ovilabis	M.	P.	XXVI.
Noricum	Laviaco	M.	P.	XXXII.
	Juvavia	M.	P.	XXVIII.
	Bedajo	M.	P.	XXXII.
Vindelicia	Ponte OEni	M.	P.	XVIII.
	Isinisca	M.	P.	XX.
	Ambra	M.	P.	XXXII.
	AVGVSTA VINDELICVM.	M.	P.	XXXVII.
	Rostro Nemaviæ	M.	P.	XXV.
	Camboduno	M.	P.	XXXIII.
	Vemania	M.	P.	XV.
	BRIGANTIA	M.	P.	XIIII. Al. XXIIII

ITEM AB AVGVSTA VINDELICVM VERONAM M. P. CCLXXII. SIC.

	Abuzaco	M.	P.	XXXVI.
	Parthano	M.	P.	XXX.
	Veldidena	M.	P.	XXX.
	Vipiteno	M.	P.	XXXVI.
	Sublavione	M.	P.	XXXII.
Rætia	Endidejo	M.	P.	XXIIII.
	Tridento	M.	P.	XXIIII.
	Ad Palatium	M.	P.	XXIIII.
	VERONA	M.	P.	XXXVI.

ITEM A MEDIOLANO PER ALPES GRAIAS TREVIROS

Argentorato M. P. DLXXVII. sic:

Fici-

Ticinum.	M.	P.	XXII.	Italia
Laumellum.	M.	P.	XXI.	
Vercellas.	M.	P.	XXV.	
Eporedia.	M.	P.	XXXIII.	
Vitricium.	M.	P.	XXI.	
Augusta Prætoria.	M.	P.	XXII.	
Arebrigium.	M.	P.	XXV.	
Bergintrum	M.	P.	XXIIII.	Alpes Grajæ
Tarantasia.	M.	P.	XVIII.	
Casuaria.	M.	P.	XXIII.	
Bautas.	M.	P.	XVII. 13.	Gallia. Max. Sequanorum
Equestribus.	M.	P.	XVI.	
Laculausanio.	M.	P.	XX.	
Urba.	M.	P.	XVIII	
Ariarica.	M.	P.	XXIIII.	
Visontione.	M.	P.	XVI.	
Vitudoro.	M.	P.	XXII.	
Gramata.	M.	P.	XVIIII.	
Larga.	M.	P.	XXV.	
Virentis.	M.	P.	XVIII.	
Monte Brisiaco	M.	P.	XXIIII	Germania prima
Heluclio.	M.	P.	XX.	
Argentorato.	M.	P.	xxx.	

DE ITALIA IN GALLIAS ITEM A MEDIOLANO PER ALPES PENNINAS

MOGVNTIACVM	M.	P.	cccexix.	Italia.
Novaria.	M.	P.	xxxiii.	
Vercellas.	M.	P.	xvi.	
Eporedia.	M.	P.	xxxiii.	
Vitricio.	M.	P.	xxxi. 21.	

Augu-

Penninæ Alpes.	Augusta Prætoria.	M.	P. xxv.	
	Summo Appennino.	M.	P. xxv.	
	Octoduro.	M.	P. xxv.	
Max. Sequanorum	Tarnadas.	M.	P. xii.	
	Pennelocus.	M.	P. xiii.	22.
	Bibisco.	M.	P. viiii.	
	Bramago.	M.	P. viiii.	
	Minnodunum.	M.	P. vi.	
	Aventiculum.	M.	P. iii.	
	Petinesca.	M.	P. xiii.	
	Salodurum.	M.	P. x.	
	Augusta Rauracorum.	M.	P. xxiii.	
	Caribete.	M.	P. xii.	
Germania prima.	Stabulis.	M.	P. vii.	
	Argantovaria.	M.	P. xii.	
	Saletione.	M.	P. vii.	
	Tabernis.	M.	P. xiii.	
	Noviomago.	M.	P. xi.	
	Borbitomago.	M.	P. xxiii.	
	Bouconia.	M.	P. xiii.	
	MOGONTIACVM.	M.	P. xi.	

A MEDIOLANO.
PER ALPES COTTIAS

VIENNAM	M.	P.	ccccviiii.
INDE DVROCORTORO	M.	P.	cccxxxii.
QVÆ FIVNT LEVGAS	ccxxi.		
INDE GESORIACO	M.	P.	clxxiiii.
QVÆ FIVNT LEVGAS	cxvi. SIC.		
Ticinum.	M.	P.	xxii.
Laumello.	M.	P.	xxvi.
Rigiomago	M.	P.	xxxvi.

Italia.

Qua-

Quadratis.	M. P. XVI.	
Taurinis.	M. P. XXI.	
Ad Fines.	M. P. XVI.	
Regusione.	M. P. XXIIII.	Cotiæ Alpes.
Ad Martis.	M. P. XVI.	
Brigantione.	M. P. XVIII.	
Roame.	M. P. XVIII.	
Ebroduno.	M. P. XVII.	
Caturica.	M. P. XVI.	
Vapinquo.	M. P. XII.	Narbonensis.
Monte Seleuco.	M. P. XXXIII. 23. vio. M. P. XXVI.	
Dea Bocontiorum	M. P. XII.	
Augusta	M. P. XXII.	
Valentia.	M. P. XXII.	
Vrsolis.	M. P. XXII.	
Vienna.	M. P. XXVI.	
Lugduno.	M. P. XXIII.	
AVT PER COMPENDIVM.	M. P. XVI.	Lugdunensis.
Asa Pauli.	M. P. leug. X.	
Lunna.	M. P. leug X.	
Tenurtium.	M. P. XVIIII. leg. XIIII.	
Matiscone.	M. P. XX. leg. X.	
Cabilumno.	M. P. leg. XIIII.	
Augustodunum.	M. P. XXXIII leg. XXII	
Sidoleucum.	M. P. XXVII. leg. XVIII.	
Aballone.	M. P. XXXIIII. leg. XVI.	
Autisiodorum.	M. P. XXXIII. leg. XXII.	
Eburobrica.	M. P. XXVIII. leg. XII.	
Tricasis.	M. P. XXXIII. leg. XXII.	
Ariaca.	M. P. XVIII. leg. XII.	
Duracatalaunos.	M. P. XXXIII. leg. XXII.	Belgica.

Sueſſionas.	M.	P.	xxxvi. leg. xxv.
Noviomago.	M.	P.	xxviii. leg. xviii.
Ambianis.	M.	P.	xxxiiii. leg. xxiii.
Pontibus.	M.	P.	xxxv. leg. xxiiii.
Geſoriaco.	M.	L.	xxxviiii. leg. xxvi.

ITEM A CAVILVNNO TRIVEROS

ITEM A DVRACORTORO

DIVODVRVM VSQVE M. P. LXII ſic.

Baſilia.	M.	P.	X.
Auxuenna.	M.	P.	XII.
Virodunum.	M.	P.	XVII.
Fines.	M.	P.	VIIII.
Ibliodorum.	M.	P.	VI.
Divodurum.	M.	P.	VIII.

Alio itinere

A DVROCORTORO

DIVODORVM VSQVE M. P. LXXXVIII ſic.

Fano Minervæ.	M.	P.	XVIII.
Ariola.	M.	P.	XVI.
Caturrigis.	M.	P.	VIIII.
Naſium.	M.	P	VIIII.
Tullum.	M.	P.	XVI.
Scarponna.	M.	P.	X.
Divodurum.	M.	P.	XII.

ITEM

ITEM A DVROCORTORO

TRIVEROS VSQVE leugas. M. P. CXCVIII sic.
Yungo, Vicus leg. XXII.
Envisſius. Vicus leg. XXII.
Orolauno. Vicus leg. M. P. XX.
Andethadnali. Vicus. leg. XX.
Triveros civitas leg. XV.

AB AVGVSTVDVNO

LVTETIA PARISIORVM M. P. CLXXXVII. sic: Lugdunensis.
Aſilincum. M. P. XXII.
Decetia. M. P. XXIIII.
Nevernum. M. P. XVI.
Condate. M. P. XXIIII.
Bridoborum. M. P. XVI.
Belea. M. P. XV.
Canabum. M. P. XXII.
Solivilita. M. P. XXIIII.
Lutetia. M. P. XXIIII.

A LVGDVNO
Caput Germaniarum

ARGENTORATO. M. P. CCCXXV sic: Germania secunda.
Albimanis. M. P. X.
Trajecto. M. P. XVII.
Mannaritio. M. P. XV.
Caruone. M. P. XXII.
Arenatio. M. P. XXIII.

	Burginatio.	M. P.	VI.
	Colonia Trajana.	M. P.	V.
	Veteribus.	M. P.	
	Calone.	M. P,	XVIII.
	Novesiæ.	M. P.	XVIII.
	Coloniæ Agrippinæ.	M. P,	XVI.
	Bonna.	M. P.	XI.
Belgica.	Antonaco.	M. P.	XVII.
	Confluentibus.	M. P.	VIIII.
	Vinco.	M. P.	XXVII.
	Noviomago.	M. P.	XXXIIII.
	Triveros.	M. P.	XIII.
	Diviodurum.	M. P.	XXXIIII.
	Ponte sarvix.	M. P.	XXIIII.
Germ. I.	Argentorato.	M. P.	XXII.

A TRIVERIS

Belgica.	AGIPPINAM. leg.	P.	LXVII. sic.
	Beda vicus leg.	P.	XII.
	Ausana vicus. leg.	P.	VIII.
	Egorgio vicus. leg.	P.	XII.
	Marcomago vicus. leg.	P.	LVIII. leg. XXVIII.
	Belgica. leg.	P.	VIII.
	Tolpia vicus Supenorum. leg.	X.	
	Agrippina civitas. leg.	XVI.	

ITEM A TRIVERIS

ARGENTORATO	M. P.	CCXXVIII. 128. sic.	
Baudobrico	M. P.	XVIII.	
Saulione.	M. P.	XXII.	

Vingio.

Vingio.	M. P.	XXIII.
Moguntia.	M. P.	XII.
Borbitomago.	M. P.	XVIII.
Argentorato.	M. P.	XVIIII.

ITEM A COLONIA TRAIANA

COLONIAM AGRIPPINAM.	M. P.	LXXI.	sic.
Mediolano.	M. P.	VIII.	
Sablonibus.	M. P.	VIII.	
Mederiacum.	M. P.	X.	
Theudurum.	M. P.	VIIII.	
Coriovallum.	M. P.	VI.	
Juliacum.	M. P.	XII.	
Tiberiacum.	M. P.	VIII.	
Colonia Agrippina.		X.	

Germania secunda.

A PORTV GEFORIGENSI

Belgica.

BAGACVM VSQVE.	M. P.	LXXXIII.	sic.
Tarvenna.	M. P.	XVIII.	
Castello.	M. P.	VIIII.	
Viroviacum.	M. P.	XV.	
Tornacum.	M. P.	XVI.	
Ponti Scaldis.	M. P.	XII.	
Bagacum.	M. P.	XII.	

A CASTELLO.

per compendium

TORNACVM VSQVE	M. P.	XXVIII.	sic.
Minariacum.	M. P.	XI.	
Tornacum.	M. P.	XVII.	27.

A CASTELLO

COLONIA	M. P.	CLXXII.	sic.
Minariacum.	M. P.	XI.	
Nimetacum.	M. P.	XVIIII.	
Camaracum.	M. P.	XIIII.	
Pagacum.	M. P.	XVIII.	
Vodgoriacum.	M. P.	XII.	
Geminiacum.	M. P.	X.	
Perniciacum	M. P.	XXII.	
Advagantogrorum.	M. P.	XIIII.	
Corivallum.	M. P.	XVI.	
Juliacum.	M. P.	XVIII.	
Colonia.	M. P.	XVIII.	

ITEM A TARVENNA

TORNACVM	M. P.	XLIIII.	sic.
Nemetacum.	M. P.	XXII.	
Tornacum.	M. P.	XXVII.	

A TAROVENNA.

DVROCORTORO	M. P.	CVIII.	sic.
Nemetacum.	M. P.	XXII.	
Camaracum.	M. P.	XIIII:	
Augusta Veromanduorum.	M. P.	XVIII.	12.
Conta Aginnum.	M. P.	XIII.	
Augusta Suessonum.	M. P.	XII.	
Fines.	M. P.	XIII.	
Durocortoro.	M. P.	XII.	

EXCER-

EXCERPTA EX LIBELLO PROVINCIARVM GALLIÆ ET EXPOSITIONE TOTIVS MVNDI.

GALLIÆ PROVINCIÆ ATQVE CIVITATES EJVS.

PROVINCIA LVGDVNENSIS QVINTA SEQVANORVM

Metr. Civ. Crispolinorum, hoc est Vesontionum.
Civ. Equestrium hoc est Lugduno.
Civ. Elvicorum, hoc est Aventic.
Civ. Basiliensium.
Cast. Vindonense.
Cast. Ebrodunense.
Cast. Argentariense.
Cast. Rauracense.
Portus Abucini.

PROVINCIA BELGICA PRIMA.

Metrop. Civ. Triverorum
Civ. Mediomatricum, hoc est Metis.
Civ. Leucorum, hoc est Tullo
Civ. Verdonensium.

PROVINCIA BELGICA SECVNDA.

Metrop. Civit. Remorum.
Civ. Suessionum.
Civ. Castellanorum.
Civ. Veromanduorum.
Civ. Atrebatum.

Civ.

Civ. Cameracensium.
Civ. Turnacensium.
Civ. Salvanectum.
Civ. Bellovacorum.
Civ. Ambianensium.
Civ. Morinum.
Civ. Bononiensium.

PROVINCIA, GERMANIA PRIMA.

Metr. Civ. Maguntiacensium.
Civ. Argentoratensium, Stratisburg.
Civ. Nemetensium, hoc est Spira.
Civ. Vangiorum, hoc est Vormatia.

PROVINCIA, GERMANIA SECVNDA.

Metr. Civ. Agrippinensium, hoc est Colonia.
Civ. Tungrorum.

EXPOSITIO TOTIVS MVNDI.

POst Pannoniam GALLIÆ Provincia est: quæ cum maxima sit & Imperatore semper egeat, hunc etiam ex se desiderat. Sed & propter maris opportunitatem omnibus copiose abundat, quanquam caro pretio. Civitatem maximam habere dicitur quæ vocatur Triveris, ubi etiam Imperator creari dicitur, eaque mediterranea est. Pariter & aliam civitatem habet in omnibus ei adminiculantem, quæ ad mare sita est, quam vocant Arelatum: quæ cum ab omni orbe commercia suscipit, prædictæ civitati ea submittit. Omnis autem regio viros habet bellicosos & nobiles: quare in bello frequens inde miles & fortis ex Gallia esse dicitur. Estque in omnibus illa provincia admiratione digna. Adjacentem ea habet barbaram gentem Gothorum,

EXCERPTA EX NOTITIA VTRIVSQVE IMPERII

et

COMMENTARIO GVIDI PANCIROLI.

NOTITIA.

SVB DISPOSITIONE VIRI SPECTABILIS VICARII SEPTEM PROVINCIARVM.

se. septemdecim Galliæ.

Consulares.

Viennensis.
Lugdunensis.
Germaniæ primæ.
Germaniæ secundæ.

Præsidiales.

Alpium Maritimarum
Alpium Penninarum & Grajarum.
Maximæ Sequanorum.
Aquitanicæ primæ.
Aquitanicæ secundæ.
Novem populorum.
Narbonensis primæ.
Narbonensis secundæ.

Lugdu-

Lugdunenſis ſecundæ.
Lugdunenſis tertiæ
Lugdunenſis Senoniæ.

Officium autem habet idem vir Spectabilis Vicarius hoc modo.

Principem de Schola A gentem in rebus ex Ducenaviis.
Cornicularium.
Numerarios duos.
Commentarienſem.
Ab actis.
Curam epiſtolarum.
Adjutorem.
Subadjuvas.
Exceptores.
Singulares, & reliquum officium.

GVIDVS PANCIROLVS
NOTITIÆ VTRIVSQVE IMPERII LIBRO SECVNDO

De Vicario Galliarum seu XVII provinciarum earumque magistratibus Caput LXVIII.

COMMENTARIVM.

SEcundus Præfecti Galliarum Vicarius Septemdecim provincias, in quot Gallia scindebatur, regebat. Gallia à Pyreneis montibus usque ad Rhenum fluvium extenditur, & nostris Alpibus Oceanoque clauditur. Galliam Cæsar in tres partes divisit. Aquitaniam, Lugdunensem, & Belgicam: Augustus in quatuor, his addita Narbonensi, quæ diu Proconsulem habuit, ut auctor est Tacitus, qui T. Junium Proconsulatu Galliam Narbonensem severè & integrè rexisse scribit; & Capitolinus de Maximo Augusto loquens, ita scribit: *Inde Proconsulatum Bytiniæ egit; ac deinceps Græciæ, ac tertio Narbonæ.* Constantinus verò Galliam in Septemdecim regiones partitus est. Hæc divisio nostræ Notitiæ tempore observabatur.

IDEM IBIDEM

GERMANIA antiquitus duplex fuit. Æmilius Macer. *si eadem*, inquit, *provincia postea divisa, sub duob. Præsidibus constituta est, velut Germania ac Mysia, ex altera ortus in altera adsidebit.* Hæc ille. Domitiano imperante L. Antonius superiorem Germaniam administrabat. Tranquillus: *Bellum civile*, inquit, *motum a L. Antonio superioris Germaniæ Præside confecit absens felicitate mira.* Demum consularis fuit altera Germania. Superi-

perior seu Prima, super Rhenum sita ubi est Moguntia. Meridie habet Burgundos & montem Juram, ab ortu Rhenum, ab occasu Lugdunenses Senones. Civitates quatuor continet, ut refert Itinerarium : Metropolim civitatem Maguntiacensium quos Dux cum valido præsidio tuebatur : Argentoratensium, in quorum tractu Comes rei militaris castra metabatur : Nemetum, id est, Spiram; Vangionensium; id est, Wormensium. Hic Consularis Germaniæ primæ ab Eumene ac Rhetore in Panegyrico vocatur *perfectissimus*

Inferior seu SECVNDA GERMANIA, ubi est Agrippina, inter Mosam & Rhenum ad Germanicum Oceanum porrigitur. Duas tantum ejus urbes Itinerarium ponit : Metropolim Agrippinensem, id est, Coloniam, & Tungrorum civitatem.

Inter Mosam verò & Sequanam BELGICA, & ipsa Consularis, quæ á flumine Erhudo dividitur & Belgica PRIMA dicitur : Civitates quatuor continet, inquit Itinerarium : Metropolim Treverorum, Civitatem Medriomatricorum, idest Metis : Leucorum, id est Tullo : & Veredunensem.

BELGICA SECVNDA sive inferior, ubi nunc est Flandriæ pars ad Oceanum pertinens, & transitus ad Britannium & Remos. Duodecim civitates continet, secundum Itinerarium : Metropolim civitatem Remorum Suessionum, Catalaunorum, veromanduorum, Artebatum, Cameracensium, Turnacensium, Siluanectum, Bellovacorum, Ambianensium, Morinum, idest Pontificum Bononiensium. Hic Dux cum tribus præsidijs castra metabatur.

Hæ sunt sex Galliarum provinciæ Consulares: reliquæ verò Præsidales sunt undecim.

IDEM

IDEM IBIDEM.

Sexta Præsidialis est MAXIMA SEQVANORVM, in qua est Vesontiensis. Hæc, & Maxima Cæsariensis in Britannia, à Clemente Maximo tyranno sunt denominatæ: quemadmodum Arcadia in Ægypto ab Arcadio, & Valeria à filia Diocletiani. Fuit Maximus genere Hispanus, & Theodosii Magni commilito: qui copiarum Comes in Britannia an. salut. 383 Augustus est appellatus, in Galliasque irrumpens per Andragathium Gratianum Augustum interfecit, ac consors Imperij cum Valentiniano II & Theodosio factus, per quinquennium imperavit. Sed cum rupto fœdere Hispanias & Africam invasisset, in Italiam quoque irruit: inde in Pannoniam trajiciens à Theodosio profligatus & occisus est. Cum diu igitur in Britannia & Gallijs Maximus imperasset, duas utrobique provincias à se Maximas appellavit. Maximæ Sequanorum Sext. Ruffus meminit. Qui à C. Julio Cæsare latius extenduntur. Hi sunt Burgundi, quorum caput est Vesontium vulgo Bisanzonum dictum. Habent à meridie Ararim: ab ortu Helvetios, ab occasu Lugdunenses, à Septentrione Germaniam superiorem & montem Iuram. Novem oppida secundum Itinerarium continet. Metropolim Visontiensem, civitatem Equestrium idest Neuiduno; Eluntiorum idest Aventicum: Basiliensium, idest Basileam: Castrum Vindonise, Ebrodunense, Argentariense, Rauracense, & Portum Abucini. Hic limite Romani Imperij posito Dux cum militibus excubabat.

IDEM IBIDEM.

Hæ provinciæ numero XVII Vicario Galliarum parebant: Etsi in Notitia mendose scriptum est VII provinciarum pro XVII. Hæc erant ante Notitiam. Anno enim salutis CCCCVIII, Vandali & Alani Rheno trajecto intra-

runt

runt Gallias, & ſexennio poſt exacto Gothi ſub Rege Ataulpho, quibus Honorius Aquitaniam concesſit. Hos ſecuti ſunt Burgundiones: demum Franci, quorum Dux Pharamundus primus ſe Franciæ Regem appellavit anno CCCCXX. Tandem Clodovæus, Syagrio Ægidij filio P. P. occiſo, Imperii Romani milites & magiſtratus è Gallijs penitus expulit.

NOTITIA.

SVB DISPOSITIONE VIRI SPECTABILIS, COMITIS ARGENTORATENSIS, TRACTVS ARGENTORATENSIS,

G. PANCIROLI COMMENTARIVM

De Comite Argentoratenſi Caput LXXV.

ARGENTORATVM civitas eſt in Germania Prima, inquit Itinerarium, ſecundum Rhenum, nunc Argentina dicta. Marcellinus, Aurelius Victor, cum Paulo Diacono, Argentariam vocant. Habet Germania prima Maguntiacum metropolim, & Argentoratum: quibus, præter Ducem provinciæ, datus eſt huic Comes illi Dux, ut plures irruentibus in agrum Rom. hoſtibus cum ſuis copiis occurrerent. Huic igitur urbi & ejus tractui proprius Comes cum manu militum præerat, Argentoratenſis nuncupatus. Nulli ſub eo Numeri recenſentur; ſed legionem VIII Sebaſtam, id eſt Auguſtam, Ptolemæus hic collocat, quæ minimum continet 1000 pedites. Ejus inſignia ſunt liber, eodem modo dorſo inſcriptus, & codicilli, ut in aliis Comitibus eſt dictum. Munitionem magnificè extructam habet. Supra ſcriptum eſt ARGENTORATENSIS, & infra SVB DISPOSITIONE VIRI SPECTABILIS COMITIS ARGENTORATENSI TRACTVS ARGENTORATEN-

TENSIS. In quo erant Vangiones & Treveri ſecundum Rhenum ſiti. In Indice hic Comes quartum locum tenet, heic poſtremum. Officij etiam illius aut militum nulla fit mentio, quod ea loca tum ab hoſtibus tenerentur. Gothi enim antea Galliias ingreſſi rurſus ſub Ataulpho Rege circiter annum ſalutis 413 eas repetierunt; ac biennio poſt Burgundiones partem Galliæ Rheno conjunctam tenuerunt, quæ ab illis nomen accepit. Circiter annum verò 430 Aëtius Comes, Belgicæ partem Rheno proximam, quam Franci occupaverant, recepit: ſed illi rurſus irruentes, poſt multa & varia prælia, tandem eam obtinuerunt.

NOTITIA:

SVB DISPOSITIONE VIRI SPECTABILIS DVCIS MOGONTIACENSIS.

PRÆFECTVS militum Pacenſium Saletione.
Præfectus militum Menapiorum Tabernis.
Præfectus militum Anderecianorum Vico Julio.
Præfectus militum Vindicum Nemetes.
Præfectus militum Martenſium Alta Ripa.
Præfectus militum ſecundæ Flaviæ, Vangiones.
Præfectus militum Armigerorum Mogontiaco.
Præfectus militum Bingenſium Bingio.
Præfectus militum Baliſtariorum Bodobriga.
Præfectus militum Defenſorum Confluentibus.
Præfectus militum Acicenſium Antonaco.
Officium autem habet idem ſpectabilis Dux hoc modo.
Principem ex officio Magiſtrorum militum præſentalium alternis annis.
Numerarium à parte peditum ſemper.

Com-

Commentariensem à parte peditum semper.
Auditorem.
Subadjuvam.
Exceptores.
Singulares, & reliquos Officiales.

PANCIROLI COMMENTARIVM,
CAP. XC. DE DVCE MOGONTIACENSI

Moguntiacum, nunc Moguntia nuncupata, Itinerario metropolis est Germaniæ Primæ, secundum Rhenum. Cui ut & ejus tractui præerat Dux Mogontiacensis. Reliquæ Germaniæ Primæ alius Dux præfuit, & alius Argentorato; quæ & ipsa ejusdem provinciæ erat urbs clarissima. Ob incursum Hunnorum tot in eadem provincia copiarum Duces esse oportuit ut hostium furori facilius occurrerent, cum unus tam multis in locis sufficere non posset. Marcellinus, sub Constantio principe Gerantium, quem in exilium egit, sub Valentiniano Florentium Magontiaci Ducem fuisse, scribit.

Insignia habet eadem, quæ & alij Duces cum XI oppidis, quot erant & Præfecti. Officium vero hoc modo: Principem ex officijs Magistrorum militium præsentalium alternis annis, Numerarium à parte peditum semper, Adjutorem, Subadiuvam, Regerendarium, Exceptores, Singulares, & reliquos Officiales. Itinerarium in hoc tractu VII alas, & III legiones locat. Sed Notitia XI legionum Præfectos sine Equitibus recenset, & sunt sequentes.

PRÆFECTVS militum Pacensium Saletione residebat. Sallissonæ in Itinerario. Est prope Argentoratum. Salisionem Marcellinus vocat, de quo & sequentibus ita scribit. *Audiens Argentoratum, Britomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetas, & Maguntiacum civitates Barbaros possidere, primum omnium Britomagum occupavit.* Hæc una est ex legionibus XXXII Comitatensibus.

PRÆFECTVS militum Menapiorum Tabernis habitabat. Hujus loci Itinerarium meminit, vulgo Tabern. In agro Argentoratensi Tabernas & Tres tabernas Marcellinus nominat, quas dirutas â Juliano Apostata restauratas fuisse scribit. *Jullanus* inquit, *ad reparandas Tres tabernas, munimentum ita cognominatum, haud ita dudum obstinatione subversum hostili: quo ædificato constabat, ad intima Galliarum ut consueverant adire, Germanos arceri; & opus spe celerius consummavit.* Hæc ille. Menapii sunt populi Galliæ Belgicæ, vulgò Geldrenses dicti. Hæc una est ex XXXII legionibus Comitatensibus.

PRÆFECTVS militum Anderecianorum, Vico Julio præsidebat. Andes Celtarum populi, à Cæsare Andegavenses appellantur, ex quibus & Rhetiis hos milites constare arbitror. Vico Julium verò est Vicus Julii oppidi in Belgis vulgò Julach dicti, propè Maguntiam. Itinerarium legit Juliaceum.

PRÆFECTVS militum Vindicum Nemetes incolebat. Nemetes non longè sunt â Maguntia ad Rhenum siti, ubi Spira. Nemetacum corruptè est in Itinerario. Vindices à Cajo Julio Vindicè Gallo dicti, qui Galbam Imperatorem creavit cum Galliis præesset, â Verginio verò Rufo profligatus se ipse interfecit.

PRÆFECTVS militum Martensium Altam Ripam incolebat. Erat etiam Ripa alta in Valeria, ubi Equites Dalmatæ excubabant. Martenses verò ex Martia oppido Belgicæ videntur deducti, & sunt una ex XVIII Pseudocomitatensibus occidentis.

PRÆFECTVS militum secundæ Flaviæ Vangiones tuebatur; nunc Vormatium dictum. Et ipsi sunt ad Rhenum propè Treviros. Hi milites sunt pars legionis Flaviæ secundæ virtutis, quæ est una ex XXXII Comitatensibus. Hæ omnes erant sub præfectis legionumque partes.

PRÆFECTVS militum Armigerorum, Mogontiacopræerat

erat. Tacitus & Ammianus Magontiacum, Ptolemæus Mogontiacum, Magontiam Eutropius & Itinerarium appellant, quo nomine nunc vocatur. Ea est sedes Archiepiscopi ad Rhenum, ubi ostia Mœni fluminis. Armigeri una erat ex XII legionibus palatinis.

PRÆFECTVS militum Bingensium Bingio præsidebat, à quo milites nomen tulerunt. Itinerarium legit Vingio. Ejus Tacitus & Marcellinus meminerunt, vulgo Bing dicitur. Hanc Julianus Apostata acquisivit. Marcellinus, *Civitates*, inquit, *occupatæ sunt septem, Castra Herculis, Quadriburgum, Stricensium, Nemesium, Bonna, Antennacum, Bingio.*

PRÆFECTVS militum Balistariorum Bodobrigam incolebat. Baudobrico legit Itinerarium. Germaniæ oppidum est ad Rhenum.

PRÆFECTVS militum Defensorum Confluentibus, *ubi*, inquit Ammianus, *Mosella Rhenum influit.* Vndq Confluentes nomen habuerunt. Hujus loci meminit Itinerarium. Legionem primam seu Trajanam ibi olim collocaram Ptolemæus scribit. Defensorum Armigerorum legio erat una ex XXXII Comimitatensibus.

PRÆFECTVS militum Acincensium Antonaco præerat, Antonacio in Itinerario, Antennaco apud Ammianum. Antenocense Castellum nominat Fortunatus. Oppidum est ad Rhenum, vulgo Andernach dictum. Ab Acinco verò, quod oppidum Valeriæ Notitia supra ascribit, Acinenses hi milites sunt appellati. Sicut & Acincensis Fabrica ibi sita.

Horum militum numerus non ponitur, sed legionibus in præfecturas divisis, singulæ millenos, & quandoque quingenos, secundum Constantinum Porphyrogennetam, capiebant. Neque enim hoc tempore legiones, ut olim, erant sex aut septem millium; quas etiam suo seculo exhaustas fuisse Vegetius conqueritur. Poterant omnes milites esse sex millia.

EXCERPTA EX PHILIPPI CLUVERII INTRODVCTIONIS IN GEOGRAPHIAM LIBRO TERTIO.

EXCERPTA EX PHILIPPI CLVVERII INTRODVCTIONIS IN GEOGRAPHIAM LIBRO TERTIO DE VETERI GERMANIA.

CAP. I.

GErmaniam, quæ nunc terrarum cultu, urbium ſplendore, ædificiorumque magnificentia, cum Italia conferri, reliquis vero regionibus præferri poſſit, *terris informem, montibus aſperam, cultu aſpectuq; triſtem, in univerſum ſylvis horridam, aut paludibus fœdam, utriusq; inviam*, veteres prodiderunt. In tantum res mutantur.

Nomen Germanorum unde deductum ſit, varium inter autores eſt certamen. A Gallis id inventum, & quinque primo Germanorum nationibus, Eburonibus, Condruſis, Segnis, Cæræſis & Pæmanis, è Germania in Galliam tranſgreſſis inditum, qui poſtea uno itidem fuere nomine Tungri dicti, ex Cæſaris, Taciti, Dionis, & aliorum ſcriptorum monumentis clarum fit rimantibus. Id poſtmodum Gallorum Romanorumq; uſurpatione in univerſam gentem Transrhenanam tranſiit. Ipſa gens ſuo ſibi vocabulo ſemper appellata fuit Teutiſci, vulgo *Die Teutiſche*, ab ipſius veri æternique

niqüe Dei, rerum omnium conditoris, antiquissima pluribusque gentibus usurpata appellatione *Teuth.* Ab hoc enim illi, & à primo mortalium *Manno*, id est, Adamo, è terra condito, originem se ducere prædicarunt: ut latius infra dicetur. Ad limites Germaniæ quod attinet, vehementer errant illi, qui latius nunc quam olim Germaniam patere ex Ptolomæi Geographia adfirmant; maxime ei, qui duplo majorem faciunt. Secus mihi sententia est, qui dimidio minorem censeo. Elsatiam, Lotharingiam, Treviros, Luceburgenses, Brabantios, Iuliacenses, dimidiam partem Gelriæ, Hollandiæ, omnem Selandiam, ac Flandriam hodie accessisse, ajunt: ego accessisse nego, mansisse asseveto. Quippe Plinius jam inde Germaniæ limitem ad Scaldim fluvium protendit. Idemque simul & Tacitus, ab usque Sequanis omnem Rheni citeriorem ripam Germanos accoluisse tradit. Apud Cæsarem ipsi Rhemi, Belgica natio, ultro testati sunt, Belgas plerosque esse ortos à Germanis. Ex Gallia quidem una Helvetia, ex Illyrico veteri Vindelicia & Noricum, quæ inter Alpes Danubiumque sitæ sunt regiones, item Pannoniæ superioris pars, extra veteris Germaniæ limites nomenque censitæ fuerunt. Verum eis oppono quicquid est terrarum hodie Poloniæ citra Vistulam amnem, qui terminus olim Germaniæ fuit; item Bojohæmum; quarum regionum sermo aperte genus atque originem incolarum indicat. Prussios etiam atque

que Livones, quia Germanica lingua utuntur, Germaniæ accessisse illi censent, quum antiquitus Venedi, Sarmatica gens, incoluerint. Ego & hos accessisse nuper, nego; mansisse â multis sæculis, ajo. Quippe Æstios, qui olim totam Livoniam ac Prussiam omnemque fere dexteram ripam Vistulæ late patentem occuparunt, disertissimis verbis Germaniæ adscribit Tacitus. Idem auctor, & Plinius, regiones hodie Norvagiam Svediam ac Fennos, & quidquid terrarum Oceano Septentrionali, Moscoviæque confiniis ambitur, Germaniæ attribuunt. Quin etiam Peucini, alio nomine Bastarnæ dicti à Vistulæ fontibus olim ad Pontum usque Euxinum & Istri ostia extensi, Germani fuerunt, testibus iisdem scriptoribus. Vetustissimi igitur Germaniæ termini fuere; ab Occasu Rhenus amnis & Oceanus Germanicus; à Septemtrione Oceanus Septentrionalis sive Hyperboreus; ab Ortu Granvicus & Finnicus sinus, mare Suevicum sive sinus Codanus, Vistula amnis, à fonte ejus linea ad Sarmaticos montes ducta, qui à Septemtrione in meridiem ad Danubii usque ripam protensi, ibi oppidum nunc Hungariæ *Vacia*; dein à meridie ipsum Danubii flumen. Postea vero portiones ei ex Gallia ad lævam Rheni ripam, & ex Sarmatia ad sinum Codanum & dextram Vistulæ ripam accesserunt, ut dictum est. Longitudo ejus summa fuit à Scritofinniæ promontorio, vulgo *Noortkiin*, quod in Ocea-

num Septemtrionalem excurrit, ad Danubium usque, mill. Germ. cccc. Latitudo vero maxima à Rheno amne juxta Basileam, ad Amadocam usque paludem, quæ in confiniis Russiæ Lituaniæ ac Podoliæ sita est, mill. Germ. cc.

CAP. II.

Divisio veteris Germaniæ, ac primum de Vindilis & Ingævonibus

GEnera Germanorum quinque à Plinio traduntur, Vindili, Ingævones, Istævones, Hermiones, & Peucini, qui & Bastarnæ.

Vindili

Vindili, etiam Vinili, & Vandili, Vandalii, & Vandali Romanis scriptoribus simul & Græcis dicti sunt. Horum nationes fuere, Gothones, qui & Gotones, Gutones, ac Gythones, Gothi & Gotthi auctoribus dicuntur; nunc Cassubiæ pars ad Vistulæ influmam partem, quæ proprie *Pomerellia* nunc dicitur: ubi nobis natale solum. Carini, Pomeraniæ pars, in quâ oppida *Stolpe*, *Colberg*, *Cörlin*, *Camin*. Lemovii, ea pars Pomeraniæ, in qua *Stetin*, *Vsedom*, *VVolgast*, *Gripiswolda*. Rugii, antiquitus circa *Rege* flumen Pomeraniæ & opidum *Regenwolde*, dein in insulam transgressi, quæ etiam nunc Rugia, vulgo *Rügen* appellatur. Varini, in Meckelburgensi Ducatu, circa flumen & opidum *VVarne*. Angili sive Anglii, reliqua Meckelburgensis agri pars, ad Lybecam usque.

Eudo-

Eudoſes, Suardones, Nuithones, pars Meckelburgenſis agri, Pomeraniæ Marchiæque proxima. Caviones, pars Marchiæ, Dannebergenſi Comitatui proxima. His contermini Deuringi, ſive Thoringi, in eadem Marchia, circa opida *Havelberg* & *Rapin*. Longobardi, in Marchia media, vulgo nunc *Middelmarch*, inter Albim & Viadrum amneis, circa opida *Grabow*, *Brandenburg*, *Berlin*, *Brötzen*. Semnones, in portionibus Marchiæ, Miſniæ, Luſatiæ, Sileſiæ, atque Poloniæ, inter Albim & VVartam amnem in Viadrum defluentem. Burgundiones, in partibus Caſſubiæ ac Poloniæ, inter Gotones ac Semnones.

Ingævones.

Ingævonum populi fuere iſti. Chauci, qui & Cauchi, & Cauci; inter Amiſiæ Albisque oſtia utramque accoluerunt Viſurgis ripam ſupra Bremam opidum; deinde usque Mindam, qua Chattis jungebantur. Qui apud Tacitum Foſi; reliquis auctoribus Saxones appellantur: horum tota fuit Holſatia ad Cimbricam usque peninſulam. Poſtea omnem oram maritimam occuparunt ab Albi ad Rheni usque oſtia: unde cum Anglis in Britanniam inſulam abiverunt. Cimbri omnem eam tenuerunt peninſulam, quam nunc antiqui nominis itidem gens incolit Iutæ. Teutoni Danicas incoluerunt inſulas; quarum maxima vulgo *Zeland*, Melæ dicitur Codanonia, nempe à gente Teutonorum, qui variantibus dialectis jam tunc

dicebantur Dani Godani & Codani: unde totum hoc mare etiam dicitur Codanus ſinus eidem Melæ ac Plinio, quod Tacito mare Suevicum, quia utrumque Suevi accoluerunt, ut mox oſtendam. Regiones trans dictum mare, quæ nunc ſub Norvvegiæ ac Suediæ Finniæque maxime nominibus veniunt, immenſas Germaniæ inſulas eſſe, falſo crediderunt veteres, quum verius ſint peninſulæ. Harum maximam, quæ Norvvegiæ Suediæque regna continet, à proxima gente quidam dixerunt Scandiam & Scandinaviam: alii à freto, quod eſt inter Danicas inſulas, vulgari vocabulo *Belt*, Baltiam: quod vocabulum poſtea corruperunt in Baſiliam. Altera peninſula, vulgo nunc *Finland*, Plinio dicitur Finningia. In Scandia populi Scandii, ſive Scanii: vulgo nunc *Scanen*, unde toti peninſulæ nomen. His contermini fuere Hilleviones, nunc *Halland*. Vltra utrosque incoluerunt Sitones, nunc Norvegii, vulgo *Norrige*, & *Norge*: quorum terra jam antiquiſſimis Græcorum autoribus dicta Nerigon. Vltra hos ſunt Marchiofinni, vulgo *Marchfinnen*. His continuantur Scritofinni, vulgo *Scritfinnen*; extremi verſus Septemtriones apud promontorium, Rutubæ Plinio, vulgo nunc *Noortkiin*. His proximi ſunt verſus Orientem Lapiones, ſive Lappii, vulgo *Lappen*: infra hos verſus meridiem ſunt Suiones ſive Sucones, nunc Suedi, vulgo *Sweden*. Infra hos Gutæ ſive Guti, quorum regio nunc vulgo *Gutland*. Hi falsè vulgo appel-

appellantur Gothi, & regio eorum Gothia; quum hi fuerint iidem & Gothones ad Vistulæ ostia: ut supra dictum. Sed hic jam est antiquus scriptorum error: unde ridiculæ illæ Iornandi fabulæ de Gothorum origine. Finni Ptolemæo ac Tacito dicuntur Fenni, quod nomen hodieque servant, variaris dialectis, vulgo *Fennen* & *Finnen* dicti.

CAP. III.

De Istævonibus, Hermionibus, atq; Bastarnis, item Suevia, & veterum Germanorum habitationibus.

IAm vero Rheno proximi erant Istævones: horum nationes fuere Frisii, Bructeri, Angrivarii, Chamavi, Ansibarii, Dulgibini, Chassuarii, Marsi, Tubantes, Marsaci, Sicambri, Vbii, & qui in horum postea agros successerunt, Vsipii, Tencteri, Iuhones, Mattiaci; præterea q; antiquissimis temporibus Marcomanni Harudes & Sedusii: qui tres populi postmodum in Bojohæmo inter Hermiones sedes locarunt. Ex his omnibus Frisii Marsaci & Bructeri quo situ fuerint, jam ante in XVII inferioris Germaniæ Provinciarum descriptione dictum est. Sed Bructeri postea inter superiorem Luppiæ amnis partem & Agrippinensem Coloniam coluerunt. Marsi, antequam Drusiana fossa, quæ est in Geldria inter Arnhemum & Dusburgium, facta est, superiorem Velaviam & Zutphaniensis Comitatus partem, qua opida sunt *Dotechum Grolle & Bredefort*, incolu-

erunt. Fossa autem facta, pars eorum intra Rheni divortia inclusi novum vocabulum Marsacorum, sive Marsatiorum, adsumserunt; de quibus supra: pars autem veteri nomine servato in interiora concesserunt, inter Amisiam & Luppiam amneis, oppidumque *Dulmen*. Angrivarii, Bructeris proximi, primum inter Amisum & Visurgim amneis, qua est oppidum *Minden*, coluerunt: Chamavi vero, supra hos inter Amisiam & Ledam flumen, quod Amisiæ paullo supra Emdam miscetur. Postea vero utraque gens Bructeris expulsis agros eorum occuparunt: Chamavi versus Occidentem: Angrivarii versus Septentriones. Hinc Dulgibini tenuerunt inter opidum Paterbornam & Visurgim, qua *Flotovv* ei opidum appositum. In his Quintilius Varus, cum tribus legionibus, cæsus ab Arminio Cheruscorum duce, inter opida *Dietmelle* & *Horn*. His proximi versus Meridiem fuere Chassuarii, qui & Chattuarii, inter Paterbornam & Visurgim, qua ei opidum *Huxer* impositum; pars quondam fuere Chattorum. At Ansibarii tenuerunt inter Visurgim & lacum *Dommel*, apud quem opidum *Diephold*. Tubantum varia semper fuit sedes, ad superiorem Amisiæ partem. Sicambri Rheni ripam tenuerunt à Colonia Agrippinensi ad Rheni usque divortium; ab Oriente vero usque ad Cattos, circa fontes Luppiæ, & opidum *Medebach*; postea à Tiberio in Galliam transportati, ubi inter Mosam & Rhenum Gugerni dicti. Horum agri portiones

dein-

deinde tenuerunt in Rheni ripa Vſipii, ſive Vſipetes, & Tencteri: hi apud Coloniam, illi ad Rheni divortia. Vbii in Germania Rheni Mœnique dextras ripas tenuere, ad Coloniam uſque, ab Oriente Chattis contermini. Horum agros, Chattorum poſtea partes, occuparunt Iuhones & Mattiaci. Horum fuit ſuperior ripa & Naſſovienſis Comitatus, cum VVetteravia & Haſſiæ parte, qua Marpurgium nunc eſt, quondam Mattium dictum; unde genti nomen; illi inferiora tenuere, cum VVeſtervvaldia. Marcomanni, antequam cum Seduſiis & Harudibus in Bojohemum migrarent, fines habuere inter Rhenum, Danubium, Cocharum & Nicrum amneis. Seduſii inter Cocharum, Nicrum, Rhenum & Mœnum: proximi his fuere Harudes, ad lineam à fonte Mœni ad Danubium uſque & opidum Ingolſtadium ductam. Alemanni Gallorum fuere colluvies ſub Cæſare Auguſto, quum Maroboduus Marcomannos Seduſioſque & Harudes, in Bojohæmum deduceret, in horum fineis inter Danubium Rhenum ac Mœnum tranſgreſſi; unde & nomen.

Hermiones.

Hermiones verſus Meridiem ad Danubii uſque ripam incoluerunt. In his populi fuere iſti: Cheruſci, Chatti, Hermunduri, Nariſci, Marcomanni, Quadi, Oſi, Gothini, Lugii, Burii, Marſigni. Cheruſcorum agros nunc tenent Brunſvvicenſes, ac Luneburgenſes: Chattorum Haſſi & Thuringi. Hermunduri, ab initio

inter

inter Salam & Albim & Bojohæmum incoluere Voirlandiam & Misniæ Saxoniæque superioris parteis; deinde quum Harudes cum Marcomannis ac Sedusiis in Bojohæmum transgressi, Harudum porro agros illi occuparunt ad Danubium usque. Hi postea proprie Suevi dicti sunt. Narisci tenuerunt inter Bojohæmi Occidentale latus & Danubium lineamque à Mœni fontibus ad opidum Ingolstadium ductam; postmodum Armalausi dicti. Marcomanni Sedusii atque Harudes, Maroboduo duce, à Rheno in Bojohæmum transgressi sunt: ubi tamen Sedusiorum Harudumque nomina obscurata vel prorsus extincta. Quadi antiquitus inter Bojohæmum Danubium & Marum flumen incoluerunt; postea vero nomen eorum ad Sarmatica usque juga, quæ sunt in Hungaria, inter duo celebriora quondam opida *Erlam* & *Vaciam*, protensum fuit. Osi Moraviæ ac Silesiæ parteis coluere, inter opida *Ostram* & *Oswiecziim*, quorum hoc Vistulæ illud Maro impositum. Infra hos fuere Gothini, itidem Silesiæ partem inter Mari Vartæque fluminum fonteis colentes. Hine Lugii, magna gens inter Vartam & Vistulam, Poloniæ partem tenuere, ad opidum usque Vladislaum Vistulæ appositum. His contermini versus Occidentem Burii, inter Vartam & Viadrum; his Marsigni inter Viadrum & Bojohæmum; utrique finitimi Semnonibus supra dictis.

Bastar-

Bastarnæ sive *Peucini.*

Bastarnas quondam à Vistulæ dextra ripa ad ostia usque Istri incoluisse, supra dictum est. Ipsos quoque ostiorum insulas tenuisse, quarum maxima dicebatur Peuce, nomen eorum alterum Peucini indicat.

Æstii, quos Livoniam Prussiamque inhabitasse, supra dixi, cui quinque generum adscribendi sint, dubito: quum ab Rheno quondam in has sedes inter Ingævones Bastarnasque profecti fuerint. Distinguebantur in Hirros atque Scyros sive Sceros: hi Prussiam, illi Livoniam habuere.

Svevia.

Cæterum, Suevia antiquissimis temporibus erat: quicquid ab Occidente Bojohæmicis montibus, Sala, Albi, & Trava amnibus, sinu Codano, ac mox mari Germanico; à Septemtrionibus mari glaciali; ab Oriente sinu albo, lacu Albo, sinu Botnico, mari Codano, & Vistula Maroque; à Meridie Danubio includebatur. Quod spatiũ Suevi incoluerunt, in nationes supra memoratas distincti. Eorum antiquissimi nobilissimique Semnones fuere, utramque late accolentes ripam Viadri qui amnis antea Suevus dictus; unde genti nomen, & à gente postea mari cognomen Suevico, vulgo nunc *die Gost zee.* Sed posterioribus sæculis Suevi proprie habiti sunt, ceu peculiari nomine, Suevorum pars, Hermunduri: quorum nunc etiam posteritas durat in regione, quæ vulgo dicitur *Svvaben.*

Priſcorum Germanorum habitationes.

Nullas, inquit Tacitus, *Germanorum populis urbeis habitari, ſatis notum eſt: ne quidem pati inter ſe junctas ſedes Colunt diſcreti ac diverſi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit.*

CAPVT IV.

De Vindelicia & Norico.

ANtequam hodierna Germaniæ explicentur, terrarum inter Alpes & Danubium primum exponenda erit antiquitas; nam hæ jam circa annum Dom. CCC ab Alemannis Marcomannis ac Quadis occupari cœperunt, perpetuoque in hunc uſque diem ab iiſdem nationibus poſſeſſæ ſunt. Unde etiam partes factæ Germanici Imperii. Inter Rhenum igitur, ſive quem Rhenus tranſit, lacum Brigantinum, & Lichum amnem, Rhætos: inter Lichum & Ænum Vindelicos: inter hos & Cethium montem, qui ad Viennam deſinit, in Danubii ripa, Noricos ponit Ptolomæus: ſed falſo: ut ex Strabonis Pliniique patet Geographia, ſimulque ſitu regionum. Namque Rhæti Alpes tantum incoluere, & earum valles, à Septemtrione ad lacum usque Brigantinum. Sub Alpibus ad Danubium uſque fuere inter dictum lacum & Ænum flumen Vindelici. Hinc ad Cethium usque montem Norici: quorum hi etiam ipſas Alpeis tenuerunt apud Fori Julii regionem. Nomen habuerunt à Noreja, urbe ſupra Aquileiam ſita. Re-

ta. Reliqua opida clara fuere ista: Ovilia *VVels* nunc: in Danubii ripa Vindoniana quod corrupte Vindobona & apud Ptolæmæum corruptius Iulobona, vulgo nunc *VVien;* Lauriacum, nunc *Lorck*. Vindelicorum caput fuit Damasia, quæ postea, coloniâ Augusti Cæsaris auspiciis deductâ, Augùsta Vindelicorum dicta est. Cætera loca maxime celebria fuere, Iuvavium, sive Colonia Iovavia, vulgo nunc *Saltzburg*. Dein Reginum, sive Regina castra, vulgo nunc *Regensburg;* nomine à flumine Regino, vulgo nunc *Regen*, olim tracto. Hinc Batava castra, vulgo *Passaw*: & prope hoc opidum, apud Danubii Ænique confluenties, Bojodurum; quod nomen accepit à Bojorum trajectu, qui à Marcomannis è Bojohæmo pulsi in has oras transmigrarunt, quas etiam nunc eorum posteri tenent, nomine nunc vitiato, Bavari; superioribus sæculis & Bajoarii, ac Bojovarii dicti. Reliqua opida fuere, Abusena, *Abensperg*: Guntzia, *Guntzperg*: Campodunum *Kempten*: Abudiacum, *Fuessen*, Isinisca, *Munchen*.

CAPVT. V.

De fluviis silvis ac montibus Germaniæ.

CElebriores Germaniæ fluvii iidemque navigiorum capaces sunt: Oceanum petentes; Rhenus, secundus claritudine Europæ: qui lacum Brigantinum, vulgo *der Bodensee*, transiens, recipit Nicrum, vulgo *der Necker*; & Mœnum, vulgo *der Meyn*; Luppiamque, vulgo *die Lippe*. Hinc Amisius sive Amisia, vulgo *die Ems*; Visur.

ſurgis, *die VVeſer*, ſuperiore ſui parte *die VVerre*. Inde Albis, nunc vulgo *die Elbe*, Salam, vulgo *die Sale*, una ſecum devehit. In ſinum Codanum ſeſe effundunt; Chaluſus ſive Trava, vulgo *die Trave*: Viadrus, antea Suevus & Plinio Guttalus dictus, vulgo nunc *die Oder*: Viſtula ſive Viſtillus, *die VVeixel*. At Danubius, vulgo *die Donaw*, & *Danaw*, omnium Europæ maximus, à dextra ripa ex Vindelicia Lichum, vulgo *die Lech*, & Ænum, vulgo *der In*, â læva Navam, vulgo *die Nabe*, & Marum, *die March*, in Pontum Euxinum defert.

Sylvarum Romanis monumentis celebratæ ſunt; Hercinia, totam fere olim Germaniam occupans; proprie tamen ſic circum Bojohæmum appellata; vulgo nunc *der Bôhaymerwaldt*. Bacenis, qvæ & Semana, vulgo nunc in Brunſvvicenſi Ducatu *der Hartz*, antiquam Hercyniæ memoriam ſervans. Gabreta, vulgo *der Döringerwaldt*. Luna, inter Moraviam Poloniam & Hungariam. Martiana, ſeu forte rectius Hartiana, nunc *der Schwartzwaldt*. Cæſia, ad dextram Luppiæ amnis ripam, haud procul Veſalia.

Montium nobiliſſimum jugum Hercinium, Bojohæmum cingens, qui & Suditi montes. Dein Abnoba in Ducatu VVirteburgenſi circa Danubii Nicrique fonteis. Taunus, ex adverſo Moguntiaci, vulgo *der Hayrich*. Rhætico, ex adverſo Bonnæ, *das Siebengebirge*. Melibocus in Brunſvvicenſi Ducatu, apud Semanam Silvam, vulgo *der Blockesberch*.

CAPVT

CAPVT VI.

De Incolis Germàniæ.

DE origine gentis Germanorum, multi hoc noſtro ſæculo multa fabulati ſunt, nugatique Germani ſcriptores. Antiquus juxta & gravis imprimis auctor Romanus Tacitus, in libro quem de hac gente conſcripſit: *Celebrant* (inquit) *carminibus antiquis, (quod unum apud illos memoriæ & annalium genus eſt) Tuitonem Deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis conditoresq́.* Mannus hic erat Adam, *Theut* vero, ſive *Tuit*, ipſe Deus rerum omnium auctor: qui è terra condidit formavitque primum hominem, Germanis *Man*, Hebræis *Adam* dictum. Ab hujus igitur *Theut* nomine tota gens ſibi nomen adſcivit, *Theutiſci*, ſive, variante dialecto, à *Tuit*, *Tuitiſci*, vulgo *Teutiſche* & *Tuytſche*. Vnam eandemque linguam antiquiſſimis temporibus fuiſſe per univerſam Hiſpaniam, Galliam, Britannicas inſulas, Germaniam & Illyricum, omnesque has nationes in univerſum Græcis dictos fuiſſe Celtas, ſupra in deſcriptione Galliæ dictum. Cæſar in Comm. de Bell. Gall. *Gallos*, ait, *à Dite patre ſe prognatos prædicaſſe*: quem illi haud dubie intellexere eundem. *Tuitonem*, Germanum: quando Lucanus illorum Deum *Teutatem* memorat. Eundem vero Teutatem Mercurium coluiſſe Hiſpanos, auctor eſt Livius. Ex hoc igitur argumento, ſimulque ex illo de lingua Celtica, colligere licet, omnes prædictas quinque nationes uno vocabulo

olim dictos fuisse Teutiscos, *Teutissche*. Ascenazem Noachi pronepotem ab urbe Babylone in dispersione gentium huc deduxisse suos, alibi demonstratum est. Hinc postmodum Hebræis semper gens Germanorum dicta fuit *Aschenazim*. Cæterum, nationes nonnullas jam antiquissimis temporibus à Germania in Gallias commigrasse, Gallos in Germaniam transgressos, tradunt apud Romanos maxime Cæsar & Tacitus. Helvetii inter Danubium Rhenum & Mœnum Bojohæmumque, loca tenuere: ipsum Bojohæmum Boji, unde nomen regioni. Posterioribus seculis, quum Germanorum diversæ nationes Gothi Burgundi Rugii Vandali Langobardi Marcomanni Quadi, alii in Italiam, in Galliam alii & Hispaniam, proficiscerentur; contermina olim trans Vistulam gens Venedi, sive Vinedi, quæ iidem & Slavi, magnam Germaniæ partem occuparunt, ad Albim usque. Hinc crebra in Silesia Lusatia Misnia Marchia Brandeburgensi Mekelburgensi Ducatu ac Pomerania, Slavonica urbium castellorum ac vicorum nomina. Gens ipsa adhuc incolit totum Bojohæmum atque Moraviam, Lusatiæ item agros magna ex parte.

CAPVT VII.

Quota pars Germaniæ subjecta fuerit Imperio Romano.

AT operæ pretium fuerit, antequam ad hæc nostra sæcula pergam, primum indicasse, quota pars olim

Ger-

Germaniæ Romanorum armis debellata fuerit. Primi igitur Germanorum Romanis nomen ſuum dederunt armaque noſcenda, Cimbri atque Teutoni, ultro Galliam Italiamque petentes: quos C. Marius partim in Gallia partim in Italia ſub ipſis Alpibus vicit. Cæſar poſt hunc, dum Gallia domita Rhenum transgreſſus Germanos irritavit, perpetuum Romanis bellum cum Germanorum gente concitavit. Reliqua omnia, quocunque arma tulerint, prona illis fuerunt. Germanos ingentibus ſæpe exercitibus triumphatos magis quam victos, ipſimet Romanorum fatentur ſcriptores. At quota pars horum armis tot ſæcula Germaniam petentibus perdomita fuit? Maximis equidem ipſorum Romanorum cladibus, debellati fuerunt populi Rhenum inter & Albim, Auguſti Tiberiique auſpiciis: at poſt hos nihil ſub imperio ſuo retinuerunt, niſi Rheno proximos Friſios, Vſipios, Tencteros, Iuhones, Mattiacos, & his conterminos Alemannos: qui tamen non origine Germani ſed Galli fuerunt, ut ſupra dixi. Sed & hi mox circa annum Chriſti CC rebellarunt, Galliamque crebris incurſionibus vexarunt. Quo tempore quoque cepit Francorum nomen (quod ſibi omnes populi inter Rhenum Albimque incolentes, in unum corpus congreſſi, novum à libertatis argumento impoſuerunt) protinus & ipſi Galliam crebris incurſionibus depopulantes. Reliqua ultra Albim Danubiumque Germania intacta

ſem-

ſemper manſit: quæ & ipſa poſtmodum Svevis, ut ſupra dixi, Gothis|Burgundis Vandalis & Langobardis aliisq; nationibus emiſſis, ultro Romanum Imperium petiit, totumque propemodum occupavit. Marcomanni & Quadi Danubii accolæ, jam inde à M. Antonini imperio, Vindeliciam, Noricum & Pannoniam Romanorum Provincias petere cœperunt. Nec ante Martia hæc Germanorum gens quievit, donec toto Romano Imperio per varias provincias occupato, ipſum tandem Imperii nomen decusque in fines ſuos pertraheret.

CAPVT IIX.

De variis Germaniæ Regnis, ac noviſſima ejus diviſione.

CÆterum, liberis olim rebuſp. Germani, inter Rhenum Danubium Viſtulam & ſinum Codanum, egerunt; principes tamen pleriq; ſuos habuere, quos falſo nomine ſæpe reges vocant Romani. Vltra ſinum Codanum duo fuere jam inde ingentia regna, Sitonum in Norvegia, & Sueonum in Suedia: quæ etiam nunc durant: niſi quod Norvagiorum imperium translatum eſt ad Danos. His poſtea acceſſerunt Czechorum in Bojohæmo, & Polonorum ad Viſtulam amnem. At Saxonum, Duringorum, Francorum orientalium, Suavorum ad fontes Danubii, ac Bojoariorum, quæ iisdem fere tempeſtatibus orta fuerant, circa Caroli M. tempora

abolita

abolita ſunt. Hic tandem, Romanorum Imperio in Germaniam delato, in varias provincias atque Ducatus eam diviſit: Norvagia Suedia Daniæque pare, trans mare Suevicum, ac Polonia cis Viſtulam, jam tum à Germania avulſis. Hinc Germania in duas partes, id eſt, in ſuperiorem & inferiorem, diviſa eſt. In ſuperiore ſunt regiones iſtæ: Helvetia, Alſatia, Suevia, VVirtenbergenſis Ducatus, Bavaria, Franconia, ſive Francia Orientalis, Palatinatus Rheni, Bojohæmum, Moravia, Auſtria, Stiria, Carinthia, Carniola, Tirolis. In inferiore, præter XVII provincias, quas vulgari nunc vocabulo vocant Belgium, ſunt: Leodicenſis Epiſcopatus, Lotharingia, Iuliacenſis Ducatus, Coloniensis Trevirenſis Moguntiacenſis Archiepiſcopatus, Clivia, VVeſtfalia, Haſſia, Düringia, Saxonia, Miſnia, Luſatia, Sileſia, Marchia Brandeburgenſis, Pomerania, Meckelburgenſis Ducatus, Holſatia. Helvetii, poſtquam IO CCCC prope annis in Germania, ac noviſſime ſub Germanorum Imperio computati eſſent, jugo tandem Imperii excuſſo, CCXX circiter annos libere agunt. Cæterum, Othone III imperante, (ut vulgaris opinio eſt,) inter Germaniæ Principes conventum atque decretum fuit, ne quis, niſi Germanici nominis Princeps, Rom. Imperator crearetur. Atque tum

Septemviri constituti, quibus ob eligendi Imperatorem potestatem Electorum nomen inditum. Horum tres Ecclesiastici, iidemque Archiepiscopi & Archicancellarii S. Imperii. Primus, Moguntiacus in Germania: Secundus, Coloniensis in Italia: Tertius, Trevirensis in Gallia. Quatuor reliqui sunt seculares. Primus, Rex Bojohemiæ, pocillator: Secundus, Palatinus Rheni, dapifer: Tertius, Saxo, ensifer: Quartus, Marchio Brandenburgensis, cubicularius.

FINIS.

PRÆFATIO
in editionem libelli TACITI,
quæ publicata est anno
CIↃ IↃ C XXXV.

SERENISSIMI PRINCIPIS AC DOMINI

DN. GEORGII

Ducis Brunſvicenſium & Lyneburgenſium Domini ſui clementiſſimi

NATV MAXIMO FILIO,

CHRISTIANO LVDOVICO

ſummæ exſpectationis Principi

HERMANNVS CONRINGIVS

S. P. D.

VOluptatem ſummam ex hiſtoriis qui negat capi, *Princeps CHRISTIANE LVDOVICE*, næ ille aut numquam eas legit vel audivit, aut vero excors eſt nec ſincero ac liberali quodam animi affectu commovetur. Nam videmus quidem alios ventris turpibus illecelebris, alios nummis quærendis, alios honoribus parandis ita deditos atque occupatos, ut nihil præter hæc faciant flocci aliaq; re nulla delectentur. Verum illi quum nihil homine dignum ſapiant, extra humanitatis fines cum ventre ſuo ſuoq; auro atque honore ſint proſcripti. Sed qui vere homo eſt, illum arbitror non poſſe non hiſtoriarum lectione vehementer affici. Præterquam enim quod vulgus experimento id habeat cognitum, cauſam ejus delectationis Philoſophi viri non ignorant. Quum nimirum hominibus nobis ingenitum ſit ſciendi deſiderium, idque vel externis ſenſuum inſtrumentis vel arca-

Maxima luptas ex capitur vo- hiſtoria.

Cauſſa eius voluptatis quænam ſit

arcana mentis agitatione expleatur, alterius notitiæ mirum est compendium historia, alterius quasi manuductor. Quæcunque enim sensus percipiunt, sive illa res sint naturæ sive negotia humana, isthæc omnia exponit oculis historia. Neque vero tantum levia quædam aut obvia isthoc licet quasi in speculo cernere, sed quæ multis ante seculis inque remotissimis sunt terris visa, imo quæ intra paucorum conscientiam steterunt & quasi nocte teste sunt gesta, aperta hîc in luce ostenduntur. Nihil hic arcanum, nihil clausum, nihil tam sanctum aut venerabile quod abigat oculum curiosum: nihil porro tam plenum periculi quod non nostra sine dispendij parte queat agitari. Nascitur ergo delectatio ceu ex rerum miraculis coram palpatis: & crescit illa eo maxime, quod ante incognita eaq; cum multa tum uno quasi momento ita sit addiscere. Non enim sigillatim & pauca spectanda historia præbet, sed & momento unico & plurimas exhibet res diversasque. τὸ δὲ μανθάνειν ῥαδίως ἡδὺ φύσει πᾶσιν ἐστιν, ut recte pronunciat Aristoteles. Hæc adeo caussa est, quur multi nullâ æque re capiantur quàm hoc studio: non quod fructum aliquem hinc ferant, sed quod animus incredibili voluptate semel illectus, suavissimo hoc pabulo nequeat saturari. Sed illorum hic labor fortassis non caret justa reprehensione, etsi in illo soli liberalis ingenij homines occupentur, adeoque videri possit decere quemvis libera natum conditione. Facile quippe in ijs, quæ ad vitam aut necessaria non sunt aut non perinde utilia, non minus quam in alijs, intemperantia laboratur: definitque tandem sæpenumero hæc diligentia in Appionis aut Dydimi curiosam quandam vanitatem. Nec tamen ignoro, olim hoc studium præclaris philologiæ, litteraturæ imo eruditionis nominibus appellatum, hodieque reperiri qui in eo arcem ac palmarium doctrinæ omnis autumant collocatam. Verum hi quidem quantum fallantur haud difficile perspectu est: quin tamen à libere nato homine, etsi non omnino, aliquatenus tamen, attingi isthæc debeant, non est dubitandum

Lib. III. Rhet.

Propter ingentem illam iucunditatem quidam totos se dant historiis: perperam tamen.

tandum. Habet ſcilicet in hnjuſmodi rebus locum, illud quod de Philoſophia minus recte olim Neoptolemus Ennianus pronunciavit; *Philologandum eſt* (liceat ita nunc loqui) *ſed paucis; nam omnino non placet.* Fortaſſis tamen & ſocietatis humanæ intereſt, quoſdam melioribus nonnihil relictis totos ſeſe ſequioribus impendere: quo ingenio nonnullos etiam natos cernimus; quos eapropter Antiſthenes haud inſcite Penelopes procis comparabat. Sed de his aliàs. Illud certum eſt: hiſtoriæ jucunditatem illam maximam, ſi non aliunde, hinc tamen dependere, quod ſit compendium eorum omnium, quæ ſenſu quondam percepta ſunt. Eſt vero præter illam & alia nobiliorque amænitatis iſtius cauſa. Quum enim ſcientiæ atque artes omnes, ſolas ſi mathematicas quas puras vocant, exceperis, experientia rerum ut quàm maxime indigeant, neque ſine hac ullam earum liceat aſſequi, hinc jam neceſſitas etiam ſumma hiſtoriæ oritur, veluti quæ exhibeat complexum aliquem experientiæ cujuslibet generis. Neque vero datum eſt hominibus natis omnia per ſeipſos explorare, ſed multa certis aliorum teſtimonijs accipienda ſunt; quæ porro conſenſu meliorum jam ſunt conteſtata, illa vocare in dubium non niſi impudentis fuerit. Igitur mirum eſt, quantum adferat lucis doctrinæ cuilibet ea quæ illi reſpondet hiſtoria: ceu naturali philoſopho naturalis, aſtronomo cœleſtis, civili civilis, medica medico, ſingulis ſua. Manuductrix igitur ſeveriorum ſcientiarum eſt hiſtoria, tantumque parit delectationis quantum ſcientiæ atque artes quælibet largiuntur. Sed hanc ejus voluptatem atque hunc illius fructum percipere non eſt cujusvis. Tantum enim ijs id conceſſum eſt, qui communes leges atque præcepta univerſalia aut ipſimet ſuopte ingenio norunt conſtruere ex ſingularibus eventis, aut vero a magiſtris hactenus ea didicerunt, ut ad abſolutam omnibus numeris rerum ſci-

Fructu etiam ſuo amenam eſſe hiſtoriam.

Quibusnam & quomodo liceat illum fructum capere.

entiam nil præter experimenta postuletur. Horum autem primum perquam est difficile. scientias enim condere excelsæ est operæ & animi peracuti. Ea certe ratio est, quare multi civilem prudentiam frustra ex historicis monumentis petant: quos videas optime quidem dicta factaque identidem inculcare, sæpe tamen numero in rem præsentem transferre quæ nihil attinebant, quod causas & occasiones & circumstantias eventuum haud satis curate advertissent. Fidem autem eorum quæ ab magistris ita universalius fuere pronuntiata, exigere ad historiam, (quod secundum erat) id vero ut magna caret difficultate, ita ad perfectam exactamque notitiam rerum quarumcunque per est necessarium. Quid enim facilius, aut quid jucundius, quàm ea quæ quodammodo confusa animo circumfers, nunquam visa, credita tamen, ceu clara in luce per partes conspicere? Vel quis ausit profiteri, certo sese id scire, quod hactenus nullis usurpatum sensibus, sola magistri auctoritate fuit persuasum? Parum vero interest ad fidem, tuisne oculis rem videris, an ab alijs visam certa acceperis narratione. Tali ergo discipulo historia quasi lapis est Lydius aut amussis quædam: ut quæ experientiæ compendium sit, ad quam omnes leges omniaque præcepta ac pronunciata communia explorare quemvis absolutæ eruditionis affectatorem oportet. Cœterum quam expedita sit altera hæc & posterior via quæ à prudentiæ præceptis ad historiam pergit, præ illa quæ vulgò commendatur ab historiis ad præcepta ducens, quamque conveniat magis civilis sapientiæ tyronibus, aliàs luculente ostendimus: nullum tamen est dubium, quin historiarum peritia non dico utilis sit ad comparandam illam prudentiam verum per etiam necessaria, quacunque tandem via grassari ad illam fuerit libitum.

Atque

Atque hactenus quidem omnes paulo moratiores conveniunt consentiuntque: omnes enim & jucunditatem illam historiæ maximam & ad civilem comparandam prudentiam utilitatemq; agnoscunt atq; confitentur: porro vero euntibus disidentes licet sententias observare. Quum enim immensa quædam historiæ amplitudo sit, per omnes scilicet res mortalium porrecta, alii ad omnem ferruntur sine discrimine, alii hanc aut illam sibi seorsim addiscendam sumunt, reliquam contemnentes. Quosdam sane videmus patriam historiam solam commendare, quosdam contra peregrinam aliquam, ut Romanam ac Græcam, patriæ rebus præferre. Fortassis autem complures affectu magis, ut fieri solet, ducuntur quam certo aliquo & sano consilio. Accuratius tamen rem omnem intuentibus facile apparet, si voluptatis solius gratia sit tractanda historia, perinde fortassis esse ad quamnam feraris dummodo delectet. Quamquam id valeat cumprimis ea quæ & varia maxime est & res narrat multum à vulgari consuetudine remotas; talia enim jucunda sunt maxime. At qui per historiam ad prudentiam atque rempubl. affectant viam, iis liquet delectum aliquem observandum esse. Non enim quævis pari ad illam ratione est utilis. Qualis vero ille delectus esse debeat, quove sit consilio instituendus, sic forte habendum est. Rempublicam aliquam prudenter curaturum summa ope niti decet, ut ante omnia noscat prudentiæ leges ac præcepta in communi, deinde vero suæ illius reipubl. naturam atque conditionem. Plane sicut artem medicam facturo mihi necessarium est, & præceptorum artis & ægroti habere notitiam. Vtrumq; exposcit historiæ auxilium. Nam quin ad prudentiam illam communem parandam historia necessaria sit, nullum est dubium. Qua vero ratione bene quis consulet privatim huic aut alteri civitati, quomodo recte ejus erroribus medebitur, quomodo saluti ejus prospiciet in

Etsi historia iucunda sit, atq; utilis, non omnem tamen placere omnibus.

Quæ historia vendæ illi qui ad rempub. adspirat.

futurum,

futurum; nisi quibus initiis illa sua civitas creverit, quæ vitia illam olim corruperint, quei in illa jura ac leges quibus in præsenti utitur consenserit, habeat in numerato? Haud dico, nullum consilium rectum dari posse ab eo qui isthæc ignorat. Summam reipublicæ, aut totam illam, curari recte posse ab ejusmodi quodam imperito homine, inficior. Scilicet etiam hac parte similis medico prudentiæ consultus est. Vulnus ille inflictum sanat haud perspecta omni ægri conditione: de valetudine tamen tota deliberare, eique omni ex parte prospicere non potest, nisi universum valetudinis statum à primis incunabilis animo comprehenderit. Quid? quod ne majoris paulo momenti affectum aliquem medicus temere suscipiat curandum, non ante præmissa corporis integri cura. Omnino autem geminus medico homo vere politicus est: ideoque nec toti reipublicæ nec nobiliori ejus parti manum audet admovere, nisi ante memoria comprehensis reipublicæ illius rebus, iisque ab ovo, uti ita loquar, repetitis. Vnde & ante omnia consequens est, historiam ejus reipublicæ, cui præest quis sive auctoritate sive consilio, esse omnino necessariam in republ. versanti homini, negligi certe haud posse sine publico detrimento. Nec tamen plærumq; ejus cognitio historiæ tanti esse momenti solet, ut ad prudentiam ipsam civilem qua confirmandam qua parandam sufficiat. Est enim amplus prudentiæ campus, ut qui popularem, optimatium, regiamque omnem gubernationem comprehendat: estque ergo illius qui ad omnem adspirat prudentiam officium, per historias ire non regnorum duntaxat, sed & popularium, optimatiumque statuum: vel si seorsim ex. gr. regiam administrandi rationem velit nosse, regnorum multorum par est ut constitutiones inspiciat ac observet. Cæterum si rerum civilium scriptores omnes suo fecissent satis officio, non porro aliud fortassis inter historias, quantum

Quanam historiæ sint legendæ ad prudentiam civilem comparandam.

tum hunc quidem ſcopum attinet, diſcrimen eſſet obſervandum, quam quod ab ipſis eſt rebuspubl. quarum aliæ prudenter aliæ imprudenter adminiſtrantur. Quin enim cognitio prudenter adminiſtratarum civitatum debeat præpollere, dubium nullum eſt; quanquam & errores videre imprudentium, haud parum ad prudentiæ faciat complementum. Verum enimvero raros hiſtoriæ ſcriptores eſt cernere, qui ſcribendi præcepta aut intelligant aut obſervent: quod vel affectu præpediti devient à veritate, vel præ judicij tenuitate non penetrent in abditiora rerum, vel denique animo viriliter concepta pueriliter eloquantur. Tres enim ſunt hiſtorici virtutes: veritas, prudentia, atque eloquentia; quæ ut magna per ſe ſunt ita raro ſociantur. Conſtat autem facile, ei cui propoſitum eſt prudentiam ex hiſtorijs capere, ea maxime verſanda eſſe monumenta quæ prudenter conſcripta ſunt, h. e. quæ non modo caſus eventusq; rerum ſed cauſſas etiam rationeſque exponunt. Præclare enim Polybius: ἱςορίας γὰρ ἐὰν ἀφέλῃ τις καὶ διὰ τί, καὶ πῶς, καὶ τίνος χάριν ἐπράχθη, καὶ τὸ πραχθὲν πόσον ἔυλογον ἔχει τὸ τέλος, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς, ἀγώνισμα μὲν, μάθημα δὲ ὀ γένοιτο. *Ab hiſtoria ſi quis auferat, Quare, Quomodo, Quo fine quodque ſit geſtum, & an ex ratione ſatis ceciderit; quicquid in eo reliqui, id ludicrum magis erit quàm doctrina.* Quinam vero ſcriptores hanc laudem ſint conſequuti, rectamque hiſtoriæ viam calcaverint, alterius eſt inſtituti docere: nobis nunc ſufficit oſtendiſſe, illi qui ad rempublicam appellit animum, primo hiſtoriam ejus reipubl. cui ſuam operam addixit, deinde & peregrinas prudenti ſtilo exaratas, omni ſtudio diligentiaque volvendas eſſe.

lib. 12.

Docendi ratio à me obſervata circa civilem prudentiam.

Ego ſane, SERENISSIME PRINCEPS CHRISTIANE LVDOVICE, quum bene me de republ. meriturum exiſtimarem, ſi, tametſi aliud mihi ipſi genus vitæ ele-

elegerim, ingeniosos aliquot adolescentes ad civilem illam prudentiam manuducerem, simulque patriæ recte curandæ præpararem, hanc ipsam viam hactenus institi, atque hoc tramite sum progressus. Initio quippe omnem cujusque civitatis, qua illa cunque tandem facie fuerit, administrandæ rationem ex Aristotele docui. Quo auctore neque locupletius, neque disertius, neque sapientius post homines natos quisquam argumentum hoc est persequutus, quemadmodum illud & ipsa res docet & alias à me ostensum est. Inde ad historiam provectus, præceptorumque civilium usum atque fructum singulari quadam in republica monstraturus, operæ me pretium facturum judicavi, si Imperij Germanici res atque statum, ab usque prima origine in hæc tempora deductum, oculis exponerem. Nempe quum Germaniæ patriæ nostræ optime consultum præcipue velim, atque illi juvenes non alibi terrarum operam suam facile sint impensuri, omnem Imperij nostri statum naturamve, quantum fieri ejus licet, exacte pleneque, præ rebuspubl. alijs peregrinis sive veteribus sive recentibus, ediscendum illis censui. Tametsi enim plærique eorum aut etiam omnes, numquam fortassis in Cæsaris ipsius sanctiore servitio habebuntur, sed vel huic Ducatui vestro, Princeps, vel vicinæ alteri reipubl. consilium suum commodabunt, adeoque Imperij curam ab ijs nonnihil olim remotiorem fore queat videri: longe tamen alia (fateor) mihi est sententia. Est enim Ducatus omnis aut Comitatus, aut Episcopatus, aut Vrbs etiam Germanica, etsi suis quisque videatur legibus uti suæque spontis esse, pars integri illius corporis quod Imperium dicimus, adeoque communi illo spiritu vivit floretque. Quapropter neque consuli recte ulli eorum potest, nihil recte curatur, nisi Imperii totius ratione habita, directisque communem insalutem omnibus legibus privatis atque institutis.

Omnem Germaniæ rebus recte privatim consulturum, Imperii totius statum debere discere.

Nam

Nam qui seorsim ita partes hasce curant, quasi illæ nihil cum corpore illo magno habeant commercii, illi & privatim specie quadam utilitatis sibi suisque imponunt, & in publicum exitiosi sunt, adeoque digni qui exterminentur. Scilicet vetus illud est ac constitutum; partem omnem inquantum pars est propter totum esse, quin & essentiam suam toti debere. Tum vero ea natura est plærorumque Imperij membrorum, ut per se infirma ac debilia, tantum societate communi roborentur externamque majorem vim arceant. Itaque ut revertar in viam, quemvis patriæ amantem civem, recteque vel huic privatim florentissimo Ducatui, vel alteri cuidam Imperij membro consulturum, arbitror decere, nihil eorum ignorare quæ ad illam communem Imperij formam attinent, quoniam de parte deliberari non possit nisi toto perspecto corpore. Quod ipsum in doctrina de anima Socrates, de corpore Hippocrates observavere. Ac proinde quum apud Platonem quæsivisset Socrates: Ψυχῆς ἐν φύσιν ἀξίαν λόγῳ καταγνῶναι οἴει δυνατὸν εἶναι, ἄνευ τῆς τοῦ ὅλου φύσεως; respondet Phœdrus: εἰ μὴ ἱππουράτῃ τε τῷ τῶν Ἀσκληπιαδῶν δεῖ τι πείθεσθαι, οὐδὲ περὶ σώματος ἄνευ τῆς μεθόδου ταύτης.

Pl. in Phædro.

Id ipsum agi vulgo studiis in ris publici.

Cæterum nec abludunt multum ab hoc consilio ea quæ nunc passim tractantur studia. Qui enim ad rempubl. aliquam nostram appellunt animum, sui esse officij censent, jus Imperij publicum versare. Floruitque inter alia hæc etiam doctrina jam à centum annis in Germanicis Academiis, quas inter nonnullæ & nomen magnum hinc consequutæ sunt. Neq; vero defuere ingenio atq; eruditione præstantes quidam viri, qui & usum ejus viderunt & viam qua ad illam pervenitur. Vereor tamen multum, ut perinde omnes scopum suum sint assequuti. Quidam certe hoc in negotio errores duos videntur committere: quod scil. primo non satis hanc doctrinam ab ipsa distinguant prudentia civili,

Sed in iis à nonnullis duplicem committi errorem.

Primum, confusione eius doctrinæ cũ civili prudentia.

quod deinde non ex justis illam fontibus sed penegrinis atque turbidis deducant. Apparet autem cuivis vel leviter in hanc publici juris scientiam intuenti, nihil illam aliud polliceri quam notitiam eorum quæ circa publica hoc in Romano Germanorum Imperio sunt constituta, adeoque sive consensu Ordinum aperto, sive tacita consuetudine vim legis acceperunt. A quo profecto multum diversa civilis prudentia est. Hæc enim nihil sigillatim de hac nostra republ. ut nec de ulla alia, præcipit; sed in communi tantum occupata, ut natura est artium omnium & scientiarum, ad singula neutiquam demittitur. Hæc non respicit unius solùm civitatis salutem, sed omnium omnino in universum æqualem curam habet. Hæc denique non jubet, quid agendum sit ex decretis ante factis, sed quomodo ipsa sint decreta condenda, quid eorum observandum, quid mutandum & qua cautione, usu idipsum publico postulante. Tanto sc. discrimine distat utraque hæc cognitio, quanto medica ars ipsa ab ea cognitione abest, qua novit medicus quid in Socrate ex. gr. sanum sit aut invalidum: respondet enim medicina prudentiæ civili, & jurispublici scientia pene gemina est illi notitiæ, quam de Socratis valetudine sibi medicus aliquis comparavit.

Alterum deductione illorum iurium ex legibus Romanis.

Verum hic primus error levior fortassis est quam ut animadversionis egeat; estque jam tum à nobis ante reprehensus, altera qua Aristotelem laudavimus oratione. Sed fortassis haud paulo major est posterior; etsi frequentia sua ac vetustate mitiorem nonnihil sententiam mereatur. Videmus enim, homines nonnullos clarissimos de Imperii nostri constitutionibus juribusque publicis, non nisi in subsidium testimoniumque Justinianeis legibus advocatis, disserere: quasi hæ norma sint ad quam publicæ Imperii res veniant exigendæ. Itaq; ferè ad tertium quodvis verbum cernere est ci-

tatam

tatam ex illo volumine legem, ceu unicum veritatis tobur inde sit petendum.

Atque in exordia quidem ejus opinionis intuentibus apparet, non uno illam tempore ubivis terrarum Imperii nostri invaluisse, sed in Italia natam sero demum in Germaniam hanc trans Alpes penetrasse. Quingenti præter propter enim sunt anni, quum in Italia è tenebris & situ in lucem reductum est illud Romanarum legum Corpus ut appellant, quod Justiniani Augusti mandato Tribonianus olim confecerat. Erat tum gens Itala ut avida novarum rerum, ita emortuæ dudum Romanorum potentiæ ac libertatis desiderio tumida; quod fracto magnam partem Germanicorum Cæsarum per Italiam robore, Germanos nos ut barbaros habentes Itali Imperium quoque Germanicum aut detrectarent, aut vellent mutatum. Involarunt itaque avide in reviviscentes illas leges, easque abrogatis suis institutis quibus jam aliquot erant seculis usi, in forum, nescio temere ne potius an consulto, traduxerunt. Crescente vero istarum legum auctoritate, non ad privatas tantum illæ controversias adhiberi cæperunt, sed ad earum mentem de publico etiam Imperii statu, inter doctores præcipue Academicos, fuit disputatum. Quæ res cum Pontificis Romani immensæ ambitioni adversaretur, ille contra leges à se latas aut approbatas (quibus illa plurimum nititur) doceri fecit ac defendi. Ita de maximi momenti negotiis Imperiiq; summam attingentibus cæptum est varias in partes apud Italos tum controverti, hactenusque inaudita ultro citroque adferri. Quum enim Romani Juris doctores invenirent majestatem Justiniani Cæsaris admodum augustam, potentiamque ejusdem per Europam, Asiam, Africam late porrectam; quum viderent multa de libertate ac dignitate Romani populi prædicari, multa quoque de præsidum, judicum, præfectorum, episcoporumque officiis juberi:

Origo illius secundi erroris.

quidam illorum eam demum Imperii Romani faciem justam atque legitimam judicantes, eandem majestatem ac potentiam convenire Germanicis illis suis sui ævi Cæsaribus, eandem competere Romano populo etiam nunc dignitatem, eaque esse Ducum ac Comitum quæ præsidum olim ac præfectorum officia, nec majora nunc Episcopis quam olim deberi, magna animi contentione docuerunt. Quorum profecto nihil auditum erat, ex quo Germanici populi Cæsareum sibi nomen vindicaverant. Neque vero inanes tantum hæ voculæ fuerunt, sed & eruperunt in nervum, magnisq; motibus & prætextum dederunt & incitamentum: præsertim quum ex adversa parte Pontificem extollerent Canonici doctores juris, decretisque Papalibus adductis Cæsaream majestatem opprimerent. Jam statim à visis illis legibus, anno Christiano post mille ac centenos quinto quadragesimo, in Spirensibus comitiis, oratores Romanæ plebis jugi Pontificii pertæsæ, hisce versiculis Conradum Cæsarem sunt alloquuti:

Rex valeat, quicquid cupit obtineat, super hostes
Imperium teneat, Romæ sedeat, regat orbem,
Princeps terrarum ceu fecit Justinianus.
Cæsaris accipiat Cæsar, quæ sunt sua Præsul.

Nec desierunt illi animorum motus ac bella Italiæ civilia, aliquot per secula: evehentibus Cæsaream dignitatem Romani juris doctoribus, Papalem vero Canonistis. Loquuntur annales feralia illa dissidia cum horrore quodam: ea autem Cæsari & Pontifici, utrinque à suis, legum specie antiquarum sunt attributa, quæ nemo doctior sine stupore aut risu legerit. Verum hæc latius narrare alterius est temporis atque argumenti. Tametsi autem illa ætate conflagraverit pene Italia disputationibus hisce, & Imperii forma ad illam Romanarum legum amussim novo exemplo fuerit exacta: Germania nihilominus nostra quievit, nec tale quic-

quam

quam audiit ante ſeculum quintum decimum; quo tempore videlicet primum aliquis earumdem legum in tranſalpina hac Imperii parte cæpit uſus eſſe. Ex eo nimirum ſerpere & apud nos ejuſcemodi ſententiæ, & à nonnullis defendi non ſine detrimento publicæ quietis incæperunt. A plærisque tamen contra eſt itum, & quidem ab illis etiam quibus alioquin familiare eſt, nulla non occaſione captata doctrinam hanc juris publici Tribonianeis legibus interpolare.

Reſutatio illius erroris.

Ac origo quidem illius moris progreſſusque hic fere eſt. Operæ autem pretium fortaſſis fuerit ſermone non prolixo oſtendere, quantum ille â recto abeat, & juſtitiæ adverſetur. Intereſt enim pacis ac ſalutis publicæ, vel nihil loqui in vulgus de ſtatu publico, quod Platonis conſilium eſt, vel certe non aliter de illo loqui quam ſeſe res habet. Dubium autem nullum eſt, quin periculoſæ ſint illæ quorumdam ſententiæ: juſtum eſſe ut ſecundum Romanas leges Imperii reſpubl. conformetur. Quum enim noſtra hæc longe ſit diverſiſſima maximeque ab illis remota, injuſtitiæ præſens ſtatus arguitur: quod motibus excitandis multum profecto valet. Neque enim vel Cæſar vel Ordinum aliquis aut Principum ea debeat eſſe qua nunc eſt conditione, ſi iſti homines non fallunt nos aut falluntur. Sed non difficile perſpectu eſt quantum decipiantur. Quod ſi enim Romanis iſtis legibus reſpubl. noſtra tenetur obedire, cauſſa ejus rei fuerit: vel quod leges illæ ejus ſint juſtitiæ ut eas non obſervare omnimodo injuſtum fuerit: vel vero quod ſponte in illas ſine diſcrimine juraverimus & noſtra ætas ultro ſeſe illis ſubmiſerit; vel denique quod iſtæ leges nobis præſcriptæ ſint ab aliis queîs refragari ſit nefas.

Romanas leges non-

Sed nihil non horum aſſertu fortaſſis ridiculum ſit. Quid enim aliud quam riſum mereatur, qui omnes illas leges, vel illarum eas quæ publicam Imperii adminiſtrationem

cer-

obligare nos iustitia quadam necessitate.

cernunt, ipsimet naturali velit Juri coæquare? quasi scilicet eas non observare fuerit perinde ac si æternum illud jus mentibus humanis insitum violetur. In vulgus quippe innotuit plærasque illarum legum (ut fieri alias quoq; solet) ex arbitrio profluxisse, neq; aliam habere vim quam quæ est ex constituto. Tum in universum de reipublicæ singularis administratione natura propemodum nihil sanxit, sed humanæ illam prudentiæ & libertati reliquit: certe quando ab universalissimis pronunciatis abierimus, honesti inhonestiq; ratio amplius non comparet, eorum locum utili & inutili occupantibus, quemadmodum illud alibi ostenditur. Jam vero ne illud quidem, eam reipubl. formam quæ Justiniano Cæsare obtinuit, aut esse omnium optimam, aut convenire moribus nostris atque huic ætati, quod proximum est, temere quis civilis prudentiæ consultus affirmaverit.

In ius publicum Romanum numquam Imperium Germanicum consensisse.

Pari autem modo & alterum dictu ridiculum fuerit; omnes promiscue leges illas, aut vero illas juris publici, ultrò ceu reipubl. normam esse admissas. Principio enim constat, ne forum quidem ullum in privatis controversiis finiendis solo stare illo Romano jure, sed ad hoc leges sæpe plane adversas consuetudinesque domesticas observare: tantum abest ut omnia illius Tribonianei Corporis ulla respublica sine discrimine approbaverit. Quo porro tempore Imperium Germanicum juravit in jus publicum illud Justinianeum? Tacite ne illud factum est, an aperte? Si aperte; producatur illud aut senatus nostri consultum, aut plebiscitum, aut decretum comitiorum. Si non potest produci, saltim testimonium tam grandis ac spissi negotii ex monumentis antiquis petatur. Atqui ista nihil tale memorant. Forte tacito quodam id consensu factum. Quando, aut qua occasione? An quum Romanorum Imperatores Cæsaresque cæperunt dici primo Francorum reges Carolini, mox reges Germanici à magno

Ottone

Ottone? id enim video nonnullos velle. At vero ea tempestate sepultæ erant Tribonianeæ istæ leges, quî ergo eas voluerint observari? Neque in officio Cæsaris est Romani hasce leges probare præ aliis. Fuerit enim ejus Romanas leges defendere; quur ad has præcipue obstringitur, quarum magna portio florentibus Romanorum rebus fuit ignorata? Fuerit ejus leges istas stabilire in solo Romano; quo jure magna nostra Germania servare illas obligatur, quæ Romano populo numquam olim paruit, & nunc Romanis dat Cæsares non autem accipit? Neque vero Cæsar inquantum Cæsar est Germanis imperat, sed inquantum rex est Germanorum: quem cum eligunt Septemviri simul etiam Romanis suum Imperatorem eligunt. Nec, si proprie atque accurate loqui animus est, (ut sane fieri decet) hæc Germania nostra pars Romani est Imperii, etsi ita à multis temporibus loquamur cum vulgo: quod nunc solet etiam Hispanico regno illa adscribere, quæ sive in Germania sive in Italia sive alibi terrarum rex Hispaniæ diversissimis longe titulis possidet. Forte ne Italia quidem omnis nomen isthoc meretur. Carolus certe cognomento magnus, ille qui Francorum regum primus Cæsareum nomen indeptus est, studiose diligenterue ea quæ Langobardici regni erant in Italia ab ijs quæ Romani Imperij dicebantur, separavit. Verum hæc alibi rectius clariusque disputantur. Id patet: Germaniam nostram non obstringi legibus Romanis ullis eo quod regem habeat Cæsarem Romanum, adeoque non tacite semet subjecisse Romano juri, ex quo Cæsares Romano populo dedit. Quid, quod ne in ijs quidem terris quæ proprie Romanæ merentur dici, necessum sit leges illas Triboniani audire? Sive enim populi, sive Cæsaris, sive utriusque fuerit ferendi leges potestas, cujus est ferre, & abrogare ejusdem est & antiquare. Potuerunt itaque

novæ leges condi abrogatis Iuſtinianeis, aut reliquis priſcis omnibus. Neque vero alia in ſententia hactenus fuerunt Cæſares Germanici Principeſque. Sive enim Francorum illa priſca tempora, ſive inſequentia hunc uſque in diem ſecula reſpexerimus, apparet profecto clariſſime, numquam vel verbo monitum de republ. ad normam illam Iuſtinianei Imperij ordinanda, ſed antiquis moribus & ſervatam illam hactenus, & eſſe ſervandam judicatum. Tum vero leges illæ Iuſtiniani non niſi in forum litibus privatis finiendis receptæ ſunt, neque initiò quidem tam Cæſarum juſſu quam privata quorundam voluntate. Vt taceam, quod Commentario de Origine juris Germanici probavimus, leges illas intra ducentos circiter annos in Germania cœpiſſe, nec aliquo publico Ordinum aut Cæſaris decreto, ante inſtitutum Spiræ Nemetum judicium, fuiſſe ſtabilitas. Tantum ergo in foro earum uſus eſt; quoniam hactenus tantum ſunt admiſſæ in provinciis Imperii hujus Germanici: qui ad alia itaque & publica quidem illa extendunt eas, vim ii reipublicæ faciunt, certe præter ſententiam agunt omnium Cæſarum aliorumque civitatis hujus Ordinum. Scilicet non arctius nos leges illæ adſtringunt quam vel Galliam, vel Hiſpaniam, vel Britanniam: quæ & ipſæ in foris ſuis obſervari eas mandaverunt, nihilo mutata reipubl. forma. *Imo ubi Academiæ & profeſſiones Juris* (verba recito Joannis Tilii locupletiſſimi Francogallicæ reipubl. ſcriptoris) *in Gallia inſtitutæ ſunt & ornatæ privilegiis, nominatim proteſtati ſunt reges, ſe Jura illa non auctoritatis loco ſed rationis tantum accipere.* Quod ipſum & I. Bodinus & Petrus Pithœus, & E. Baro aliique præclariſſimi JCti rerumque Gallicarum peritiſſimi affirmant. *Quin etiam* (ait Bodinus) *reges Hiſpanorum capitali pœna vetuerunt Romanorum leges ſui juris teſtes appellare, ut ſcribit Oldradus: ac tametſi nihil eſſet in moribus ac inſtitutis patriis, quod*

Til. l. i. c. 1. de reipubl. Gall.

Bod. l. 1. de republ. c. 8.

Oldr. conſ. 69.

cum

cum legibus Romanorum discreparet, ea tamen ejus interdicti vis est, ut ab omnibus intelligatur, judices in caussis civium Romano jure non teneri, ac multo minus Principem ipsum, qui judicum religionem legibus peregrinis obligari pernitiosum esse judicavit. Nec vero aliud voluit Stephanus Hispanus Castulonum rex, quando, Polycrate teste, Romanorum leges in Hispania doceri prohibuit, quoniam plebs sacrosanctas patriisque institutis justiores has esse existimaret. Sed quorsum prolabor? Satis est si probaverimus, (credo autem nos id clarissime probasse) Imperium Germanorum, sive cis sive transalpinum, numquam aut expresso aut tacito consensu rempubl. suam Romanis illis Justiniani constitutionibus subjecisse, etsi earum usum aliquem voluerit in foro esse.

Pol. l. 2. c. 22.

Superest tertium: nempe non sponte quidem id unquam esse factum, nihilominus iis Imperium nostrum obligari quoniam à Romanis sunt latæ, illis orbis terrarum dominis. At vero non tulere Romani hasce leges Germanis nobis qui trans Rhenum ac Danubium vivimus: non enim Germanici hi populi nisi ad breve tempus Romanis paruere, contra vero horum potentia omnis à Germanicis est gentibus deleta, & provinciæ potiores ab iisdem hodieque regnantur. Ad nos ergo certe leges Romanæ isthoc titulo non pertinent. Ex illo enim, quod Imperatores antiqui dominos se mundi vocaverint, aut quod in sacro Lucæ Evangelio Romani Imperij orbis οἰκουμένης voce sit appellatus, credere cùm quibusdam, nihil non tetrarum Romanis paruisse, non amplius forte error sed stupor est. Reliqua transalpina Imperij Germanici portio paruit illa quidem Romanis olim Cæsaribus: Iustiniani tamen ætate jamdudum isthoc jugum abjecerat. Vnam Italiam fractis Gothorum viribus asserverat sibi tempestate illa Cæsar Iustinianus: sed & ista maximam partem Romanis per Langobardos statim

Non teneri nos legibus illis eo nomine quod à Romanis sint latæ.

post erepta, numquam illis donata iterum, multo minus armis vindicata est. Ergo tametsi legibus illis olim paruisset, posteaquam tamen bello victa cessit victoribus, nihil amplius in illam juris leges illæ Romanæ habent. Multa enim Imperij illius veteris ut bello quæsita ita bello amissa sunt; alia derelicti occupatione, nonnulla pactionibus, ut olim parta Romanis ita post aliarum in gentium imperium transierunt. Neque enim alia ratio acquirendæ seu amittendæ possessionis pro Imperio illo antiquo, quam contra illud valet; sed quibus quondam sua paravit modis ac juribus, iisdem illa nunc amisit.

Excusatio longioris digressionis.

Cæterum Romanarum legum dignitatem insectari, aut vero operam fortassis ludere videor, *Princeps CHRISTIANE LVDOVICE*, & patientia tua abuti, qui tam operose ostendo, perperam â nonnullis disseri de republ. nostra ex legibus illis Romanis forensibus; quum error ille per sese nimis pelluceat, nec detrimenti hinc capere aliquid possit fortuna publica. Verum enimvero procul à me est, ut in fori negotiis quidquam illis legibus, quibus tamdiu prætoria nostra steterunt, detractum velim: tantum ne cancellis illis exeant videtur prohibendum. Porro cum aliàs quælibet perversa de republ. opinio exitiosa est, præsertim si auctores habeat aut probatores homines auctoritate insignes; tum vero multum vereor, ne hic ipse error plus quam credi aut dici possit, damni jam tum dederit. Forte enim nihil facilius fuerit, quam malorum hinc enatorum segetem maximam nunc metere. Verum etsi nondum quidquam detrimenti attulisset hæc opinio, quis tamen non videt quam in futurum fuerit noxium, si improvidæ mentes aut rerum novarum cupidæ hujuscemodi erroribus imbuantur? Sacer sc. morbus opinio est: mundus tamen hic nulla perinde re quam hac ipsa regitur. Itaque & futiles

nonnun-

nonnunquam sententiæ fascinant animos, & usque adeo judicii aciem obfuscant, ut ne claro quidem meridie veritatis solem contemplemur. Quamobrem & veniam dabis *Princeps*, operosius refutanti mihi sententiam reipubl. saluti detrimentosam: præsertim quum illam non licuerit non tangere, quando institutum meum postulat, historiarum Imperii nostri studia commendare. Eo enim inprimis nomine laudanda illa veniunt, quod, cum intersit Germaniæ ut quibus reipubl. cura est commissa quique clavum ejus gerunt, penitius statum omnem pernoscant publicum; quod (inquam) ad hanc accuratam Imperii notitiam majus momentum nullum quam ab historia nostrate conferatur. Quam contra illi sentire quum videantur, qui reipubl. nostræ naturam ex Romanis legibus discendam censent, habenda hic fuit ejus sententiæ ratio, ut historiæ Germanicæ fructus eo magis patescat.

Verum haud abs re fortassis fuerit paulo clarius monstrare hunc fructum, rationemque cognoscendi Imperii hujus Germanoromani disertius indicare. Sed id agentibus ante omnia constare debeat quid sit illud: *statum publicum Imperii nosse*: neque enim ab omnibus idem hisce vocabulis intelligitur. An est scire leges administrandi Imperii saltem publicas, atq; adeo officium Cæsaris & Ordinum non ignorare? At vero fieri possit, ut quæ officij sunt quisque negligat: & docet usus, rempubl. lege δεισοκρατικὴ exercitio atque reapse sæpenumero ὀλιγαρχικὴ esse aut popularem. Ergo legum Imperii publicarum scientia non omnino idem est cum cognitione status Imperii: cæteroquin enim qui jus scit publicum sciret conditionem quoq; omnem status Imperialis. An tamen is qui statum penitus pernovit potest ignorare jus Imperii publicum? Non sane. Leges enim illæ anima civitatis sunt; quis ergo Imperii noverit

Quid sit notitia Imperii status.

naturam ignoratis ejus legibus? At vero manifeſtum hinc fit, Iuris publici noſtri (ne quid nunc dicam de privato) notitiam partem eſſe ejus cognitionis qua ſtatus Imperii comprehenditur: hæc enim ambitu ſuo, quantum apparet, illam complectitur. Fortasſis tamen & ad alia ſeſe exporrigit illa Imperii cognitio: ut enim etiam ſupra indicatum eſt, exacte hæc reſpondet illi, qua medici novimus ejus naturam omnem cujus valetudinem habemus nobis concreditam. Vt enim medentis eſt, qui artem ſuam velit facere, ſtatum ex. gr. Socratis noſſe; ita artificis civilis recte Imperio noſtro conſulturi eſt ſtatum Imperii pervidere. Tum vero demum credimur medici naturam omnem noſtri Socratis perſpexiſſe, quum didicimus omne illud, quod in eo eſt ſive ſanum ſive morbidum ſive ambiguæ inter hæc conditionis: id quod eſt, noſſe originem atque cauſas omnium illorum quæ ad valetudinem Socratis quoquo modo pertinent. Non enim ſatis eſt ſcire, quam ille naturam materno ex utero produxerit, aut quantum ab illa poſt receſſum ſit, quidque priſtino etiamnum ſeſe modo habeat: ſed & cauſas affectuum omnium, ſive illi ſecundum ſive præter naturam ſeſe habeant, oportet notas eſſe: ut pateat, quidnam corrigi queat aut reſpuat medelam. Simili prorſus ratione igitur rerum Imperii verè conſultum decuerit, non ſcire tantum quasnam in leges illud conſenſerit, (quod pene geminum eſt conditioni nativæ Socratis,) aut verò, quantum iis hodierni mores vel adverſentur vel congruant: ſed & origo occaſioque & legum latarum & eorum quæ contra fiunt, intelligenda eſt.

Notitia Imperii eſt fere cognitio quadam hiſtorica.

Verum ſi his limitibus definitur atque hac natura abſolvitur ſtatus Imperii notitia, (ut profecto ſeſe res habet) nihil fortaſſis eſt quur velimus alio illam quam hiſtoricæ peritiæ cognomento appellare. Plane enim hoc ipſum, & nihil pene ali-

ne aliud agere in officio eſt hiſtoriæ Imperii rerum. Hujus enim eſt exponere temporum ſerie obſervata, qua ratione unum in corpus & regnum unum omnis Germania primum mox & Italia magnaq; Galliæ pars concreverit, quidve nonnullas ejus corporis partes poſt ſolverit communi illo vinculo; quæ Cæſarum aut fiſci regii potentia & olim fuerit & nunc ſit; quomodo ſemper leges latæ, & quænam olim latarum vel poſt ſint abrogatæ vel etiamnum ſerventur: quæ belli ratio & pacis: quæ forma eligendi magiſtratus: quis modus judiciorum: ac ſi quæ his ſunt ſimilia. Quod ſi autem hoc eſt argumentum hiſtoriæ Germanici Imperii, ſique omnia hæc docere munus illius eſt, utiq; horum ſcientia ſaltim magna ex parte hiſtorica eſt.

Huiuscemodi hiſtoria rerum Imperii vix reperitur.

Utinam vero, Princeps CHRISTIANE LVDOVICE, haberemus res Imperii noſtri à prima usque origine ita conſignatas ac traditas, ne quid hiſtoriæ legum merito in iis ſcriptis deſideretur! Multum autem vereor ut hactenus ſimus hanc laudem conſequuti: etſi egregiam à nonnullis eo in negotio operam eſſe collocatam, haud duxerim diffitendum. Multi enim per partes id exequi præclare quidem aggreſſi ſunt, ſed univerſim qui tractaverit, ea qua decet aut fide aut prudentia aut eloquentia, fortaſſis vix unus eſt. Plærisque ſcriptoribus quantum apparet, viſum ſatis eſſe, non mentiri. Et ſane quis neſcit recte ſcripſiſſe Tullium: *primam eſſe hiſtoriæ legem, ne quid falſi dicere audeat; deinde ne quid veri non audeat; ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, ne qua ſimultatis?* Verum hæc tantum fundamenta hiſtoriæ ſunt nota omnibus & facilia: ipſa vero exædificatio longe operoſior eſt ac difficilior. Inciderunt autem prima & potiſſima Imperii Germanici tempora in melioris literaturæ maximam egeſtatem. Præterquam enim quod ſpiſſa barbariæ nubes toti tum Europæ incubuerit, in Germania nemo fere potentiorum vel primas

Tull. l. 2. de oratore.

literas

literas calluit, sed & hæc rudis eruditio intra sola pene monachorum claustra delituit. Hi vero quum vitæ instituto ad θεωρητικὰ potissimum propenderent, τὰ πρακτικώτερα quod aut neglexerint, aut obiter tantum viderint & quasi per transennam, non est mirum. Itaque primo orationis culturam nullam ad historiæ scriptionem adferre potuerunt homines illi: deinde neque res ipsas satis assequuti sunt, quod remoti à republica vel vero leviter & plebejo ritu in illa versati, consilia, acta, eventus non perviderint. Fuit itaque illis historia nihil aliud nisi annalium confectio: h. e. uno constans alteroq; verbo memoria earum rerum quæ visæ sunt illustres maxime, per annos singulos deducta. Ejus certe, non alius, notæ sunt monumenta nostrum omnium pene, qui à Carolo Magno ad Maximilianum usque, vel potius Carolum id nominis quinctum Cæsarem, rebus Imperii facem conati sunt allucere. Vnus fortassis Lambertus Schafnaburgensis, Hirsfeldensis cœnobii monachus, & præter hunc ille Magni Caroli, ut vulgo perperam tamen creditur, gener Eginhartus, meruit meliorem laudationem. Hic enim ea scripsit dictionis puritate atque elegantia, ut aliâ plane tempestate natum jures. De illo autem non dubitavit maximus vir Josephus Scaliger hæc in verba scribere: *Equidem miror in seculo tam barbaro tantam hominis & in loquendo puritatem & in temporum putatione solertiam fuisse, ut in chronologis nostri temporis pudorem exprimere possit, si aliquem sensum harum rerum haberent.* Justus etiam Lipsius, exquisiti censor judicii, inter optimæ laudis historicos & ad civilem prudentiam juvantes hunc numerat, *bonum esse*, addens, *quantum potuit in tali ævo.* Et sane prudentiæ non minus quam eloquentiæ palmam, (ut fileam accuratam temporum rationem,) non suæ tantum ætatis omnibus, sed & disertioris ævi pluribus præripuit. Cæterum unius circiter decennalis historiæ hoc præconium est, qua

Scal. de emendat. tempor.

Lips. not. ad l. 1. c. 9. Polit.

qua ſcilicet Henrici IV Cæſaris res nonnullas ſua ætate geſtas eſt perſequutus: reliqua quæ præcedunt prorſus alia ſunt conditione; ut mirari merito ſubeat, quur tam diſſimilia uno illi placuerit volumine comprehendere. Eginhartum quoque rectius fortaſſe præconem quis dixerit quam hiſtoricum: etſi, ut tempora tum ferebant, haud omnino infelicem ſeſe C. Suetonii Tranquilli imitatorem exhibuerit.

Sed non eſt propoſitum mihi, in virtutes ac vitia ſcriptorum noſtrorum per partes nunc animadvertere: alterius id fortasſis aliquando operæ erit. Jam ſolummodo, quaſi in gentis noſtræ contemptum aut ambitioſius dicta, accipi hæc quæ protulinolim, quum fatear non ingenii crimine illum ſtribliginis ſitum contractum eſſe ſed temporis, in quo tum vivebat Europa omnis. Tum vero haud me fugit, non multo melius Græcos ipſos ac Latinos initio ſcriptitaſſe. *Qualis apud Græcos*, ait Marcus Tullius, *Pherecydes, Hellanicus, Acuſilas fuit, aliiq; permulti, talis noſter Cato, & Pictor, & Piſo. Qui neque tenent quibus rebus ornetur oratio: modo enim iſta ſint importata, & dum intelligatur quid dicant, unam dicendi laudem putant eſſe brevitatem. Non exornatores rerum ſed tantummodo narratores fuerunt.* Idem Annalibus maximis (qui prima fuerunt Romanis rerum monumenta) nihil eſſe jejunius, alibi pronunciat: ſcriptionis nempe faciem haud aliam eſſe quam illam qua Cato Pictor & Piſo ſunt uſi: *qui ſine ullis ornamentis monumenta ſolum temporum, hominum, locorum, geſtarumque rerum reliquerunt.* Apud Græcos, *primis ab Herodoto ac Thucydide, (ut ait Theophraſtus) hiſtoria commota eſt, ut auderet uberius quam ſuperiores & ornatius dicere.* Herodotus certæ Græcæ hiſtoriæ pater eſt. Erexit vero ſeſe nonnihil & apud nos hiſtoria, ante centum annos & quod excurrit, brevique magnam de ſeſe ſpem excitavit. Namque haud pauci & in omnes Imperii res pri-

Pari vitio laborant primæ aliarum quoq; gentium hiſtoriæ.

Cic. l. 2. de oratore.

Cic. l. 1. de ll.

Cic. lib. 2. de oratore.

ma ab ejus origine magno ſtudio inquiſiverunt, & de obſcuris acute diſputarunt, productis in medium latentibus monumentis. Nonnulli ad hoc & tempora ſuperiora deſcripſere, & ſuæ ætatis geſta partim paterna partim Latina lingua (quæ eruditorum nunc orbi quaſi propria eſt) ita ſunt proſequuti, uti Romanæ Græcæque laudi non ſint impares. Certe, ut duntaxat unum memorem, Ioannes Sleidanus noſtras eo judicio, ea fide, ea diligentia, ea etiam fortaſſe dictionis caſtimonia commentarios ſuos de religione & republ. exaravit, ut pleroſque illum Græcorum Latinorumque ſuperaſſe fatendum nobis veniat, niſi extera laudare vulgi more velimus potius quam domeſtica.

Quomodo comparari poſſit accurata notitia rerum Imperii.

Aſt (quod & ſupra dixi,) alienum eſt ab hoc inſtituto meo, vel laude vel vituperio nunc proſequi labores noſtrorum hominum; etſi ſtudium omnium in diſpari etiam ſucceſſu, fortaſſis perinde ſit laudandum: potius viam indicare oportet qua itur ad hiſtoricam illam reipublicæ cujuslibet, inprimis vero Imperii noſtri, peritiam, quam omnem Germanicis rebus recte conſulturum decere, ante probatum eſt. Atque nobis quidem id paucis expeditum dare animus eſt; priùs tamen in memoriam revocandum fuerit, ad ejuſmodi aliquam ſcientiam non eventorum duntaxat aut aperte geſtorum ſed & cauſarum latentium notitiam pertinere. Habet videlicet & heîc ſuum aliquem locum Ariſtotelis illud: *ſcire eſſe rem per cauſam cognoſcere.* Eſt vero horum id diſcrimen, quod res quæ geruntur atque eventa omnibus plerumqve pateant, aut certe poſſint non difficulter patere, cauſſæ vero ipſæ lateant ſæpe in occulto. Multa enim doloſe fiunt, & ſub virtutis ſimulacro ſcelera abſconduntur. Tum vero ſæpenumero rerum initia nobis imponunt, ut cauſæ eorum videantur eſſe quibus cum non niſi ex accidente conjunguntur ac forte fortuna. Quis au-

Requiri huc civilem prudentiam.

rem

tem isthæc arcana atque abdita penetraverit, quis tam abstrusa judicii acie assequatur, nisi rerum humanarum gnarus ac probe consultus? Civilis igitur prudentiæ patet peritum esse oportere, qui exactam aliquam & non plebeiam ejusmodi sibi cognitionem nititur comparare. Quemadmodum nimirum Socratis valetudinem æstimare unius medici est: ita de statu reipubl. alicujus recte judicare tantum prudens civilium rerum potest. Neque vero dissimili etiam multum indagine ad suum quisque scopum obtinendum utitur. Medicus enim primum ad ea respicit quæ sive nunc sive alias in sensus incurrunt; deinde artis præceptis instructus multo maxima mentis agitatione callida assequitur. Illi vero qui regni alicujus aut alterius reipublicæ, sive hujus sive illius, naturam conditionemque studet pervidere, pari plane modo necessum est, ut quidem rationem ante omnia habeat eorum quæ aperte aut geruntur aut dicuntur, occultiora tamen, quæve in vulgus haud ita patent, secundum leges atque monita civilis prudentiæ perscrutetur. Principiò igitur constitutum esto, omnem qui ad notitiam accuratam Imperii nostri conatur pertingere, civilem artem non tantum remedii ergo sed & hujus adeo ipsius peritiæ comparandæ causa, adferre oportere. Hoc est, in historico isthoc nostro, quo de agimus, illam merito desiderari.

Requiri etiam morum, religionis, sive iuris naturalis scientiam

Præter hanc vero, etiam morum jurisque naturalis prudentiam recte eumdem ob finem requiri, haud difficile judicatu est. Intelligio autem illam scientiam quæ, quemadmodum vitam suam homo cum erga semetipsum tum erga alios, maxime vero erga Deum (nam & hoc justitiæ opus est) debeat gerere, exponit; omnia enim hæc artis unius sunt si intra connata menti nostræ præcepta maneamus, licet hodie varias sit in partes docentium consuetu-

dine discerpta. Quin imo haud inane fortassis fuerit, doctrinæ Christianæ revelatæ non proletariam scientiam, ab illo historico aut eo qui ad hanc historiam affectat viam, poscere. Quur enim ita sentiamus, in promptu est docere. Quoniam nimirum sapientia civilis, quod alias probatur, fundamenti loco religionis, juris, morumque omnium prudentiam habet, super quam sua magnam partem exstruat atque ædificet; eadem profecto necessitate ad hanc addiscendam astringitur historicæ illius nostræ affectator scientiæ, qua tenetur prudentiam civilem sibi comparare. Versantur præterea res maximæ quas scire ille desiderat, circa religionis negotia, circa federa pactiones & conditiones populorum, tributa, judicia, pænas, præmia, rerum acquisitiones ac derelictiones, omnia denique belli ac pacis jura, quorum scientia præstabilis profecto est & tantum non divina. Ac disci quidem hæc aut unde possint, aut qua via quam commodissime, alterius est instituti explicare; nunc sufficit demonstrasse, quemvis civitatis alicujus summam naturamque, ut & res ejus, accurate cogniturum, cumprimis hanc quoque doctrinam decere, nec satis circumspecte illos loqui, qui ejuscemodi historici boni virtutes enumerantes hanc solent silentio præterire. Multum sanè vera illa & non fucata naturalis juris philosophia à civili abest, etsi utramque Ioannes etiam Bodinus confuderit; nec minus tamen hæc quam illa ad historiam necessaria est.

Requiritur tertiò actorum legumque Imperii ex monumentis petitam cognitionem.

Cæterum duo hæc in quovis plane reipubl. alicujus exploratore (qualis ille tandem cunque fuerit) requiruntur: ad notitiam itaque Imperii Germanici postulantur quidem, non ad illam tamen solam pertinent, quippe quum jura illarum rerum, quarum modo meminimus, non ex nostræ civitatis constituto valeant, sed inter omnes populos liberos intercedant, qui alioquin non tenentur mutuo merè civilibus,

adeo-

adeoq; nec Romanis Justiniani institutis. Tertium vero, quod nunc tangendum, Germanicæ historiæ proprium atque domesticum est. Est autem hoc, scire quid actum aut decretum aliquando sit in reipublicæ nostræ, adeoque Imperii hujus Romani quod appellamus, negotiis. Hoc enim ipsissimum jam opus nostrum historicum est: etsi accurate fieri nequeat sine eorum quæ diximus adminiculo, adeoque pretium operæ suæ ille demum sit hoc in campo facturus, qui non nisi istis instructus alis id negotii aggrediatur. Apparet autem facile, acta decretaque Imperii partim à te præsente, dum ipsis interes rebus, posse addisci, partim vero aliorum ex testimoniis esse cognoscenda. Quæ enim ante natos nos contigerunt quî sciamus, nisi aliena fide? Consulendi igitur omnes rerum Germanicarum gnari, monumenta scrutanda, excutienda scrinia, inspicienda (quoad fieri licet) omnia, unde rerum Imperii memoriam licet petere.

Atque cum nostra quidem ætate præclare sane actum est præ omnibus retro temporibus, quod divino typographicæ artis beneficio, studioque insignium aliquot virorum, eâ copia passim versentur nunc Imperii rerum monumenta, quam nemo unus veterum unquam vel per transennam vidit. Seculum enim (quod & ante diximus) nunc est ac quod excurrit, quum excitata literarum luce, atque ad præclara studia erectis omnium animis, hoc quoque inter alia negotii sibi datum sublimes quædam animæ credidernnt, ut aut ipsimet patriæ res posteritati traderent, aut saltim monumenta antiqua à situ & carie vindicarent. Neque vero non respondit fortuna præclaris conatibus. Haud longo enim temporis spacio tot & tam varia è tenebris apertam sunt in lucem tracta, ut Imperii natura ex eo tantum non in vulgus potuerit innotescere: certe sol quidam rebus nostris ex eo videtur illuxisse. Quicquid enim in abditis cœnobitarum claustris

Monumenta rerum Imperii inter omniũ manus versari.

hactenus latuit, imo quicquid rerum nostrarum unquam literis consignatum, id fere omne, exiguo temporis tractu, operaque paucorum hominum, in medium productum est. Nec tantum ea quibus memoriam rerum nostrarum diversi diversis temporibus sunt persequuti prodierunt, verum ipsæ leges antiquissimæ nostræ, ipsa Cæsarum, Ordinumque decreta aut literæ in omnium manus devenere. Certatim scilicet patriæ illustrandæ incubuerunt centum hisce annis insignia quædam nomina, nullo professionis discrimine: nam etsi alios sacrorum curatura, alios forum aut curia, alios ægrorum valetudo, alios postremo diversa vitæ instituta occupaverint, hanc tamen operam patriæ præstare officii sui censuerunt. Et sane eo factum, ut plæraque comparata hodie haud sint difficilia, unde historia isthæc Imperii nostri haurienda est. Primo enim leges omnes, quibus Germanicæ gentes Francorum imperio subditæ Caroli Magni tempestate & post sunt usæ, sive per hanc Germaniam nostram, sive per Italiam, sive denique per Galliam, opera primum Joannis Basilii Heroldi, nuper iterum singulari diligentia Clarissimi viri Friderici Lindenbrogii, JCtorum accepimus. Pertinent eodem Saxonicarum & Sucvicarum legum monumenta, quibus notum est Germaniam pene omnem seculis aliquam multis floruisse: illa vero toties eaque sunt curâ edita ut omnium nunc manibus versentur. Tametsi autem leges illæ circa privatas magna ex parte controversias occupentur, saltim leviter tamen quæque sui ævi faciem publicam exponunt. Neque enim difficile factu est ex Francicis illis Francorum rempublicam, ex Suevicis & Saxonicis legibus post secutam Imperii rationem quadamtenus docere; certe multa quæ eo faciunt haud aliunde didiceris. Verum nec desunt hodie nobis ipsæ de rebus summis Imperatorum Ordinumque constitutiones. Nam non tantum comitiorum

decreta

decreta omnia, ab anno usque post mille quadringentos secundo quadragesimo, unum in corpus collecta jamdudum prodierunt: sed & Cæsarem Fridericum illum tertium antecedentium temporum instituta publica plæraque nobis dedit Melchior Goldastus Haimensfeldius, vir editis hujuscemodi monumentis tam bene de patria meritus, ut absque dubio Athenienses illum olim in Prytaneo aluissent, si quidem illud in ævum incidisset. Consimili autem ratione & historicis majorum scriptis ex situ & tenebris productis in lucem, nihil nunc vulgarius est. Nam & singulatim à diversis varii auctores producti, & conjunctim magno numero aliquot in codices transierunt. Immortali siquidem nominis laude eam in rem â nonnullis longe optimis viris, opera posita est: quos inter honoris causa Simonem Schardium, Marquardum Freherum, Pistorium, Reuberum, Vrstisium, & Goldastum, Romanarum pariter ac nostrarum legum consuetudinumque consultissimos scriptores: disertim mihi hoc loco nominandos censeo. Quanquam forte nefas aliquod fuerit, non memorare hic etiam nostræ hujus Juliæ æternum illud decus Reinerum Reineccium; quem præter hoc nihil fere veteris recentiorisque omnium gentium historiæ latuisse, est manifestum.

Monumentorum Imperii commendatio.

Ista atque alia monumenta PRINCEPS CHRISTIANE LVDOVICE, pandunt nobis atque aperiunt omnem Imperii rationem, naturamque: ea, quid legitimum sit in republica, quibus initiis illa creverit, quomodove sensim deminuta atq; in miserum hunc ac turbulentum statum devenerit, exponunt. Hæc igitur consulenda sunt, hæc volvenda diligenter iis qui ad nobilem illam publicarum Imperii nostri legum artem, eximiam istam partem Imperii Notitiæ, aspirant: aliunde qui illas petunt & operam ludunt & in discrimen rempublicam coniiciunt. Ita enim sese res habet. De vita quidem

dem moribusque omnis in universum humani generis, quatenus illa spectant veram omnibusque propriam beatitudinem, multa sic constituit ac sanxit Opt. Maxim. Deus, ut ipsa mens nostra ista quæ contra fiunt iniquitatis statim atq; inhonesti titulo infamet: de civili tamen societate vix paucula eo rigore divinitus instituta licet cernere, quod scil. illa faciat potissimum ad momentaneam, & qua carere possis, hisce duntaxat in terris, felicitatem consequendam. Hinc permulta, queis stat tamen quævis respublica, non ad rigidam illam honesti aut inhonesti amussim queunt exigi, quoniam sc. alterius sunt naturæ; sed usu duntaxat vel damno civilis fortunæ metienda sunt. Ergo & eorum quæ ad nostram pertinent Imperii rempublicam longe maxima pars extra honesti atq; inhonesti vim est sita, adeoque hujuscemodi æternis naturæ legibus non astringitur, sed leges atque jura sua ab iis accipit; quos penes ferendi ista arbitrium ac potestas est. Habent vero hodie hanc potestatem & hoc arbitrium nullæ exteræ gentes, olim Romani non habuerunt; sed ut quoniam ita & nunc temporis nostræ spontis Germani sumus, idq; demum in commune quidem penes omnes justum esse arbitramur, quodcunque una cum Cæsare Ordines expresse decreverunt, aut in morem transire sunt passi. Vndenam ergo decreta aut consuetudines Germanici Imperii Ordinum quis discat, quam ex ipsis rebus nostris, earumque monumentis vetustis recentibusque? Scilicet hæc sunt illa scrinia publica leges Imperii continentia; etsi earum utilitas aut inutilitas tantum ex præceptis prudentiæ civilis queat dignosci.

Ostenditur non ita difficile hoc studium esse, cen videatur,

Verum difficile nimis negotium & supra ingenii unius vires positum exigere fortasis videor, PRINCEPS, quum nihilominus Imperii notitiam commendaverim omnibus reipubl. potissimis consultoribus. Quum enim tanta sit historicorum scriptorum legumque nostrarum copia, quumque

morum

morum illa ac juris philoſophia, ſimulq; communior iſthæc prudentia civilis, tam late pateat, haud videtur fieri poſſe, ut unus aliquis homo natus tot rebus ediſcendis ſufficiat. Sed non quidem cujuſvis id eſſe, facile conceſſerim: ſicut nec omnes ea naturæ ſumus felicitate, ut idonei ſimus reipubl. adminiſtrandæ. Quin tamen à nonnullis non hæc tantum, verum etiam longe plura haud magno queant negocio addiſci, nullum dubium arbitror: quum vel hæc vita noſtra quotidie monſtret viros ejuſcémodi, in quibus omnigenæ omnino prudentiæ ſimulque rerum noſtrarum nihil quidquam deſideraveris. Neque vero tantæ difficultatis negotium hoc eſt reapſe, quantæ prima videatur fronte: modo quis ab ingenio ſatis inſtructus rectam ineat ſtudiorum rationem. Illa enim niſi obſervetur, fateor, doctrinam hanc percipere non difficile tantum eſſe, verum & ἀδύνατον, Quemadmodum indies cernimus, plurimos hac una de cauſa & operam pariter omnem ac tempus perdere. Atque via quidem qua ad civilem aut morum juriſque philoſophiam itur aliàs monſtratur: illa vero utraque inſtructus ubi monumenta iſthæc legum ac rerum volutaveris, non tantum expeditum eſt ad Imperij notitiam iter ſed quoq; admodum breve. Non enim eſt quur quem deterreat magnitudo voluminum aut copia ſcriptorum. Primo namque illa infra mediocritatem ſubſiſtunt; prout nunc ſtudiorum ſeſe moduli habent, quando quælibet diſciplina numero atque magnitudine ſcriptorum laborat. Deinde plæraque illorum non multam poſtulant mentis agitationem quo intelligantur: contra quàm profecto in aliis artibus atque ſcientijs uſu venit. Quod enim nonnulli pretium operæ in lectionem impenſæ non capiant, non ſublimitati rerum, ſed aut infelici naturæ aut alioquin legentium imperitiæ eſt aſſcribendum. Fuit autem jam ante non ſemel monitum, & inge-

nii vires, ceu in omnibus, & prudentiam variam ad lectionem hanc adferendas esse. Hisce vero adjutus qui est, is quasi ictu oculi id pervidet circa quod alius cœci instar oberrat, & subito transit in quibus moram absque fructu trahunt reliqui. Nam ne rudis quidem illa majorum scriptio obstat hujuscemodi lectori, quo minus in plærisque eventorum consilia silentio etiam præterita illi adsequatur. Scilicet ut peritus medicus ex plebeia narratione facile intelligit & illa quæ tacentur, supplente defectum narrationis medici peritia; quæ tamen indoctior aliquis ne magno quidam nisu perceperit: Ita & reipublicæ vitæque humanæ prudens lector, ex levibus indiciis cognoscit non dicta, abditasque rerum causas exponit in apricum, in subsidium prudentiæ naturæque viribus advocatis. Demum & hoc addendum est, eo citius percurri monumenta nostra posse, quo plura continent ab Imperii illis maximis negotiis aliena: quorum notitiam nunc tamen in primis habemus propositam. Sæpe enim in aliis plane versantur, quæ quidem usum suum habent, non hunc tamen.

Summa capita cognoscenda alicuius rei publ. adeoq; & nostra.

Paucis videlicet capitibus constat reipublicæ cujuslibet cognitio, præsertim si per summa tantum rerum placuerit ire, nec descendere ad minuta velis. Aurea enim sunt illa Aristotelis nostri verba: ἔστι δὲ τρία μόρια τῶν πολιτειῶν παντῶν περὶ ὧν δεῖ θεωρεῖν τὸν σπουδαῖον νομοθέτην, ἑκάστῃ τὸ συμφέρον. ὧν ἐχόντων καλῶς, ἀνάγκη τὴν πολιτείαν ἔχειν καλῶς, καὶ τὰς πολιτείας ἀλλήλων διαφέρειν, ἐν τῷ διαφέρειν ἕκαστον τούτων· ὅτι δὲ τῶν τριῶν τούτων ἓν μόριόν τι τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν· δεύτερον δὲ τὸ περὶ τὰς ἀρχάς· τρίτον δὲ τί τὸ δικάζον. *Omnium rerumpubl. tria sunt membra, quorum quid cuiq; expediat attendere diligentem legislatorem addocet. queis scilicet recte sese habentibus necessum est & rempubl. recte se habere, atq; pro quorum cujuslibet differentia & respubl. ipsæ inter se differunt. Est autem trium*

horum

horum primum, quidnam sit, quod de publicis communibusq; rebus consultat: secundum, quod circa magistratus versatur: tertium vero, quid jus dicat. Intra hos cancellos ut aliarum rerumpublicarum, ita etiam Imperii nostri notitia fere constricta est: tantum si addatur aliquid de terra ipsa, quæve hæc habet ad victum & ad pacis ac belli artes omnes idonea, ut & de ipsis Imperii civibus, adeoque & de eo, quænam terræ ad civitatem nostram aut pertineant hodie aut olim pertinuerint; quæ tamen quæstio non tam de republ. est ipsa quam de ejus subjecto, ut cum scholis loquar. Quod si enim constiterit, quomodo ab initio hunc usq; in diem affecta fuerit, aut quos penes stetetit potestas illa summa decernendi aliquid de bello & pace, de societatibus aut fœderibus, de morte aut exsilio civium Imperii nostri, quos immediatos vulgo vocamus, de bonorum publicatione vel confiscatione, deque referendis rationibus: (qua in potestate τὸ κύριον situm est reipubl.) tum quemadmodum hæc administrari soleant: Quod si porro noverimus omnem naturam magistratuum nostrorum (hos inter autem & Cæsaris & Ducum & Episcoporum & Comitum officia numero): quot nempe magistratuũ munia Imperium nostrum agnoscat, quibus illa temporibus definierit, quomodove illa constituat, h.e. quibusnam illa committat & per quos, & sortitone an suffragio an certo nataliũ jure: Quod si ad ultimum perspecta fuerit jurisdictionis nostræ ratio, circa quæ & quemadmodum versetur illa, judices vero ex quibus quove modo creentur: His inquam cognitis nihil magni deest Imperii notitiæ, & hæc sola in monumentorum istorum lectione observasse, reliquis fere insuper habitis, ad nostrum hunc quidem scopum satis est.

Quam facile vero notari isthæc poterunt ab homine, cujus oculos ars illa civilis & morum jurisque philosophia illustravit? Igneus sc., ut ita dicam, illi redditus intellectus est; *Hæc non esse cognitu difficilia.*

itaque penetrat omnia, conjungit τὰ ὁμόφυλα, aliena separat, & quidem quasi in momento: id quod ignis in naturalium rerum præstat coagmentatione. Non tam grave igitur, PRINCEPS OPTIME, hoc negotium est, quin & sine alterius magisterio expediri id à quovis possit, modò aut à natura non fuerit destitutus, aut illis quæ diximus adminiculis caruerit. Dubium certe nullum est, quin magistro docto & sedulo præeunte, non longo temporis tractu, effectu id facile sit. Nec si quis non omnia quiverit pervestigare, nullum hinc capiat fructum operæ: nam & *est quadam prodire tenus*; & ea conditio mortalitatis nostræ, ut raro unus aliqua sit in arte modo omni perfectus; dum singulorum ignorantiam universitas emendat. Certe hac de causa multitudinem quamvis singulatim rudem in commune consulendo sibi optime cernimus providere.

Transgres. ad antiq. Germ. historiam.

At satis multa mihi de Imperii nostri notitia forte dicta sunt, PRINCEPS *Illustrissime*. Me sane ipsum tædere incipit tam prolixi sermonis, etsi unius publici boni caussa illum extorserit. Non possum tamen non attingere etiam præcedentium temporum res nostras. Octingenti enim præter propter nunc anni sunt, quum rerum potiente Carolo cui virtus Magni cognomentum peperit, Gallia Germania & Italia in unum corpus concrevit: Septingenti, quando Galliâ illâ quæ trans Rhodanum ac Mosam nobis est res suas curante, Germania nostra Italiam gubernandam simul cum Augusto Cæsarum & Romani Imperii titulo, in Ottone id nominis primo Saxone, accepit. Ergo Imperii illius nostri res octo aut tantum, si mavis, septem seculorum ambitu continentur: adeoq; longe maxima & plurima quæ ante hæc gesta sunt non comprehendunt. Quamvis autem quæ ad Imperium pertinent sint præ omnibus aliis maxime non digna tantum sed & necessaria cognitu, ut supra ostensum est: videtur

tur tamen ne hic quidem ſubſiſtendum libere nato atque ad eruditionem educato homini, ſed etiam pergendum ultra inque vetuſtiora etiam, quoad licet, inquirendum. Vereor enim ne putidiuſculum ſit; virum qui ſeſe doctum profitetur, gentis ſuæ originem neſcire, atque in alienis quidem ſapere domi autem notore indigere. Certe non Græcorum, non Romanorum doctiores in ſeſe hoc ipſum paſſi ſunt deſiderari: ſed tantum non anxie primordia ipſa ſua ſcrutati ſunt. Quin & Ægyptii Chaldæique vetuſta illa ſuarum rerum memoria admodum ſeſe jactaverunt.

Habet vero & haud exigum ad res Imperii noſcendas uſum vetuſtiorum illorum accuratior notitia. Si enim ad reipubl. formam reſpexerimus, quomodo illa aut quando cæperit Germanicis gentibus allubeſcere, ex antiquiſſimis demum licet monumentis addiſcere. Ita & multa quæ ad populi libertatem, ad nobilium Principumque ſtatum, ad ſervitutem & alia pertinent, ſicut antequam magnum hoc Imperii corpus coaluit, cœpere, ita & altius ducta origine arceſcenda ſunt. Taceo nunc, Germaniam mediam incolere hodie Sarmaticas gentes; quæ unde advenerint aut quî ſeſe noſtras in terras effuderint, in rem haud parum fuerit non neſcire. Illud ſilentio nefas fuerit præterire, non poſſe rectius nobis ingentem Dei erga nos gratiam ac miſericordiam innoteſcere, quam ſi antiquam illam Germaniæ faciem cum hodierna conferamus. Inde enim diſcimus, omnem culturam noſtram, omnem hanc elegantiam, Chriſtianæ religionis profeſſioni ferendam acceptam. Cum hac enim exutam feritatem, ablutas ſordes, correctam ruditatem, moderatam licentiam eſſe: ipſam terram olim informem, ſilvis horridam, paludibus fœdam, cœlo aſperam, triſtem cultu aſpectuque, nunc Chriſtianiſmi interventu ſplendore urbium formoſiſ-

Vſus hiſtoria antiquæ Germ.

1.

2.

3.

4.

ſimam, nemoribus amœnam, paludibus mundam, cœlo mollem, aſpectu longe jucundiſſimam redditam. Quæ profecto voluere animo magnum pietatis incitamentum ſunt: decet autem nos, niſi fallor, beneficia hæc divina etiam ſæpius recordari, quod raro exemplo præ aliis terris Germania iſtis affecta ſit. Itaque vel hac ſola de cauſa pretium operæ fuerit ad antiqua iſta nonnunquam recurrere, præſertim quum ſevero edicto Deum Opt. Max. ab Ebræis ſuis idem illud certum ſit exegiſſe. Cæterùm & alia multa ſunt quæ
5. id flagitent. Videmus enim in Italia, Gallia, Hiſpania, Britannia, Germaniaque omni, Romanorum poſt tempora, nova quaſi gentium jura exorta, quæ non aliunde quam ex antiquiſſimis Germaniæ inſtitutis profluunt. Quemadmodum enim Itali olim vicinæque gentes Græcorum mores leges-que, Dionyſio Halycarnaſſenſi teſte, ſunt ſequutæ, unde jus aliquod gentium improprie ita dictum exortum eſt: ita, (verba ſunt ſummi viri Hugonis Grotij,) *& revera factum*
l. 2. de iure belli c. 8. §. 1. *videmus, ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaſerunt. Sicut enim olim jura Græca, ita nunc Germanica inſtituta paſſim recepta ſunt, & nunc etiam vigent.* Obſervare autem licet plærorumque illorum in antiquiſſimis etiam monumentis noſtris haud levia indicia: quod ad rectam le-
6. gum intelligentiam haud parum facit. Silebo nunc, regnorum Principatuumque in potiſſima Europæ parte formas conſtitutionesque ab antiquis Germanorum conſuetudinibus derivari. Solum illud unicum addo, Romani Imperij
7. extrema abſque Germanicarum rerum noticia illa non percipi, eo quod ab Germanis Romana illa vis fracta ſit & perdita. Vandali enim Gothi, Gepidæ, Heruli, Rugij, Suevi, Burgundiones, Alemanni, Langobardi, Franci, Saxones, Angli Germanica nomina ſunt, atque ex Germaniæ ſolo provenere, vacua trans Albim Sarmatis Venedis relicta ſede.

Sed

Sed quid pergo fructus hujus ſcientiæ commendare? quum vel ſola jucunditas, vel ea quam majoribus debemus pietas ac reverentia, vetet res illas antiquiſſimas ab oblivione non vindicare? Certe his cauſis motæ præclaræ illæ animæ fuerunt, quæ magno ſtudio hiſce cumprimis proximis centum annis, in primordia noſtra inquirentes, obſcuris lucem, obſoletis nitorem, dubiis fidem, & pereunti memoriæ quaſi animam iterum reddiderunt.

Verum enim vero priſca illa repetentibus, PRINCEPS, originesque noſtras eruentibus perquam multa ſeſe objicere impedimenta videntur. Nam qui res illas perſequuti ſunt diverſisſimas longe vias ſunt ſequuti, ut dubitet quis merito quibusnam potius ſit accedendum. Alii enim ſolum exteris Græcorum atque Romanorum narrationibus cenſent hoc in argumento eſſe ſtandum: alii ad patriam ac domeſticam aliquam memoriam provocant: ſunt qui & conjectando ex nominum quadam ſimilitudine & nonnullis hujuſmodi aliis indiciis rem ſeſe magnam præſtitiſſe gloriantur. Ita fit, ut dum illi diſſident inter ſeſe, nonnulli modeſtiſſimum reantur eſſe; nullos horum refellere, ſed omne hoc ſtudium, veluti quod comperti nihil, nihil ſinceri habeat, non attingere. Fortaſſis vero res ita ſeſe non habet; & modeſtiæ quidem ſuæ ſatis illi conſulunt non tamen rerum veritati. Etenim, ut de poſtremis quid primo loco afferam, ex ſola quidem affinitate nominum coniicere de gentium rebus, ſi nullum aliud adſit argumentum, audax eſſe & temerarium facinus quis non videt? Quaſi vero quidquam vulgarius ſit, quam ut ſoni quadam cognatione diverſisſimæ res in diverſis linguis conveniant. Itaque Getas eſſe Gothos, Sacas Saxones, Myſios Miſnenſis, Dacos Danos, Phryges Friſios, Vandalos Venedos, atque in univerſum Carmanos Perſas eſſe nos Germanos, tantum propter hanc-

Variatio emendi antiquit. German.

Perpiram coniecturam capi ex nominum ſimil.

ſoni

ſoni aliquam convenientiam quotquot credunt, neſcio an non riſum potius mereantur quàm refutationem. Certè mirum eſt inventos, & in doctorum ordine, quibus iſthæc placuerunt. Non negaverim, aliquid illi argumento ponderis inesse ſi & alia confirment idem: at ex unico illo tot gentium cognationes migrationes atque hiſtorias condere, dedecet profecto gravem veritatis ſectatorem. Quare hæc quidam via calcanda non eſt: quicquid autem paſſim ſcriptoribus noſtris ſolo hoc ex fonte eſt hauſtum, inter fabellas numerandum illud ac germanas gerras.

De monumentis domeſticis. Cæterum rectius multo videntur illi ire, qui veſtigia monumentorum domeſticorum inſequuntur. Quum enim teſtimonium omne aut domi aut foris petendum ſit, manifeſtum eſt id quod domo adfertur, exquiſitius altero eſſe poſſe, modo domi prudentes ſint fideque digni homines, nec res foris geſta ſit. Sed ut monumentorum noſtratium conditio pateſiat apertius, dividenda illa ſunt in literis prodita & ἄγραφα. Atque illorum quidem quin potior ſit prævaleatque auctoritas, nullum dubium eſt. Recte enim T. Livio, magno ſane vero, *literæ* ſunt *una cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum.* Neque vero famæ alicui ſola memoria ſubnixæ quis tuto crediderit, ſi aut intra paucos haud magni pretii homines illa ſtet, (nam quæ omnium conſenſu roboratur aliud habet pondus) aut præter propter ducentos ultra annos retro ſit porrecta. Inde enim (imo & infra illud ſpacium) incipit præ vetuſtate & fingendi licentia, & errandi pronitas, dum nihil eſt quo vel temere lapſi poſſint erigi vel de induſtria mentientes convincantur. Jam autem Cornelii quidem noſtri Taciti ætate, unum apud Germanos annalium genus carmina erant: literarum ſecreta viri pariter fœminæque ignorabant. Nec id mirum ſane, quum illo ævo ne vicinis quidem cultioribus gentibus multus literarum uſus fuerit. Acceperant

Liv. l. 6.

De ſcriptis monumentis domeſticis.

ceperant Galli à Maſſilienſibus Græcis literarum characteres: ſed iis ad epiſtolas quidem & rationes patrio ſermone ſcribendas utebantur, leges tamen & ſacrorum ritus ne I. Cæſaris quidem tempore iis exprimebant, multo minus geſtas res. In Hiſpania præter colonos Phœnices & Græcos, ſolis, Strabone auctore, Turditanis olim literarum rudis quædam petitia fuit: memoriam tamen illos rerum parce conſignaſſe indicio eſt, quod quæ Trogus, Varro, Plinius de Hiſpania prodiderunt nullis ſcriptorum teſtimoniis confirment. Similiter in Britanniâ nullam rerum memoriam vel Julius Cæſar vel multo poſt C. Cornelius Tacitus invenerunt. Etſi autem in iis terris, ſequentibus ſeculis, exortum aliquid literaturæ per Romanos ſit: interim tamen Germania literas perrexit ignorare. Non enim erat unde eas ſibi acciperet, quum Romanos odio plus quam Vatiniano proſequeretur. Multo poſt tempore Latinis characteribus Francicum ſermonem exarare quidem conatum, difficultate tamen territum id omiſiſſe Carolum Magnum Cæſarem, teſtis eſt Eginhartus. Nec vero, tametſi unus alterq; poſt idem aggreſſus ſit, in morem ſtatum id abjit, ſed vix ante ſeculum Chriſtianum tertium decimum frequentatum. Antiquiſſima certè Imperii conſtitutio, quæ noſtratis ſit linguæ, demum Friderico II Cæſare condita eſt anno cIↃ cc XXXVI: quare ejus rei ut inſolitæ hactenus diſertè meminit Godofredus Agrippinenſis ad S. Pantaleonis monachus. Neque credo memoriam aliquam rerum vernaculo ſermone ante iſthæc tempora conſignatam usquam reperiri: hactenus ſane nihil tale editum in lucem eſt. Quæcunque ergo monumenta à noſtris majoribus tradita ſunt literis, ſi illud ævi antecedant, peregrino ſunt ſermone exarata. Nec tamen aliam temere linguam potuerunt adhibere quam Romanam: quum ea ſola inter omnes vicinas tunc ſcripta ſit,

Godofr. in Annal.

ea ſola culta. Quî vero aut potuerint aut voluerint quidquam iſthoc ſermone chartis committere, priusquam ille cœperit in pretio eſſe? Licet autem obſervare, Romani ſermonis uſum aliquem in Germanicis populis non niſi cum pietate Chriſtiana incœpiſſe: atque ea propter quo citius aut ſerius hac ſunt imbuti, eo etiam vetuſta aut recentia magis illius exordia eſſe. Non dico neminem quemquam Germanorum antehac Romanam linguam calluiſſe: abſurdum enim id dictu fuerit, quum jam à Cæſaris ævo Germani in commilitium ſint à Romanis aſſumpti, & vel ex Tacito conſtet, Arminium hominem Cheruſcum Latinè locutum. Tantum in pretio aut magno quodam uſu (ut nunc fit) eam linguam ante religionis noſtræ primordia liberis Germanis gentibus fuiſſe, inficior. Sed quid opus verbis eſt, quando pro ſe teſtimonium res dicit? Etenim, aut quæ Chriſtianiſmum antecedant, aut quæ alio ſint ſermone ſcripta monumenta, nullus Germaniæ populus oſtenderit: quin imo quo quis aut citius aut ſerius nomen Salvatori noſtro dederit, eo magis minusve antiquam ſuarum rerum memoriam habet. Haud neſcio jactari ab Arctois gentibus rupes Runicis quas appellant literis à remotiſſimis usque ſeculis loquentes: aſt vero (quod illarum pace liceat proferre) primum, nihil tale habet Balthico mari ſubjecta Germania, quæ & nobiliſſima eſt & Imperii Romani nunc gaudet cognomento; deinde, non multum illæ rupes habent rerum antiquarum; quædam poſtremo multa ficta narrando fidem omnium vehementer ſuſpectam reddiderunt. Certe longe hoc monumenti genus etiam infra Americanos Quipos videtur collocandum.

De memor. domeſt. non ſcripta.

Quæ conditio ergo ſit literis traditorum domeſticorum noſtrorum monumentorum, quæve eorum antiquitas, hinc manifeſtum eſt: de iis quæ literis conſignata non ſunt nunc dicendum. Horum autem duo quaſi genera recenſentur:

alia

alia enim numeris ſunt incluſa, alia ſine iſthoc vinculo vulgi ſermonibus ac memoria conſtant. Neq; enim hæc potuerunt majoribus noſtris deeſſe, quum quaſi naturà mortales omnes actorum aliquam memoriam circumferamus. Vt autem de poſterioribus primum verbo aliquid moneam, nemini non apparet quantum illis ſit fidei tribuendum. Notum quippe, majores noſtros ut ingenio non excultos, ita poſteritatis parum curioſos fuiſſe. Neque enim tam gloriæ in longum extendendæ fuerunt ſtudioſi, quam recti conſcientiæ; *optimus quisq; facere, quam dicere: ſua ab aliis benefacta laudari, quam ipſe aliorum narrare ſolebat.* Porro in quam famam omnes conſenſerunt eam haud de nihilo eſſe fatendum ſane eſt: at quæ paucis conſtat auctoribus parum profecto certi habet. Itaque licet fortaſſis nobis affirmare, nihil eorum temere credendum eſſe quæ traditione hujuſcemodi duntaxat ſubnixa, Chriſtianiſmi initia annis ducentis antecedunt: quoniam hoc cumprimis ſpatio fides talis memoriæ circumſcripta eſt, quemadmodum & ſupra diximus.

Sal. l. de bello Catal.

Aſt carminum certior forte eſt veritas. Et ſane eſt hoc antiquiſſimum nobis annalium genus. Neque enim tantum uno id loco jam olim C. Cornelius Tacitus aſſeruit, ſed & alibi Arminii geſta majoribus cantata idem affirmavit. Laudat cantilenas Gothorum Anſibus dictas Jornandes, Germanicorum ſcriptorum antiquiſſimus. Earum in Langobardica hiſtoria meminit & Paulus Warnefridus. Ex iisdem Waſthali hiſtoriam ad Clodovæum usque, per annos Io cccc xxvi, continuaſſe memoratur Francus Hunibaldus. Nec raro iis utitur in Danica ſua hiſtoriâ Saxo Sialandicus, & avorum memoria in annalibus Bajoaricis I. Aventinus, ut alios nunc ſilentio prætteream. Sunt enim haud pauci & in doctorum ordine, qui non dubitant illorum fidem Græcorum Latinorumque teſtimoniis in ambiguo anteferre. Sed nemo qui-

De maiorum priſcis carminib.

dem temere illa carmina rejecerit: si enim nullo alio saltim vetustate se commendant, & dubio procul nonnihil quoque trahunt ex vero. At vim certæ sententiæ in iis collocare, nescio an non fuerit vestigia in lubrico ponere. Quis enim à Poëtis veram exigat rerum fidem, quorum ars omnis in fictione est? Quis veritatem credat servatam integram infido paucorum, plerumque vanorum partiumque studiis deditorum, testimonio? Porro laborasse jam olim carminum nostrorum fidem vel ex eo constat, quod Taciti tempestate, celebrarint Tuisconem Deum terra editum & filium ejus Mannum, alia adhoc plures Deo ortos, originem gentis nostræ conditoresque: quæ falsi damnant sacri Hebræorum codices, fictionis ob *vetustatis licentiam* ipse Cornelius accusat. Taceo, illa quæ ex iis sive Hunibaldus, sive Saxo, sive Aventinus, sive alii adducunt, aut nullius esse momenti, aut ejus notæ ut fidem iis habere sit Romanis detrahere. Neque vero hæc sententia in majorum vergit dedecus: similis enim conditio & aliarum est cultissimarum gentium. Quippe antiquissimæ Græcorum res fabularum tormentis sunt jactatæ; quare & C. Lactantius *poëtas multo antiquiores*, ait, *esse, quam historicos & oratores & cætera genera scriptorum.* De Britannorum Bardis hunc in modum canit Lucanus:

Lact. l. 7. cap. 22.

Vos quoq; qui fortes animas belloq; peremptas
Laudibus in longum vates diffunditis ævum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Quid vero de ijs, ut & illis quos nunc Scoti Seneciones appellant, sentiendum sit, perdocte gravis auctor G. Buchananus dudum exposuit. Ferme autem gemini hi fuerunt nostris illis majorum vatibus: ut idem de utrisque judicium sit ferendum.

Buch. l. 2. rer. Scot.

Igitur jam patet hinc in universum, quanti facienda sint quæ aut exteris scriptoribus indicta, aut contra quam illi tradidere

didere, ex majorum monumentis nonnulli deprompta sibi profitentur. Nempe aut fabulosa esse ac commentitia, aut saltim dubia atque incomperta. Proinde, ut suarum rerum tempora Græci olim in ἀδηλον μυθικόν καὶ ἱστορικόν distinxerunt; ita fortassis haud absurde, si intra domestica sit standum, nobis quoque memoriæ historicæ cognomento sola illa quæ litteris à Christianismi initio usque est consignata, appellanda est: carminum aliarumque narrationum ἀγράφων fides fabulosa, reliqua spissæ tenebræ sunt æstimanda.

De monumentis peregrinis.

Quod si ergo rerum nostrarum antiquiorum notitiam aliquam certam placuerit comparare, manifestum est, peregrina inprimis scripta Græcorum Latinórumve (quos penes literarum in Europa olim gloria stetit) consulenda esse. Ex Græcis tamen non multum fortasse præsidii quis cæperit. Etsi enim illa gens mirandæ fuerit ad extera pariter ac domestica cognoscenda curiositatis: tamen, multis demum post florentissimas res AEgyptiorum Chaldæorum Ebræorum & Phœnicum seculis, excoli literis cœpit. Itaque (ut recte scribit Flavius Iosephus) primi *qui historias apud eos conscribere tentavere, Cadmus Milesius & Acusilaus Argivus, & post hunc quicunque alii fuisse memoruntur, paululum Persarum contra Græcos expeditionem præcessere*. Quin constat, nullam illis certam temporum seriem ante illa ludicra Iphiti instituta fuisse observatam. Ergo, sicuti suis in antiquitatibus infantes fuere, (quod jure olim exprobratum Soloni ab Ægyptiis est) ita peregrinorum in rebus minus sapuerunt quam infantes, adeoque frustra ab illis primordia rerum nostrarum expectaveris. Deinde, ne tum quidem quando omni doctrinarum genere claruerunt, ea quæ ad septemtriones aut aliàs paulo remotiora erant, habuerunt comperta: quod cum res ipsa loquitur tum vero non dubitavit fateri locupletissimus testis Strabo

De Græcis scriptis.

Ios. lib. 1. contra Apion.

Strabo l. 1. & 12.

Amaſenus. Omnes enim aquilonares atque occidentales populi uno confuſo Scytharum nomine comprehenſi ſumus, donec paulatim diſtinctiora illa Celtarum Iberorumque cognomenta invaluerunt. Neque enim nos priſcis illis Græcis alio nomine, quam Celtarum aut Scytharum uſurpamur; Germanorum appellatione plane tunc ignorata & multò poſt demum reperta. Apud primum Ariſtotelem legimus memoratos Harcynios montes: ne quis laudem hanc cum Julio Cæſare Eratoſtheni eat adſcriptum. Poſt hunc, Pythiam Maſſilienſem de ſuccini in Germaniæ littoribus collectione haud multum vero abſimilia prodidiſſe, ex Plinio diſcimus. Tametſi enim illum mendacii nugarumque accuſet Strabo, apud illum tamen principem cernere eſt Teutonorum, Guttonumque, Baſiliæ item ſeu (quod Timæus maluit) Balthiæ inſulæ memoriam. Præter hæc vix quidquam noſtrarum rerum in antiquis Græcorum ſcriptis reperimus: cum, quod aliàs ea tempeſtate præ feritate morum raris commerciis humanum genus ſibi invicem fuerit notum: tum vero quoniam præter ſuccinum & ferarum pelles (horum enim vetuſtiſſima apud nos mercatura eſt) nihil illo tempore habuerit Germania quo alliceret emptorem.

l. 1 Meteor. c. XIII.

Plinius l. XXXVII. cap. 11.

Strabo l. 1.

Longe notior Romanis fuit gens noſtra: ideoq; contra plane hic accidit quam quod alibi Strabo dicit, *ubi Græci deficiunt haud multum eſſe quod à Romanis compleatur*: quicquid enim de noſtris rebus diſtinctius atque planius in Græcis legimus ſcriptis, id omne Romanorum diligentiæ debetur. His tamen ſatis ſero cœpimus innoteſcere. *Sexcenteſimum* (ait Tacitus) *& quadrageſimum annum Vrbs noſtra agebat, cum primum Cimbrorum audita ſunt arma.* Ea vero tempeſtate uſque adeo incognita Romanis Germania fuit, ut de Cimbrorum origine portenta mendaciorum

De monum. Latinis. Strabo l. III

paſſa

passa sit sibi persuaderi. Non nisi armis autem famam aliquam Romano in populo majores consecuti sunt. Sed cum tempore profecit nostri cognitio, simul ac armorum vis magis magisque mutuo excrevit. Ex quo enim Gallia pulsus à Iulio Cæsare Ariovistus fuit, neque Romani dubitaverunt Rheno trajecto nos patrio in solo lacessere, plurimis seculis rara nobis cum illis pax, nec nisi ad tempus aut infida, donec illorum potentia omnis per nos fracta concidit. Interea vero primum quidem terræ nationesque Rhenum inter Danubium atque Albim sitæ ferro igneque ipsa Augusti tempestate sunt Romanis perlustratæ: mox & reliqua non potuerunt ignorari, propter mutuas clades aut commercia aut denique & commilitium. Certe jam tum Trajano imperante ita aperta bello Germania fuit, ut licet Strabo quondam dixisset: *quæ trans Albim ad Oceanum sunt nobis prorsus sunt ignota*: tunc tamen temporis fuerint, etiam ipsæ super Suevicum mare immensæ peninsulæ exploratæ. Ex horum itaque scriptis num quis dubitet optime cognosci quæ ad res nostras illorum temporum pertinent? Nisi fortasse credideris, res cognitas illos mendaciis voluisse incrustare: quod de nemine tamen bono præsumi aliàs solet; de his scriptoribus nefas fuerit sentire & insanum, utpote quum & hi in alijs fidem doctrinamque suam satis probaverint, & res nostræ alioquin integris legionibus per vastos temporum tractus fuerint perspectæ, quale quid non fert mendacium.

Str. l. VII.

Equidem illis, qui in defectu domesticarum literarum, monumentis Græcis & præcipue Romanis, unice existimant insistendum, neminem paulo doctiorem graviorem que calculum suum denegaturum esse, prorsus confido. Tantum optarim, superesse illa omnia quæ olim isti de gente nostra prodiderunt. Præter enim illa quæ in commenta-

Commendatio Romanor. scriptor. & in primis Taciti.

mentariis suis C. Iul. Cæsar memoriæ reliquit, aut ista quæ sparsim in variis libris aliis etiamnum invenire est, jam olim præclara plurima sunt consignata, propriis etiam hujus ipsius argumenti voluminibus, quæ nobis posterius ævum invidit. Sane T. Livium haud pauca de gente nostra memorasse ex epitomatore ejus constat. Scripserat & Asinius Quadratus de Germaniâ, Strabone & Agathia testibus. C. Plinius bellorum Germaniæ libros xx confecerat. Vt tamen horum desiderium æquius feramus, unus libellus C. Cornelii Taciti effecit. Vt enim illis tempore posterior est, ita dubio procul magis comperta Tacitus omnia habuit, adeoque fide scripsit certiore. Non in laudes viri digrediar, ut quem constat familiam ducere omnes inter historicos, qua prudentiam, qua sincerum mentis judicium, qua postremo ipsam dictionis gravitatem. At patriæ nostræ non possum non gratulari, quod ipso in hostico hominem hunc dignitate, doctrina, prudentia atque eloquentia plane maximum, scriptorem inveneritac laudatorem. Haud ignoro, tantum virum à nonnullis nostratium fictionis postulari: doleo duntaxat tam malam pro optime meritis gratiam referri. Quur credamus ignotam illi Germaniam fuisse non est: quemadmodum & ante ostendimus. Et vero quantulum aut Rhenus aut Danubius obstabat illo tempore, quo minus nota Romæ Germania fuerit, quum utriusque amnis littora pluribus legionibus defenderentur, & in media Roma miles Germanus excubaret? Diligentiam autem viri circa res nostras inquirendas loquuntur scripta: utpote quum nemo de nobis plura, nemo certiora prodiderit. Neque vero est quur fidem ejus habeamus suspectam, propterea quod ab I. Cæsare, Plinio, Strabone atque aliis diversa nonnnunquam narret. Facile enim probatu est, pro hujus sententiis sequentium seculorum monumenta facere. Vt taceam per sese liquere,

illis

illis minus comperta fuisse nostra præ novitate; quando dies diem docet. Nec, etsi non Saxonum, non Francorum, non Bajoariorum, non Thuringorum nominatim meminerit, ideo oscitanter scripsisse Tacitum æstimandum est. Namque alias multis probavimus, Chaucorum titulo hodiernos Saxones, Cattorum præcipue Francos, Marcomannorum Bajoarios, Cheruscorum & Hermundurorum Thuringos illi usurpatos, quamquam non iis quibus nunc sedibus ævo Taciti usos; quodq; soli inter Germanos Frisii antiquo adhuc nomine nuncupentur, qui & ipsi tamen pomœria sua multum dilataverunt, in Occani littora, à Chaucis & Cimbris forte deserta, diffusi. Quid? quod ne posterorum quisquam hanc illi palmam fecerit dubiam? Ipse ille princeps vulgo creditus Geographorum Cl. Ptolemæus, *in Germania cisrhenana quam turpiter multipliciterq; sit lapsus, item transrhenanam Germaniam quam misere turbaverit omnem, novissima vetustissimis, ima summis confundens*, à doctissimis est viris jam nemonstratum, & quidem ipsis iis qui ne quidem Pelusio proxima recte ab illo descripta annotaverunt. Neque vero alia ratio quam hæc una est, quur magno quidam ingenio viri, quum antiquissimas res nostras tantum ex monumentis Græcis Romanisque petendas recte censuissent, quicquid multo studio argumenti hujus comportarant, quicquid ut ita loquar tensis ingenii nervis inquisierant, id omne ad Tacitum ceu ad cynosuram atque amussim quandam narraverint. Id enim, ut alios sileam, & Beatus Rhenanus & Andreas Althamarus & Jodocus Willichius præstitere. Nec filum aliud secutus nuper est Philippus Cluverius princeps Geographorum nostra tempestate: qui tribus Germaniæ Antiquæ scriptis libris tantum conatus omnium superavit, quantum ingenii viribus & istarum literarum usu alios plærosque antecelluit. Ego quoque (ut liceat & hoc addere) libelli illius admirabili & eloquen-

Cluver. præfat. in German. antiq.

eloquentia & prudentia & ſub brevi ſermonis tegmine incredibili amplitudine fui motus, ut quum juvenes aliquot res noſtras prima ab memoria usque docere, adeoque reipubl. parare ſuſcepiſſem, pretium me laboris capturum judicaverim, ſi quæ de republ. aut religione aut privatis moribus, item de gentium noſtrarum originibus ſedibus & geſtis rebus, ad priſcum illud ævum pertinentia, obſervata mihi erant, illa omnia ad hujus adeo libelli explicationem, aut dixerim, aut ſuggerente memoria in calamum & chartam dictaverim.

Peroratio. Sed quid pergo Taciti illud opuſculum commendare, quod ne invidia quidem ſine rubore contempſerit? Quin potius venia mihi petenda eſt, quod tam multis de omni hiſtoriæ noſtræ ſtudio non dubitaverim coram te, PRINCEPS SERENISSIME, loqui. Et ſane crevit præter ſententiam hic ſermo, jamque dudum eos quos initio conſtitueram limites egreſſus eſt. Rapuit ſcilicet me quamvis pene invitum cauſſa communis ſalutis, ſimulque illa quam patriæ Germaniæ debeo coëgit quaſi pietas, apertius nonnihil monſtrare viam ad illas artes, quibus ſine reſpubl. noſtra ſalva eſſe, aut eam quam habet dignitatem tueri non poteſt. Tum vero ne quid diſſimilem, indignum arbitror facinus, Græciæ gentes & ſuæ nationis & peregrinas reſpubl. omnes poſteritati commendare ſtuduiſſe; nos vero noſtra negligere, ceu haud magni momenti. Et tamen non tantùm Imperii ipſum illud corpus, ſed & ejus membra multam prudentiam variasque reipubl. formas non minus quam olim Græcia, exhibent. Quippe quum regna in ſingulis Principatibus, oligarchias in Noriberga & Lyneburgo, democratias in multis, ariſtocratias plærisque in urbium, ſaltim magna ex parte habeamus. Taceo Amphyctionum conſeſſum umbram aliquam, ad Imperium noſtrum ſi conferas, videri, & cum

Achai-

Achaicum tum Ætholicum fœdus, quibus Græcia nihil illustrius habuit, abesse quam longissime à potentia & dignitate Helvetici pariter atque Belgico Germanici fœderis.

Quod igitur pluribus illam viam, qua ad Imperii rerumq; Germanicarum itur notitiam, monstraverim, ignosces mihi scio, OPTIME PRINCEPS; præsertim quum ipsemet hac etiam tenera ætate historico studio plurimùm delecteris, jam tum ingente omnibus spe excitata, fore ut ubi adoleveris præclaræ illæ artes civiles, quæ nunc temporum injuria tantum non sunt emortuæ, tuis auspiciis iterum efflorescant. Certe nec omina desunt id quæ promittant, si qua illorum fides est: quando tam multa in felicitatem tuam indies conspirant. Interea Deum venerabor, ut Cels. T. per hos vitæ scopulos velit ducere, & pace nobis reddita ad tam præclaros conatus præparare. Gestit scilicet animus videre illud tempus, quum, abolito hoc civilis belli monstro, illæ artes atque illa studia, tuo illustrissimo exemplo, recuperata pristina sua dignitate, rursus excolentur.

PRÆFATIO

In editionem libelli TACITI,

quæ prodiit anno

CIↃ IↃ C LII.

BENEVOLO LECTORI.

Septimus hodie decimus annus agitur, quum Taciti hunc libellum variis aditis veterum scriptorum fragmentis, spene illo quo nunc modo, publicarem: idq; in gratiam potissimum Academicæ nostræ juventutis, quæ per infelicia illa tempora librario commercio omni propemodum interciso, non sine magno studiorum dispendio, illis veteris ævi præclaris monumentis destituebatur. Erat mihi quamvis juveni, omnino jam tunc persuasum, ad solidam perfectamq; ejus etiam quæ nunc superest, Germanicæ reipublicæ notitiam, plurimum conducere illam non tantum à Carolino Francorum ævo, quando primum hæc Imperii civitas coaluit, sed & ab antiquissima retro memoria, rei nostræ omnis publicæ privataeq; factam repetitionem: imò facere illam ad plenum regnorum ferme universæ Europæ intellectum, quoniam pleraq; isthæc à gentibus Germanicis condita plurimum hodieque retinent moris prisci; quæ, inscitia rerum illarum veterum, turbulenti quidam, tanquam vitio nuper demum introducta, criminantur. Nec vero aliud tum consilium erat, quam ju-

venum animos ad remp. nostram parare: cujus naturam atque instituta vulgo à paucis, & perperam, addisci, antequam illi adhibeant manum, idq; summo cum salutis publicæ damno fieri, serio dolebam. Hinc prolixe tunc præfatus sum de omni reipublicæ nostræ accuratiore notitia, quis ejus usus, unde petenda demum sit, & quam graviter permulti heic vel oscitanter se gerant, vel à regia aberrent via. Qua in re operæ abs me factum pretium aliquod, si ostenderem subsecuto doctiorum applausu, multisq; hinc inde corrogatis testimoniis, haud fortaßis arrogantiæ merito postularer; certe non sine exemplo celebrium in literis hominum, eoque sic satis paßim recepto peccarem. Verum illud quidem pudor meus haud siverit: nec mihi hactenus ille mos probare sese potuit. Et tamen qui isthac in doctrina mea quidquam desideraverit, etsi illa à vulgo haud parum dißideat, vix unus alterve, quod equidem sciam, usq; huc repertus est, neuter vero mentem meam probe assecutus.

Id lueulenter adeo circiter hosce tres annos ostendi V. Clarißimo Joanni Ottoni Tabori, impetuose antehac in me invecto, ut tametsi in Ra-

cematio-

cemationibus suis Criminalium Definitionum varia reponere sit conatus, non tamen vel verbulo probare fuerit ausus, à sese jure me accusatum, quasi omnem Justinianei juris publici in Germania usum explosissem, & doctrinam publici juris universam transscripsissem Politicæ; quo inter alia nomine graviter de injuria mihi facta eram conquestus. Verum illi videtur familiare, ubi injuriæ & calumniæ est manifestus, culpam veterem dissimulare, & quo memoria illius obliteretur, per convitia & novas συκοφαντίας subsidium petere. Ita calumnia calumniæ pro tegula est, ne perpluat scilicet. Et vero cum in epistola Epidemeticis suis præfixa, apud ipsum Serenissimum Dominum meum, Principem & literatissimum & justitiæ legumq; acerrimum vindicem, in universum omnes illos qui Justinianei juris publici observantia, nisi quantum ejus denuo est liberrime receptum, haud obstringi Germaniam statuunt, ceu hostes ipsiusmet justitiæ & jurisprudentiæ, implorata Principis vindicta, publice summa cum injuria perstrinxisset; in ipsoque libro me præ aliis isthoc in censu notavisset nominatim ad querelas meas nihil regessit aliud, quam

quod

quod epistolam illam exarans de me haud cogitaverit, nec meam in Tacitum præfationem, quam impugnandam sibi sumpserat, vel integram, vel cum cura sibi perlectam, *in convitiis & novis criminationibus totus occupatus. Cæterum illa quidem confessio propriæ turpitudinis allegatio est: indigna viro qui libris scribendis dat operam. Quid enim magis putidum, quam refellere quod non expendisti, aut tui usq; adeo esse immemorem, ut ex professo accusatione omnium gravissima sine discrimine instituta, oblitus sis ejus quem inter illos ipsos præ aliis nominatim paulo ante eras insectatus? Num qui ita sese gerit idoneus sit conscribendis libris, imo num causis arbitrandis sit aptus, aliorum sit judicio permissum. Nec tamen fortassis omnibus persuaserit temere Tabor, mei memoriam scribenti epistolam excidisse, cum in illa exagitaverit etiam hoc, quod juris publici professio Philosophiæ alicujus parti transcribatur, & tamen in ipso suo Epidemetico unum me culpæ illius postulaverit. Verum ut exciderim ego madido criminatori; manet tamen, iniquissime omnes in universum qui mecum faciunt, in famosa isthac epistola publice*

traductos

traductos esse. Sed & communem injuriam recte me judicasse ad me quoque pertinere, præsertim cum ipso in libro fuerim (non sane honoris gratia) præ aliis accusatus; eoq; immerito Taborem conqueri, quasi famam hominis hoc in occursu (*liceat uti familiaribus ipsi Latinæ linguæ elegantiis*) innocentissimi contra omnes Christianismi regulas inaudita procacia attentaverim, *nemini non scio manifestum esse. Non dubito certe causam hanc cujusvis æqui judicis arbitrio committere. Nec vero ab atrociter licet læso me quidquam contra inclementius jactum est.* Arrogantiæ (*quod conqueritur*) *non argui hominem. Nihil per sese vitii habet Cancellariatus, ut ita loquar, affectatio. Quidni enim ambias locum virtute tua dignum?* πρὸς ὁ λόγος, εἰ τῆς ἐπιστοπῆς ὀρέγεται καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. *At cum ambias, turpiter simul impotentiam animi ac maledicentiam prodere, idq; coram ipso Principe, hoc vero ut indecorum est, ita in Tabore improbavi. Calva sane est excusatio: coactum sese in epistola illa rationes scripti libri reddere, ob instantes nundinas & dimensum chartarum. Quasi scilicet rationes illæ reddi non potuissent absq; tot improbis ca-*

lumniis & convitiis, aut quasi edicto aliquo Amphyctionum jussus ille esset cum ratione insanire, tantum ut sua chartæ maneat mensura, & in mercem quoq; συκοφαντίαι veneant. Immodestiam & animi impotentiam *objeci: fateor. Notore indiget si illis sese vitiis fœde coinquinatum nesciat. Si mihi non credit, interroget alios; proximos, remotos. Quærat, quare spes suæ magni in aulis loci, repulsam sint hactenus passæ. Produnt animum nonnulla ejus scripta* plena ruris & inficetiarum, λοιδορίας *à capite ad calcem refertissima. Ipsæmet illæ Racemationes (ut alia sileam) in me sane maledictis scatent. Quo porro nomine appellaveris illum morbum, qui sic judicii aciem flectit, ut adversarii sententias raro percipiat, easq; vel sinistram in partem rapiat vel iniqua censura vexet? Non est mihi tantum otii aliena ut curem: quid mihimet ipsi in Epidemeticis acciderit jam constat. Longe vero iniquiores sunt Racemationes; affingunt enim quæ in mentem nunquam venere, & innocentissime dicta pervertunt. Inclytam Argentoratensem Academiam* scholam *appellaveram, more cum alias passim recepto, tum in ipsa Argentoratensium urbe probato; id per contemptum*

abs

abs me factum calumniatur Tabor: à qua suspicione saltim meæ Antiquitates Academicæ me vindicaverint multis locis. Alibi eodem in libro, jam totus in fermento, non dubitat mihi adscribere, quod doceam: jus Justinianeum Germanos hodie non obligare: *cum integris duobus capitibus, secundo nimirum & tertio post tricesimum libri de Origine Germanici juris, plane contraria demonstraverim. Scribit me* pag. 20 *illius libri tradere:* in potestate singulorum Ordinum esse OMNE jus Justinianeum abrogare: *ego vero diserte ibi addidi,* quod quidem ex constituto valet. *Dicit me* pag. 205 *ejusdem libri docere,* Germanicas gentes sine legibus haud omnino infeliciter vixisse: *Mea autem verba hæc sunt:* sine legibus, sive numero multis sive scripto comprehensis, videntur Germanicæ gentes haud omnino infeliciter vixisse. *Ait à memetipso me indigitari eâdem pag.* Politicum Medicum. *At hæc appellatio neq; ibi neq; alibi usquam comparet, imo fuerit mihi quam maxime invisa. Attribuit mihi & hæc:* Germaniam non esse Romani Imperii partem, Cæsarem inquantum Cæsar Germanis non imperare: *Ego vera adjeceram:*

ſi proprie & accurate loqui animus eſt. *Id quod verum eſſe, oſtendi dudum integro libro de Germanorum Imperio Romano, quem confutet Tabor ſi poteſt. Meum item eſſe dicit:* Juſtinianeas leges non habere vim legum ullo in populo: *Ego vero ſcripſeram:* vim legum non habent hodie ullo in libero populo, NISI ubi illæ publico conſenſu eam vim ſunt conſecutæ. *Similiter quod dixiſſem ego:* In Hebræis legibus multa longe ſapientius & æquius inſtituta inveniri: *Ille accipit atq; ego ſim locutus* de Hebræorum Rabbinorum legibus: *cum tamen leges Hebrææ ſint Moſaicæ, quas ex Rabbinorum ſcriptis perperam à nonnullis peti, omnino arbitror. Non dubitavit porro aſſerere, me pag. 204. libri de Origine Jur.* autoritatem conſtitutionis Carolinæ criminalis ambiguis verbis eludere ſategiſſe: *Et tamen ibi hæc mea fuere diſerta verba:* Nec minus notum, ea quæ in publicis regni comitiis decernuntur (cujusmodi inter alia ſunt Conſtitutiones Criminales Caroli V Cæſaris) per omnem Germaniam vim legum obtinere. *Non erubuit quoque aſſerere, me libri illius* cap. 32. pag. 187 & 191 invitis dentibus (*ita loquitur pro ea qua*

valet

valet scilicet Latini sermonis peritia) professum, jam seculo XIII Juris Doctores insigni numero in consiliis & judiciis floruisse: *Et tamen vel lippus videat, loqui me disertis verbis de ætate Friderici III Cæsaris; quæ utiq; non in tertium sed quintum decimum seculum incidit. Haud dubie quoque me tactum voluit Racemationum suarum pag. 314 scribens*: Authenticæ jussu Imperatorum Germanorum Codici insertæ, novam illorum hæresin satis redarguunt, qui Juris Romani auctoritatem ultra seculum in Germania viguisse negant. *Ineptitudinem argumenti non arguam nunc; sed illud nequeo dissimulare, quod mihi tribuat, quasi ego seculi unius limitibus circumscribam Romani juris per Germaniam vetustatem; quum tamen ex professo probaverim, paulo ante seculum quintum decimum illud Jus hîc cepisse, adeoque jam ultra ducentos quinquaginta annos invalaisse. Paris notæ est illud quod* pag. 442 *adfert Racemator*: me id operam potissimum dare, ut omissa Juris Justinianei & Imperatorii rectitudine in superiorum seculorum barbariem ab omnibus bonis damnatam, relabamur. *E contrario tamen* cap. ult. libri de

Orig. Juris pag. 205, 206, 207, & 210. *liquido ostendi, nequaquam vetera mihi omnia instituta se probare, & cum ex aliis tum Romanis legibus, quod utilissimum videbitur, à Juris peritis ævi nostri melioribus colligendum esse. Enimvero satis ita indicavi ex eo me numero esse, de quibus Aristoteles:* ζητοῦσι δὲ ὅλως τὸ πάτριον, ἀλλὰ ταγαθὸν πάντες. *Passim denique me criminatur, quasi ex Hippolythi à Lapide libro multa acceperim: & tamen Hippolythi illud scriptum anno demum sexto post quadragesimum in manus vulgi devenit: mihi sane antehac neque visum neque auditum fuerat. Nec ignorat Tabor, jam tum anno post tricesimum quinto Præfationem in Tacitum, post quadragesimum tertio librum de Origine Germanici juris publicatum esse. Ipso vidente, audiente, probante, Argentorati Doctorum juris dignitas, sententiis ex meo opere isthoc potissimum desumptis, à Georgio Melchiore Tilone adversus quædam Hippolythi minus commodè dicta publice defensa est.*

Tot tantasq; calumnias cui affectui alii quam nimiæ illi animi impotentiæ, quæ judicii aciem, qua aliàs Tabor non videtur destitui, obtundit,

adeo

adeo ut in clarissimo meridie cespitet, acceptum tuleris? An alicunde profectum dixeris fatalem stuporem istum, qui non patitur illum advertere, quantum sibimet ipsi adversetur, dum usq; adeo urget: teneri nos Germanos ad Justinianei juris obsequium: & tamen ultro fatetur, idque citra omnem indignationem, cum alibi tum l. de Metat. cap. 5. n. 6 & 7: *privatum illud jus,* miseris alicubi & nimiis subtilitatibus laborare, nec ullum fere caput inveniri, quod non posteriorum Principum ac inprimis modernorum statutorum, ac consuetudinum placitis immutatum sit. *Si simpliciter obligamur ad leges Justinianeas, utiq; omnis quæ ab illis facta est secessio iniqua est: si hæc nihil habet iniquitatis, non simpliciter etiam tenemur illas sequi. Quam causam aliam dixeris illius, quod meam de auctoritate Justinianei juris sententiam paradoxis & novitatibus accensuerit, cum sit apud omnes, etiam Romanarum legum doctores, receptissima? Nec vero, quod equidem sciam vel Germanorum Juris peritorum quispiam leges publicas, statuta & consuetudines Justinianeo juri adversantes, injustitiæ isthoc quidem nomine postulavit: omnes*

secundum illas non minus ac secundum isthæc Justinianea populo jus dicunt, & dixere hactenus, idq; potiore auctoritate habitâ novarum constitutionum & provincialium præ Justinianeis, ipsimet imo multarum ejusmodi Justiniano adversantium legum auctores sunt & hactenus fuerunt. Scite *Matthias Stephani* procem. Comment. in Novellas n. 52. & *plane ex mente mea*: Leges Justiniani, quatenus à moribus nostris non sunt approbatæ non magis nobis jus facere potuerunt, aut nos obligare, quàm Leonis Philosophi aliorumque Græcorum Imperatorum Novellæ quæ receptæ non sunt. Vnde nemo non intelligit nos altero oculo in jus scriptum Justiniani, altero autem in mores seculi intentos esse oportere, & præsertim quid de unoquoque juris articulo in Camera Imperiali, tanquam supremo in Romano Imperio judicio observetur. *Christophori etiam Besoldi* c. 5. part 3. Tract. posth. de Jure publico *hæc diserta verba sunt*: Inter regalia Statuum Imperii præcipua videntur esse illa; quod possint statuta condere, secundum quæ in ipsorum territoriis vivere & judicari debent subditi,

magistra-

magiſtratus item atque judicia conſtituti: eaque ſtatuta ejus vigoris eſſe reputantur, ut Aſſeſſores etiam Cameræ Imperialis, ſecundum ea, in cauſis per appellationem ad illos devolutis, PRAECIPUE judicare teneantur: ac ſi in caſibus demum in ſtatutis iſtis omisſis aut per localem conſuetudinem non deciſis, jus commune ſequi debeant. Kammergerichts ordnung parte 1. tit. 57. *Pridem ante idem Beſoldus* Diſp. de Majeſt. *Treutlerum confutaverat ſecus ſentientem. Idem docuerat, modernorum Cæſarum poteſtatem Jure Juſtinianeo definiendam nequaquam eſſe. In eandem ſententiam diſſerit Gailius* l. 1. Obſervat. 36, *Wehnerus* Practic obſerv. voce Gewonheit/ *Carpzovius* ad l. reg. cap. 9 ſect. 1, *Rittershuſius* de differ. juris civil. & canon. in proœmio: *ut ſileam alios. Quid, quod nonnulli longe peritißimi Germanici juris, interq; eos ipſemet Reinkingius* l. 2 de regim. ſec. & eccleſ. claſ. 2. cap. 14 n. 30. *Beſold.* de rep. mixta c. 2, *non dubitent aſſerere, in Camerali Judicio leges non pro auctoritate ſed pro ratione allegari? Quorum ſententiæ tamen ego quidem haud temere acceſſerim: quamvis haud*

ignorem eam esse amplissimi illius Senatus auctoritatem, & in legibus non observandis libertatem, ut in ipsomet fori processu juris civilis solennitatem & circa processum commissas nullitates haud attendere soleat, modo de meritis causæ constet. Cæterum omnino præclare, de Romani Juris in omnibus liberis rebuspublicis (qualis utiq; & Germanica est) vi etiam loquitur c. II libri de Imperio maris *Jacobus Gothofredus, vir summus, & cujus morte cum Juris vere Romani prudentia, tum omnis res literaria ingens nuper damnum fecit. Cum enim disseruisset, Rhodiam legem à Romanis admissam, solo æquitatis respectu habito, non quod ea tenerentur, addit:* Sic sane Romanis hodie legibus utuntur liberrima omnium regna populique, tanquam æqui bonique fonte. Quo qui aliter utuntur, næ illi perquam suaves sunt, parumque sibi consulunt: cum, verso hodie regnorum populorumque statu in aliam quam Romanum olim Imperium formam, juri Romano non nisi absurdè quisquam sese illiget. Et prudentissime omnium Galli, qui eo loco leges Romanas habent, quo & quatenus fontem boni æquique:

quo

quo simul & dignitati suæ recte consulunt, & veram Juris dicundi orbitam tenent. Quod quidem & hic ἐκπαρόδου additum volui, adversus irrationalia quorundam hac de re judicia, qui Gallos ea de re perquam inique pipulo differunt. *Non patitur institutum similia testimonia plura huc adferre, quorum cæteroquin copia ad manum est: utpote quum hæc Germaniæ consuetudo hodie in omnium passim locorum judiciis sit recepta; ut recte dicit Gailius. Ne quidem nunc urgebo, quod nostrorum Jurisperitorum alii non dubitent ipsam Justinianei juris æquitatem oppugnare, alii novum jus condendum suadeant. Et vero frustra provoces ad Doctorum suffragia, cum in confesso sit Cæsaris Ordinumque Imperii libera ferendarum legum potestas: quæ salva esse nequit si adstricta est Germania unico Justinianeo juri. Certe & qui nunc est Imperii status fuerit iniquus, & actum est de libertate reipublicæ, si verum est quod Tabor profitetur. Ejus sane opinio isthæc ipsamet subruit status publici fundamenta.*

Si ea tamen est Tabor confidentia, ac si placet illi exequi quod minitatur, per me licet, eam

quam existimat Romani juris privati obligationem propugnet acriter, simulque ejus per Germaniam originem ostendat aliam quam à me factum est. Disputet vero argumentis, iisque non trivialibus sed solidis: non convitiis, non obtrectationibus, non calumniis: armis turpibus impotentis animi, indignis viro doctum se professo, indignissimis juris philosopho ac sacerdote. Habeat rationem cum sui tum mei loci.

Ἔλεγχε ἐλέγχου· λοιδορείας δ' ὑπέρπει
Ἀνδρὰς φιλοσόφους ὥσπερ ἀγορωλίδας.

Parcat mihi, parcat sibi; nec maledicendo Ordinem nostrum dehonestet. Si dicere tamen perrexerit quæ vult, forte illa audiet quæ non vult. Nam & olim fas Senatori fuit habitum remaledicere, quamvis maledicere non liceret. Tunc existimet Responsum non dictum esse, quia læsit prius.

Neque dubitet, longe plurima in suis libris sese offerre acrem animadversionem commerita: ut proinde nec mihi deesse possint tela acerrima quibus illum petam, si fuerit tanti. De Romani Juris studio, num diffundere illud etiamnum sese debeat ad quævis Tribonianei Corporis, etiam obsoleta,

ſoleta, nulla mihi cum Tabore eſt contentio; ac propterea fruſtra ille mihi Cujacium obducit. Fateor tamen operam mihi videri perdere, qui prolixo adeo labore ad forum affectant viam. Cui enim hoc duntaxat eſt propoſitum, quare deſudet in iis, quæ ex uſu amplius non ſunt, & in foro nihil valent! Nec verò hæc quidem antiquata ſunt forenſis noſtræ prudentiæ regulæ; quod tamen videtur Tabor affirmare. Ad plenam peritiam hiſtoricam Romani juris, (qua cumprimis excelluit Cujacius) non tantum Juſtinianeæ leges omnes ſine diſcrimine, ſed etiam ſi quarum ex vetuſtiſſimo ævo memoria ſuperat, requiruntur. Ad νομοθετικὴν prudentiam comparandam facit itidem haud parum omnis etiam dudum abrogati Juris notitia. Tantum de eo mihi cum Tabore non convenit: Num Juſtinianeæ leges ex ſeſe obligent Germaniam, non attenta ſcil. ulla in eas recentiore Imperii Ordinum conſenſione.

COGOR *unum pro me adjicere de Teſtamenti factione Germanis priſcis haud uſitata Scripſeram ego:* Haud dubie ad præcavendas lites multum juvit etiam prohibita teſtamenti factio, eoque hereditatis ratio certa ac plana:

qualem tum obtinuisse, teste Tacito, novimus. *Ea res male habet Taborem, ac proinde opponit verba quædam ex legibus Bohemicis Ferdinandinis, (cum potuisset, in eandem sententiam verba Constantini Magni adferre* ex l. 1. Cod. de S. S. Eccles. *nisi me recentiore auctoritate Cæsarea opprimere statuisset) de omnimoda testandi libertate: quasi illa demum cum naturali æquitate consentiat, adeo ut nunquam majore homo libertate frui debeat quam moriturus circa bona sua disponenda. Cæterum fac eam esse vim nativæ libertatis humanæ; nihilominus potest verum esse, illud testandi arbitrium causam multis litibus dare. Verum autem esse, utinam non usus doceat quotidianus!* Omnes pragmatici (*verba sunt Francisci Hottomanni Anti Triboniani cap. 6.*) fatentur, quod materia testamentaria sit fons & nutricula maximæ litium partis, captionumque quæ ibi fiunt ubi Jus Civile viget.

I. *Ideoque illa quidem objectio me non ferit. Jam si omnino fas est, ut cumprimis ultimæ voluntatis libertas undique integra sit, utique omnis in universum limitatio ejus iniqua fuerit. Iniqui igitur fuerint tantum non omnes populi; utpote*

cum

cum omni retro ætate, ut & hodie, pene nusquam non, frenum libertati isti per leges testamentarias injectum sit, alibi astrictius, alibi laxius. Ipso divino Ebræorum jure successio omnis, in bona saltim agrorum immobilia, non nisi legitima fuit. Athenis ante Solonem non erat jus testamentum condere, sed penes defuncti genus pecunias & domum remanere oportebat. Hic vero liberum fecit, liberis non existentibus, cui visum esset sua donare. Nec temere tamen aut simpliciter dare indulsit: sed, si non per morbum, pharmacumve, neque vinculis, aut necessitate constrictus, vel uxoris blanditiis inductus esset, *quæ fere verba sunt Plutarchi. Sine dubio nonnisi Atheniensium exemplo apud Romanos item magna data est testandi legandique licentia, uni tamen patrifamilias, per Duodecim Tabularum leges, cujusmodi erat illa:* Paterfamilias uti de re sua legassit, ita jus esto. *Verum hanc licentiam plurima reipubl. incommoda attulisse, vel sola illa testamentariarum legum Romanarum prope infinita cum varietas tum multitudo, quæ post secuta est, docuerit. Longe scilicet verissimum est, & sapienti-*

pientibus omnibus probatum illud Isocratis: τὰ γε πλήθη καὶ τὰς ἀκριβείας τῶν νόμων σημεῖον εἶναι καλῶς οἰκεῖσθαι τὴν πόλιν αὐτῆν. *Sed & diserte legandi illa libertas testandiq; per varias leges, cumprimis Furiam, Voconiam, Falcidiam, Velleiam, Corneliam, Caniniam, plurimis modis iterum restricta & atque in ordinem est coacta, &* quia plærumque parentes sine causa liberos suos exheredabant vel omittebant, inductum ut de inofficioso testamento agere possent liberi, *& data his legitima patrimonii portio.* Ex eo testamenti factio non privati sed publici juris fuit, *ceu loquebatur Papinianus:* nec nuda voluntate constitutum est testamentum, *ceu idem inquiebat:* & nemo potuit in testamento suo cavere, ne leges in suo testamento locum haberent: *quæ est sententia Pomponii. Nec vero probata illa Testamenti formula:* Lucius Titius hoc meum testamentum scripsi sine ullo juris perito, rationem animi mei potius secutus quam nimiam & miseram diligentiam; & si minus aliquid legitime, minusve perite fecero, pro jure legitimo haberi debet homi-

nis

nis ſani voluntas. *Emollivit rurſus hunc rigorem Cæſar Conſtantinus, Juſtinianus longe plurima abolevit: neuter tamen uni liberrimæ voluntati teſtatorum omnia commiſerunt, quod notiſſimum eſt. Hodiernis Europæ, univerſæ moribus ut & noſtris, ne quidem illa à Juſtiniano permiſſa teſtandi libertas toleratur in bonis potiſſimis, qualia fere ſunt feudalia; ut nec in aliis. Num igitur & illas divinas Ebræorum, & Romanorum iſtas, ut & noſtras, aliarumq; gentium omnium teſtamentarias leges conſuetudinesque injuſtitiæ accuſaveris, propterea quod iis tanquam repagulis libera teſtatorum voluntas coërcita ſit? Utique hoc quidem abſurdum factu fuerit; & tamen faciendum eſt, ſi eſt nefas conſtringere nonnihil ultimam voluntatem. Quare autem non minus illam liceat* II. *frenare, quam reliquam omnem bonorum diſpoſitionem? Imo vero, cum ſimpliciter bona omnia civium ſint obſtricta publico civitatis commodo, nunquam non integrum reipubl. eſt jus ſuum, de bonis diſponendi in uſum communem. Naturali quadam æquitate ſane nihil huic rerumpublicarum*

carum omnium juri est detractum, ideoque locus est positivæ legi, prout exigit quælibet civitas. Et sane interest multum, cum ad formam reipubl., tum ad civium familiarumque salutem, quemadmodum omnis illa successio sese habeat, (*quod etiam à Platone est monitum* l.2. de Legib.) *ac propterea prudens legislator non utique meræ singulorum voluntati rem tantum permiserit.*

III. *Ipsamet illa Ecclesiis & clericis monachusque legandi facultas, cui, in favorem pressæ hactenus Ecclesiæ, commendandæ usque adeo in universum libertatem testandi Constantinus Magnus laudavit, quam multum nocuerit passim terrarum rebuspublicis pene omnibus, in vulgus jam innotuit; & præclare ostensum est à Paulo Servita, aliisq; Venetorum contra Papam Paulum V defensoribus; eoque ipsimet proxime secuti Constantinum successores, & alibi in Occidentali hoc orbe summæ quæque potestates prudentiores, legem hanc Constantini improbavere, minime id facturi, si illa à Magno Cæsare addita legi*

IV. *ratio placuisset. Quei porro saltem originariorum civium salutem tuteris illa testandi licentia?*

Et

Et tamen horum commodis maxime studendum est à legislatore, utpote quoniam respubl. omnis horum præcipue gratia initio instituta sit. Præclare Isocrates orator prudentissimus in Sociali: καὶ τοι χρὴ πόλιν μὴ εὐδαιμονίζειν μὴ τὴν ἐξ ἁπάντων ἀνθρώπων εἰκῇ πόλυς πολίτας ἀθροίζυσαν, ἀλλὰ τὴν τὸ γένος τῶν ἐξ ἀρχῆς τὴν πόλιν οἰκησάντων μάλλον τῶν ἄλλων διασώζυσαν: Ea demum civitas felix est habenda, non quæ è promiscua hominum colluvie multos cives temere colligit, sed quæ antiquissimas & primas familias maxime conservat. *In Israelitarum sane republica non permisit Deus agrorum possessionem stabilem pervenire, nisi ad solos illos, non autem ad peregrinos sive alienigenas. Hinc etiam* quid utilius plebiscito Voconio de coërcendis mulierum hæreditatibus? *dicebat Phavorino apud Gellium ipsemet Sextus Cæcilius Jureconsultorum ejus ætati facile princeps. Nec vero ille eandem apud Armenios usu receptam de succedendo legem cum Justiniano* ed. 3. cap. 1: *appellasset* barbaricam insolentemque, & quæ neque Romanos neque suæ reipublicæ justitiam

deceat. *Sapientissimus vir Aristoteles* quinto Politicor. libro cap. 8. *inter Oligarchiæ tutamenta laudat:* καὶ τὰς κληρονομίας μὴ κατὰ δόσιν εἶναι, ἀλλὰ κατὰ γένος μηδὲ πλειόνων ἢ μιᾶς τὸν αὐτὸν κληρονομεῖν. ὅτο γὰρ ἂν ὁμαλώτεροι αἱ οὐσίαι εἶεν, καὶ τῶν ἀπόρων εἰς εὐποιΐαν καθίσαντο πλείους. *Idem prudenter* l. 2. c. 7 *notat, cum lege cautum fuisset ne quis patrimonium alienet, utque antiquæ hereditates conserventur, eo apud Leucadam sublato popularem factam eorum rempubl.* ὃ γὰρ ἐπισυνέβαινεν ἀπὸ τῆς ὀλιγομανίας πραγμάτων εἰς τὰς ἀρχὰς βαδίζειν. *Capite item nono ejusdem libri Lycurgum reprehendit, quod patrimoniorum venditionem vetuisset, permissa donandi ac testandi facultate: cum hinc tamen eadem incommoda oriantur. Num igitur ex bono reipublicæ Justinianus Cæsar laxaverit testandi illud frenum, & annon ex parte in gratiam quorundam testamenti captatorum illud sit factum, judicent prudentes. Sane iis, perinde ut olim persæpe, aulam illam abundasse, imo horum artibus ipsummet fuisse Cæsarem obnoxium, non patitur nos amplus ignorare Arcana Procopii*

copii historia, postquam illam ex Vaticanæ Bibliothecæ latebris produxit Nicolaus Alemannus.

Sed non est hîc locus pro dignitate hoc quidem agendi. Facile tamen apparet vel ex hisce paucis quæ attulimus, potuisse me non uno nomine legitimam successionem majoribus olim, ut hodieque septemtrionalium permultis usitatam, testamentariæ præferre: neque Taboris objectionem momenti ullius esse. Cum unius alicujus igitur tantum commodi causâ morem priscum laudaverim, & quidem ejus qui apud omnes paulo prudentiores in confesso est, nonne loliginis succus est & mera ærugo illa Taboris vellicatio? An ex parte & ab juris quadam imprudentia est profecta? Sane sic satis doctum leguleium & lati juris peritum sese ostendit passim, prudentem sive lati sive ferendi juris perquam raro. De quo discrimine dictum alibi est accuratius, & Taborem fortasse jam docuit Antonius Faber, plenius autem docuisset Joachimus Hopperus vir summus, & de quo cive merito sibi Frisia gratuletur, si Veræ jurisprudentiæ Tabor dedisset aliquando operam.

CÆTERVM Tabore relicto, (cum enim eos qui violento affectu odioq; semel correpti fuerint perquam sit difficile sanare, *quod recte dicitur* Nov. 40. in f. præf. *frustra cum Tabore mihi multa res est) revertor ad ea quæ Tacito quondam præmisi prolegomena. In iis (ceu ante dixi) nihil hactenus deprehendi, quod alii animadversione dignum judicaverint, si unum alterumq; excipias, quorum censuram non est forte quod multum morer, inter tot aliorum laudationes. Ipsemet ego nonnulla quidem paulo aliter scripta malim: sed fortasßis haud fas est, juvenilem laborem omnem exactioris ætatis trutina expendere, & singulis temporibus suus aliquis nævus relinquendus est, modo non nimium dedecoret: ac proinde non est cur quidqnam mutem. Est vero etiamnum idem qui olim animus, in reipubl. nostræ usum educandi nonnullos, quibus*

De meliore luto finxit præcordia Titan.

Neq; nunc etiam video, quei id fieri poßit rectius, quam si post ipsam Civilem philosophiam probe perceptam, reipubl. Germanicæ negotia omnia à prima usq; memoria repetantur. Igitur cum pri-

oris

oris illius editionis exempla dudum fuerint vendita; & à multis nova ſtagitarentur, obtempera vi tandem illi deſiderio; præſertim ne qua videar juventutis ſtudioſæ commodo defuiſſe. Quin imo ut eo majori uſui nova hæc editio cederet, prolegomena quidem præmiſi, fere qualia olim exaraveram; reliqua vero omnia cum plenius tum emendatius, addo & longe nitidius ſolito, exhibui. Ipſum namq; Taciti libellum additis notis reddere correctiorem inſtitui: in aliorum autem veterum monumentorum fragmentis exprimendis, laudatiſſimorum exemplarium Lipſii, Caſauboni, Dalechampii, Schotti, Bertii veſtigium potiſſima ex parte (quædam enim meæ induſtriæ debentur) ſecutus ſum. Superant quidem paſſim & alia ex priſco illo ævo, in Græcorum Latinorumq; ſcriptis, rem Germanicam illuſtrantia; quoniam plæraque tamen ſunt minuta, aut in manibus tantum non omnium, non placuit huc quidem illa congerere. Adieci vero nonnihil ex Philippo Cluverio: quod quaſi in una tabella τὴν χωρογραφίαν antiquæ recentisque Germaniæ exprimant, atque ita non minus in vetera quam recentia lectorem

quaſi

quasi manuducant. Quæ ipsemet de Antiquis illis Germaniæ rebus, sacris, profanis, iisq; publicis privatisq;, deq; Germanicarum gentium originibus, migrationibus ac fortuna universa commentatus sum, ubi plus otii fuero nactus, aliàs fortasse dabo: modo Tu, Lector Benevole, conatibus meis studiisq; favere perrexeris. Helmestadii in Acad. Julia. XI. Kal. Septembr. CIↃ IↃ C LII.

FINIS.

EPISTOLÆ DUÆ

Ad Viros Clarißimos

JOANNEM BVNONEM GEORGIVM CASP. KIRCHMAIERVM

Quarum Prima Epit, Germaniæ Antiquæ Altera Commentario in Tacitum præfixa eſt.

HERMAN CONRINGIVS
V. Clarissimo
IOHANNI BVNONI
S. P. D.

REipublicæ singularis cujuslibet cognitio, Clarme BVNO, in ijs potissimum, quæ vel præsentia adhuc sunt vel proxime antecessere, consistit quidem; ea tamen denique cunctis est numeris perfecta, quæ simul omnium retro temporum memoria excussa, nihil omninò vetustissimarum quarumque rerum ejus ignorat. Quamvis sanè ad deliberationes præsentia cumprimis aut recentissima quæque alia scire conducat, ac vetustissimorum rarò habeatur ratio; est tamen haud infrequenter, ut & illa debeant meritò attendi. Idque modò, ut reipublicæ bonis quibusdam institutis, quæ apud imperitos novitatis forte accusabantur, justa sua prodita vetustate auctoritas conservetur; modò, ut reipublicæ mutata à pristino facies eò rectius appareat: modò etiam, ut bona malaque, omnium temporum facta collatione, quam penitissimè intelligantur. Si persuadendum sit aliquid, multum etiam valet, (certè debet tum valere) antiquum reipublicæ tuæ statum posse in exemplum adducere; quo præsentia vel corrigantur institutis ad priscam formam revocatis, vel roborentur adversus inanes opiniones novaturientium. Sed & quamvis nihil talis commodi adferre sit idonea vetusti illa ævi peritia, habet tamen nescio quid latentis voluptatis, qua se omnibus commendet, præsertim in republica illa versantibus. Nec fortassis haud est turpe, saltim senatorem virum ignorare, quæ in civitate sua, cui operam addixit, etiam olim acciderunt

ciderunt. Ea res præter alia (quæ nunc repetere nihil attinet) effecit, ut jam tum juvenis commendaverim nostris hominibus adeò diligenter, accuratiorem in Veteris quoq; Germaniæ instituta, mores actus, inquisitionem. Ob commoda scilicet, quæ exinde ad Germanicæ reipublicæ nostræ statum pernoscendum, queant promanare. Serius enim quidem Germanicum hoc Imperium in unum illud vastum corpus coaluit; ab omni tamen retro memoria Germanicis populis suæ respublicæ fuere; ab eaque antiquissima origine hæc ipsa etiam nostra propagata est. Et juvat itaque & utile est scire, quæ olim reipublicæ fuerit aliarumque rerum conditio, quamobrem multa â prisco mutaverint, multa saltim vestigia superent. Reliqua videlicet adhuc sunt haud rara ultimæ vetustatis, circa ipsum reipublicæ regimen, circa statum personarum, circa mores publicos privatosque, indicia, longè à Romanis diversa; quæ intolerabili errore, sola Romana doctis nonnullis, nova & nupera esse existimantur.

Non solum vero ad nostri Germanici Imperij plenam notitiam isthæc faciunt, sed etiam ad tantum non omnium universæ Europæ rerumpublicarum aliarum. Enimverò habet hodieque Septentrio latissimos Sueonum, Danorum, Norwegorumque populos, Germaniæ magnæ ab omni memoria partes eximias: eoque nunc etiam plurimum trahentes ex antiquissimis Germaniæ moribus atque institutis. Hispania à Gothis, Gallia à Francis, Britannia ab Anglis & Saxonibus, Italia à Longobardis aliisque Germaniæ gentibus occupatæ, eriamnum bonam partem Germanicis legibus reguntur: etsi sensim alibi atq; alibi nonnulla mutaverint. Venedi jam olim vestitu & lingua Sarmaticam originem prodiderunt; ferè Germanico tamen more habuere rempublicam: ceu ipsis Taciti docemur monumentis. Vt non sit mirum, in Polonis & Bojohemis similem Germanico regimi-

 ni sta-

ni ſtatum adhuc obſervari; more videlicet communi priſco omnium Venedorum, quorum hi reliquiæ ſunt. Plurimum ſanè diverſa & fuit olim & nunc eſt reipublicæ ratio, per Aſiam & Africam univerſam: neque hæc olim in Europa obtinuit forma, priusquam Romani Imperii occidentales quæque provinciæ à Germaniæ populis occuparentur. Quo ipſo omnis penè Europa in Germaniæ gentium ditionem tranſiit. Soli Hungari & Turcæ & Tatari ut Aſiaticæ ſunt originis, ita & Aſiaticas reſpublicas colunt: Hungaris tamen jamdudum in Venedicos & Germanicos mores Scythica gentis inſtituta commutantibus.

Cæterum priſca illa Germanica ex domeſticis monumentis accipi à nobis nequeunt: quandoquidem nulla talia majoribus quondam fuere, contentis recti conſcientiâ & rerum fortiter geſtarum rudibus cantilenis: à Julii tamen Cæſaris ævo Romani Græcique bona nos fide haud pauca docuerunt. Quos inter eminet profecto Cornelius Tacitus; ſingulari etiam libello avorum mores atque inſtituta de induſtriâ & conſulto perſecutus. Vtinam verò qui noſtra ætate vetera illa tradere itidem ſuſceperunt, ſola illa fidelis memoriæ monumenta ſequenda ſibi credidiſſent! Non profectò cum ineptiis & fabulis luctaremur; quæ doctrinæ opinione claris auctoribus perſuaſæ vulgò, utiliſſimæ rei vim ſuam auctoritatemque detraxere. Eapropter æternam mihi laudem mereri ſemper eſt Philippus Cluverius; in hoc campo ſcilicet rectum iter tenens, variâ & ſummè induſtriâ, integræ fidei ſcriptorum, lectione ſubnixus; ſpretisque inanibus conjecturis, ſpretis figmentis, ſpretis ſequioris ævi malæ notæ narrationibus. Quamvis enim & ipſemet ſuas omnes ſententias neutiquam mihi probaverit, quod minimè omnium ignoras, Clar^mc BUNO, alibique à me multæ earum ſint iis rationibus confutatæ, ut nec Tu meis partibus accedere dubitaveris, ſi populorum aliquot antiquas ſedes, mutata nomina, & in univer-

ſum

ſum veſtitus omnium, & mores nonnullos, ac reipublicæ ſtatum ſpectemus: plæraque tamen eâ diligentia, eo judicio, eâ elegantiâ, eâ integritate perſecutus mihi videtur, ut omnes qui hoc in ſtudio quidquam ſunt conati, longisſimo intervallo ſuperatos non dubitem equidem pronunciare.

Etiam tu igitur, optime BUNO, præclarè mereris non tantum de noſtri Germanici Imperii, ſed univerſæ etiam Europæ rebuſpublicis, exhibens per Epitomen omnibus harum rerum curioſis, quæ vaſto opere tradita à Cluverio, partim raritate voluminis, partim prolixitate ſua, juſto pauciores hactenus lectores invenerunt. Nec verò dubito, impoſterum utilem hanc curam ſolito pluribus fore cordi: idque cum eximio in publicum commodo. Juviſti ſcilicet hactenus quammultos, Italiâ & Siciliâ antiquâ ejusdem nunquam ſatis laudati Cluverii ſimili brevitate editis. Aſt ille fructus ferè ſolo veterum Latinorum pariter Græcorumque ſcriptorum rectiore intellectu, ut ita dicam, quaſi abſorptus fuit: qui ex hoc autem tuo libro promanat, in ipſam noſtram, imò univerſas Europæ reſpublicas, redundabit. Non minus certè utilis hæc tua opera fuerit, atque illa quam nuperrimè Geographico Cluverii aureo illi libello impendiſti. Deum obſecro, ut diu ſuperſis integra valetudine; quo diu posſis præclarè adeò, ceu hactenus, te gerere. Ab ignavo enim otio alienum, valde aptum verò excolendæ illuſtrandæque hiſtoriæ Te eſſe, certus ſum, multis experimentis edoctus. Helmeſtadio ex Acad. Julia Non. Martii, Anno CIↃ IↃ C LXIII.

Clarissimo Viro

GEORGIO CASPARI KIRCHMAIERO

Professori publico in Illustri Academia Wittenbergensi, Amico suo eximio.

S. P. D.

Præclarum est institutum tuum, Clarissime KIRCHMAIERE, docendi juventutem antiquisima etiam quæque Germanicarum rerum. Ingenuum scilicet est, & liberalem animum cumprimis decet, non recentia tantum novisse, sed ab omni retro repetita tempore quævis gentis nostræ etiam vetustissima: saltim ne pueri habeamur, quod Soloni & Athenienſibus olim Ægyptii exprobravere. Et vero in pueris natis merito excusaveris istam ignorantiam; ut & in illis, quos vel fortunæ iniquitas, vel sors nascendi angusta, vel occupationum quædam major vis, ad justo humiliora vota deprimit: saltem illos tamen qui videri affectant sapientes, atque vulgi ultra vilitatem provecti, majorum res ignorare indecens est. Interest verò & reipublicæ, probe omni quidem ex parte administrandæ, veterum illorum perquam accurata cognitio. Enimverò est utique primum deliberationum quarumvis caput, quam exactissime novisse rem illam quæ in curam venit: ac proinde & de ipsa republica tunc demum undequaque perfecta institui consultatio potest, quando nihil ejus temere ignoratur. Id quod haud obtinueris, nisi ad maxime prisca subinde reflexeris quoque memoriam, atque adeo nova ab antiquis juste discreveris.

Pluri-

Plurimum certe juvat, haud nescire, quando quave ratione reipublicæ singula ceperint, quando item quave de causa mutaverint nonnulla, ut & quamdiu & quemadmodum alia hactenus integra perstiterint. Et vero à nostris hominibus quammultis videas hac in re gravissimè peccari. qui nostro Romani Imperii titulo decepti, quæcunque aliena à Romanis sunt moribus tanquam nova & haud satis legitima despiciunt; cum sint tamen sæpe numerò vetustissima majorum instituta, Romana vero illa nunquam apud nos obtinuerint, nec possint vel debeant obtinere. Id haud difficile est intellectu, modò quis hæc nostri ævi cum ijs etiam, quæ Tacitus alijque prisci de Germanorum institutis posteritati tradidere, contenderit. Quamvis enim memoria isthæc veterum rerum perquam sit tenuis: neutiquam sane omnia pro dignitate persequatur: attamen vel illa que superant, facem ingentem nostris reipublicæ negotijs allucere, idonea sunt. Quid quod vetera illa Germanica novisse, plurimum quoque conducat accuratæ notitiæ quarumvis universæ pene Europæ civitatum aut rerumpublicarum. Ex quo videlicet gentes Germanicæ Romani Imperii veteris tantum non omnes Occidentales regiones, suam in potestatem redegerunt, omnibus illis in locis per Germanicos antiquos mores compositæ sunt respublicæ: quorum proinde reliquiæ adhuc plurimæ passim exstant. Vt nullam fere Europæ rempublicam intimè pleneque cognôveris, nisi ex Romanis monumentis quasi in auxilium adscita veterum Germaniæ rerum memoria. Ex Romanis, inquam, monumentis: quandoquidem domestica vetera omnia deficiunt; majoribus nostris agere fortiter doctis quidem, literarum vero usum omnem ignorantibus.

Sed quo prolabor? Hoc volebam. Perquam placere mihi, Clarissime KIRCHMAIERE, exquisitos tuos, revocandi

Bayerische Staatsbibliothek München

vocandi juvenes ad Germanica etiam prisca addiscenda, conatus: cum quod eorum cognitio deceat liberalius quodque ingenium, tum quoniam absque illâ Imperii etiam Germanici, ejus quod nunc est, exacta notitia haberi nequeat. Et verò quia Taciti libellus, quem ille de Moribus suæ tempestatis Germanorum scripsit, quasi thesaurus est antiquitatis nostræ, hujus meritò sequeris ductum, atque ad hunc ornandum illustrandumque appellis tuas curas. Ad exemplum nempe tot magnorum nominum, quæ itidem in hoc campo famam ingentem sibi pepererunt. Perge verò quâ cæpisti via idque strenue. Nemo sane reipublicæ nostræ rerum plene addiscendarum cupidus, imò erectioris animi nemo, non applaudet tam laudabili studio tuo. Ego certe Deum obsecro, uti tua hæc opera æterno cedat Imperii Germanici emolumento. Helmstadij in Acad. Julia. IV Eid. Quinctil. Anno CIↃ IↃ CLXIV.

FINIS.

10218131